BERN. RAMAZZINI

In Patav. Archi-Lycæo Prof. Publ.

DE

MORBIS ARTIFICUM DIATRIBA.

ACCEDUNT

LUCÆ ANTONII PORTII

In Hippocratis librum

DE VETERI MEDICINA

PARAPHRASIS;

Nec non ejuſdem

DISSERTATIO LOGICA.

EDITIO SECUNDA.

ULTRAJECTI,

Apud GUILIELMUM van de WATER,
Academiæ Typographum. 1703.

$\frac{a}{h}$

PRÆFATIO.

NAturam, rerum omnium Parentem benigniſſimam, ſæpenumero apud male feriatos homines male audire, quod humano generi variis in rebus videatur, vel parum provide, vel non ſat decenter proſpexiſſe, & ſcriptum legimus, & paſſim audimus. Nulla tamen minus juſta querimonia eadem tanquam Noverca traducitur, quam quod cuique ad vitam, alioquin ruituram, retinendam, ac ſuſtentandam quotidiani victus neceſſitatem indiderit; ſiquidem ab hac lege ſolutum humanum genus nullam fere legem agnoſceret, & Terra hæc, in qua degimus, longe diverſam faciem præ ſe ferret, quam quæ nunc viſitur; quare ingenioſiſſime Perſius, non manum polydædalam, ſed Ventrem Artium Magiſtrum appellavit. Sic enim ille in Prologo:

Quis expedivit Pſittaco ſuum Chære
Picaſque docuit verba noſtra conari?
Magiſter Artis, Ingeniique largitor
Venter.

Ex hac itaque neceſſitate, quæ vel ipſa Animalia rationis expertia ingenioſa efficit, Artes omnes fluxiſſe, tum Mechanicas, tum Liberales, fas eſt aſſerere, bonum quidem non vulgare, ſed, ut in rebus humanis fieri aſſolet, non ſine aliqua mali mixtura. Fateri enim neceſſum eſt, ex quibuſdam Artibus non exigua mala ſuis Artificibus interdum proficiſci, ut unde alimenta ad vitam producendam, & familiam alendam exſpectabant, graviſſimos morbos perſæpe referant, ac Artem, cui ſe addixerunt, exſecrantes, tandem e vivorum ſtatione decedant. Hoc itaque, dum Medicam praxim exercerem, ſæpiſſime contingere animadvertens, ad conſcribendum Tractatum aliquem de Morbis Artificum, quos potui induſtriæ nervos intendi; verum ſicuti in Artium Mechanicarum Operibus ut plurimum evenit, ut ſi quid ab aliquo Artifice de novo inventum prodierit, id mancum ſit, & multum ruditatis præferat, mox aliorum diligentia perficiatur, ita & in re litteraria idem prorſus fieri conſuevit. Hanc itaque ſortem meum hunc qualemcumque Tractatum de Morbis Artificum ſubiturum video, varias quidem ob cauſas, ſed ob hanc quoque, quod novitatis aliquid contineat. Nemo enim, quod ſciam, in hunc campum pedem immiſit, unde contemplationum circa effluviorum ſubtilitatem, & efficaciam, ſeges non contemnenda colligi poſſit. Opus ergo imperfectum, imo incitamentum potius editurum

me

me fateor, ut alii auxiliares manus apponant, donec omnibus numeris abſolutus, ac integer Tractatus habeatur, qui in Foro Medico locum aliquem mereatur. Debetur id certe miſeræ Artificum conditioni, e quorum manuariis operibus, licet interdum viliſſimis, ac ſordidiſſimis, neceſſariis tamen, tot humanæ Reip. commoda proficiſcuntur; debetur id, inquam, ab Arte omnium præclariſſima, uti Hippocrates in Præceptionibus Medicinam appellavit, quæ gratis etiam curat, & pauperi opitulatur.

Quantum vero commodi ad civiliorem vitam contulerint Artes Mechanicæ, apud ſe quiſpiam reputet, ac mente recolat, quantum interſit inter Europæos, & Americanos, aliaſque barbaras gentes novi Orbis. Hinc non immerito iis, qui magnarum Civitatum, & Regnorum fundamenta poſuere, ſummæ curæ fuiſſe Opifices, ex variis Scriptorum monumentis ſatis liquet. Collegia enim, & Conventus Artificum inſtituerunt, veluti Numa Pompilius, qui, Plutarcho referente, ſummam ob id promeruit admirationem, quod Artifices ſecundum artificia diviſerit, ut ſuum peculiare corpus haberent Tibicines, ſuum Aurifices, Architecti, Tinctores, Sutores, Coriarii, Fabri ærarii, Figuli &c. Collegium quoque Mercurialium, Appio Claudio, & P. Servilio Coſs. inſtitutum apud Livium legimus; Sic autem Mercatorum Conventum appellabant, eo quod Mercurium Mercaturæ Præſidem colerent, quo pacto

etiam Plato in libro de legibus, litteris prodidit, Opificum genus Vulcano, & Minervæ, Operoſis Diis, eſſe conſecratum. Quibus porro juribus, ac privilegiis hæc Artificum Collegia gauderent, tradit Sigonius noſter de Jure antiquo Romanorum, *& Guidus Pancirolus* de notitia utriuſque Imperii. *Admittebantur enim ad ſuffragia & honores, unde infert idem Sigonius, Artifices in Romanorum Civium cenſu fuiſſe deſcriptos. In Pandectis quoque, & Codicibus, Naviculariorum, Fabricantium fit mentio, ſicuti etiam apud Cajum J. C.* in l 1. ff. Quod cujuſcumque Univerſitatis nomine, vel contra eam agatur; *ubi Collegia iſta Artificum deſcribuntur, una cum illorum Juribus, Privilegiis, ut illis ad inſtar Reip. liceret res ſuas agere, legatum capere, leges ſibi condere, dummodo publicis legibus non adverſarentur, ut tradit Paulus* in l. cum Senatus ff. de rebus dubiis. *Veſpaſianum Imperatorem Artes non ſolum liberales, ſed etiam illiberales, quas Mechanicas vocant, valde foviſſe, ac vilioribus Artificibus aſſiduam ſe exercendi, & lucri captandi occaſionem præſtitiſſe, refert Suetonius, adeo ut cuidam Architecto jactanti, quod parva impenſa ingentem molem in Capitolium poſſet perducere, reſponderit*, ſineret, ſe ſuam plebeculam paſcere.

Quoniam igitur non ſolum antiquitus, verum noſtris quoque temporibus in bene conſtitutis Civitatibus, pro bono Artificum regimine, conditæ

ſunt

int leges, æquum eſt pariter, ut in beneficium ac ſolamen eorum, quos tanti facit Juris prudentia, Ars Medica quoque Symbolum ſuum conferat, & peculiari ſtudio (quod adhuc neglectum) eorum incolumitati proſpiciat, ut, quantum licet, innoxie Artem, cui ſe addixerint, exercere valeant. Ego quidem pro viribus effeci quod potui, neque indecorum credidi in viliores Officinas pedem quandoque immittere, & (quando noſtra hac ætate Medicina ad Mechaniſmum tota bene redacta eſt, & Scholæ nihil magis, quam Automatiſmum crepant) Artium Mechanicarum ſecreta contemplari. Veniam tamen, penes ingenuos Profeſſores præcipue, impetrarum me ſpero, dum ſatis perſpectum eſt, non omnes Artes in una Civitate, ac Regione exerceri, cum juxta locorum diverſitatem varia, ac diverſa Artium genera exerceantur, ex quibus varii Morbi ſuboriri poſſint. Ex Artificum Tabernis igitur (quæ in hac re Gymnaſia ſunt, ubi quis eruditior evadat) eruere conatus ſum quidquid Curioſorum palato poſſit magis ſapere, &, quod præcipuum eſt, cautiones Medicas pro morborum, quibus Artifices tentari ſolent, tum curatione, tum præſervatione ſuggerere. Medicus itaque in ſuo ad Infirmum aliquem e plebe curandum ingreſſu, non tam ſubito, ut venit, manum pulſui apponat, ſicuti ut plurimum, neglecta cubantis conditione, fieri aſſolet, neque ſtans deliberet, quid agendum, de humano corio tam facile ludendo, ſed paululum tanquam Judex digne-

dignetur conſidere, ſi non ſuper auratam Sellam, uti apud Magnates mos eſt, ſaltem ſuper Scamnum tripes, aut Abacum, hilarique vultu percunctari ægrum, ac ea diſquirere, quæ cum Artis præcepta, tum pietatis officia expoſcunt. Multa ſunt, quæ Medicus ad ægrotum accedens, ab ægro ipſo, ſeu aſſidentibus, ſciſcitari debet ex Divini Præceptoris Oraculo. Cum ad Ægrotum deveneris, interrogare oportet, quæ patiatur, & ex qua cauſa, & quot jam diebus, & an Venter ſecedat, & quo victu utatur, *verba ſunt Hippocratis in libro de Affectionibus; liceat quoque interrogationem hanc adjicere,* & quam Artem exerceat. *Quamvis autem hæc interrogatio ad cauſas morbificas referri poſſit, illius tamen ſpeciatim meminiſſe, ubi plebejus aliquis curandus habeatur, peropportunum, imo neceſſarium exiſtimo, quod tamen in Praxi perraro obſervari video, vel ſi curanti Medico aliunde conſtet, parum adverti, cum tamen ad faciliorem curationem non leve momentum præſtet hujuſmodi animadverſio. Hunc igitur Tractatum meum in Reip. bonum, aut ſaltem in Artificum ſolamen, licet minus artificioſe conſcriptum, humaniter excipe, amice Lector, ac ſi lubet,*

Da veniam Scriptis, quorum non gloria nobis
Cauſa, ſed utilitas, officiumque fuit.

A U-

AUCTOR AD LIBRUM.

PRuris, mi Liber, heu nimis, flagraſque-
Prodire, at monitus prius paternos
Auſculta; brevibus docebo dictis
Quam ſortem tibi Fata deſtinarint.
Quod ſpondes aliquid novi Eruditis,
Accurrent cito Curioſiores:
At, poſtquam legerint duas pagellas,
Forſan abjicient ad Officinas,
Et Vicos, ubi venditur popello,
Vel Lucanica, vel Garum, aut quid unctum.
Verum ne doleas, ſatis frequens id
Pandectis etiam voluminoſis,
Quæ haud raro fieri ſolent cuculli
Scombris, vel Piperi, aut gravi Cumino.
Scito, te genitum nigris Tabernis
Non cultis Domibus Potentiorum,
Aut Aulis nitidis, ubi Archiatri
Dictant Jura Coquis, ſedentque nunquam.
Ergo, crede mihi, minus dolebis,
Quam Libri titulis ſuperbiores,
Si, qui te legerint, ſtatim remittent
Ad natalitias tuas Tabernas.

TY-

TYPOGRAPHUS
LECTORI.

Optime ſane de republica litteraria merentur illi, qui in rimandis Naturæ ſecretis operam ſuam collocant, quique in id incumbunt unice, ut laborum ſuorum beneficio curioſæ poſteritati viam, quam terere ea debet ſi tute ad altiora eniti velit, demonſtrent. Hoc elogio condecorandi ſunt, quorum elegantiſſimos libellos in lucem edimus, Celeberrimi Auctores. Sed quum frontiſpicium ipſum luculenter inſtitutum eorum palam faciat, hinc te multis non morabor, lector, verbulo tantum ſignificaturus, quæ me ad novam hanc parandam editionem impulerit ratio. Auctoritas eſt Virorum quorumdam Graviſſimorum, & quorum in Arte Medica laus nullum peritura per ævum eſt, qui, præterquam quod libelli ſint rariſſimi, eorumque copia his in terris haberi non poſſit, ægre tulerunt, quod noſtrates Opuſculis hiſce, in quibus tam multa egregia, *juxta Veterum placita & decreta, atque Recentiorum experimenta demonſtrationeſque*, tum Artis, tum Naturæ arcana deteguntur & exponuntur, tam diu caruiſſent. Fultus igitur tantorum Virorum judicio, eorumque argumentis convictus, publicæ Utilitati conſulere & volui & debui. Vale.

SYL-

SYLLABUS

ARTIFICUM,

De quorum Morbis ſit mentio.

Metallorum Foſſores.	*Pag.* 9.
Inauratores.	25.
Jatraliptæ.	33.
hymici.	37.
igûli.	40.
uprarii, & Stannarii.	46.
itriarii, & Specularii.	48.
ictores.	53.
ulphurarii.	57.
abri Ferrarii.	60.
ypſarii, & Calcarii.	62.
harmacopœi.	72.
oricarii.	76.
ullones.	85.
learii, Coriarii, Caſearii, Fidicinarii.	103.
abacopœi.	114.
eſpillones.	123.
bſtetrices.	129.
utrices.	135.
Enopæi, & Cereviſiarii.	165.
iſtores, & Molitores frugum.	183.
mylopœi.	192.
apicidæ.	197.
abri Murarii.	200.

Lo-

Lotrices. 204
Cribratores, & Menſores frugum 207
Carminatores Cannabis, Lini, & Sericearum placentarum. 213
Balneatores. 225
Piſcatores, & Nautæ. 221
Salinarii. 225
Statarii Artifices. 231
Sedentarii Artifices. 236
Judæi. 241
Curſores. 247
Equiſones. 253
Bajuli. 259
Athletæ. 265
Lepturgi. 269
Cantores, Phonaſci. 274
Agricolæ. 280
Milites. 293
Litterarum Profeſſores. 306

DE

DE MORBIS ARTIFICUM.

Caput I.

De Morbis, quibus obnoxii ſunt Metallorum Foſſores.

VAria, & multiplex Morborum ſeges, quam non raro Artifices quidam extrema ſui pernicie ex iis Artibus quas exercent, pro lucro referunt, ex duabus præ-
ipue cauſis, ut reor, progerminat; qua-
um prior, ac potiſſima, eſt prava materiæ
onditio quam tractant, quæ noxios hali-
us, ac tenues particulas humanæ naturæ in-
enſas exſpirans, particulares morbos inve-
it, altera ad motus quosdam violentos, in-

 com-

compoſitos, & incongruas corporis configurationes refertur, propter quas Vitalis Machinæ naturalis ſtructura vitiatur, ut inde graves morbi paulatim ſuccreſcant. Primo itaque in cenſum venient ii morbi, qui a prava materiæ indole ortum ducunt, ac inter eos, qui Metallurgos infeſtant, & quotquot alios Artifices, qui in ſuis Opificiis mineralibus utuntur, ut Aurifices, Alchymiſtæ, quique Aquam fortem deſtillant, Figuli, Specularii, Fuſores, Stannarii, Pictores quoque, & alii. Quales vero, & quam peſtiferæ noxæ intra Venas metallicas recondantur, experiuntur primo Mineralium Foſſores, quibus in profundioribus Terræ viſceribus continuo degentibus, quotidie cum Orco ratio habenda; recte quidem Ovidius:

—— itum eſt in viſcera Terræ,
Quaſque recondiderat, Stygiiſque admoverat umbris,
Effodiuntur opes, irritamenta malorum.

De malis equidem, quæ animos ac bonos mores corrumpunt, Poetam locutum eſſe, procul dubio cenſendum eſt, atque hominum avaritiam, vel inſaniam, exprobrare voluiſſe, qui in apertam lucem ea eruere tentarint, quæ nos bona exiſtimamus, imo, ut eleganter Plinius, *bonorum omnium pretium fecimus*, quamvis tot malorum fons, & origo ſint; non abs re tamen ad ea mala,

quæ

quæ corpora infeſtant, Poetæ verba traduci poſſunt. Morbi autem quibus obnoxii ſunt Metallorum Foſſores, aliique id genus Artifices, ſunt ut plurimum Dyſpnœa, Phthiſis, Apoplexia, Paralyſis, Cachexia, pedum tumores, dentium caſus, gingivarum ulcera, artuum dolores, ac tremores. Pulmones itaque & Cerebrum in hujusmodi Artificibus male plectuntur, magis tamen Pulmones, hi etenim ſimul cum aere minerales ſpiritus hauriunt, & primi noxam perſentiunt, mox iidem halitus intra vitæ hoſpitia admiſſi, & cruori permixti, Cerebri, & nervoſi laticis naturalem temperiem pervertunt, & inficiunt, unde tremores, ſtupores, & ſuperius recenſiti affectus. Hinc eorum, qui in Fodinis mineralia effodiunt, maxima ſolet eſſe ſtrages; Fœminæ propterea, quæ id genus hominibus nubunt, ſæpius nubunt, nam, referente Agricola, apud Fodinas Carpati Montis obſervatæ ſunt Mulieres, quæ ſeptem viris nupſerunt. De Metallorum Foſſoribus ſic Lucretius:

Nonne vides, audiſve perire in tempore
parvo
Quam ſoleant, & quam vitai copia deſit?

Metallorum itaque foſſio olim, ac etiamnum iis in locis, ubi Fodinæ ſunt, pœnæ genus eſſe conſuevit, ſontes enim, ac graviorum criminum rei damnantur ad metalla,

ſicuti antiquitus Chriſtianæ Religionis Sectatores ad metalla damnari conſueverant, ut apud Gallonium de Martyrum cruciatibus videre eſt. Extat elegans Epiſtola D. Cypriani ad complures Epiſcopos, & Diaconos, quos Imperatorum barbaries Metallorum foſſioni addixerat, in qua eoſdem hortatur, ut iis in fodinis, e quibus aurum, & argentum eruerent, ſe verum Chriſti aurum probarent. Viſitur quoque apud Pignorium in libro de Servis, imago Foſſoris ex veteri icuncula, ex qua apparet, quam infelix eſſet illorum conditio; capite enim erant ſemiraſi (quo ſigno olim Servi a fugitivis, qui erant omnino raſi, internoſcebantur) quod cucullo Sagato operiebant. Neque forſan noſtris temporibus cultu ſpecioſiores in Fodinis Foſſores eſſe crediderim, quando, licet etiam veſtibus bene muniti ſint, & idoneo victu nutriti, ob loci ſqualorem, & lucis carentiam, non niſi ex Orci familia in purum Aera emergunt. Quamcumque igitur mineralem materiam effodiant, graviſſimos morbos accerſunt, qui medelam omnem perſæpe eludunt, ſi quis etiam aliquid rite præſcribat, quamvis in ambiguo eſſe videatur, num pietatis officium credi poſſit, medicam opem id genus hominibus adminiſtrare, & *producere illis vitam ad miſeriam.*

Ve-

Verum, quia Principibus, & Mercatoribus ex Metallorum Fodinis magni proventus perſæpe accedunt, ac ad omnes fere Artes perneceſſarius eſt Metallorum uſus, propterea pro horum Artificum conſervatione illorum morbi examinandi, & cautiones ac remedia proponenda, quod itidem in more fuit apud antiquos, ſicuti etiam noſtris temporibus Metallographi de Foſſorum morbis, ac illorum regimine, nec non de remediis ſatis diſerte tractarunt, ut 1 Geor. Agricola, 2 Bernardus Cæſius Mutinenſis S. J. in ſua Mineralogia, ubi multa ſcitu digna extant de damnatis ad metalla, & de Prophylaxi, ac Diæta Metallurgorum, 3 Athanaſius Kircherus in Mundo Subterraneo, 4 P. Lana in Magiſterio Artis & Naturæ, D. Ramlovius, qui Germanico Idiomate tractatum ſcripſit de Paralyſi, ac tremore Metallurgorum. Miſerrimæ igitur conditioni id genus Artificum ex Medicæ Artis penu præſidium aliquod, vel ſolamen depromendum; & quando innumera pene ſunt foſſilium genera, & quodcumque ſuas peculiares noxas infert, aliquo examine modum, quo Foſſorum corpora inficiantur, perveſtigare, ac probatiora, & promptiora remedia recenſere oportebit.

1 l. 6 de re metallica.
2 l. p. Se. 5.
3 T. 2. l. 10. Se. 2. c. 2.
4 T. 3. de morb. Sympat.

Fodinarum itaque, aliæ humidæ ſunt, in quarum fundo aqua reſtitat, aliæ ſiccæ,

in quibus interdum ignis miniſterio opus eſt ad diſrumpenda ſaxa. In humidis Fodinis, quæ aquam ſtagnantem continent, Foſſorum crura vitiantur, ſicuti ob craſſos, & viroſos halitus, qui ab illis exſpirant, ac tunc magis cum deciſa ſaxorum fragmina in aquam decidunt, & camerinam illam movent, ut dici ſolet, intercepto anhelitu, Operarii præcipites cadunt, ſive ſemianimes emergunt. Ipſe quoque ignis, qui cæteroquin Venenorum domitor eſt, ubi illo opus ſit ad ſaxa emollienda, peſtiferos halitus ex minerali materia elicit, ac in motum ciet, quare miſeri Foſſores omnia Elementa ſibi experiuntur infeſta.

Nulla vero truculentior peſtis Foſſores ad extremam perniciem deducit, quam quæ e Mercurii Fodinis erumpit; Foſſores enim in Mercurialibus Mineris vix tertium annum attingere, ait Falloppius in Tract. de Metallis, & Foſſilibus; quatuor Menſium autem ſpatio in artuum tremores incidere, paraliticos, ac vertiginoſos fieri teſtatur Etmullerus in ſua Mineralogia C. de Mercurio, idque ob Mercuriales ſpiritus nervis maximè infenſos. Ex Actis Philoſophicis Soc. Regiæ Anglicanæ in Epiſtol. Venetiis ad Soc. Regiam miſsa habetur in Fodinis quibusdam Mercurii in Foro Julii non poſſe quempiam Operariorum inibi operari ultra ſex horas; ibidem refertu[r]

1. p. Menſ. April. 1665.

tur caſus cujusdam, qui per ſemeſtre ſpatium iisdem Fodinis addictus, adeo Mercurio fuerat imprægnatus, ut ſi ori ſuo æris fruſtum apponeret, aut digitis tractaret, illud album efficeret. Eoſdem quoque Aſthmate corripi advertit L. Tozzius Part. 2. ſuæ Praxis cap. de Aſthmate; caſum quoque dentium pati ſolent, quare argenti vivi excoctores, ne fumum ore excipiant, vento flanti terga obvertere pro more habent.

Aſthmatis ſpeciem quandam deſcribit Helmontius in Tractatu de Aſthmate, ac Tuſſi, quam inter Aſthma ſiccum, & humidum reponit, qua corripi ait Foſſores Metallicos, Separatores, Monetarios, alioſque id genus Opifices, ob Gas Metallicum una cum aere inſpiratum, vi cujus Vaſa Pneumonica obſerentur. De Aſthmate montano mentionem habet Vvedelius in Pathologia Medica Dogmatica, ubi tradit huic affectui obnoxios eſſe Metallurgos, de quo Aſthmatis genere ait Stockuſium integrum Tractatum edidiſſe, ubi mali cauſam in Saturni mercurium refert; Mercurius etenim plurimus Saturno ineſt, illique gravitatem impertit. Quomodo autem Aſthma hoc montanum, monſtrum tam truculentum, inferant fumi iſti metallici, exponit idem Auctor; putat enim id fieri per bronchiorum exſiccationem, nec

Sec. 2. cap. 9.

Sec. 3. cap. 5.

non & ob ſuligines conſtipantes. Sennertus
cap. 9. in l. de Conſenſu, & Diſſenſu Chymicorum cum Galenicis, refert, ſibi a Medico, penes Metallicas Fodinas Myſniæ Medicinam faciente, traditum, in demortuis Foſſorum corporibus reperta fuiſſe ipſa metalla, in quibus effodiendis vivi laboraſſent. Sic
l. 4. Syl. pereleganter Statius Maximum Junium invitans, tunc degentem apud Dalmatiæ montes, gentem hanc Acheronticam deſcribit, quæ ex iis fodinis rediret, *Dite viſo*, ut ille ait, *erutoque concolor auro.*

Si ergo color ſimilis effloreſcit humoribus, *niſi intro refluxerint*, uti docet Gal. in primo Aph. Com. 2., & in omnibus pene affectibus obſervatur, nil mirum, ſi colorem in cute Foſſores referant, qualis eſt metalli color, quo maſſa ſanguinea infecta fuerit. Idem forſan in Foſſorum Pulmonibus contingere cenſendum eſt ac in Fornacibus, in quibus, dum excoquuntur metalla, ex fuliginibus in altum aſcendentibus generantur Pompholyx Cadmia, & alia metallica concreta.

In Calchanti Fodinis gravi quoque reſpirandi difficultate vexari ſolent Foſſores.
lib. 9. Galenus de Simplic. Medic. facul. cum eſſet in Cypro, Specum deſcribit, e qua ab Operariis exportabatur aqua ad Calchantum conficiendum; aitque, ſe in Specum il-

lam

lam ad ſtadium fere deſcendiſſe, & aquæ viridis guttas in lacum ſtillantes obſervaſſe, nec non odorem ſuffocantem, ac toleratu difficilem perſenſiſſe; ſubditque, Operarios nudos ſumma cum feſtinatione vidiſſe aquam exportantes, & celeriter recurrentes; nihil autem Pulmonibus magis hoſtile eſt, quam acidum quodcumque, quo maxime abundat Vitriolum. Riderent profecto apud noſtrates Clinicorum non pauci, ſi quem alium Profeſſorem rerum naturalium Scrutatorem viderent loca ſubterranea cum periculo ſubeuntem, ad ſecretiores Naturæ receſſus perveſtigandos; quali riſu notatum me ſcio, dum ſcaturiginem, unde prodeunt Mutinenſes Fontes, periculoſo tentamine ſcrutarer, nec non dum in Puteos Petrolei noſtri in montana regione poſitos deſcenderem; at a Galeno diſcant, qui longas peregrinationes ſuſcepit, & abditiora Naturæ arcana curioſe perveſtigavit, ut medicamentorum vires exacte calleret; verum e Diverticulis in viam.

Præter corporis partes internas externæ quoque graves noxas perſentiunt, ut manus, crura, oculi, & fauces. In Fodinis Myſniæ, ubi Pompholyx nigra reperitur, manus, & crura uſque ad oſſa abradi, refert Agricola, ubi ait, *Clavos caſarum, quæ illis Fodinis propiores ſunt, ligneos eſſe,*

 cum

cum ab eadem pompholyge ferrum quoque abſumi obſervatum fuerit.

Sunt in Fodinis multo etiam graviora mala, animatæ ſcilicet peſtes, quæ miſeros Foſſores infeſtant, & ad extremam perniciem deducunt, nimirum parva quædam animalia, Aranearum ſpeciem referentia; Agricola ex Solino lucifugas appellat. Hæc animalcula in argentariis Fodinis præſertim degunt, quibus dum Foſſores non advertentes inſident, punguntur, & male habent. Dæmunculi præterea, & Spectra quædam Operarios terrent, & infeſtant, quod genus Dæmonum non niſi precibus, & jejuniis fugari, tradit Agricola; hac de re videatur Kircherus in ſuo Mundo Subterraneo. A perito Metallurgo Hannoverenſi, qui nunc in Montana regione Mutinenſis agri, juſſu Sereniſſimi Noſtri, metallicas Venas ſcrutatur, accepi, fabuloſum non eſſe, ut putabam, id quod de hujusmodi Dæmunculis in Fodinis ſtabulantibus tradunt. In Fodinis enim Hannoverenſibus, quæ in Germania ſatis ſunt celebres, mihi ſerio aſſeruit, frequentes eſſe Foſſorum caſus, qui fateantur, ſe a Dæmonibus (quos Knauff Kriegen vocant) fuiſſe percuſſos, ac perſæpe duorum vel trium dierum ſpatio eos mori, quos ſi evaſerint ſaluti reſtitui. Horum Dæmonum ſubterraneorum ſit quo-

l. 6. de re metall. & de ſubterran.

qu-

que mentio in Actis Philoſophicis Soc. Reg. Anglicanæ. Ab eodem quoque mihi narratum, in Fodinis Goslarienſibus, ubi Vitrioli minera ſub pulveris forma eruitur, Operarios nudos opus ſuum exercere. Nam ſi veſtibus obtecti per integrum diem moram ibi traherent, iis egreſſis indumenta in pulverem tota ſolverentur; quam ob cauſam forſan, qui Galeni ævo in Cypri Fodinis Calchanti aquam exportabant, nudi operabantur.

Tom. 2. Menſ. Novem. 1666.

Cum tot inexplicabiles mineralium mixturæ in terræ viſceribus extent concluſæ, (licet etiam metallorum, & foſſilium, quæ habemus, natura, ac indoles, ex Chymicorum induſtria videatur ſatis perſpecta) impoſſibile fere eſt ſtatuere, quæ, & quales ſpecificæ noxæ in his, vel illis Fodinis contineantur, & quomodo unam potius, quam aliam partem afficiant; propterea ſimpliciter dicendum, Aerem illum concluſum, & per os hauſtum pro reſpirationis uſu particulis, Pulmoni, Cerebro, & ſpiritibus maxime infenſis, ſaturatum, ſtaſim in maſſam ſanguineam, ac ſpiritus inducere, unde præſto ſit malorum cohors.

Eorum igitur, qui Fodinis præfecti ſunt, nec non & Medicæ Artis Profeſſorum, qui in id operam ſuam locarunt, munus erit, Foſſorum, quantum licebit, incolumitati

ti proſpicere, ac eniti, ut, quando cauſam occaſionalem removere non liceat, Operarii quam minime lædantur. Cum id genus hominibus igitur, ubi ægrotent, eodem pene modo erit agendum, ac cum iis, qui deſperatis morbis laborant, quibus medica præſidia, & ſaltem quæ delinificam vim habent, non ſunt deneganda; Incurabilia enim cognoſcere oportet, ut quam minime lædant, a-
de Arti. nu. 68. jebat Hippocrates.

Fodinarum Præfecti ad emendandum Aerem illum concluſum, & infectum, tum ob halitus, qui a minerali materia, & Foſſorum corporibus exſpirant, tum ob eum, quem accenſa lumina effundunt, pro more habent machinis quibuſdam Spiritalibus per Cuniculos cum Fodinis in fundo communicantes aerem craſſum & veteranum extrudere, & recentem, ac puriorem immittere. Ocreis præterea, & Chirothecis Foſſorum crura, & manus munire ſolent, ne vitientur. Veteribus quoque magnæ curæ Foſſorum incolumitatem fuiſſe, ſatis conſtat; illos enim Culei
l.7.c.32. amicire conſueverant ex Jul. Pollucis teſtimonio. Ori veſiculas laxas illigabant, ne perniciałem pulverem inſpirarent, & tamen per eas ſpectarent, ut de minium polientibus ait
l. 33. H. N. c. 5. Plinius. Modo, in Fodinis præſertim Arſenici, vitreas larvas apponunt, tutius, & elegantius remedium, ut refert Kircherus loco citato.

Va

Varia remedia præſcribit idem Auctor, tum
ro præſervatione, tum pro curatione, quæ
perito Metallico accepiſſe ait; valde cele-
rat liquorem paratum ex Oleo Tartari, Lau-
ano, & Oleo ex Colchotare, ex quibus per
iſtillationem liquor elicitur, quem ad gr. *iij.*
ult exhibendum; ad præſervationem pari-
er jura pinguia, & vinum generoſum lau-
at; pro infectis autem Balſamum Urticæ,
Magnetis, celebrat, ſuadet quoque, ut ali-
nenta ſale nitri condiantur, & ſale ab alu-
nine extracto. Juncken in Chymia ſua ex-
erimentali ad vapores metallicos perdoman-
os Spiritum Salis dulcem commendat.

Pro faucium, & gingivarum eroſione
argariſmata ex lacte egregiam præſta-
unt operam, ut quæ particulas illas cor-
oſivas inibi hærentes demulceant, ac abſor-
eant; hanc ob cauſam Agricola loco ci-
ato, Butyrum valde conferre ait iis, qui
n plumbeis Fodinis operentur. Ubi vero
rura, & manus vitientur, uti evenit in
s Fodinis, in quibus Pompholyx nigra
ruitur, a Plinio commendatur pulvis la- l. 36. H.
idis Aſii. Obſervatum enim fuiſſe ait, eos, N. c. 17.
uibus crura à metallis vitientur, in iis la-
idicinis ſanari, in quibus lapis iſte reperi-
ur. Forſan lapis iſte potis erat emendare
netallicam acrimoniam, propter vim par-
icularem erodentem, cum hanc ob cauſam

Sar-

Sarcophagus appelletur. Lapidem hunc, qui in Aſſo Troadis naſcebatur, nobis ignotum
cap. 51. eſſe, ſcribit Cæſalpinus de Metallicis, illique alium ſubſtituit lapidem, qui in Ilva reperitur, ubi alumen foſſile effoditur.

Ad affectus vero Aſthmaticos, ex fumis metallicis ortos, peculiaria quædam remedia
cap. 14. proponit Etmullerus de Aeris inſpiratione læſa; nihil enim, ait, in tali Aſthmatis ſpecie ordinariis remediis profici. Ad hunc gravem affectum igitur commendat Mercurium dulcem, Turpethum, purgantia per inferiora, Antimonium Diaphoreticum, Bezoarticum Solare, & ſimilia.

Cum non levem noxam ex iiſdem mineralium halitibus Oculi perſentiant, remedium pariter ex minerali Regno petendum. Ophtalmiam a fumis metallicis factam, & externis remediis nihil obſequentem per
l.7.Obſ. 27. interna mineralia curavit Horſtius. Collyria tamen ex æris ſquamma commendantur; norant id etiam antiqui, nam ex
l.7.c.ul. Macrobio conſtat, eos, qui in Fodinis æreis morantur, ſemper oculorum ſanitate pollere, *ob vim ſiccificam*, ut ille ait, *quam*
l.6.c.7. *æs poſſidet*; hancque ob cauſam Aes ab Homero, νώροπα χαλκὸν, appellari; Celſus quoque Cleonis Collyrium ex ſquamma æris, croco, & ſpodio paratum cæteris præfert. Nitrum quoque Collyriis commiſceri

pote-

ꝑterit; nam, teſte Plinio, *Operarii in ni-* l. 31. H.
ariis non lippiunt, quod etiam recentiorum N. c. 10.
ꝑſervatione conſtat. Summatim aptiora &
alentiora remedia ad metallicos morbos ex-
ugnandos ex mineralium familia ut pluri-
num petenda ſunt, provido ſane Naturæ
onſilio, ut unde malum profectum eſt, in-
e quoque ſalus proveniat; ſic malo nodo ma-
s cuneus, ut dici ſolet, adhibendus.

Neque vero Foſſores tantum in Fodinis
metallicis peſtibus mactantur, verum eti-
n multi alii Artifices, qui circa Fodi-
as operantur, graves noxas accerſunt, ut
Ietallurgi omnes, qui effoſſam materiam
erſant, excoquunt, fundunt, ac repur-
ant. Iiſdem enim morbis obnoxii ſunt,
uamvis non adeo graviter, cum in Aere li-
eriori miniſteria ſua peragant: temporis
nim progreſſu ob metallicos fumos, quos
auriunt, anheloſi fiunt, lienoſi, veterno-
, ac tandem in Tabidorum familiam tranſ-
unt. Paucis, ſed egregie, Hippocrates 4. Epid.
Ietallurgi effigiem nobis depingit: *Vir* n. 13.
Ietallicus, inquit ille, *hypochondrium dex-*
um intentum, Splen magnus, & alvus
tenta, ſubdura, ſpirituoſus, decolor, huic
genu ſiniſtro recidiva. En quot mala in
Ietallurgo illo delineavit Divinus Senex.
Iirari autem hic libet, quomodo Valeſi-
s, diligentiſſimus alioquin Epidemiorum
Com-

Commentator, locum iſtum tam frigide tra-ctarit; nullam enim animadverſionem circa dictionem illam, *Vir Metallicus*, ſicuti neque Expoſitorum quiſpiam ad hæc verba mentem apposuit; locum hunc tamen annotat Galenus, ſed ibi totus eſt in diſquirendo, quid per verbum illud, *Pneumatodes*, intellexerit Hippocrates, num Ventris inflationem, vel ſpiritum denſum. Profecto arbitrari licet, divinum Præceptorem unico verbo cauſam tot gravium affectuum indigitare voluiſſe. Metallurgiam enim exercentes, ut plurimum anheloſi ſunt, lienoſi, alvos præduras habent, ac decolores habitus præferunt. Foeſius dictionem illam, ἐκ μετάλλου, ſic vertit, *Qui circa Fodinas verſabatur*. Non ſolum ergo Foſſores, ſed degentes, & operantes circa Fodinas male plectuntur a metallicis exhalationibus, quæ vitales & animales ſpiritus, quorum natura ætherea eſt & pellucida, obfuſcant, & totius corporis naturalem œconomiam pervertunt. His itaque eadem remedia, quæ ſuperius propoſita ſunt, ſed mitiori doſi præſcribenda.

3. de Diff. Reſpir. cap. 12.

DE

Caput II.

De Morbis Inauratorum.

Aſt e Fodinis, & Vulcaniis Officinis, ubi *fervent, ſtridentque cavernis Srictuʀæ Chalybum, & fornacibus ignis anhelat*, in Civitates ipſas migremus, in quibus non deſunt Artifices, quibus mineralia crucem figunt. Quas diras labes ex Mercurio referant Aurifices, qui potiſſimum in deaurandis argenteis & æneis operibus occupati ſunt, nemo non novit. Cum enim non niſi per amalgamationem id peragi poſſit, dum poſtea Mercurium igne propellunt, non tam cauti eſſe poſſunt, licet faciem avertant, quin viroſos halitus per os excipiant, quare hujuſmodi Artifices vertiginoſi, aſthmatici, paralytici citiſſime evadunt, habituſque cadaveroſos contrahunt. Perpauci ex hiſce Artificibus in tali opificio conſeneſcunt, ac ſi non tam cito occumbant, ad tam calamitoſum ſtatum deveniunt, ut illis mors ſit in votis; Iis collum, & manus tremere, dentes excidere, crura vacillare cum Sceletirbo, ſcripſit Junchen in Chymia ſua Experimentali. Hoc idem teſtatur Fernelius de Abditis rerum Cauſis, & in libro de Lue Venerea, ubi caſum miſera- Se. 5. de Mer. l. 2. cap. 7.

B bilem

bilem Aurifabri refert, qui, dum argenteam ſupellectilem deauraret, hydrargiri vapore admiſſo, ſtupidus, ſurdus, ac plane mutus evaſit. Haud diſſimilem hiſtoriam tradit Foreſtus de Aurifabro, qui ob Mercurii fumos incaute exceptos factus eſt paraliticus.
Vol. 2. p. 196. In Actis Medicis Haffnienſibus elegans Olai Borichii obſervatio extat de quodam Teutone, qui vitam deaurandis laminis degebat; hunc, dum incautius in hoc opere argenti vivi fumos hauſiſſet, in magnam capitis vertiginem incidiſſe, ait, una cum gravi pectoris anguſtia, facie cadaveroſa, aſphyxia, artuum tremore, ut jam jam moriturus crederetur, quem reſtitutum ait ſudore variis alexipharmacis elicito, ac præcipue decocto radicis pimpinellæ, & ſaxifragiæ. Putat Vir Clariſſimus, Corpuſcula fumantis Mercurii minutiſſima nervis impacta tremorem accerſiſſe, ac ſimul in maſſam ſanguineam admiſſa, naturalem illius motum impediiſſe. Nimius eſſem, ſi hiſtorias omnes hujus generis, quæ apud Medicos Scriptores extant, hic recenſere vellem. Satis enim frequentes ſunt hujuſmodi caſus, in magnis præſertim Civitatibus, & noſtra hac ætate, in qua nihil cultum, nihil ſatis elegans videtur, niſi auro ſplendeſcat, adeo ut in Magnatum Domibus matulæ, & egeſtoriæ Sellæ deaura-

tæ ſpectentur, cariuſque egeratur, quam bibatur, ut olim de quodam luſit Martialis.

Mihi nuper obſervare contigit Juvenem inauratorem, qui, poſtquam per duos menſes decubuiſſet, tandem mortuus eſt; hic ab exhalante Mercurio ſibi parum cavens, cachecticum habitum primo contraxit, poſtmodum facies illi facta eſt lurida, & cadaveroſa, oculi turgidi, gravis anhelitus, mentis ſtupor, totius corporis torpor; huic graveolentia ulcera in ore ſuborta ſunt, e quibus ſanies teterrima magna in copia continuo ſtillabat. Hic tamen interiit ſine ullo febrilis caloris veſtigio. Id mihi profecto non parvæ admirationis fuit, cum non ſatis perciperem, quomodo ex tanta humorum putredine nulla excitaretur febrilis incaleſcentia. Cum Scriptores conſulerem, mirari deſii; refert Ballonius, quendam luis Venereæ ſuſpectum, ac ſimul Quartana laborantem, ex litu hydrargiri a Quartana ſanatum, ptialiſmo tamen excitato. Fernelius pariter de Lue Venerea, caſum memorat cujuſdam, cui per oculos ſtillabat liquatum Cerebrum, & ad multos annos vixit ſine febre, ac tandem mortuus eſt, hunc tamen prius hydrargiro inunctum fuiſſe ait. Quomodo autem nunquam febricitarit, ipſe quoque Fernelius ſe admiratum fuiſſe, ingenue fatetur; in ſecundo tamen de abditis

l. 2. Epi. p. m. 131.

cap. 7.

p. 14. rerum cauſis, rationem aliquam videtur afferre cur febrilem incandeſcentiam Mercurius ita compeſcat, aitque, vi narcotica id agere, ac eadem facultate, qua dolores quoſcumque ſopire, & ſanguinis eruptiones ſiſtere potis eſt, eadem prorſus bilis quoque ardorem compeſcere, atque exeſiones retundere. An ergo quid Febrifugi latet in hydrargiro? Forſan dies aliqua ex Minerali Regno Febrifugum aliquod, non ſub gripho, uti Riverius, ſed candide ac aperte Medicæ Arti largietur, ſicuti ex Vegetabilium familia famoſum Febrifugum Peruvianum habemus, & Antidyſentericum remedium nuper detectum, de quo Tractatum edidit Clariſs. Leibnitius. In hac tamen re experientiam conſulere non abs re foret, neque temerarium conſilium eſſet in febribus intermittentibus purgationes mercuriales inſtituere, ut ex Mercurio dulci, remedio non adeo metuendo; cauto tamen opus eſt: Mercurius etenim equo indomito perſimilis eſt, quoties in manus imperitas inciderit, ut ait laudatus Borichius, caſum illuſtris Viri referens, cui ardentiſſima febre laboranti duos pulvillos argento vivo plenos Agyrta quidam in carpo appoſuit, unde febrilis calor quidem, ſed una cum nativo & vitali, extinctus eſt. Adeo ſuſpecta ſunt beneficia, quæ ab hoſte tam infido, ac verſipelle proveniunt,

niunt, ut de Medicorum Mercurio apte dici poſſint, quæ de ſuo Mercurio commentus eſt Poetarum Princeps:

——Animas ille evocat Orco,
Pallentes alias ad triſtia Tartara mittit,
Dat ſomnos, adimitque, & lumina morte reſignat.

Ut vero e via in ſemitam redeamus, ad corrigendas noxas ab Hydrargiri afflatu illatas, conſulendi erunt Scriptores, qui de Venenis, & Mineralibus ſcripſere; in univerſum commendantur ea, quæ vim poſſident ſpiritus, & cruoris maſſam in motum ciendi, ſudoreſque promovendi. Mercurius enim plerumque id habet, ut torporem inducat, veluti prænarrata accidentia ob fumos mercuriales per os ſuſceptos ſatis teſtantur, & autopſia ipſa oſtendit, ſanguine concreto intra cordis ſinus reperto, ut in Simia apud Avicennam, quæ Argentum vivum biberat. Sic aquæ omnes Cardiacæ ſpirituoſæ, ipſe quoque Vini Spiritus, erunt ex uſu. Spiritus Salis armoniaci, Therebinthinæ, Petroleum noſtrum, Sales volatiles, ut Sal volatile Cornu C. Viperarum, & alii hujus naturæ commendantur; Theriaca ob vim opii merito ſuſpecta eſt. Decoctiones quoque ex plantis alexipharmacis, ut ex Card. B. Scordio, Scorzonera, & ſimilibus, efficaciores ſunt, quam aquæ ex iiſ-

dem deſtillatæ, quæ, ut ſcite ait Helmontius, Plantarum ſudores ſunt. Falloppius noſter, ubi de Metallis, & Foſſilibus Auri ſcobem, & illius folia proponit, cum nihil ſit, cui arctiori complexu promptius nubat Mercurius, quam Aurum. Decoctum ex Guajaco a Martino Lyſter in Exercitatione de Lue Venerea, ob vim piperatam, qua Guajacum pollere ait, & quam guſtu præfert, laudatur ad emendandas noxas, quas Mercurii viroſa exhalatio invexerit. Po-
Se 3. terius in Pharmacopœa Spagyrica, Sulphur ſublimatum in Vino infuſum commendat adverſus mercuriales morbos, ac præcipue in iis, qui caſu aliquo fumum Mercurii exceperint, vel qui mercuriali unctione peruncti fuerint. Ubi vero ob humorum abundantiam neceſſaria ſit purgatio, multo validiora medicamenta adhibenda, quam in aliis affectibus, idque ob torporem inductum, & vim ſentientem ſtimulis minus auſcultantem; Stibiata utramque paginam egregie abſolvent; a phlebotomia vero, cane pejus & angue, ut dici ſolet, cavendum; ſpiritus enim ac humoralis maſſa impulſore indiget, non ſufflamine. Antiquis mos fuit, ut memorat Plin. in Minii, & Argenti vivi foſſione, laxis Veſicis faciem obligare; Kircherus in ſuo Mundo Subterraneo vitreas perſonas, ut ſuperius di-

ctum,

ctum, magis ex uſu eſſe ait ad exhalationes arcendas, ne per os irrepant. Exercitium pariter imperandum, ut Corpus incaleſcat, & habitatio in calido Conclavi prope ignem luculentum laudatur; nihil enim eſt quod magis averſetur Mercurius, quam Ignis, a cujus præſentia ut avolet, *pedibus talaria nectit.*

Admiratione autem dignum eſt, quomodo Mercurius, qui Vermium unicum remedium vulgo audit (ut ad necandos Puerorum Vermes, nihil illo ſit efficacius, & innoxie, vel infuſus in aqua, vel decoctus, atque etiam cum conſerva aliqua permixtus exhibeatur) talis ſit, ut illius fumi & exhalationes per os & nares ſuſceptæ, adeo perniciosæ ſint, ut temporis fere momento tantum non enecent, uti paſſim in Fabris argentariis deaurantibus videre eſt. An id fieri credendum, eo, quia Mercurius, ab ignis violentia, diſſoluta illius compage, in tenuiſſimas particulas valde penetrantes redigatur, ſicque per os, & nares exceptus, Pulmones, Cor, & Cerebrum pervadat? hoc enim pacto facilius Spiritus animales obnubilare, ac Narcoſim in totam fluidorum maſſam invehere poterit, ubi illius infuſio, ſeu decoctio, atque etiam ad uncias, & libram, per os exhibitio, ut in Iliaca paſſione, nulla ex prænarratis accidentibus inducit, cum in

Animalium corporibus tantam caliditatem non reperiat, quæ ſatis ſit ad illum diſſolvendum, ac in halitus convertendum, imo integritatem ſuam ſartam tectam ſervet, ac ponderoſitate ſua ſibi viam ad exitum paret, obices quoſcumque perrumpendo, ut Antidoto fuerit Zelotipo cuidam apud Auſonium, cui Uxor mæcha Toxicum propinavit, ac poſtmodum, ut necem celeraret, argentum vivum exhibuit. Ita fit, ut Ignis, qui venenorum eſt Domitor, quædam, alioquin innoxia, ad venenoſam naturam deducat, ſeu venena magis exaltet, & acuat. Refert Ambroſius Paræus, Clementem Septimum Pont. Max. præeuntis venenatæ facis toxico per fumum in corpus admiſſum interiiſſe, aitque, *falſam ac in vitæ male cautorum perniciem, fictamque rationem eſſe, putare, ignem omnia perpurgare, & luſtrantibus viribus conſumere.* Quare, num graſſante peſte, opportunum ſit, ac publicæ incolumitati bene conſultum, infectorum ſpolia, ac ſupellectilem exurere, an conducibilius eſſet, iſthæc cum cadaveribus alte defodere, licet mos obtinuerit, ut cuncta flammis tradantur, haud immerito videtur dubitandum. Profecto apud Romanos lege XII. Tabularum cavebatur, ne Cadaverum uſtrina intra Urbem, neque prope Ædes alienas fieret, ac potiſſima

l. 20. de Venenis cap. 7.

causa

cauſa erat, ne acris puritas exhalante fumo inquinaretur. Ignis itaque pro diverſitate ac miſcella corporum in quæ agit, varios ac diverſos effectus producit, ita ut venena modo pandat, modo concentret; exemplum ſatis manifeſtum, admiratione tamen dignum, habemus in Mercurio, qui, licet ſine gravi noxa bibatur, cum ſalibus tamen ſublimatus, corroſivam adſciſcit naturam, quæ poſtea per additionem Mercurii vi ignis miteſcit, unde Mercurius dulcis fit, qui rite paratus inter remedia phlegmagoga, & Veneream luem exſtirpantia, non poſtremum locum obtinet.

CAPUT III.

De Jatraliptarum Morbis.

HAud ſecus noſtrorum temporum Jatraliptis, ſeu Chirurgis unctoribus eorum, qui a lue Venerea peſſime habeant, neque ullo alio remedio ſanari potuerint, Mercurius infeſtus eſt. Inter cætera remedia, quæ ad perdomandam Gallici Morbi ferociam Medicorum ſolertia invenit, (ubi primum dira hæc peſtis ex obſidione Neapolitana Italiam noſtram pervaſit, ac exinde tamquam fulgur Europam totam pervagata eſt) primas

mas tenuit Mercurius, & continuata duorum Seculorum experientia adhuc tenet. Notarant antiquiores Medici, nihil ad ferinam ſcabiem exterminandam Mercurio eſſe valentius, quare analogiſmo procedentes, cum obſervarent, Gallica lue infectos cutem habere puſtulis & ulceribus defœdatam, uſum Mercurii feliciter experti ſunt. Unctionis Mercurialis primus Auctor fuiſſe dicitur Jacobus Berengarius, Carpus, a patria vulgo dictus, illorum temporum celeberrimus Chirurgus & Anatomicus, ut illius opera teſtantur, ex quibus, utpote rariſſimis, recentiores Anatomici tot ac tanta decerpſerunt, nomine illius omiſſo. Falloppius noſter in Tractatu de Morbo Gallico, refert, Jacobum Carpenſem *ex ſola curatione Gallici morbi cum his inunctionibus lucratum eſſe plus quam quinquaginta millia ducatorum aureorum, & multos quidem interfeciſſe, quamvis majorem partem ſanaverit.* Melius profecto, quam Alchimiſtæ, novit Jatralipta ille vera metamorphoſi Mercurium in aurum tranſmutare, rara quidem felicitate, ac à noſtris temporibus toto cœlo diverſa, quam ipſe quoque Sennertus eſt admiratus.

Modo, qui Gallica lue infectos mercuriali unguento ſolent inungere, e Chirurgis vilioribus ſunt, qui lucri cauſa in hoc ne-

negotio exercentur, præſtantioribus Chirurgis tam ſordidum miniſterium, & periculoſæ aleæ plenum opus averſantibus. Licet autem chirotheca in hac re uti ſoleant, non ſatis tamen munire ſe poſſunt, quin mercuriales atomi corium, per quod Mercurius alioquin exprimi ſolet ac perpurgari, pervadant, & Unctoris manum pertingant; neque pariter fieri poteſt, quin cum ad ignem luculentum opus hoc peragi ſoleat, pravæ exhalationes per os, & nares corporis penetralia ſubeant, Cerebro & nervis diram labem affricando. Fab. Hildanus caſum refert Mulieris, quæ, cum in Hypocauſto marito ſuo aſſideret, dum Unguento ex Mercurio inungeretur, ſolo aere illo mercuriali per os ſuſcepto, talem ſalivationem paſſa fuerit, ut ulcera in faucibus eidem ſupervenerint. Manus tremere iis, qui Venerea lue infectos hydrargiro ſæpius inunxerint, ſcripſit Fernelius de Lue Venerea. Gravem vertiginem tenebricoſam, & continuam Chirurgo Unctori ſubortam, cum lue Gallica infectum ſolita unctione perunxiſſet, tradit Frambeſarius.

Cent. 5. Ob. 98.

cap. 7.

Nullam in hoc negotio ſaniorem cautelam hiſce unctoribus ſuggerere poſſem, quam eam, qua utitur Chirurgus noſtras, qui, cum ſuo periculo didiciſſet, lucrum non æquari diſpendio, dum talem Unctio-

l. 2. Conſ. 3 Etmull. T. p. c. 8. de Vertigine.

ctionem ſibi magis adverſam, quam iis, quos perungeret, expertus eſſet ab alvi fluxu, torminibus, & multa ſalivatione male mulctatus, Unctionem quidem mercurialem parat, ægriſque aſſiſtit, qui ungendi ſunt, ſed præcipit, ut ipſimet ſe ipſos propriis manibus inungant, quod ſibi, & illis magis ſalutare eſſe ait, dum ipſe nullum ſubit periculum, & ipſi ex tali motu brachiorum incaleſcentes, penetrantiorem reddunt illinitionem, nec quicquam timere debent ab eo remedio, a quo ſuis cruciatibus ſolamen ſperant. Si porro hujuſmodi Aliptæ ex hydrargiroſi labem aliquam contraxerint, veluti tremorem manuum, vertiginem, alvi tormina, ut ſuperius diximus, Guajaci decoctum pro remedio erit. Sicuti enim Mercurius Venerei veneni inſignis domitor eſt, ita noxarum, quas Mercurius invexerit, torporem, & nervorum imbecillitatem inferendo, Guajacum corrector erit, ut quod vim fundendi, nec non ſudores promovendi poſſideat. Sic perſæpe bina hæc Remedia palmaria junctis viribus Gallicæ luis curationem ex aſſe abſolvunt, ut Guajacum primo velitatione quadam Gallicum morbum aggrediatur, & extenuet, mox Mercurius fortiorem pugnam capeſſat, poſtremo idem Guajacum hoſtem conficiat, & reliquias peſſum det.

De

CAPUT IV.

De Chymicorum Morbis.

QUamvis Artem cuncta mineralia cicurandi tenere ſe jactitent Chymici, non impune tamen ipſi quoque ab illorum vi perniciali evadunt; eaſdem enim perſæpe noxas ac alii Artifices accerſunt, qui circa mineralia exercentur, ac ſi verbis id pernegent, faciei colore ſatis fatentur. Refert Leonardus e Capua, Theophraſtum, & Helmontium, duos celebres Chymicos, graviſſimas noxas e ſuorum medicamentorum præparatione reportaſſe. Junchen in Chymia ſua Experimentali de Antimonio tradit, quod, dum Stibium pulverizatum fumigatur pro conficiendo Vitro Antimonii, Operarii fiant Pneumonici, & Vertiginoſi. Etmullerus ingenue fatetur, quod cum eſſet perfecte ſanus, & Clyſſum Antimonii præpararet, forte fracta retorta tubulata fumum ex Sulphure & Antimonio hauſiſſe, tuſſique ad quatuor Septimanas vexatum fuiſſe, cujus nullam aliam cauſam ipſe agnovit, quam fumum illum acidum, Spiritus organa aſperantem. Satis curioſum eſt, quod de ſe ipſo ingenue fatetur Tachenius in ſuo Hippocrate Chymico; refert enim, quod

Se. 5.

T. p. de Tuſſi p. m. 103.

cap. 23.

quod cum arſenicum ſublimare vellet, donec in vaſis fundo fixum permaneret, & poſt multas ſublimationes vas aperuiſſet, ſuavem quendam odorem multa cum admiratione percepiſſe, ſed poſt ſemihorulam ſtomachum dolentem, confractum, ſenſiſſe, cum difficultate reſpirandi, ſanguinis mictu, colico dolore, ac omnium membrorum convulſione. Olei & lactis uſu ſe mediocriter reſtitutum ait, verum per integram hyemem febre lenta hecticæ ſimili mulctatum fuiſſe, a qua decocto ex herbis vulnerariis, & eſu ſummitatum braſſicæ tandem ſe expediit. Corolum Lancilottum, Chymicum noſtratem, ſatis celebrem, ego novi tremulum, lippum, edentulum, anheloſum, putidum, ac ſolo viſu medicamentis ſuis, Coſmeticis præſertim, quæ venditabat, nomen, & famam detrahentem.

Abſit tamen, quod ſtudium hujuſmodi laborem improbum exiſtimem; utique laudandi ſunt Chymici, ut qui ad rerum abſtruſarum tentamen, & rerum naturalium ſcientiam ditandam intenti, publico bono animas ſuas litare non timeant; neque culpandi ſunt, ſi in caſtiganda mineralium virulentia non ſatis cavere queant. Adſtent enim neceſſum eſt, ac totum proceſſum ad Ignis examen, ac fumum Carbonum obſervent, ſi medicamenta rite pa-

rata

ta eſſe debeant, ac tuto exhiberi poſſint; minima ſiquidem variatio, & incuria in Chymicis remediis elaborandis, illorum qualitates ſic immutare poſſe, ut in Venenorum claſſem tranſeant, ait Renatus Cartesius. In hanc rem Junchen quoque in ſua Ep. 17. Præfatione ait, Chymica medicamenta ſalva conſcientia non poſſe a Medico exhiberi, niſi ejuſdem manu fuerint parata, ſive a perito Chymico illa viderit elaborari. Sicuti ergo Equiſoni non imputandum, ſi Equum ferocem ac refractarium perdomando, ab eodem aliquando dejiciatur, & calces referat; ſic ridendus non eſt Chymicus, ſi interdum e ſuis Laboratoriis ſqualidus exeat, ac attonitus, tanquam unus ex Orci familia.

Paucis ab hinc annis lis non parva exorta eſt inter Negotiatorem quendam Mutinenſem, qui in Oppido hujuſce Ditionis, Finali dicto, Laboratorium ingens habebat, in quo Sublimatum fabricabatur, ac inter Civem Finalenſem. In jus vocavit Finalenſis Negotiatorem hunc, inſtando, ut Officinam extra Oppidum, vel aliò transferret, eo quod totam viciniam inficeret, dum Vitriolum in Furno Operarii calcinarent pro Sublimati fabrica. Ut vero accuſationis ſuæ veritatem comprobaret, Medici illius Oppidi atteſtationem afferebat, ac inſuper Parochi Necrologium

gium, quo conſtaret, multo plures in illo Vico, & locis Laboratorio proximioribus, quam in aliis, quotannis interiiſſe. Ex Tabe autem, ac morbis pectoris præcipue, mori ſolere, qui in illa vicinia habitarent, teſtabatur Medicus, qui fumum Vitrioli exhalantem maxime culpabat, & proximum Aerem inquinantem, ut Pulmonibus infeſtus, & hoſtilis redderetur. Negotiatoris cauſam ſuſcepit D. Bernardinus Corradus, rei tormentariæ in Eſtenſi Ditione Commiſſarius, Finalenſis vero, D. Caſina Stabe, illius Oppidi tunc Medicus. Variæ propterea ultro citroque editæ ſunt ſcripturæ ſatis elegantes, in quibus acriter de fumi umbra diſputatum eſt. Negotiatori tandem favere Judices, & Vitriolum ex capite innocentiæ abſolutum; an Juris peritus hac in re rite judicarit, Naturæ Conſultis judicandum relinquo.

Ut ad penſum meum redeam, Chymicis injurium me crederem, ſi remedium aliquod, ſive præſervativum, ſive curativum, quotieſcumque ex Arte ſua damni plus quam lucri referunt, proponerem, cum nullus pene ſit morbus, cui ſanando, e Narthecio, ut dici ſolet, Chymici promptum ac paratum non habeant remedium; quare ad alias Officinas lubet divertere.

CAPUT V.

De Figulorum Morbis.

NEque deſunt in omnibus fere Civitatibus alii Artifices, quibus metallicæ peſtes labem non parvam affricare ſolent, inter quos Figuli; quæ enim Civitas, quod oppidum, in quo Figlina, Artium antiquiſſima, non exerceatur? Hi ergo cum plumbo uſto, & calcinato indigeant ad vaſa vitreanda, dum Plumbum in vaſis marmoreis molunt, lignum teres e Tholo ſuſpenſum, illique in altera extremitate quadratum lapidem affixum circumagendo, ſeu cum vaſa, antequam in Fornacem indantur, liquato plumbo penicillis obliniunt, totum id, quod virulenti habet plumbum aqua ſic liquatum, ac diſſolutum, ore, naribus, ac toto corpore adſumunt, ſicque graves noxas non multo poſt perſentiunt. Nam & ipſi in manuum tremores incidunt primo, mox paralitici fiunt, lienoſi, veternoſi, cachectici, edentuli, ut raro Figulum quis videat, cui non ſit cadaveroſa & plumbea facies. In Actis Haffnienſibus caſus memoratur Figuli, cujus Cadavere aperto, repertus fuit Pulmo dexter coſtis adnatus, ad ariduram ac phthiſim vergens; Vol. 2. Obſ. 21.

gens; culpabatur autem hujus malæ Pulmonum Conſtitutionis Ars, quam exercuerat; Artem enim Figulinam didicerat, quam æger ipſe ſibi parum ſalubrem expertus, jam, ſed non ſatis tempeſtive, deſeruerat. P. Poterius tradit, Figulum Paralyticum factum in dextro latere cum Vertebris diſtortis, ut Collum obriguiſſet; hunc, ait, a ſe curatum decocto ligni Saſſafras, & baccis lauri; pariter hiſtoriam narrat alterius Figuli, repentina morte exſtincti.

Cent. 2. cap. 36.

Cent. 3. cap. 40.

Hujuſmodi affectibus torqueri ſolent, qui in Figlinis operam ſuam locant, plumbum tractando. Admiratione dignum eſt, quomodo Plumbum (ex quo, Chymicorum ſolertia, tam magna ſalubrium remediorum ſupellex emanat, tum pro internis, tum pro externis malis, ut Chirurgorum Columna vulgo audiat) tam prava ſemina in ſinu recondat, & per ſolam exhalationem exerat dum conteritur, & aqua diſſolvitur, ut tam male afficiantur Figuli, qui illius opera indigent. Mirari autem deſii, cum, teſte experientiſſimo Boylæo, mihi innotuit, Argentum vivum, temporis fere momento, Plumbi fuſi vapore figi, ac ſolidari; adeo ut, ſicuti eleganter Truſthonus in Diatriba de Reſpirationis uſu, id quod cum Marte Vulcanum feciſſe ajunt Poetæ, idem prorſus fa-

cia

ciat Saturnus cum Mercurio, illi compedes injiciendo. Mirum itaque non eſt, ſi Saturnus a mola lapidea ita contritus, licet frigidæ naturæ, in Tortores ſuos ſic incandeſcat, dum Figulos, tam dira labe aſpergit, in ſanguinem ac ſpiritus torporem invehendo, ac illorum manibus Crucem figendo.

Ineſſe autem Saturno ſpiritum acidum, acerrimum, penetrantiſſimum, auſterum, teſtantur omnes Chymici, ac ſuo periculo ſatis norunt Depuratores Auri & Argenti, ob plumbi mixturam; tali enim acrimonia pollere ſpiritum Plumbi, tradunt Collect. Chymicæ Leyden. Auctores, *ut ſi quis ore, vel naribus, dum inſtituitur cupellatio, vapores e plumbo exhalantes excipiat, exinde ſuffocari poſſit, ac qui parum caverint, omnium dentium caſum pati ſoleant.* cap. 165.

Cum inſtituti mei ratio ad luſtrandas Artificum Officinas (ſi rite in explorandis morborum cauſis occaſionalibus, quibus Operarii tentari ſolent, penſum meum vellem abſolvere) identidem me compelleret, mentem ſubido inceſſerat, ut hic loci animadverſiones aliquot in Figlinis mihi factas recenſerem circa mechanicum artificium fictilia vitreandi; quod artificium, ſicuti antiquiſſimum eſt, uti ex erutis e terra ruderibus ſatis conſtat, ita perneceſſarium eſt. Nam ſi modum vaſa

fictilia vitreandi non haberemus, nimio ſumptu ſtannea, & cuprea Vaſa pro re coquinaria, & menſarum ſupellectile, adhibere cogeremur. Etenim non minus admiratione, quam diſquiſitione dignum credidi, quomodo ſcilicet opera figlina prius cocta in fornacibus, mox plumbo calcinato, & cum pulvere ſilicum contrito liquatoque oblinita, rurſuſque fornacibus indita, vi ignis vitreatam cruſtam illam induant, qua fit, ut magno uſui ſint in omnibus pene rebus, nihilque magis inculcent Chymici, quam quod in Spagyricis operationibus perficiundis vitreata vaſa adhibeantur. Verum ab hujuſmodi negotio tam prompte expedire poſſe me ſentio, quin multum a propoſito meo digrederer, veritus propterea, ne mihi, ubi de figulari materia agitur, juſte obtrudi poſſit Horatii illud:

——— Amphora cœpit
Inſtitui, currente rota cur Urceus exit?

Conſilium hoc meum ſeponam, cui forſan occaſione magis propria indulgebo in opere, quod meditor de *Artium Mechanica Rationali.*

Quod hujusmodi Artificum curationem attinet, perraro talia remedia adhiberi poſſunt, ut integræ ſanitati reſtitui queant. Cum enim auxiliares Medicorum manus non expoſcant, niſi cum manibus, & pedibus

dibus omnino capti ſunt, & viſcera prædura habeant, ac ſimul aliud malum, ſumma nimirum paupertas, illos premat, ad Pauperum Medicinam confugiendum erit, & ea præſcribenda, quæ morbum ſaltem leniant, eos inprimis monendo, ut Artem deſerant. Purgationes Mercuriales, ut ex Mercurio dulci cum Electuario lenitivo ad plures dies aliquando utiliter adhibui, nec non illinitiones ex petroleo noſtro manibus & pedibus. Chalybeata remedia, quæ non multæ ſunt impenſæ, ad Viſcerum duritiem emolliendam, ad longum tempus tamen adhibita, non levem præſtabunt operam; ſola Chalybis limatura cum Cinnamomo in Vino infuſa, cæteris martialibus remediis chymice paratis, veluti forſan efficacior, & miſeræ horum Artificum conditioni minus gravis, erit præferenda.

Cum in Figulorum Officinis varii ſint Operarii, ac alii in creta manibus ac pedibus verſanda, ſubigenda, occupati ſint; alii ſedendo ad rotam tornatilem vaſa conforment, non omnes propterea Figuli ſuperius recenſitis affectibus tentari ſolent, quod ſerio advertendum, ne ſolo Figuli nomine audito, ad remedia noxas e minerali materia contractas corrigentia confugiamus; omnes tamen, cum ſemper terram mollem tractent, ac in locis

humidis degant, ut plurimum luridi ſunt, decolores, cachectici, ac fere ſemper valetudinarii. Qui tamen ad rotam ſedentes, illam pedibus circumagendo, vaſa confingunt, ſi alioquin oculorum imbecillitate laborent, vertiginoſi fiunt, ſicuti etiam nimis pedes defatigando, non raro Iſchiade tentari ſolent, idcirco iis remediis, quæ ad hujuſmodi affectus a Practicis præſcribi ſolent; ſi non ad malum prorſus tollendum, ſaltem leniendum, illis erit ſuccurrendum.

Caput VI.

De Cuprariorum, & Stannariorum morbis.

CUprarii quoque, & Stannarii, Cuprum, Stannum fundendo, malleando, in eodem ſunt Valetudinario; atomi enim ſubtiliſſimæ, quæ ex Cupro, dum frequentius pro faciliori extenſione ignitur, exhalant, Pulmones ſubeunt, ſiccam tuſſim excitant, & acredine ſua tenellam aſperæ arteriæ, & Pulmonum veſicularem texturam arrodunt, vertigines quoque & decolorationes inducunt. Hujuſmodi particularum, quæ in ſe recondit Cuprum, qualis ſit indoles, manifeſtum fit ex barba, & capillis, qui in hiſce Operariis virideſcunt. Stannarii vero

ro ea ſymptomata pati ſolent, quibus obnoxii ſunt Plumbi fuſores, & molitores, quales Figuli; Stannum enim multam cum Plumbo habet convenientiam, ac proinde a nonnullis vocatur *Plumbum album*, *& medium quid inter Lunam*, *& Saturnum*: conſtat autem ex Mercurio, & Sulphure acri; quare, cum illud fundunt Operarii, non poſſunt, quin pernicioſos halitus per os excipiant.

Satis curioſam hiſtoriam de Stannario quodam habemus apud Etmullerum in Collegio Conſul. Artificem hunc, ait, primo tuſſi, mox tanta anxietate, ac reſpirandi difficultate correptum, noctu potiſſimum, ut lecto exilire, feneſtras aperire, auram recentem inſpirare, & per totam domum noctambulus vagari, donec inciperet dies albeſcere, quo tempore omnia ſilebant accidentia; tam gravium Symptomatum cauſam Vir experientiſſimus acceptam refert fumis mercurialibus Metallorum. In Jove etenim multum Antimonii volatilis luxuriare ait, quod cum nitro mixtum vim fulminantem adſciſcit; talem Aſthmatis ſpeciem inter affectus convulſivos refert, plexu nerveo nimirum in ſpaſmum adacto, & Pulmonum expanſionem prohibente. Caſu 17.

Hujuſmodi Artifices in Civitatibus paſſim viſere eſt, ac ubi Medicam opem ex-

poſcant, iiſdem cautionibus erunt curandi ac cæteri Metallurgi. Ad pectus tamen, tanquam primam morbi ſedem, primo reſpiciendum, primæ enim illorum querelæ de anhelitus anguſtia ſunt. Curandi itaque erunt tanquam aſthmate montano laborantes, cavendo ab iis, quæ vi exſiccandi polleant; Butyrum potius, lac, emulſiones ex amygdalis, & melonum ſeminibus, ptiſanæ hordeaceæ, & ſimilia erunt ex uſu.

CAPUT VII.

De Vitriariorum, & Speculariorum morbis.

IN univerſa Artificum Republica non eſſe, qui rectius ſapiant, exiſtimo, quam qui Vitrariam exercent. Ii etenim, ubi 6. menſium ſpatio operati fuerint (hyeme ſcilicet, ac vernali tempore) ab opere feriantur, & ubi 40 ætatis annum attigerint, opportuna abdicatione Arti ſuæ Vale dicunt, ac reliquum vitæ tempus exigunt, iis perfruendo, quæ in otia tuta repoſuere, vel alteri opificio operam ſuam impendunt. Intolerandus profecto ad longum tempus eſt tam improbus labor, qui hujuſmodi Operarios exercet, & qui non niſi a robuſtis hominibus & in vigenti ætate ſuſtineri poſſit. Innoxiam quidem

eſſe

eſſe ex ſui natura maſſam illam ex vitro fuſam ac in fornacibus fluitantem, ſeu labem ſaltem ſenſibilem ſuis Artificibus non affigere exiſtimo, cum nullæ ipſis de hoc ſint querelæ, neque ullus gravis odor in Vitrariis Officinis nares percellat. Non vacat hic in maſſæ illius, ex qua Vitrum conflatur, naturam, neque in mechanicum artificium, quo, flatu mediante, Vitra figurantur, altius inquirere; ſolum, quod rem meam ſpectat, noſſe ſufficiat, quod quicquid noxii ab hujuſmodi opificio hiſce Artificibus advenit, totum ab ignis violentia, & quorundam mineralium mixtura ad coloranda interdum vitra proficiſcatur. Cum igitur ſeminudi, rigenti hyeme, ad ardentiſſimas fornaces continuo adſtent, vitrea vaſa conflando, oculorum acie in ignem, & Vitrum fuſum ſemper intenta, non poſſunt quin gravibus noxis afficiantur. Oculi itaque primum ignis impetum ſuſtinent, propterea acri lippitudine perſæpe infortunium ſuum plorant, & gracileſcunt, illorum natura ac ſubſtantia, quæ aquea eſt, a nimio ardore exhauſta, ac abſumpta. Siti quoque inexplebili eandem ob cauſam continuo vexantur, ut frequenter bibere cogantur. Vinum autem lubentius, ſed immoderate, quam aquam potant; aquam enim, ubi quis quacumque ex cauſa ni-

mio ardore exæſtuet, nocentiorem, quam Vinum exiſtimant, ob multos caſus eorum, qui æſtuantes, frigida epota, ſubita morte occubuerint.

Morbis quoque Pectoris, obnoxii ſunt; cum enim pectora Aeri ſemper habeant expoſita ſolo induſio contenti, illiſque tandem, peracto opere, ex Vulcania illa Officina ad alia loca frigidiora exeundum ſit, nequit Natura, ut ut fortis ac robuſta, tam graves ac ſubitas mutationes diu tolerare; hinc Pleuritides, Aſthmata, ac Tuſſes diuturnæ contingunt.

Longe vero pejora infortunia ſubeunt qui Vitra colorata pro armillis, ac mundo muliebri plebejo, aliiſque uſibus, conficiunt; cum enim ad colorem Cryſtallo conciliandum illis neceſſe ſit Boracem calcinatum, ac Antimonium una cum aliqua auri portione, & hæc omnia in pulverem impalpabilem contrita cum Vitro commiſcere, ut exinde paſtam conficiant pro tali opere, non poſſunt dum id agunt (ut ut faciem obvelent & avertant) quin pravos halitus ore excipiant; quare perſæpe evenit, ut nonnulli ex illis exanimes concidant, ac interdum ſuffocentur, ſeu temporis progreſſu ulcera in Ore, Oeſophago, & Trachea iis ſuboriantur, ac tandem in Tabidorum familiam tranſeant, Pulmonibus ulceratis, ut ex cadaverum

aper-

pertione manifeſte patuit.

Non parum equidem mecum ipſe demiratus ſum, quomodo mixtura hæc Boracis, & Antimonii cum vitrea maſſa tam perniſcialem vim adſciſcat; rem tamen ita ſe habere, licet hujus non ſim oculatus teſtis (cum hæc Civitas Officinam Vitrariam quidem habeat, ſed in qua Vitra non colorentur) perſuaſum habeo, utpote per litteras mihi communicatam ab Excellentiſſimo *D. Joſeph de Grandis*, olim in Mutinenſi Gymnaſio Auditore meo, qui nunc Venetiis (ubi in Inſula, Murano dicta, inſignes Vitrariæ Officinæ extant) ſumma cum laude Medicinam, & Anatomem exercet. Id eſt quod innuebam, rerum mixturas perioribus Medicis perſæpe imponere, ac præſertim ubi operatio ignis accedat, qui, licet ab *Helmontio* rerum Corruptor, & Mors appelletur, multarum rerum tamen Auctor eſt & Parens, ut ſcite, & plus quam Chymice, ſcripſerit *Plinius*, *ex eadem materia aliud gigni primis ignibus, aliud ſecundis, aliud tertiis.* l. 37. H. N. c. 26.

Qui vero, Venetiis præſertim, ad Specula conficienda operam ſuam impendunt, non ſecus ac Inauratores, Mercurii feritatem experiuntur, dum ingentes tabulas cryſtallinas Argento vivo oblinire, ut parte ex alia clarior imago reddatur, pro

pro more habent. Hoc artificii genus antiquis ignotum fuiſſe ſatis credibile eſt, ut de quo nullam habeat mentionem Plinius, qui in Hiſtoria ſua naturali varios modos, quibus parabantur Specula, deſcribit. Specularii ergo Artifices, Mercurium tractando, Paralitici fiunt, Aſthmatici, aliiſque ſuperius memoratis affectibus obnoxii. Sic Venetiis in Inſula Murano dicta, ubi ingentia ſpecula parari ſolent, videre eſt hoſce Artifices invite, ac torvis oculis miſerias ſuas, ſuis in ſpeculis contemplantes, ac Artem, cui ſe addixerint, exſecrantes. Ex Epiſtola ad Societatem Anglic. Venetiis miſsa (ut ex ejuſdem Societatis Actis conſtat) habetur, eos, qui Venetiis operantur ad illiniendam Speculorum faciem averſam, apoplecticos perſæpe fieri.

l. 33. c. 9.

T. 1. M. Apr:

Quoad medica præſidia nihil hic adjiciam, cum eandem curationem hiſce Artificibus adhibere liceat, quam cæteris convenire diximus, qui in ſuis Opificiis mineralibus utuntur, & ad Vulcanias Officinas operantur.

CA-

Caput IX.

De Pictorum morbis.

PIctores quoque variis affectibus, ut ar-
tuum tremoribus, Cachexia, dentium
atredine, faciei decoloratione, melan-
holia, odoratus abolitione, tentari ſolent,
c perraro contingit, ut Pictores, qui alio-
um imagines elegantiores, & coloratiores,
lus quam par eſt, ſolent effingere, ipſi co-
rati ſint ac boni habitus. Ego quidem
uotquot novi Pictores, & in hac, & in
liis Urbibus, omnes fere ſemper valetu-
inarios obſervavi, & ſi Pictorum hiſtoriæ
volvantur, non admodum longævos fuiſſe
onſtabit, ac præcipue, qui inter eos præ-
antiores fuerint. *Raphaelem Urbinatem*,
ictorem celeberrimum, in ipſo juventæ
ore e vivis ereptum fuiſſe legimus, cujus
mmaturam mortem *Balthaſſar Caſtilioneus*
leganti carmine deflevit. Culpari qui-
em poſſet illorum Vita ſedentaria, ac ge-
ius melancholicus, dum ab hominum fe-
e commercio ſejuncti mentem in phan-
aſticis ſuis Idæis ſemper involutam ha-
ent; aſt alia potior cauſa ſubeſt, quæ Pi-
tores morbis obnoxios reddit, colorum
empe materia, quam ſemper præ mani-
bus

bus habent ac ſub ipſis naribus, ut Minium, Cinnabaris, Ceruſſa, Vernix, Oleum nucum, lini, quibus utuntur ad colores temperandos, multaque ex variis foſſilibus pigmenta. Hinc in illorum Officinis latrinalis odor percipitur, qui ſatis gravis e Vernice, & prædictis Oleis exſpirat, & capiti valde infenſus eſt, unde forſan odoratus abolitio deducenda. Ipſique quoque Pictores in ipſo opere ſordidas, ac pigmentatas veſtes ſolent induere, quare fieri nequit quin ore, ac naribus pravos halitus excipiant, qui ad ſpirituum animalium ſedem perreptando, ac per vias ſpiritales ſanguinis domicilia ſubeundo, naturalium functionum œconomiam perturbent, & ſuperius memoratos affectus excitent. Cinnabarim ſobolem eſſe Mercurii, Ceruſſam ex Plumbo parari, Æs viride ex Cupro, colorem ultramarinum ex Argento (cum metallici colores vegetabilibus longe durabiliores ſint, & hanc ob cauſam à Pictoribus magis expetantur) ſicque omnem fere colorum materiam, e mineralium claſſe deſumi, nemo non novit, & propter hanc cauſam ſatis graves noxas ſubſequi. Iiſdem igitur affectibus, licet non ita graviter, illos vexari neceſſum eſt, ac cæteros Metallurgos.

de Lue Vener. cap. 7. Satis curioſam hiſtoriam in hanc rem deſcribit *Fernelius*, de Pictore quodam An-

Andegavenſi, qui digitorum, & manuum
remoribus primum, mox convulſione, cor-
eptus eſt, brachio quoque in conſenſum
racto; huic poſtmodum ſupervenit idem in
edibus vitium, tandem dolore tam gravi in
Ventriculo, & utroque Hypochondrio tor-
queri cœpit, ut nec Clyſteribus, nec Fo-
ibus, nec Balneis, nec ullo remediorum
genere quidquam levaretur. Huic in ac-
ceſſione unicum ſolamen repertum, ut tres,
quatuorve homines ventri toto ſuo ponde-
e in cumberent, ſic enim compreſſo ab-
domine minus cruciabatur; poſtremo ad
res annos tam acriter vexatus tabidus in-
eriit. Magnas concertationes inter celebrio-
es Medicos exortas eſſe ait, circa tanti ma-
i veram, ac genuinam cauſam, tum ante,
um poſt Cadaveris apertionem, cum in
Viſceribus nil præternaturale appareret. Cum
hanc Hiſtoriam perlegerem, ingenuam Fer-
nelii confeſſionem, more ſcilicet magno-
rum Virorum, ut ait *Celſus*, ſum admi-
ratus: *omnes ſiquidem aberamus a Scopo,
& tota, quod ajunt, via errabamus*, in-
quit ille: ſubdit tamen, quod cum Pictor
ille penicillum digitis, non modo exter-
gere pro more haberet, ſed etiam impru-
dens, & incautus illum exſugeret, veriſi-
mile fuiſſe, ut e manuum digitis, partium
continuatione, Cerebro, totique nervoſo
ge-

generi communicatam fuiſſe Cinnabarim, per os vero admiſſam *Ventriculum*, & *Inteſtina inexplicabili, ac maligna qualitate infeciſſe, quæ tantorum dolorum cauſa occulta fuerit.*

Neque vero aliunde illorum cachectici habitus, & decoloratio petenda, quam a prava colorum indole, ſicuti, & melancholicæ paſſiones, quibus ut plurimum obnoxii ſunt Pictores. Antonium de Allegris Corrigienſem, a patria propterea Corrigium dictum, adeo melancholicum fuiſſe, imo ſtupidum, tradunt, ut nec ſui, nec ſuorum Operum dignitatem ac præſtantiam cognoſceret, adeo ut digna honoraria ſibi data, iiſdem a quibus acceperat reportarit, veluti erraſſent aureo pretio erogato pro iis picturis, quibus nunc nullum ſatis eſt pretium.

Cum Pictores ergo vel ex enarratis affectibus vel aliis morbis vulgaribus laborare continget, particulari ſtudio erunt curandi, ut una cum remediis communibus, peculiaria adhibeantur, quæ noxas e minerali materia contractas reſpiciant, de quibus ſatis ſupra, ne toties eadem cum tædio legentium repetamus.

CAPUT X.

De Morbis quibus tentari ſolent Sulphurarii.

CUm inter mineralia ad hujus vitæ commoda non paucos habeat uſus Sulphur, ſed non leves quoque noxæ ₍eos, qui illud coquunt, fundunt, ac eodem ₍ıtuntur in ſuis operibus elaborandis, ex il-₍o conſequantur; in hoc capite videndum, ₍quæ mala ſulphurarii Artifices patiantur. ₍Qui ergo Sulphure accenſo, ſeu liquato u-₍untur, tuſſim, dyſpnoeam, raucedinem, ₍ıc lippitudinem contrahunt. Sulphur du-₍plici ſubſtantia conſtare, docet ejuſdem ana-₍yſis, una pingui & inflammabili, altera a-₍ida ignis extinctiva; Sulphure igitur igne ₍iquato, multoque magis accenſo, acidum ₍llud volatile in fumos attollitur, qui per ₍os ſuſcepti, memoratis affectibus occaſio-₍em præbent, tuſſim præcipue, ac lippi-₍udinem excitando; mollis enim ac delicata ₍ulmonum, & Oculorum ſtructura, a ₍ungente acido inſigniter læditur. Sic *Martialis* varios Negotiatores, & Opera-₍ios recenſens, ut Ærarios, Nummula- l. 12. Ep. 57. ₍os, Piſtores, Judæos, qui illius ſomnum ₍octurnum, ac diurnum Romæ nimio ₍repitu interturbabant, ut Rus ſecedere

cogeretur, inter illos numerat Sulphurarios, quos lippitudinis vitio notat:

Nec ſulphuratæ lippus Inſtitor mercis.

Quanta vi pollent aura ſulphurea, norunt ipſæ mulierculæ, quæ, ut ſuis velaminibus candorem concilient, illa fumo Sulphuris accenſi ſuperſternunt; norunt etiam purpureas roſas decolorare, & lacteas reddere:

Tingit & afflatas Sulphuris aura roſas.

ait Poeta. In Germania pro more habent Dolia fumo Sulphuris ſuffumigare, ut Vinum Rhenanum ad plures annos a muciditate tueantur, teſte *Helmontio* in Tractatu de Aſthmate, & Tuſſi. Acidum ergo Sulphuris, quod pectori & aſperæ arteriæ eſt maxime hoſtile, ipſum eſt quod hujusmodi affectus inducit. Nota eſt hiſtoria mœchæ mulieris, quæ, cum amaſium ſuum, marito ſuperveniente, ſub lecto abſcondiſſet, ſuperpoſito, ut crimen magis celaret, ſulphurato velamine, ſe ipſam prodidit, ille enim a recenti Sulphuris odore percitus non potuit quin alte tuſſiret, ac ſternutaret. In hanc rem ſuccurrit caſus Piſtoris, qui cum videret in ſuo Hypocauſto rotulas Sulphuratas accenſas, quibus uti ſolent ad ſuccendenda ligna, timens ne domus conflagraret, pedibus rotulas illas auſus eſt premere ut ignem extingueret, ſed parum abfuit, quin

quin mortuus concideret; ad multos tamen dies ſæviſſima tuſſi vexatus eſt una cum magna reſpirandi difficultate, conſtricta nempe a magno illo acido exſpirante Pulmonum Veſiculari ſtructura. Olei amygdalarum dulcium, & lacteæ dietæ uſu aliquantiſper levari viſus eſt, aſt intra unius Anni ſpatium in Libitinæ cenſum tranſiit. *Etmullerus* de Vitiis Exſpirationis læſæ, ex fumis nitri, & ſulphuris pertinaciſſimam tuſſim, ac reſpirandi difficultatem oriri obſervavit. Nec quis obtrudat, quod Sulphur Pulmonum Balſamum vulgo audiat; nam id verum eſt quando Sulphur acido ſuo, quo abundat, ſpoliatum fuerit; uti ſcitiſſime advertunt Junchen in Chymia ſua Experimentali, & laudatus *Etmullerus* in ſua Mineralogia, ubi ait, Sulphur merito Pulmonum Balſamum vocari, quando *illius pinguedo balſamica* a parte acida corroſiva fuerit ſeparata. Quomodo autem Acidum a Sulphure ſeparari poſſit, tradit ibidem Junchen, ſublimando nempe Sulphur cum Corallis, Cornu C., quæ illius acidum combibant. cap. de Sulph.

Quomodo vero in Praxi Profeſſorum non pauci, ſaltem apud Noſtrates, Sulphuris Spiritum in morbis Pectoris præſcribant, ego non video; cum enim apud Auctores paſſim legerint, in hujuſmodi

affectibus Sulphur primas tenere, quaſi Sulphuris acidum idem ſit ac totum concretum, pars eaſdem vires habeat, quas totum, quod maximæ ſupinitatis indicium eſt, anſam errandi capiunt. Eundem ferme errorem obſervare licet, cum ad ſcabiem curandam pro remedio interno ſpecifico, eundem Spiritum Sulphuris ad longum tempus in aliquo Juſculo Scabioſis propinant, non alia ratione ducti, quam quod Sulphur potiſſimum remedium ſit, ac baſis unica Unguentorum, quæ parantur ad pſoram exterminandam. Tales ergo Operarii, quantum poſſunt, a Sulphuris fumo excipiendo cavere debent, ac pro tuſſi lenienda Syropo de Althæa, emulſionibus ſeminum melonum, ptiſſana hordeacea, oleo amygdal. dulcium, & diæta lactea familiariter uti.

Caput XI.

De Morbis quibus obnoxii ſunt Fabri Ferrarii.

Lippitudine quoque obnoxios eſſe Fabros ferrarios, quotidiana docet experientia, quod non tam ex ignis violentia fieri crediderim, dum Oculorum aciem in ignem fere ſemper intentam habent, quam ob ſulphurea effluvia e candenti ferro

ferro exhalantia, quæ Oculorum membranas feriant, ac vellicent, unde limphæ e glandulis expreſſio, & lippitudo, una cum Ophtalmia quoque, perſæpe conſequantur. *Demoſthenis* Patrem Fabrum Macheropæum fuiſſe, referunt, ac eundem lippum deſcribit *Juvenalis*; ſic enim loquens de *Demoſthene*:

Quem Pater ardentis Maſſæ fuligine lippus Satyra 10.
Carbone, & forcipibus, gladioſque parante,
Incude, & luteo Vulcano, ad Rhetora miſit.

Verbum illud, *luteo Vulcano*, quod Poeta confinxit, obſervans (quo Epitheto Poetarum nullus Ignem, quod ſciam, inſignivit, cum illum corruſcum, nitidum, roſeum, appellent) putaram hic forſan innui luteum colorem, quo metalla fuſa, ob Sulphur, quod in ſinu ſuo continent, Fabrorum facies depingunt, ut in tormentis conflandis interdum obſervavi; verum cum in citato verſu vox illa, *Luteo*, ſyllabam primam correptam habeat, nequit color flavus ſignificari, ſed quid lutoſum.

Cum ergo in ferri ſubſtantia non parva Sulphuris portio concluſa ſit, mirum non eſt, ſi, dum Ferrum excoquitur, tenues particulæ ſulphureæ ex Ferro, & Carbonibus quoque exſpirent, quæ Oculorum membranas,

branas, tanquam acutiſſima Spicula laceſſant, ſicque acres lippitudines, & ophtalmias excitent. Ego certe multos Fabros de hujuſmodi affectibus conquerentes audivi, ac remedium expoſcentes, quibus ſuadere ſoleo, ut lac muliebre, aquam hordei, & ſimilia attemperantia adhibeant, ac ſi inflammatio urgeat, ſanguinem mittant. Sero vaccino, atque emulſionibus ſeminum melonum, ac diæta refrigerante utantur, quæ propria eſt Artificum, qui ad ignem exercentur; commendatur in ſpecie Bæta, quæ ad alvum mollem ſervandam valde confert, tales enim Artifices ventris adſtrictione laborare ſolent. Sic a *Martiali* appellantur
.13. Ep. *Fabrorum prandia Betæ*; ſi contumax vero ſit lippitudo, ſalutaris comperta eſt aqua ipſa in qua ferrum candens ſolent extinguere; monendi quoque ſunt, ut, quantum poſſunt, a ferri bullientis ac radiantis obtutu oculos avertant.

CAPUT XII.

De Gypſariorum, & Calcariorum Morbis.

HAud minus a Gypſo, & Calce male plectuntur, qui materias iſtas in Fornacibus excoquunt, tractant, ac in Officinis divendunt. Gypſum inter vene-

venena recenſeri, nemo non novit, epotum enim ſtrangulando mortem infert; Sic L. Proculejus Auguſti familiaris cum ſtomachi dolorem perferre non poſſet, Gypſo epoto mortem ſibi conſcivit, teſte *Plinio.* l. 36. H. N.c. 24 Qui ergo illud coquunt, præparant, molunt, cribrant, venundant, uti perſæpe obſervavi, magna reſpirandi difficultate premi ſolent; alvum præterea adſtrictam habent, hypocondria dura, ac diſtenta, decolores ſunt, ac vere gypſatam faciem præferunt, iique potiſſimum, qui Gypſum coctum mola truſatili conterunt, & cribrant, uti etiam Gypſo plaſtæ, qui varia opificia, ac præcipue Simulacra, & effigies ex Gypſo conficiunt ad Sacrarum Ædium, Aularum Principum, & Bibliothecarum ornatum quoque, qui mos perantiquus eſt.

Indocti primum, quamquam plena omnia Gypſo
Chryſippi invenias;

Sic Juvenalis divites indoctos ſuggillans, Sat. 2. qui, ut ſapientiæ famam apud vulgus aucuparentur, Philoſophorum ſimulacris Bibliothecas ſuas exornabant. Ut ut ergo hujuſmodi Operarii velamen ori apponant, fieri nequit, quin volitantes atomos gypſeas per os & nares admittant, quæ vias ſpiritus ſubeant, & cum lympha permixtæ in tophos concreſcant, ſeu Pulmonum anfra-

ctuoſos ductus incruſtando reſpirationem intercipiant.

Hic mihi liceat paululum digredi, & circa Gypſi naturam pauliſper immorari; qui enim de Foſſilibus egere, non ſatis aperte Gypſi naturam, ac indolem mihi videntur exploraſſe. Gypſo vim emplaſticam, adſtrin-
l.5.c.92. gentem, ineſſe, ſcripſit *Dioſcorides*, hoc idem adſtruit *Galenus* variis in locis. Cognatam Calci rem Gypſum eſſe, ſcripſit *Plinius*. Facultatem obſtruentem, ſuffocantem eidem adſcribunt Recentiores, uti *Cæſalpinus* in l. de Metallicis; *Amatus Luſitanus*
Cent. 5. vim ſumme exſiccantem in Gypſo agnoſcit,
Cur. 41. ait enim, *qui Gypſum parant, majori ex parte mori, quia caput ob nimiam ſiccitatem ex Gypſo contractam debile, & imbecille eſt, unde quæ concoquere debebat non concoquit, & quæ retinere non retinet, & ſic materia ad ſubjectas partes decidat, phthiſimque inducat.* Hoc lepido commento Gypſi pravitatem deſignat recutitus Auctor.

Ego quidem, *ni me philautia fallit*, aliam Gypſo naturam, adhuc forſan inobſervatam, ineſſe perſuaſum habeo, vim nempe expanſivam, & elaſticam Calci nequaquam cognatam, imo potius contrariam: obſervari enim mihi non ſemel contigit Fabros Murarios in hac Civitate, in qua multæ ſunt Porticus, dum Columnas veteres

teres ruituras (ædificiis ſuper magnas trabes innitentibus) diruunt, & novas Columnas marmoreas ſupponunt, vel lapideas ſubſtruunt, obſervavi inquam hoſce Artifices Columnas novas ex Calce, & lapidibus compingere, ad duas vero ulnas circiter, prope finem, ubi Columna ædificio ſuperſtanti, & trabibus innixo ferruminari debet, Gypſo uti, nequaquam vero Calce. Hujuſmodi Opificium animadvertens (qualis obſervatio in hac Urbe Ciſpadanæ Regionis omnium antiquiſſima ſatis obvia eſt) ab ipſis Fabris cauſam quæſivi, quare Calce non utantur in opere perficiundo, & cur potius Gypſo, quam Calce opus claudant, ac veluti ſigillo quodam obſignent; reſponſumque eſt, murum ex Calce conſtructum ſubſidere, ex Gypſo vero ſurſum attolli; ac re vera res miranda eſt, nam ubi quinque, vel ſex dies a Columna ſubſtructa elapſi fuerint, nullo fere negotio Trabes, quæ hinc inde totam molem ſuſtentabant, ſubtrahuntur, imo fere ex ſe ipſis concidunt; at ſi opus ex calce tantum perficerent, vel ſumma difficultate, vel magno ædificiorum periculo, & concuſſione fulcra ſubtraherentur.

Cognatum ergo Calci Gypſum eſt coagulandi vi, & efficacia, utrumque enim aqua temperatum ac diſſolutum, unit, ag-

glutinat; Gypſum vero elaſticitatem magnam intus recondit, dum ingentes moles ſurſum elevat. Non ſolum autem ſuperius, ſed inferius quoque, & circumquaque Gypſum premere obſervavi, ſed ſenſibiliter magis vim ſuam exſerere, ubi minor fuerit reſiſtentia; obſervatur etenim, quod ſi ſuper trabem aliquam murus ex lateribus & gypſo conſtruatur, & alio veteri ſuperpoſito uniatur, obſervatur, inquam, trabem quamvis fortiſſimam deorſum inflecti, ut quæ aerem ſubjectum habeat, neque hanc flexionem ex nimio pondere, quod perſæpe exiguum eſt, ſed ex premente Gypſo, ortum ducere. Calcis porro id proprium eſt, ut humido ſemper gaudeat, & nunquam veteraſcat, unde Muri prope ſolum, & in ipſis ædium fundamentis ferrei pene ſunt. Gypſum vero prope terram marceſcit, & ſponte concidit, in ſummo loco vero, licet imbribus perfuſum, ut in caminis, Calci ſoliditate non cedit.

Ut autem ad rem redeam, mirum non eſt, ſi gypſeæ particulæ per trachæam in ſpiritus receptacula exceptæ, ibique cum ſeroſo latice e glandulis exſudante commixtæ, tam perniciales effectus pariant, vi ſua expanſiva fiſtulares ductus comprimendo, & aeri curſum, & recurſum prohibendo. Ad corrigendas vero noxas e

Gy-

Gypſo contractas (quamvis ubi admiſſum fuerit, non tam facile curationem ſuſcipiat) varia ab antiquis præſcribebantur remedia; *Galenus* ſecundo de Antidotis, Lixivium e cineribus ſarmentorum vitis commendat, quod idem confirmat *Guainerius*, qui cinerem ipſum pondere tertii exhibet, *Sennertus* laudat ſtercus muris. Ego Oleum amygdal. dulc. recens extractum, ac emulſiones ex ſeminibus melonum cum aliquo levamine id genus Artificibus exhibui, ſed in hoc opere perſeverantes, omnes Aſthmaticos, & Cachecticos, ut plurimum occumbere obſervavi. Cadaver aliquod ex hiſce Artificibus, aliiſque Opificibus libenter diſſecuiſſem, ſed nec prece, nec pretio a noſtrati plebe impetrare licet, ut inſpectio ulla fiat in denatis ex aliquo non vulgari morbo; imo ſi quis id repoſcat in publicum bonum, incandeſcunt in Medicum, quod morbi cauſam, quam ignorarit, curioſe poſtmodum perſcrutari velit.

cap. 7.
de Ven. c. 8.
Tom. 3. l. 6. p. 6. c. 2.

Non ita vero noxia eſt Calx iis, qui eam tractant, veluti Gypſum; Calx recens e fornacibus educta igneam vim rejectat, ac urit; miratur propterea *Paulus Zachia*, quomodo in quibuſdam Civitatibus permittantur Fornaces, in quibus Calx excoquatur, ob evaporationem, quam emittunt, pectore infeſtam. Nihil eſt autem, quod

Q. M. L. 1. Tit. 4. Q. 7.

quod, poſtquam arſerit, ignis ſemina diutius retineat, quam lapis calcarius; Siquidem Calx ad annum in loco ſicco aſſervata, cum aqua diluitur, fumigat, & latentem vim ignis prodit, dum aquam effervеſcere facit; progreſſu tamen temporis, dum in pulverem fatiſcit, ac veteraſcit, multum ignea de vi illi decedit; minus ergo tunc temporis oblædit Artifices, acrimoniam ſemper tamen corroſivam retinet; hinc fauces, & oculos mordet, & vocem aſperat; facilis tamen medela eſt potus frigidæ, & emulſiones ſeminum melonum, ac ſeminum frigidorum. Calx Fabris murariis manus rugoſas facit, ac interdum ulcerat, ſi tamen ſcabioſæ fuerint, illas a ſcabie liberat: quare non immerito inter remedia antipſorica Calx locum habet, acidum nempe illud, quo Pſora ſcatet, vi ſua alcalica emendando, quam ob cauſam Calcis decoctum in Diabete commendatur a *Williſio* in Pharmaceutica Rationali: quamvis enim, ait ille, videatur hujuſmodi decoctum, aptum potius ad Urinæ fluxum proritandum, ob vim calorificam, & attenuantem, quia tamen ſales acidos fuſionis cauſam temperat, ac infringit, Urinæ profluvio medetur; ob eandem rationem a Richardo Mortono Calcis decoctum in Tabe pulmonari magnis laudibus celebratur.

Cal-

Calci vivæ bina eſſe Salia, quæ poſt cal-
inationem quieta maneant, ab aqua vero
iſſoluta & in mutuum conflictum, conci-
a, notam illam cuique efferveſcentiam effi-
iant, putant nonnulli, quam opinionem
amen ſuſpectam eſſe ait *Joannes Bohon* in cap. 4.
uis Meditationibus de Aeris influxu, cum
bſervatione conſtet, Alcalia fixa & purio-
a ab aquea humiditate ſine acidi colliſione
alorem concipere. Mirabatur *D. Augu-* De Civ.
inus, Calcem in aqua fervere, in oleo fri- Dei l.
ere. Calci vivæ multum Salis alcalici in- 21. c. 7.
ſſe, cum remedia ex Calce parata ad ſordi-
a ulcera, in quibus multum acidi luxuriat,
nanda, paſſim uſurpari ſoleant, profecto
redendum eſt. Ad corrigendas ergo noxas,
uas calcarii Artifices interdum contrahunt,
pportunum erit decoctum tepidum Malvæ,
iolarum, Butyrum recens, Lac ipſum,
uo nihil promptius ad faucium ſiccitatem &
ſperitatem emendandam.

HI ſunt, quos ego novi Artifices, variis
morbis obnoxios ob mineralium, &
ſſilium, quæ tractant, & quibus in ſuis
pificiis utuntur, pravam indolem, atque
thæc, quam innui, compendioſa curatio.
ledici enim id hominum genus curantis
ræcipuum munus eſt, illos cito, quantum
eri poteſt, aptis ac generoſis remediis ſuæ
ſalu-

ſaluti reſtituere; ſiquidem perſæpe miſeros Artifices audias Medicos ipſos orantes, ut vel occidant, vel liberent. Hæc itaque in Artificum ægrotantium curatione ſuſcipienda ſit cautio potiſſima, ut expedita, & prompta curatio illis adhibeatur, alioquin morbi tædio, ac animi mœrore, ob familiæ neceſſitatem contabeſcunt. Lubet in hanc rem auream Divini *Platonis* ſententiam hic loci referre, quam legenti non ingratam fore exiſtimo. Sic ergo ille in libro de Rep.

Dial. 3. p. 385. *Faber, ſi quando in morbum incidit, à Medico curationem exigit, vel per vomitum, vel per dejectionem ventris, vel uſtionem, vel inciſionem. Si quis autem diuturnam illi victus obſervationem præcipit, capitiſque ſuffarcinationes, cæteraque hujuſmodi, ſtatim objicit, non eſſe ſibi ad ægrotandum otium; neque præſtare ſibi, ita vitam trahere contrariis curationibus incumbenti, ſuumque opificium negligenti; deinde Medico hoc valere juſſo, ad conſuetum victum revertens, ſi convaleſcit, opus ſuum exſequitur, ſin autem ſuſtinere morbum corpus nequit, vita functus liberatur.* Hæc *Plato*.

Ita autem in praxi contingere non raro obſervavi, ut ſi Artifices cito non convaleſcant, valetudinarii quoque Officinas ſuas repetant, & prolixas Medicorum curationes perſæpe eludant. Cum Divitibus

bus equidem, quibus multum otii ſuppetit ad ægrotandum (ac interdum ſimulate, ad opes oſtentandas, ut de quodam olim luſit *Martialis*) & quibus Medici parvo conducti aſſident, ſic agere liceat, non autem cum operoſis hominibus. *Dives enim* (ut paulo poſt ſubdit idem *Plato*) *opere nullo urgetur, a quo ſi quando vi arceatur, non amplius ſit ei vivendum.* Profeſſorum vero quoddam genus eſt, qui morborum alioquin brevium, & ſponte ſanabilium longas inſtituunt curationes, primo per lenientia, mox per alterantia, ut Syrupos, quos præterire religio eſſet, exinde per cathartica medicamenta, repetitas venæ ſectiones, & mille alia tædia, operoſi ſemper, ut nulla dies exeat ſine linea, id eſt, aliqua novi remedii formula; in hanc rem per parodiam congruet Horatianum illud : l.2.Epig.

Quem ſemel arripuit, tenet, occiditque medendo,
Non miſſura cutem niſi plena cruoris hirudo.

Verum ut ad penſum noſtrum redeamus, eorum Artificum, qui metallica, & foſſili materia ad opera ſua perficienda indigent, curationem contrahendo, remedia potiſſima, ut dixi, ex mineralium familia erunt petenda; mox emollientia ex vegetabilium claſſe, antidota quoque communia,

munia, ut Theriaca, & Mithridatum, ac ea quæ ſpecifica vi malignos venenorum impetus retundere creduntur. In uſum revocanda Purgantia, & Vomitoria, liberaliori doſi, ac duplo majori præſcribenda, ob contumaciam nempe, & indomitam corporum metallicorum naturam; conſulendi Auctores, qui de Venenis ſcripſere, ut *Guainerius*, *Cardanus*, *Arduinus*, *Baccius*, *Paræus*, *Sennertus*, *Prevottius*, *Etmullerus*, & alii; nam pro quoque peculiari Veneno amplam remediorum ſupellectilem proponunt; pro præſervatione, Diæta emolliens, & lactea valde commendatur. In hiſce morbis cauto opus eſt in Venæ ſectione impetranda, raro enim, niſi aliqua urgeat inflammatio, Phlebotomia utilis eſt: eæque cautelæ, quas ſuperius annotavimus, ſunt adhibendæ, ne per os ſcilicet, quantum fieri poteſt, noxiæ particulæ excipiantur.

Caput XIII.

De Pharmacopœorum morbis.

UT ergo ad alias Officinas divertamus, lubet Pharmacopolia adire, in quibus Sanitas, tanquam proprio in lare creditur hoſpitari, niſi forſan inibi, veluti Mors in Olla, interdum di-

li-

deliteſcat. Etenim ſi Operarios ipſos percontemur, an in parandis remediis pro aliorum ſalute labem ullam aliquando contraxerint, ſe perſæpe graviter affectos fuiſſe fatebuntur; ut in Laudani Opiati præparatione, in contundendis Cantharidibus pro phœnigmis, aliiſque venenatis ſubſtantiis, ob ſubtiles atomos, quæ ab iis emanant, dum contunduntur, & per patentes vias corporis penetralia ſubeunt. Opium enim ſtuporem ac veternum inducit, idcirco in Laudani Opiati præparatione ſuadet *Etmullerus*, ut Acetum aſſumatur, nihil eſt enim, quod Opii ſulphur narcoticum magis caſtiget, & infringat, quam Acetum. Eodem modo Cantharides in pulverem contritas, & manibus tractatas compertum eſt Urinæ ardorem excitaſſe. Novi ego Pharmacopœum in hac Civitate, qui, cum Ari radicem manu geſtaſſet, virilibus contrectatis, tam gravem partium genitalium inflammationem perpeſſus eſt, ut enata exinde gangræna, & ingenti hæmorragia, illi pene occumbendum fuerit. Exhalationem ex contuſa Colocynthide Pharmacopolis aliquando tormina & graves alvi fluxus concitaſſe refert *Comes de Verulamio*. Quam volatilis porro ſit Cantharidum ſubſtantia, & quantum Veſicæ, ac Renibus hoſtilis ſit, nemo non novit. Si

de Lethargo cap. 7.

Syl. Syl. Cent. 10.

Cantharides integræ microſcopio attente obſerventur acutiſſimis ſpiculis armatæ apparent, de quo videatur *Olaus Borichius* apud *Bonetum* in Medicina Septentrionali, ubi ait, ſe in alis & pedibus minora ſpicula obſervaſſe, quam in capite; unde antiquam illam quæſtionem, an ex mente *Hippocratis* exhibendæ ſint Cantharides, capite, alis ac pedibus abſciſſis, an integræ ex *Galeno*, diremptam putat; cui ſententiæ adhæret *Etmullerus*, qui ait, litem hanc eſſe de lana caprina, ut ejuſdem verbis utar, ſingulas enim Cantharidum partes vim ulcerativam poſſidere autumat. Caveant ergo Seplaſiarii, ne, dum animalcula hæc conterunt, pulviſculos volitantes excipiant, ſeu præmuniendo ſe antecedenter, vel eo ipſo tempore, quo peſtes has tractant, emulſiones ex ſeminibus melonum copioſas hauriant; Serum quoque Vaccinum, & lac ipſum ad temperandum Urinæ ardorem non levem præſtabunt operam.

P. 2. p. 816.

de Diuret. animalibus.

Interdum etiam, non ſolum a grave olentibus graviter affici quoſdam Pharmacopæos accepi, ut in præparatione Unguenti Dialtheæ, quod nonnullis nauſeam ac vomitum ciet, verum etiam a ſuave olentibus. Magna & admiranda eſt vis odorum, & ſecundum Idioſyncraſias mirabiles effectus pariunt. Nonnullos audi-

divi verno tempore, quando roſarum infuſiones faciunt, pro Syrupis aureis, & cum tota Officina Peſtana roſaria redolet, de gravi capitis dolore conquerentes, aliis alvum laxari.

Quibus ergo odora Canum vis ineſt, hujuſmodi odores quantum poſſunt effugiant, ac identidem ab Officina exeant ad auram captandam, ſeu odorata quædam ſibi magis familiaria, quibus recreari ſoleant, & ſibi infeſtos obtundant, naribus perſæpe apponant. De noxio odore Roſarum videatur *Sennertus*, *Otto Tachenius* in Hipp. Chymico. Refert *Levinius Lemnius*, Arabiæ Incolas a nimia odorum ſuavitate, qua Regio illa perfuſa eſt, adeo conſternari, ut ad fœtidiora quæque, tanquam ad Balſamum, illis unicum ſit effugium. Satis elegans hiſtoria legitur apud *Gaſparum a Rejes*, refert enim, Piſcatorem quendam in Aula Sebaſtiani Luſitaniæ Regis, a ſumma odorum fragrantia adeo exanimatum concidiſſe, ut pro mortuo haberetur, reſtitutum vero a celeberrimo *Thoma a Vega*, qui juſſit illum ita ſemianimem ad mare deferri, & in alga & limo marino volutari, quo pacto mirifice, uti ſus in volutabro cœni, recreatus eſt. Tradit *Baconus*, cum aromatum cumuli diu concluſi aperiuntur, adſtantibus qui primo maſſas illas extrahunt, ac agitant

T. 1. l. Se. 6. c. cap. ult

de occu nat. mi l. 2. c.

Camp Elyſ. Q 99.

Nov. Organ. l. 2.

tant, inſtare febrium & inflammationum periculum.

Caput XIV.

De Morbis Foricariorum.

DUbius hic hæreo, num Medicos, qui elegantiæ & munditiei ſtudent, a Pharmacopœorum Officinis, quæ ut plurimum Cinnama ſpirant, & ubi tanquam in ſuo Foro diverſantur, ad Latrinas invitando, in eorum naſum bilem, ut dici ſolet, conciere poſſim; verum cum & Alvi, & Veſicæ excrementa, ad internos corporis affectus quotidiana inſpectione rimandos, iiſdem pro lege ſit contemplari, idcirco neque hujuſmodi loca averſari debent, ut Foricariorum morbos, eorum ſcilicet, qui Cloacas expurgant, paululum obſervemus: *Medico enim neceſſum eſt ingrata intueri & immania tractare*; verba ſunt *Hippocratis*.

[...]e flat. [...]. 1.

Neque pariter Philoſophum dedecet a ſublimiorum contemplatione, aliquando etiam ad viliora luſtranda deſcendere, & mechanicis exemplis uti; ſic recte quidem *Socrates*, apud *Platonem*, *Hippiæ* illum adſpernanti, quod in perveſtiganda natura pulchri Hominem induceret perquirentem, an pulchræ Ollæ, ubi quis eam igni

[...]e Pulchro.

igni admoverit, plenæ bonorum leguminum, auream tudiculam addere deceret, an ficulneam, dicentique Hippiæ, ſe cum tali homine nequaquam diſputaturum; *cate, inquam*, repoſuit Socrates. *Probe nimirum, o Amice, tibi enim talibus nominibus repleri non convenit, cum tam ſpecioſo amictu, calceiſque ornatus ſis, & inter omnes Græcos ſapientia polleas: me autem nihil prohibet, quo minus cum illo verſer.* Quando igitur noſtra hac ætate ad Mechaniſmum redacta eſt Ars Medica, cum Mechanicis infimæ ſortis interdum agere, nihilque aliud præter veritatem curare, ut ibidem ait *Plato*, nequaquam indecorum erit.

Narrabo autem hiſtoriam, unde primum mihi orta eſt occaſio Tractatum hunc de Morbis Artificum conſcribendi. Cum in hac Civitate, quæ pro ſuo ambitu ſatis populoſa eſt, ideoque domos confertas habet ac præaltas, mos eſt, ut tertio quoque anno in ſingulis domibus Cloacæ expurgentur, quæ per vicos diſcurrunt. Cum ergo domi meæ id opus fieret, contemplatus unum ex Operariis iſtis in Antro illo Charonæo magna anxietate ac ſollicitudine opus ſuum peragentem, miſertus tam improbi laboris, ipſum interrogavi, cur tam ſollicite laboraret; & non pacatius id ageret, ne ex nimio labore in multam laſſitudinem incideret; tunc mi-

ſer ex antro illo oculos attollens, meque intuitus: Nemo, inquit, niſi expertus, imaginari poteſt, quanti conſtet, plus quam quatuor horis in hoc loco morari, idem enim eſt, ac cæcus fieri: illo poſtmodum e Cloaca egreſſo, oculos ejuſdem attente contemplatus ſum, eoſque non parum rubore ſuffuſos ac obnubilatos obſervavi: me rurſus ſciſcitante, ecquam medelam pro more haberent Foricarii huic affectui adhibere? non aliam, inquit ille, quam ut actutum, uti modo faciam, domum ſuam repetant, in conclavi obſcuro ſe recondant, ibique ad alteram uſque diem immorentur, Oculos aqua tepida identidem abluendo, quo pacto ſolamen aliquod Oculorum dolori reperiunt; rurſus ab eodem quæſivi, num in faucibus ardorem ullum perſentiant, difficultatem aliquam reſpirandi patiantur, capitis dolore tententur, num odor ille nares percellat, nauſeam pariat; nihil horum, reſpondit ille, neque pars ulla in hoc opere mulctatur præter Oculos, ac ſi opus iſtud ulterius proſequi velim, propediem cæcus fiam, ut aliis contigit; ſic ille, meque valere juſſo, manus Oculis obtendens, lares ſuos adiit.

Complures poſtmodum Operarios id genus vel luminibus ſemicaptos, vel prorſus cæcos per Civitatem ſtipem emendi-

cantes obſervavi. Quod tam tetra exhalatio tenellam Oculorum ſtructuram lædat, nequaquam miror; apud *Ballonium* extat in hanc rem hiſtoria de quodam vili Operario Pariſienſi, qui Ophtalmicus factus eſt, cujus affectus cauſam refert *Ballonius* in Artem quam exercebat, vicos enim luto ſolitus erat expurgare; quare autem ſoli Oculi tam malo infortunio plectantur, cæteris partibus illæſis, ut Pulmonibus, qui & ipſi molli textura conſtructi ſunt, & Cerebro per nares, ut ab illa tetra mephiti minime infeſtentur, id eſt, quod primo admiratus ſum, & adhuc demiror, cum ratio non ſuppetat, quare id fiat. lib. 2. Epid.

Acidum volatile eſſe illud, quod, hujuſmodi Camarina commota, exſpiret, mihi proclive eſt arbitrari, idque ſat probabiliter oſtendunt monetarum ex ære, & argento, quas interdum Foricarii geſtant in pera, denigratio, nec non ænea vaſa, quæ in Culinis, hiſce Cloacis proximioribus, infuſcari ſolent, nec non Tabulæ pictæ, quæ atredinem contrahunt, ubi talis exhalatio illas pertigerit; at hujuſmodi effluvia labem aliquam Pulmonibus affricare deberent, quando nihil magis Pulmonibus hoſtile creditur, quam quodcumque Acidum, ſicuti & maſſæ ſanguineæ, quæ ex ſua natura dulcedinem ali-

 quam,

quam, vel ipſo ſenſu judice, poſſidet; Oculis tamen ſolummodo bellum tam atrox indicunt fœtidæ exhalationes iſtæ, ac illos acutiſſimis ſpiculis ſic feriunt, ut illis vitam, id eſt, lumen eripiant. An Curioſorum palato ſatisfiet, dicendo, quod ſicuti in rerum natura quædam ſunt Venena, quæ cum partibus quibuſdam noſtri corporis particularem gerunt antipathiam, ut Lepus Marinus cum Pulmonibus; Cantharides cum Veſica, Torpedo cum nervis, ſic halitus illi ex humanis fæcibus per varios corruptionis gradus trium annorum ſpatio, talem adſciſcant naturam, ut Oculos tantum laceſſant, cæteris vero partibus ignoſcant? Mihi certe, ſi quis talem rationem obtruderet, ea ſane non multum ſaperet, quare nec cuiquam pro ratione alicujus ponderis illam venditare lubet.

Nihil profecto acceptius eſt, nihilque magis crepant Medici, quam particularem hanc inimicitiam, quam habent externa quædam cum quibuſdam corporis noſtri partibus; ſicque citiſſime ab involutis quæſtionibus ſe expediunt, verum obſcura per neſcio quid magis obſcurum explicantur. *Olaus Borrichius*, ut ex *Boneto*, Cantharides negat ex vi ſua ſpecifica eſſe magis infenſas Veſicæ, quam cæteris partibus, licet per os aſſumptæ, vel exte-

Med. Sep. p. 3. l. 8.

te-

-rius appoſitæ, ut in Phœnigmis, vim ſu-
m ulcerativam ac pungentem in Veſica ma-
is exſerant; id enim fieri ait eo, quod Salia
olatilia Cantharidum ſero ſanguinis ſocia-
a, ſicque ad Veſicam cum Urina delata,
andem Veſicam denudatam, nulloque mu-
ore oblinitam pungant & excorient, quod
n cæteris partibus non tam prompte effi-
iunt, dum non vehuntur in ſolo ſero,
ed una cum ſanguine & pituita, a quo
um mixtura illarum vis retundatur. An
rgo potius dicendum, putrem exhalatio-
nem e Cloacis elevatam Operariorum ocu-
los (quæ partes magis obviæ ſunt, & ex-
quiſitiſſimi ſenſus) tenuiſſimis particulis,
tanquam ſpiculis fodicando, lachrymalem
ſuccum elicere, illique ſe conſociare, ſicque
novum concretum generari, oculis ſolum
infeſtum, minime vero cæteris partibus, in
quibus ſimilem ſuccum non reperiat? *Ola-
us Borrichius* caſum refert Oenopolæ, qui Act. Haffn.
ad ſolum aſpectum Aceti cohorreſcebat, ac Vol. 4.
totus ſudore frigido perfundebatur. *An va-* Ob. 44.
pores acidi, ait ille, *oculis & naribus illius
ſunt moleſti?*

Quæcunque ſit cauſa ac modus, quo a
tetra illa exhalatione Foricariorum ocu-
li afficiantur potius, quam cæteræ partes,
certe conſtat, oculos ex nativa ſua indole
ad ſuſceptionem & emiſſionem æque pro-

nos eſſe. Lippitudinem contagioſam eſſe, oculum ſanum ſcilicet ab alterius oculis lippis morboſa effluvia excipere ipſa demonſtrat experientia, ac Artis Medicæ Proceres unanimiter teſtantur. Scitum eſt Ovidianum illud:

Vide Gal. p. d. diff. feb. cap. 3. Senner. T. 2. l. p. ca. 4.

Dum ſpectant Oculi læſos, læduntur & ipſi.

Faſcinationem ſimiliter, quæ per oculorum obtutum creditur fieri, non alio modo contingere crediderim, quam quod e faſcinantis oculis radioſa quædam emanatio fiat, quæ in alterius oculos tanquam rem cognatam ſe inſinuet, ac inficiat; ſic Plautus:

in Aulul.

Exeundum hercle tibi foras
Conſpectatrix cum oculis emiſſitiis.

Novi ego nobilem Adoleſcentulam ad Tabem fere deductam, quæ nullis remediis ſanari potuit, niſi cum hortatu meo e ſinu Aviæ ſuæ Vetulæ, a qua unice diligebatur, evulſa eſt, & cum Ancillis adoleſcentulis connutrita eſt; unde mihi non lis parva cum Vetula illa Matrona ſuborta eſt, quo illam tanquam Sagam apud Puellam Neptem adeo ſibi charam infamaſſem; neque ullis rationibus perſuaderi potuit, id peculiare vitium ſenilis ætatis eſſe, ut ex oculis emanationes quaſdam teneræ ætatulæ parum ſalubres effundat; ac ſicuti oculorum eſt, modo

amo-

morem, modo odium ſpirare, ſic juvenilis etatis magis proprium eſſe amorem, quam enilis, cujus obtutus torvus ac tetricus eſſe onſuevit.

Non eſt hic loci, ut de oculorum natua quicquam adjiciam, libeat tamen locum nſignem *Platonis* adferre. *Socrates* enim inducitur edocens, quomodo intelligenda ſit celebris illa inſcriptio in Delphici Templi veſtibulo: Noſce te ipſum. in Alcib. p.

Sic igitur Socrates ad Alcibiadem:

Num advertiſti, quod facies hominis in oculum intuentis in oppoſiti viſu relucet, veluti in ſpeculo, quam ſummam vocamus pupillam ſimulacrum inſpicientis exiſtens? Oculus igitur demum ita ſe ipſum cernit, cum in oculum inſpicit undique, præterea intendit, quod oculi optimum eſt, & quo oculus ipſe videt. Oculus ergo, cum ſe ipſum viſurus eſt, in oculum inſpicere debet.

Ut vero ad inſtitutum meum redeam, hiſce Operariis, quorum miniſterium in omnibus Civitatibus eſt adeo neceſſarium, æquum eſt, ut aliquo præſidio ſuccurrat Ars Medica, quando Leges Civiles edicto cavebant, ne Cloacas purganti aut mundanti vis fieret, etiamſi ad alienas ædes pertingeret. Ego iiſdem ſuaſor fui, ut Veſiculas translucidas ori apponant, ut ſolent ii, qui operantur in Minium polientibus, vel breviori mora in expur- l. 1. ff. de Cloacis.

gan-

gandis Cloacis ſe exerceant, ſive, ſi ex natura ſua imbecilliorem viſum habeant, Artem hujuſmodi deſerant, & alteri ſe addicant, ne ob infamem & ſordidum quæſtum oculis capti cogantur emendicare. Quando autem experientia ipſis compertum eſt, ſalubrem eſſe moram in obſcuro Conclavi, quod rationi certe congruit, nec non aqua tepida oculos abluere, multum conferre ad oculorum ardorem temperandum, ac dolorem ſimul imminuendum, qui veluti ſpina infixa, partium nervoſarum contractionem cauſatur, atque hinc ſubſequentem inflammationem; hæc illis permitto. Ubi tamen nimis rubeant oculi, ac metus ſit, ne ſuccedat vera inflammatio, Venæ ſectionem inſtituo, mox ubi oculorum fervor deferbuerit, Vino albo odorato oculos ablui ſuadeo, quod ſalubre remedium eſt in hujuſmodi caſu. Spiritus enim animales e Cerebro & nervo optico quodammodo invitantur ad reviſendas & luſtrandas oculi ſedes, quas a tetra illa mephiti in fugam conciti deſeruerant.

Vile hoc miniſterium Cloacas expurgandi inter pœnarum genera antiquitus recenſere mos fuit, ut de damnatis ad metalla diximus; ſic apud *Plinium*, Trajanus Imperator ad eundem ſcribens, illi præcipiebat, ut qui pœnæ damnati erant

l. 10. Ep. 41.

nt, nec intra decem annos liberati eſſent,
enæ ſuæ redderentur; qui vero ſeniores
e decem annos damnati fuiſſent, diſtri-
erentur in ea miniſteria, quæ non longe a
ena eſſent. Solebant enim tales damnatos
Balnearum vel Cloacarum purgationes de-
nari. Stomachabitur forſan aliquis, quod
ca Latrinas, & Cloacas tam diu immo-
; verum nulla res eſt, ut, cujus con-
mplatio rerum naturalium ſcrutatori de-
at ſordeſcere, multo minus Artis Medi-
Profeſſori; legat is Theodorici Regis E-
ſtolam apud *Caſſiodorum*, ubi magnus ille l. 3. Ep. 30.
ex Cloacarum Romanæ Urbis Præfecto
ommendat *ſplendidas Civitatis Romanæ Clo-
cas, quæ tantam viſentibus ſtuporem confer-
nt, ut aliarum Civitatum miracula poſſent
perare.*

Caput XV.

De Morbis Fullonum.

PEnes antiquos Scriptores nil frequen-
tius, quam Fullonum nomen; noſtra
hac ætate quodnam Opificii genus
eſſet illud, in quo exercetur Ars Fullo-
nica, pene ignoratur. *Plinius* mentionem l. 35. H. N. cap. 17.
habet legis Metellæ, Fullonibus dictæ,
quam C. Æmilius, & L. Camillus Cenſo-
res

res ad populum dedere ferendam. In lege penult. §. de rebus dubiis hæc leguntur: *Jabollenus, qui habebat Flaccum Fullonem, & Philonium Piſtorem, Uxori Flaccum Piſtorem legaverat. Ulpianus* tamen Fullones inter negotiatores recenſuit, & *Varro* inter ruſticanam familiam Fullones numerat.

de re ruſtica.

Prout tamen ex Antiquorum Scriptis expiſcari licet, Fullonica priſcis temporibus circa lanas purgandas verſabatur, ac potiſſimum circa veſtes emaculandas. Populus enim Romanus Togis albis uti conſueverat, quæ ſicuti facile maculis fœdabantur, ita Fullonibus tradebantur, e maculis purgandæ ac dealbandæ, quas etiam Sulphuris fumo accenſo ſuffiebant, ſicuti teſtatur *Plinius*, & noſtris quoque temporibus fieri conſuevit, quotieſcunque ſericeis, vel laneis veſtibus candorem conciliare volumus. Acida enim Sulphuris exhalatio talia mire dealbat, ut purpureas roſas lacteas efficiat.

Cum ergo olim, uti nunc etiam, Romana Civitas modo lutulenta, modo pulverulenta eſſet, propterea Togæ ſordidæ factæ ad Fullones, tanquam Balneatores, mittebantur. Veſtes autem primo creta ſordida abluebant, mox quodam cretæ genere, Cimoliæ dictæ, utebantur. Noſtrates quoque mulieres, ubi oleum ſuper veſtem

item aliquam caſu exciderit, illico, ne illud altius penetret, & magis expandatur, uti fieri aſſolet, partem illam oleo perfuſam argilla, qua Figuli utuntur, obducunt, ſinuntque, ut creta paulatim exſiccetur, & ſponte concidat. Sic enim vel parum, vel nihil maculæ apparet; oleum etenim, quod multo acido occulto abundat, ac creta, quæ ratione ſuæ indolis de natura Saturni participat, & acidum præcipitat, avide bibitur.

Urina quoque hominum utebantur Fullones, ut Veſtes purpureo colore tingerent. Elegans Epigramma apud *Martialem* exſtat, l. 4. Ep. 4. in quo varia rerum fœtidarum exempla recenſentur, quibus Baſſam mulierem putidam pejus olere ait, inter quæ Vellus bis murice inquinatum reponit. Aliud quoque ejuſdem Epigramma legitur, in quo ait, Thaidem tam male olere, ut non tam graviter oleret leg. l. 6. Ep. 93.

——— Fullonis avari
Teſta vetus, media ſed modo fracta via.

Omittam ea, quæ ingenioſe Interpretes commenti fuerint circa id, quod *Velleri murice* bis inquinato tam gravem odorem tribueret, & quidnam eſſet *Fullonis avari teſta vetus*, quæ tam male oleret; ſolum ea hic afferam, quæ eruditiſſimus *Zarottus* in libro ſuo *de Medica Martialis tractatione* ingenioſe tra- c. 24. di-

didit. Fullones ergo, Lanifices, Tinctores urina humana in ſuis Opificiis utebantur. l. 28. H. N. cap. 6. Id habemus ex *Plinio*, ubi ſcripſit, *Virilem Urinam podagris mederi, argumento Fullonum, quos ideo eo morbo tentari negant.* l. 3. de San. tu. c. 13. Hoc idem deduci poteſt ex *Galeno*, ubi Scomma refert quoddam Quinti Medici, *Galeni* ætate non incelebris, qui Urinarum conſiderationem non magni faciens, ut multi illorum temporum, qui ex matula, tanquam tripode, uti etiam noſtra hac ætate, morbos omnes divinare ſe jactitabant, ajebat, hujusmodi conſiderationem Fullonum eſſe magis propriam. Idem quoque teſtatur l. 11. c. 10. Dipnoſ. *Athenæus*, opinionem referens *Mneſithei Medici Athenienſis*, affirmantis, urinam, quæ a nobis excernitur, ubi liberaliori Vini potu nos diluerimus, acriorem eſſe, ut Tinctores commodius illa uti poſſint ad Veſtes expurgandas.

Valde familiaris ergo erat antiquitus Urinæ uſus apud Fullones pro Lanarum ac Veſtium purgamine; neque noſtra ætate id prorſus obſolevit. Nam in Officinis Pannificum, ubi lanæ pectuntur, & panni texuntur, obſervantur doliola, ubi Operarii omnes mejunt, ac in iis Urinam aſſervant ad putrefactionem uſque, qua poſtmodum utuntur. Ac revera, ubi hujuſmodi Operarios interdum mihi inviſere contigit, peſſimum odorem nares ferien-

ferientem percipiens, cauſam ab iiſdem ſciſcitatus ſum, ac dolium urina plenum oſtenderunt, in quod ex Artis lege omnes deberent mejere.

Noſtris autem Fullonibus urinæ uſus hujuſmodi eſt: Poſtquam Pannum, aliaque lanea Opificia contexta fuerint, ut illa ab Oleo ac aliis ſordibus expurgent, urinæ ſic aſſervatæ, & aquæ tepidæ partes æquales, una cum quadam Saponis Veneti portione, ponunt in vaſe ligneo, in quo pannum immergunt, mox, ut humor altius penetret, ac pannus illo perfecte ſaturetur, pedibus premunt, idque bis vel ter repetunt, abjecta prioris balnei materia, ac recenti mixtura in vas injecta. Hoc peracto, prelo liquorem exprimunt, ac poſtremo aqua pura cum Sapone Veneto pannum abluunt, ſicque Pannifices pannos ſuos candefaciunt, ut colores omnes promptius combibant. Eundem morem laneas Veſtes in Urina immergendi, ac nudis pedibus premendi, priſcos Fullones ſervaſſe, arbitrari licet, hancque ob cauſam ſcripſiſſe *Plinium*, *Fullones podagra minus tentari*.

Romæ itaque olim, ut in Urbe populoſiſſima, & quæ Serici uſum vel nullum vel rarum haberet, Fullones ac Infectores ob frequentem neceſſitatem Togas ſordidas abluendi, & Lanas murice infi-

ciendi, lapidea Vaſa, in quibus urinam aſſervabant, quotieſcumque effringerentur, in publicas vias projiciendo tranſeuntes gravi odore infeſtabant.

Fullones igitur, ac Pannifices inter graves hoſce odores urinæ fœtidiſſimæ, ac olei in calido conclavi degentes, ac interdum ſeminudi, omnes fere Cachectici ſunt, decolores, anheloſi, tuſſicoloſi, & nauſeabundi. Aere enim concluſo, ac tam pravis odoribus ſaturato, organa ſpiritalia ſubeunte, fieri nequit, quin Pulmones ex atomis illis oleoſis ac putidis noxam perſentiant & infarciantur, ſimulque tota maſſa ſanguinea inficiatur, ad principalia viſcera ac totum corpus fœdis illis particulis in orbem delatis. His addendum, cutis ſpiracula ex unguine illo facillime obſtrui, unde mala, quæ ex cutis conſtipatione oriri ſolent, illis ſuccreſcant.

in lib. Ep. ut in 4. n. 2. in 5. Ep. n. 24. & 7. Ep. n. 39.

Varias Fullonum ægrotantium hiſtorias habemus apud *Hippocratem*, ex *Marinello*, *Fullo collum caput &c. Fullo in Syro phreneticus cum ureretur cruribus &c.* verum ſatis curioſa eſt, apud eundem *Hipp.* hiſtoria morboſæ cujuſdam diſpoſitionis, veluti epidemicæ, quæ Fullones ſuſtulit: *Fullonibus*, inquit Hippocrates, *inguina extuberabant dura, & ſine dolore, & circa pubem & in collo ſimilia erant tubercula magna, febris ante decimum diem. Tuſſi vexaban-*

bantur a ruptionibus &c. Valleſius in hujus loci commento *Hipp.* hiſtoriam de unico Fullone expoſuit, & figmentum putat, Fullones communi morbo laboraſſe; cæteri tamen Interpretes, ut *Fœſius*, *Mercurialis*, *Marinellus*, & alii de pluribus, ac veluti de Fullonum cœtu interpretati ſunt. Sic enim *textus Græcus* Τῶν γναφέων οἱ Βουβῶνες &c. Credibile eſt, pravam aliquam Conſtitutionem hujuſmodi Artificibus magis infeſtam, quam aliis diverſæ claſſis, non ſolum ob pravum victum, quo uti ſolent hujuſmodi Operarii, ſed ob Artis incommoda, e quibus infeſta malorum ſeges, uti diximus, ipſis neceſſario ſuccreſcit, quemadmodum ex eodem *Hippocrate*, in quadam Conſtitutione, in qua cum multa mala a maligna ſeroſitate in Vulgus vagarentur, Viri potius afficiebantur, quam Mulieres, ac inter Mulieres gravius ægrotabant famulæ, quæ omnes fere interibant, quam liberæ, quibus morbi qui fiebant *manſuetiſſimi moris erant*; ſicuti ex *Plinii* teſtimonio, *aliquando Proceres tentari morbis, aliquando Servos obſervatum eſt*. In Conſtitutionibus meis Mutin. Ruralem Epidemiam tertianarum febrium deſcripſi, quæ Anno 1690. ſolos Agricolas afflixit, & ſequenti Anno Urbanam aliam, quæ ſolos Cives exercuit, Judæis tamen pepercit; ſicuti *Palmarius* ex

6. Epid. Se. 7.

l. 7. c. 5. H. N. &. l. 26. c. p.

Schenckio annotavit, Pariſiis, dum in Urbe ſæviret Peſtis, Coriarios ab ea immunes fuiſſe. Ex communi itaque morbo ob pravam aliquam temporum Conſtitutionem (Auſtrinam puta, quæ craſſos humores funderet ac liquaret, & ad glandulas Inguinum, & Colli ablegaret) Fullonum turbam ab *Hippocrate* deſcriptam ægrotaſſe, ac idem fatum ſubiiſſe, cum omnibus ob ejuſdem ſordidæ Artis tractationem eædem ineſſent diſpoſitiones, ſat probabiliter credi poteſt.

Ut ergo horum Artificum ſaluti compendiaria methodo, quantum licet, conſulatur, & a ſordibus, quas intus & in cute geſtant, expurgentur, e Pharmaciæ fonte potiſſima remedia deſumenda. Emetica igitur ac præcipue Stibiata, quorum uſus in hiſce Operariis mihi valde ſalutaris compertus eſt, cum Cachexia & lentis febribus laborant, primas tenent; haud ſecus Cathartica valentiora, & quæ craſſos humores expurgant, erunt ex uſu. Mitiora enim ob humorum infarctum & ſegnitiem turbas potius cient, quam quicquam proficiant. Aperientia, & deobſtruentia, ut Syrupus Cachecticus *Fernelii*, Vina lixivialia a *Williſio* deſcripta, Spiritus Urinæ, Urina ipſa epota, ſatis commodam præſtabunt operam. In Venæ Sectione cauto opus eſt; illam enim,

ubi

ubi acutus morbus urgeat, non improbo, non ita tamen liberaliter ſanguinem mittendum, ut in cæteris, cenſeo; horum enim Artificum ſanguis ut plurimum fœdus eſt & gelatinoſus.

Antiquitus, Romæ præſertim, ubi tot Thermæ ad publicos uſus proſtabant, ſordidarum Artium Operariis non leve præſidium erat, Corpora a contractis ſordibus identidem abluere, & laſſatum virium robur recreare, ut recte annotat *Baccius de Thermis.* l.{7.c.7. At noſtris temporibus, quibus res tam egregia obſolevit, ſingulari hoc beneficio carent omnes Urbani Artifices: propterea, ubi primo decumbunt, ad ſordes detergendas, quæ perſpiratum prohibent, & connutritam graveolentiam abigendam, in id præcipue incumbo, ut illorum corpora ſpongia vino albo odorato calenti imbuta abluantur, ac perfricentur, ſicuti ad præcautionem eoſdem hortari ſoleo, ut feſtis ſaltem diebus, propriis in laribus dulci lavacro curata cute, mundis veſtibus induti in publicum prodeant. Mirum eſt enim, quantum a Veſtium munditie, ac puritate ſpiritus animales hilarentur: quare non ſatis vulgarem opinionem, quam etiam medentium nonnulli fovent, improbare valeo, qua volunt, ægris decumbentibus non eſſe mutanda induſia, nec linteamina, ne illorum vires

 imbe-

imbecilliores fiant; qua de re egregiam habemus *Divini Præceptoris* ſententiam: *Laborantibus gratificationes*, ait ille, *ut munde facere aut potus, aut cibos, quæ videt molliter quæcumque tangit*; quem locum ſatis diſerte exponit *Valleſius* in commento.

4. in 6. Epidem.

Hinc non parum demiror, quomodo *Lazarus Meſſionerius in ſua de Feb. Doctrina nova*, eos Medicos reprehendat, qui in febricitantibus linteamina & induſia mutanda præcipiunt, hancque rationem afferat, quod induſia recenter lota vim retineant, lixivialem lentorem inducentem, cum in lixivio vim deterſivam ac reſolventem omnes agnoſcant. Quomodo autem Veſtes ſordidæ ad febrientium robur augendum tantum valeant, ex Doctiſſimi *Verulamii* ſententia in Hiſtoria Vitæ, & Mortis, quem pro ſua opinione ſtatuminanda adducit *Meſſionerius*, ego, pace tanti Viri, non ſatis video. Scripſit equidem *Hippocrates*: *Veſtes puras hyeme induere oportere, oleo imbutas, ac ſordidas æſtate*; verum liber hic inter germanos *Hippocratis* a *Galeno* non recenſetur, qui illius Auctorem *Polybum* facit, præterquam quod ibi ſermo eſt de ſanorum diæta, & quomodo pingues gracileſcant, & graciles pingueſcant. Corporibus enim gracilibus æſtate, neque lotiones, neque induſiorum mutationes tam crebræ forſan

Exerc. 5.

in lib. de Salubri Diæta n. 3.

ſan convenient, ne ob nimium perſpiratum, ac ſpirituum diflationem augeatur gracilitas.

Non poſſum autem, quin doctiſſimi *Valleſii* verba hic referam: *Peccant vulgares Medici*, ait ille, *neque tunicam lineam mutare, neque lecti ſyndonem, neque manus, faciemve lavare, neque quicquam aliud, quod ad munditiem ſpectet, ſuis ægrotis permittentes, ne ſi longus quidem morbus ſit; quaſi magni referat volutari in ſuis ſordibus, ac quaſi non augeat hoc omnem putreſcentiam.* Hac de re conſuli poterunt *Levinius Lemnius & Gaſpar a Rejes.* Fullonibus itaque ac omnibus aliis Artificibus, qui ex ſordidis Artibus victitant, munditiem corporis ac Veſtium mutationem ſumme commendare oportet, ut, quantum fieri poſſit, iis affectibus, qui ex pædore & ſorditie proficiſci ſolent, obviam iri poſſit.

com. tex. 8. l. p. de rat. Vic. in acut.

de Occul. Nat. mirac. l. 4. c. 8.

In Juc. Quæſt. Campo Qu. 82.

Antequam autem a Fullonica ad alias Officinas divertamus, liceat mihi pro parergo egregiam animadverſionem hic afferre, quam Eruditiſſimus *Zarottus* ad ſuperius citatum *Martialis* Epigramma excogitavit. Cum ergo *Martialis* ætate valde frequenter Romæ contingeret, ut a Fullonum teſtis, in publicas vias conjectis, ob graveolentiam infeſtarentur prætereuntium nares, hinc ſatis probabilem conjecturam deducit *Zarottus*, cauſam

perſcrutandi, quare *Veſpaſianus* P. R. tributum ex urina, teſte *Suetonio*, impoſuerit. Cum enim probabile ſit, quod tunc temporis proſtarent amphoræ Urinariæ ad Urinam excipiendam, ob ingentem illius uſum pro Veſtibus emaculandis, & pro purpuræ tinctura, credi poſſe, ait, Veſpaſianum hinc anſam hujuſmodi vectigal imponendi, deſumpſiſſe, quandoquidem lucri bonus eſt odor ex re qualibet; quod Græci quoque Imperatores imitati ſunt, teſte *Cedreno*. Tales Amphoras Urinarias ſolitas proſtare, innuit *Macrobius*, Q. Titium inducens, Judices vinolentos his verbis increpantem: *Nulla eſt in Angyportu Amphora, quam non impleant; quippe qui Veſicam Vini plerumque plenam habeant.*

Quoniam hac occaſione circa urinarum conſiderationem paulisper immorati ſumus, ſilentio præterire non licet, quæ de urinarum vi deobſtruente, & efficacia in ciendis menſibus non ſemel obſervavi. Complures enim Adoleſcentulas Moniales novi, quæ, cum ad multos menſes catameniorum defectum paſſæ fuiſſent, ac ex communibus remediis, quæ in hujuſmodi affectibus adhiberi ſolent, nil opis ſenſiſſent, propriis Urinis epotis redditæ fuerint coloratæ, reſeratis nempe obſtructionibus, ac menſtruis refluentibus, adeo ut

ut hoc remedii genus ſatis familiare redditum fuerit.

Haud ſum neſcius, novum non eſſe, urinam variis in Morbis bibi ſolitam, ut in Hydrope, quamvis id male ceſſerit familiari cuidam Antigoni Regis, qui, ut refert *Celſus*, ſuam urinam bibendo in exitium ſe ſe præcipitavit; hominem illum tamen notæ intemperantiæ fuiſſe, Auctor ipſe teſtatur. Obſervationi tamen de urina, menſtruum fluxum promovente, congruit id, quod tradidit *Plinius*, *vaporatione nempe urinæ puerorum impubium cieri menſes fœminarum*. Quod remedium equidem a ratione non adeo alienum videtur, & cujus facile eſſet experimentum, ſi præſertim urina mane ſit reddita, quæ ab *Helmontio*, urina ſanguinis, dicitur. Quemadmodum autem ad Viſcerum obſtructiones reſerandas Sal Ammoniacum, ac illius ſpiritus commendantur, & ex urina humana cum Sale Communi fit Sal Ammoniacum artificiale (quando nativum, ex Africa olim ad nos deferri ſolitum, in arena reperitur ex Camelorum urina prope Jovis Ammonis templum) ſic urina humana, quæ ex cruoris maſſa varios Sales abſorpſit ac ſerum detulit, dum ſub forma Seroſi laticis in orbem ageretur, vim deobſtruendi adſciſcet. *Solenander* tradit, ſe agreſtibus vi-

l. 3. cap. 21.

H. N. l. 28. c. 6.

de Sextup. Digeſ. nu. 79.

Conſ. 2. Sec. p.

viris propriam urinam potandam, in Hepatis, ac Lienis duritie, neque ſine proſpero eventu, præſcripſiſſe. Profecto iis, quibus volupe eſt, hoc remedio uti, in Officina Chymica Viſcerum elaborato, longe ſalubriorem putarem urinæ hominis ſani, quam morboſi potum, uti ſcite, & eleganter oſtendit *D. Roſinus Lentilius* in Ephemeridibus Germanic. de Αὐτȣροποσίας Examine. Dec. 3. An. 2. Ob. 116. Verum non tam facile cuiquam perſuaderi poteſt, ut alienam urinam ſorbeat, niſi interdum urinam pueri, quam tamen imbecilliorem urina Virili cenſeo, dum urinæ puerorum ut plurimum decolores ſint, ac veluti res fatua, ex quibus non multum Spiritus ac Salis volatilis elici poſſit.

Nemo fere eſt ex Chymicorum familia, qui per ſpagyricam analyſin examen aliquod de urina humana non inſtituerit. Cum enim ſaponariam ac deterſoriam vim in illa omnes agnoſcant, ob varia ac omnigena Salia, quæ in ipſa hoſpitantur, non adeo facile eſt definire, quid in illa dominatum habeat. Latex enim aquoſus, ſeu Serum ſanguinis, dum per Vaſa ſanguiflua in orbem fertur, Sales diverſi generis ob tam diverſa eſculenta & potulenta, quæ aſſumimus, in quibus tot varii ac diverſi ſapores reſident, abſorbet, & per renales tubulos ad Veſicam defert; ex

quo

quo fit, ut urina varios ac diverſos ſapores
dſciſcat, ut plurimum autem ſalſedinem præ-
ferat cum aliquo amarore. Elegantiſſimum
Tractatum de urinis *Williſius* conſcripſit,
ſtatuens, in urina humana portionem ma-
gnam aquoſi laticis, minorem vero Salis, Sul-
phuris, & Terræ, ac portionem aliquam
ſpiritus; urinæ humanæ multum ſalis com-
munis ineſſe, cum ex illa extrahi poſſit ſpi-
ritus acidus, Chymicæ operationes ſatis o-
ſtendunt; quale vero ſit Sal urinæ, & cu-
juſnam indolis, non tam facile eſt decer-
nere, quamvis in id operis multum inſudarint
Artis Magiſtri.

Ingenue quidem *Helmontius* fatetur, Sal
lotii in toto Naturæ Syſtemate ſibi ſimile
non habere; non enim talis eſt *marinus*,
fontalis, *rupeus*, *gemmeus*, *non nitrum*, *non
petræ*, *non aluminis*, *aut boracis*, *non deni-
que naturalium ullius*, *ut neque Sal urinæ*,
vel armentorum. Multo autem difficilius
crediderim ſtatui poſſe, cujus naturæ ſit Sal
lotii humani, quam quodcumque aliud al-
terius ſpeciei Animalium, cum brutorum
multo ſimplicior ſit victus, quam homi-
num, qui cibaria elementa per omnia con-
quiſita ingerunt, *ac ſimul aſſis commiſcent
elixa*, *ſimul conchylia tardis*, ut ait *Horati-
us*. Specifica tamen, & generoſa reme-
dia ex lotio humano ad varios uſus, &
chro-

in Sext. Digeſt. n. 58.

chronicos morbos oppugnandos parari nemo non novit, & noſtra hac ætate Spiritus Salis Ammoniaci, qui urinæ ſoboles eſt, pro polichreſto habetur.

Ut ad propoſitum de urina fœtida, qua utuntur Fullones ad purgamenta veſtium; ſcio equidem, Chymicos tam de urina recenti hominis ſani, quam veteri poſt longam digeſtionem in fimo equino inſtituiſſe, ſed apud eoſdem non multum diſcriminis adverto inter Salem, & Spiritum volatilem, qui ab utraque urinæ ſpecie educitur; imo Collectaneæ Chymicæ Leydenſis Auctores, ſolum recenti urina hominis ſani utuntur, ad operationes ſuas perficiendas, cum tamen in urina fœtida, ac veterrima major vis deterſoria a Fullonibus agnoſcatur, quam in recenti, quamvis rationem

Sec. 13. Prob. p. ignorent. *Ariſtoteles* quærit, cur urina fœtidior reddatur, quo diutius in corpore detenta fuerit; problematice reſpondet, aitque, id forſan fieri, quia ob longiorem moram urina craſſior effici ſoleat, recens vero potioni ingeſtæ ſimilis ſit. At forſan quæſito melius ſatisfieret, dicendo, magis fœtere urinam diu retentam, quod ea ſit urina ſanguinis, quæ ſecum deferat maſſæ ſanguineæ impuritates abſorptas, altera vero ſit urina potus? Forſan ergo urina hominum diu aſſervata, qualis eſt Fullonum, ac in teſtis illis fracedi-

cedine imbutis fermentata, exhalante aquoſo humore, acrior fit, & magis abſterſiva pro uſu Fullonum. *Columella* pro ovium ſcabioſarum remedio urinam humanam veterem, per nares & os infuſam, commendat, imo pecudem puſtuloſam jubet defodiendam in ſcrope prope limen reſupinatam, ſuper quam totus grex mejat, quo pacto, ait, ſanitati reſtitui. l. 7. c. 5.

At obtrudet aliquis; ſi hominum urinæ tam egregios præſtant uſus, & ex iis tot parantur remedia, quæ vi polleant deobſtruendi, & chronicos morbos oppugnandi, & hanc ob cauſam forſan Fullones olim non tentarentur podagra: unde fit, quod iidem, ut ſuperius dictum, cachectici fiant, lentis febribus, aliiſque morbis ab humorum infarctu obnoxii? Verum reponam ego, non tam ab urinæ fœtidæ graveolentia, quam a Lanis oleo imbutis, & diuturna mora Lanificum in locis concluſis, & ſordidis, ubi degunt ſeminudi, Operarios prædictis affectibus laborare: fœtidos tamen halitus continuo per nares & os ſuſceptos ſpirituum animalium puritatem fœdare, indubium eſt; ac quemadmodum longior mora in loco odoribus, alioquin gratis oppleto, noxas parit; haud ſecus cenſendum de iis, qui inſuaves ſunt, quamvis aliquando ad ſpirituum torporem excutiendum adhibeantur.

An-

Antequam claudam hoc caput, lubet hic referre, antiquitus in hac Civitate Artem Fullonicam (cujus modo pauca ſunt veſtigia) adeo excelluiſſe, ac tam lucroſam exſtitiſſe, ut Fullo olim inventus fuerit, qui eo opulentiæ devenit, ut Mutinenſi populo munus gladiatorium exhibuerit, quod eodem tempore Bononiæ quoque Sutor præſtitit; quare horum duorum Artificum inſaniam ſuarum opum profuſione popularem auram
l. 3. Ep. venantium, ſic illuſit *Martialis:*

Sutor cerdo dedit tibi, culta Bononia, munus;
Fullo dedit Mutinæ, dic ubi Caupo dabit?

Lanarum vero Mutinenſis agri, ac earum præcipue, quæ in plana & campeſtri regione ab ovillo grege, qui inter Sculterinam, & Gabellum paſcitur, antiquitus obtinebantur, præſtantia valde commendabatur, ut *Co-*
l. 7. c. 2. *lumella* inter Gallicas lanas primas deferret iis, quæ habentur ab ovibus, quæ *circa Parmam, Mutinamque macris ſtabulantur in campis.*

CA-

Caput XVI.

De Morbis, quibus obnoxii ſunt Olearii, Coriarii, aliique ſordidi Artifices.

MUltæ aliæ Officinæ quoque ſuperſunt, quæ naſorum ſunt peſtes, & Operariis ſuis una cum lucri beneficio penſionem malam rependunt, quales ſunt eæ, in quibus exercentur Olearii, Coriarii, Fidicinarii, Laniones, Cetarii, Salſamentarii, Caſearii, & qui Candelas ſebaceas fabricantur. Quoties enim in hujuſmodi loca pedem immiſi, fateor, me non levem ſtomachi ſubverſionem paſſum fuiſſe, nec diu odoris pravitatem ſine capitis dolore, ac vomituritione aliqua tolerare potuiſſe. Non immerito itaque legibus caveri ſolet, ne tales Opifices Artes ſuas domi exerceant, ſed vel in Urbis pomœriis, vel ſuburbiis, ut videre eſt apud *Cæpollam*, *Paulum Zachiam* & alios. In hoc itaque capite de Artificibus Oleariis primum erit ſermo. de ſer. urb. c. 48 n. 3. Q. M. L. I. ſ. T. 4. Q. 7.

In hiſce Regionibus, quæ nucum ſatis feraces ſunt, magna olei e nucibus copia confici ſolet, quo per noctem populares omnes uti ſolent in lucernis, raro autem oleo olivarum, ob illius caritatem; tota enim Ciſpadana, & Tranſpadana Regio oleas nequaquam alit, & oleum olivarum

rum quod habemus, ab Hetruria ad nos deferri ſolet. Paratur autem oleum e nucibus, ſicuti oleum olivarum. Nucleorum enim maſſa ſub molis contrita, & in mollem paſtam redacta, coquitur ad ignem in magna ſartagine ex cupro, dein ex paſta illa prelo impoſita oleum exprimitur: dum autem hoc fit, atræ fuligines ac tam infeſti odores elevantur, ut ii, qui ad hoc miniſterium intenti ſunt, rancidas illas exhalationes excipiant. Hinc non exigua mala illis emergunt, ac iis præſertim, qui in ſartagine ad ignem materiam fumigantem ſuſque deque ſpatula verſant, ut Tuſſes, Dyſpnœæ, Capitis dolores, Vertigines & Cachexiæ; his adde, quod ſordidas lacernas hujuſmodi Operarii continuo geſtent, unde ſordibus obducti pororum cutis conſtipationes frequenter patiantur, & exinde acutos morbos, pectoris præcipue, cum per hyemem tantum in hac re exerceri ſoleant. Quam noxius Capiti ſit fumus, qui ex oleo nucum exſpirat, experiuntur ii, qui in clauſo Cubiculo, & ubi nullum ſit vaporarium, ad lucernas ex oleo nucum ad horas aliquot, ſeu ſcribunt, vel legunt, ſeu quid aliud operantur; non enim ſine gravi Capitis dolore, vertigine, ſtupore illinc abſcedunt, toto Cubiculo fumo oppleto. Nonnullos ego novi, quibus non minus noxia fuit exha-

latio

latio ex tali oleo in loco concluſo, quam fumus Carbonum, ut præcipue cuidam Litterarum ſtudioſo, qui cum ob rem anguſtam domi, tali oleo pro elucubratione ad ſeram noctem in ſua Cellula uſus fuiſſet, veternoſus ad plures dies perſtitit.

Haud ſecus male olent Officinæ, in quibus oleum e ſeminibus lini paratur, cujus uſus in hiſce Regionibus non exiguus eſt nocturnum in lumen, ubi præſertim olei nucum defectus ſit, neque minus graviter afficiuntur, qui illud parant.

Haud ſecus Coriarii, qui Animalium coria in Tinis cum calce & galla macerant, pedibus calcant, lavant, expurgant, ſebo inungunt, varios ad uſus, haud ſecus, inquam, a continuo pædore, & fœdis exhalationibus infeſtantur, quam ſuperius memorati Operarii; hos enim videre eſt cum cadaveroſa facie, ſubtumidos, luridos, anheloſos, ac omnes fere ſpleneticos. Non paucos ex hujuſmodi Operariorum familia mihi obſervare contigit hydropicos factos; quomodo enim, cum in loco humido, & in Aere a tetris illis halitibus e coriis ſemiputridis inquinato, fere ſemper degant, quomodo, inquam, fieri poterit, quin ſpirituum tum vitalium, tum animalium Officinæ inquinentur, ac totius corporis œconomia una pervertatur? Non raro obſervavi, equos nullis ſtimulis,

nulla vi adigi potuiſſe, ut ante hujuſmodi Officinas prætergredi velint, quin ubi primum talem odorem naribus hauſerint, tanquam amentes, habenas nequaquam audiendo, celeri curſu domum repetiiſſe. Ædificia propterea, in quibus coria elaborantur, vel prope muros Civitatum, uti cæteræ ſordidæ Artes, vel extra muros, ut in hac Urbe, ſita ſunt, ne Aeris puritati officiant. Scitiſ-
p. Ep. ſime propterea *Hippocrates* in hiſtoria Phi-
Se. 3. liſci, qui ex maligna febre ſexta die mortuus eſt, locum deſcripſit, in quo decubuit; *Philiſcus prope murum habitabat &c.* in cujus hiſtoriæ commento, doctiſſimus *Mercurialis* annotavit, Divinum Præceptorem verba illa, *prope murum appoſuiſſe*, *ut locum morboſum deſignaret, in quo æger ille degebat, cum loca Urbium circa mœnia ſemper magis morboſa ſint, cum omnes Civitatum ſordes eo ſoleant deferri, brutorumque cadavera, & alia inquinamenta.*

Romæ olim in Transtiberina Regione ſordidiores erant Officinæ, ac præſertim Coria-
l. 6. Ep. riorum, ut ex *Martiali*, qui varios fœtores
43. enumerat, quibus Thaidem male olere ait quos inter illum reponit, qui ex caninis pellibus, in Transtiberina regione maceratis effundebatur. Sic enim ille:

Non

Non ab amore recens Hircus, non ora Leonis,
Non detracta Cani Transtiberina cutis.

Uſum hunc illius Regionis, ubi vilior plebecula degebat, & ubi ſordidiores Artes exercebantur, tetigit *Juvenalis*: Sat. 15.

——nec te faſtidia mercis
Ullius ſubeant ablegandæ Tiberim ultra.

Infamis propterea illius Regionis Aer apud Romanos audiebat, ob inſignem fœtorem, qui ex tam ſordidis Artibus & olidis mercibus exſpirabat, quam ob cauſam Judæi antiquitus partem illam Urbis incolentes, & in quam, teſte *Philone*, ſe infuderant, ut magis deſertam, ac vilem, inſigniter fœtebant, non ob vernaculum, & inſitum illis putorem, ut adhuc vulgo creditur. de Leg. ad Cajum.

Ad Coriariorum claſſem referri quoque poſſunt Fidicinarii ii, qui chordas parant pro Muſicis Inſtrumentis; iiſdem enim affectibus premuntur, cum iis neceſſe ſit in humidis locis ac fœtidis ſemper degere, animalium inteſtina tractando, eluendo, evolvendo: quare tales Operarios viſere eſt ut plurimum facie luridos, Cachecticos, & tumidis cruribus.

In cenſu quoque Sordidorum Artificum recenſendi ſunt Caſearii, qui & ipſi ob graveolentiam ſuos manes patiuntur; de iis tamen Caſeariis ſermo eſt, qui ex

Vaccino lacte grandes illas & caſeoſas rotas efficiunt, quales forſan olim erant Lunenſes, de quibus *Martialis :* l. 13. Ep.

Caſeus Hetruſcæ ſignatus imagine Lunæ
Præſtabit pueris prandia mille viis.

& qualis apud nos eſt Parmenſis Caſeus, Placentinus, Laudenſis, & aliarum Civitatum in Ciſpadana & Tranſpadana Regione; fumantes enim illæ ac pingues exhalationes Operarios non parum infeſtant. In Italia raro quidem intra Urbes Opificium iſtud exercetur, ſed potius in Villis & locis campeſtribus paratur Caſeus. In hac Civitate tamen Judæis, quibus religio eſt iis uti cibariis, quæ illorum manibus parata non fuerint, ex lacte e proximis Villis advecto, intra ſua ſepta, æſtivo tempore Caſeum conficiunt; ac revera in iis Tabernis, ubi id agunt, peſſimus odor perſentitur, eoque omnes fere muſcæ confluunt.

Jo. Pet. Lotichius in libello ſuo, de Caſei nequitia edito, refert, Vicum quendam Francofurti eſſe, in quo Caſeus conficitur, ac tam gravem mephitim ex Vico illo diffundi, ut in illum pravum odorem cauſam peſtis, qua Civitatem illam male mulctavit, referri poſſe crediderit.

Nullum porro Charonæum Antrum nullam Camarinam motam, ut erat antiquorum adagium, eſſe exiſtimo, ubi Ope-

Operarii ob graveolentiam magis infeſtentur, quam loca illa, ubi Candelæ Sebaceæ fabricari ſolent. Etenim neque ſoli Operarii, ſed etiam vicinæ Domus, non levem noxam perſentiunt, qua de cauſa hujuſmodi miniſteria ad loca viliora Urbis, ac prope pomœria ablegari ſolent, uti recte advertit, ac monet *Zacchia*, qui in ſpecie mentionem habet de Officinis, in quibus Candelæ Sebaceæ conflari ſolent. Cum enim aheni, in quibus Sebi hircini bubuli, ſuilli mixtura continetur, ebullire cœperint, tam fœda ac nauſeoſa exhalatio circumquaque diffunditur, ut vicinia tota inficiatur. Graviter itaque læduntur hujuſmodi Artifices, dum ferventibus ahenis ſuperſtant, & pingues illas particulas ore, ac naribus excipiunt, ex quibus in pulmonum fiſtulari textura magni infarctus fiunt, unde reſpirandi difficultates, capitis dolores ſubſequuntur; ſpeciatim vero nauſea, ac vomituritio. Nihil autem eſt, quod nauſeam, & fibrarum ſtomachi inverſionem validius ciet, quam pinguedo vel ſolo adſpectu, nedum intus admiſſa; ſic pingues fœminas, ac nimis mammoſas omnes fere horrere ſolent; propterea *Martialis* hujuſmodi fœminarum genus a ſe procul ablegans, ſe *carnarium* dicebat, *non pinguiarium*. Quantum vero ad obtundendum Ventriculi acidum, in

Q. M. L. l. 5. tit. q. 7.

 quo

quo appetentiæ fomes reſidet, polleant ſubſtantiæ pingues, & oleoſæ, ut ut acidum occultum contineant, nemo eſt qui ignorat;
Com. 21. 2. Se. neque immerito *Galenus* ad famem caninam ſedandam pinguia edulia, & oleagina commendabat, ut quæ acidi p. n. & Ventriculi membranas arrodentis ſpicula infringere valeant;
l. 1. Fen. 3. Do. 5. c. 2. *Avicenna* propterea pro regimine iter agentium pinguium ciborum uſum, ut adipis vaccini laudat, ac refert, quendam Olei Viol. lib. 1. cum Sebo epota decem diebus a cibo abſtinentiam commode toleraſſe. Mirum propterea non eſt, ſi hujuſmodi Operarios perpetua fere inappetentia, & nauſeatio comitetur.

Non raro quoque obſervare mihi contigit, Mulieres prope has Officinas habitantes, de uterinis paſſionibus ob hujuſmodi odoris pravitatem conqueri, quod alicui fortaſſe mirum videri poſſet, cum ad Hyſtericos affectus graveolentia commendentur ab *Hipp.*, ſi naribus apponantur;
2. de mo. Mul. nu. 78. verum, ſicuti non ſemper ſuaveolentia uterinas ſuffocationes excitant, cum etiam odorata, ut Cinnamomum, Nux muſcata, & ſimilia mulieribus præfocatis pro remedio exhibeantur, quod *Horatii Augenii*, in hujuſmodi caſibus, *infallibile*, ut ipſe ait, *eſt præſidium*, neque id a Doctiſſimo *Etmullero* improbetur, & ab *Hipp.*
l. 12. Ep. 8. de Affe. fœm. ex utero.

in

in libro de Nat. Mul. Vinum odoratiſſimum commendetur; ita non ſemper graveolentia naribus admota hyſtericas turbas ſedant, uti obſervavit *Foreſtus*, & de nidore lucernæ extinctæ, quo hyſterici inſultus, & fœtus exſtinguuntur, perantiqua obſervatio eſt. Quare a putri ſebaceo odore nequaquam miror, animales ſpiritus in motus inordinatos cieri, ac ſimul ob nauſeam, Ventriculo ad ſuperiora contracto, uterum quoque convelli; ſic aliquando obſervari mihi contigit, delicatas mulieres ad candelæ ſebaceum odorem pro nocturno lumine, animo linqui, & hyſtericis affectibus corripi. l.28.Ob. 30.

De Candelarum ſebacearum pernicioſo nidore videatur *Solenander*, qui refert, fratrem ſuum Johannem ad Candelæ ſebaceæ lumen gravioribus ſtudiis intentum, magnam exinde noxam in Pulmonibus, & Cerebro accerſiviſſe; addit inſuper, ex ſebo bubulo graviorem odorem, quam ex ovillo, vel vervecino exire, nobis autem Candelæ ſebaceæ nunquam gravius olere cenſentur, quam cum illis aliqua ſuillæ pinguedinis portio admixta fuerit. Elegantem quoque habemus hiſtoriam in Actis *Haffnienſibus*, ubi narratur hiſtoria cujuſdam mulierculæ, quæ in formandis candelis promercalibus intenta, in gravem Capitis dolorem cum Vertigine, Se. 5. conſ. 6. p. 461. Vol. 5. Ob. 86.

Oculorum ruborem, difficilem reſpirationem incidit, quam mulierem *Olaus Borrichius* curavit, primo vomitum provocando, poſtea aquis pectoralibus cum oxymellite ſcyllitico adhibitis, quibus hoſtem, ut ille ait, viſus eſt ſopire, ſed non multo poſt remediorum uſu intermiſſo, Orthopnoica facta eſt, & repetitis Medicamentis Artem ſuam diris execrando, hujuſmodi Artifices hortabatur, ut ſi pectori proſpectum vellent, ſub dio ſaltem miniſterium ſuum exercerent.

Litterarum Profeſſores ego quoque monitos velim, ut a Candelis ſebaceis, quotieſcumque in ſuis Muſæis litteris operam dant, quantum poſſunt, abſtineant, ac ſi opes non ſuppetant, ut cereis candelis uti poſſint, Lucernis ex oleo Olivarum, quæ Palladi ſacræ ſunt, utantur, ut antiquis Scientiarum Cultoribus mos erat, quorum Opera commendabantur cum lucernam olerent. Hoc idem ſuadet *Fortunatus Plempius*, qui ait, non minus nidorem ac fumum Candelarum ſebacearum abortum inferre, ac fumum lucernæ ex *Plinio*.

de Tog. Val. tue. cap. 35. & 59.

l. 7. H. N. c. 7.

Talia ergo Medicamenta, quando hujuſmodi Artifices curandi occurrunt, qualia a Clariſſ. *Borrichio* proponuntur, in uſum revocanda, uti Vomitoria; inter quæ Stibium primum locum obtinet, fortia

ca-

cathartica, abſtergentia acria, & potiſſimum quæ ex aceto ſunt compoſita, ut Oxymel ſcylliticum, ac ſimilia, cum nihil ſit, quod pingue magis obtundat ac abſtergat, quam Acetum.

Enitendum eſt igitur, ut tam interius, quam exterius unguinoſæ illæ particulæ, quibus viſcera, & cutis hujuſmodi Artificum infarcta ſunt ac ſpiritus irretiti, liberque tranſpiratus prohibetur, extrudantur, everrantur, ſive ex ſuperius recenſitis affectibus, ſive ex quocunque alio morbo juxta temporum Conſtitutiones, decumbant. Suſpicari enim ſemper licet, aliquid labis humoribus ac ſpiritibus ex fœdis illis particulis ineſſe, quas una cum aere in operum ſuorum exercitio combiberint. Hanc ob cauſam circa V. S. in hiſce Artificibus exercendam cautione opus eſt; liberaliter enim detracto ſanguine, citiſſime fatiſcunt illorum vires ac ſpiritus, qui ex conſpurcato ſanguine geniti non poſſunt non eſſe imbecilles ac evanidi.

CAPUT XVII.

De Morbis Tabacopœorum.

VErum a tam ſordidis, & graveolentibus Officinis ad Naſorum delitias noſtræ hujus ætatis, ſi lubet, divertamus, ad Officinas ſcilicet, ubi Tabacum (liceat mihi hoc vocabulo uti, quando jam Civitate donatum eſt) parari ſolet. Hujus ſeculi (ſaltem in Italia noſtra) inventum, ſeu vitioſa conſuetudo eſt pulvis iſte, ex herba Nicotiana compoſitus, nihilque eo frequentius eſt cum Mulieribus, tum Viris, Pueris quoque, ut illius emptio inter quotidianas familiæ impenſas numeretur. Quales ergo noxas tum Capiti, tum Stomacho affigat pulvis iſte ex Tabaco, ſatis norunt ipſi Tabacopæi, dum illum præparant. Inter alias merces, quæ ex Liburnico Hetruriæ Portu ad nos deferri ſolent, placentæ quædam ex prædictæ Plantæ foliis in funem convolutis concinnatæ reperiuntur, quas Operarii explicant, evolvunt, ac molæ ſubdunt, ut in pulverem redigantur; dum autem equi oculis obductis molam circumagunt, Operarii adſtantes, qui Tabaci folia molæ identidem ſubdunt, antequam aſſueſcant, magno capitis dolore, vertigine,

ne, nauſea, & continua ſternutatione tentari ſolent. Tanta enim ex illa tritura partium tenuium, æſtate præſertim, diffunditur exhalatio, ut tota vicinia Tabaci odorem, non ſine querimonia & nauſea, perſentiat. Equi ipſi quoque molam circumagentes, frequenti capitum concuſſione, tuſſi, & exſufflatione acrem, & infeſtam Tabaci exhalationem illam atteſtantur. Puellam Hebræam novi (Tabacopolia enim in tota fere Italia, ſicuti multi alii publici proventus, *locantur Judæis, quorum cophinus fœnumque ſupellex*) quæ tota die ad explicandas placentas iſtas ex Tabaco incumbens magnum ad vomitum irritamentum ſentiebat, & frequentes alvi ſubductiones patiebatur, mihique narravit, Vaſa hæmorroidalia multum ſanguinis profudiſſe, cum ſuper placentas illas ſederet.

De uſu ac abuſu Tabaci non eſt, quod hic quicquam agam, ne actum agere videar, qua de re videatur *Magnenus*, qui de hoc peculiarem Tractatum conſcripſit, ac Doctiſſimus *Etmullerus* in Opere nuper Francofurti edito cum multis additamentis, ubi exactiſſima Tabaci Hiſtoria, & medicamenta, ex illo parata, habentur; damna tamen non vulgaria ex nimio illius uſu ſubſequi, fatentur omnes, ac variæ Obſervationes apud Scriptores extant, de

quo

in Custo- de erran- te nu. 46. ac in Tra. de Mort. Occaſ.

quo videatur *Helmontius*, qui illius fumigationem execrando, ſtomachum per illius fuliginem flavedine tinctum repertum fuiſſe affirmat, & occultum virus ipſi adſcribit. Pulmones flaccidos, & exſuccos reddi a Tabaci fumo, ac paulatim ad maraſmum deduci, adſtruit *Simon Pauli*, ſicuti & *Richardus Mortonus*. In hanc rem adiri poterit *Teoph. Bonetus*, qui multas Cadaverum Sectiones inſtitutas refert, ex quibus apparet, quam graves & abominandæ noxæ in Pulmonibus, ac in Cerebro, non ſolum ex Tabaci fumo, ſed etiam ex uſu pulveris deprehenſæ fuerint. Ineſſe autem Tabaco, ſicuti omnibus iis, quæ ptarmicam vim poſſident, magnam acrimoniam, vellicatio, quam infert naribus, ſatis demonſtrat, uti etiam illius maſticatio, & virulentus nidor, qui efficit, ut Tabacariorum ſemper fœteant animæ.

Quadr. Bot. cap. 6. de Pht.

in ſua Se. pulchre. t. 2. lib. 4. Se. ult.

Tam liberaliter ergo a Tabacopæis odores illi ac pulviſculi volantes, qui acriores ſunt quo tenuiores, per os & nares excepti teneram Pulmonum, & aſperæ arteriæ tunicam pungunt, & exſiccant, tetriſque halitibus ſpiritus Animales Cerebri incolas obfuſcant, imo narcoſi quadam obtundunt, ac eodem tempore ſtomachi fermentum corrumpunt, illius acidum infringendo.

Neque vero quis putet, tam celebrem

Plan-

Plantam, Reginæ titulo donatam, Europæis omnibus adeo gratam, multoque magis iis Ditionibus, ubi inter magnos proventus Tabaci uſus recenſetur, infamare me velle. Multa a clariſſimis Scriptoribus de Nicotianæ facultatibus litteris prodita fuere, ac merito inter Plantas Medicas locum ſuum meretur; ſolum illius nimius uſus, ac intempeſtivus damnandus, qui efficit, ut variam ſortem experta fuerit, ac tantundem bonæ famæ, quantum malæ illi obtigerit. Multum Salis volatilis Tabaci foliis ineſſe, vi cujus abſterſivam & traumaticam vim poſſideat, acidum luxurians compeſcendo, experientia ſatis comprobatum eſt; hinc illius decoctum in Empyemate magnis laudibus ac pro ſecreto commendatur ab *Epiphanio Ferdinando.* Hiſt. 22. Tabaci folia itidem maſticata copioſum phlegma educere, nihil vulgo notius eſt, ac nihil frequentius; non levis tamen error in hoc committitur. Nam non æque in omnibus ſalutaris eſt hujuſmodi maſticatio, & tam copioſa lymphæ eductio; in corporibus enim obeſis, & ubi craſſi ſucci abundent, pulvis ex Tabaco, & illius uſus utilem præſtabit operam: non ſic autem in iis, qui bilioſo & præfervido ſunt temperamento præditi, ut ſcite advertit præ cæteris *Gugliel. Piſo.* l. 4. c. 45. de re nat. & med. ut. Ind. Ego certe non paucos novi ad maraſmum deductos

ob

ob hujuſmodi maſticationem, qui, cum ſibi ex ore continuum vederent depluere ſtillicidium, ſuæ incolumitati hoc pacto bene conſultum, falſa perſuaſione ſibi blandiebantur, ac iis ægre perſuaderi potuit, male ſanum conſilium eſſe fontes ſalivales, & totum corpus hoc pacto ſuo latice nutritio exhauriri. Adeo inſanabile cacoethes Tabaci folia maſticandi, ac fumum ſugendi, tot homines infatuavit, *quod vitium*, ut reor, *ſemper damnabitur, ac ſemper retinebitur*.

Tabacum maſticatum, ſeu illius fumum per tubulum tabacarium exſuctum appetentiam obruere, ita ut longum iter illius uſu poſſit confici ſine famis moleſtiis, & ſtomachi latratu, tradunt multi, inter quos *Gugliel. Piſo*, qui in peregrinatione per loca deſerta, tali maſticatione uſus, nec laſſitudinem, nec famem ſenſiſſe, affirmat. *Helmontius* idem adſtruit, aitque, id fieri, non quia Nicotiana famem ſedet, quaſi ſatisfaciat defectui, ſed in quantum ſenſus defectum tollat, ſimulque functionum exercitia. Ab *Helmontio* non multum diſſentit *Etmullerus*, qui ait, Tabacum, veluti omnia Narcotica, ſtuporem in ſpiritus inducere, & Sale volatili oleoſo ſalſum ſtomachi fermentem obtundere, ſicque famis morſus non ſentiri: revera mihi ſæpius obſervare contigit, hoſce

in. H. N. & Med. utriusque Indiæ l. 4. c. 43. in Tract. Mortis Occaſ.

in Tract. de fame læſa.

te Fumibibones, & Tabaci maſticatores, non ſecus ac Vini egregios Potores continua fere ciborum inappetentia laborare. Sicuti enim Vinum, ac illius ſpiritus acidum Ventriculi fermentum enervant, ac infringunt, ita foliorum Nicotianæ maſticatio frequens, ac illius fumus, ſalivarum ſuccum, & ſtomachi robur obtundunt, ut ſuctionis ſenſus vix perſentiatur. Idem prorſus ſentit *Doctiſſimus Plempius*, affirmans, Tabacum nequaquam nutrire, ſed copia pituitoſorum humorum in Os prolicita, & deorſum demiſſa, Ventriculum eſurientem, & quaſi famelicum expleri. in lib. de Togatorum Valet. tuenda, c. 4.

Mirari autem ſubit, quomodo, non ſecus ac in Coquinaria, tam ingenioſus fuerit Naſus, ut tot artes, tot mangonia excogitarit pro condiendo, ac variis modis parando Tabaco, ut cuique, prout lubet, modo craſſum, modo tenue, modo odorum, modo inodorum, arrideat, neque ſolum naſo, ſed palato quoque ſapiat, illius fumo hauſto, ac per os & nares regeſto, adeo ut quotieſcunque Tabacarios iſtos mihi viſere contingat, pulverem hunc tam avide per nares attrahentes, vel fumum haurientes, & exſufflantes, menti occurrat Orlandus ab Areoſto deſcriptus, qui amiſſum cerebrum per nares reſorbeat, vel Cacus in Spelunca Aventini Montis cum Hercule decertans, qui

Fan-

Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,
Evomat, involvatque domum caligine cæca.

At quale præſidium Tabacopæis præſtabit Ars Medica? Quando cauſa occaſionalis tolli nequeat, & lucri bonus odor hiſce Operariis minus ſenſibilem, & moleſtum reddat Tabaci odorem, monendi ſunt, ut in triturando, cribrando, & quomodocumque tractando mercem hanc, ſine cujus uſu, non ſecus ac ſine Baccho & Cerere, frigerent ſpiritus, & civilis elegantia, quantum poſſunt, caveant ab examine illo volantium atomorum; os, & nares obvelando, aerem recentem frequenter captando, faciem frigida abluendo, poſca fauces perſæpe eluendo, ac etiam bibendo, cum nihil aptius ſit ad particulas illas, quæ faucibus ac ſtomacho inhæſerint, abſtergendas, obtundendas, quam quæ acetum habent admixtum. Emulſiones ſeminum melonum, ptiſſana hordeacea; Serum vaccinum, Oryza in lacte cocta, non inutilem præſtabunt operam, ut minus lædantur. Cum in locis concluſis, & humentibus, ac præſertim cum ſub mola Tabaci folia triturantur, tale miniſterium peragi ſoleat, ac tales Operarii, de capitis dolore, & nauſea conquerantur, vomitoria pro more habui præſcribere, ut quæ pulverem hauſtum, & ex

ex ſua natura vomituritionem cientem, breviori via expurgent.

Quoniam ex odoribus, cum ingratis, tum ſuavibus, Artificibus, qui illos tractant, non levia incommoda proficiſcuntur, neſcio, qualis lubido me inceſſerat, ut hic loci, non injucunda Parecbaſi, pauca quædam de Odorum natura perſtringerem; verum hujuſmodi provinciæ amplitudo me deterruit, veritus quippe, ne ſi in illam pedem immitterem, argumenti jucunditas nimis longe a propoſito me abriperet. Huiſmodi ergo meditationi pauliſper inſiſtens, ac obſervans, multa quidem de Odoribus, tum ab antiquis, tum noſtræ ætatis Philoſophis ac Medicis, paſſim litteris fuiſſe prodita, ſed particularem & abſolutam hiſtoriam de Odoribus in Scientia Naturali adhuc deſiderari, propterea mihi in mente obverſari viſa eſt Idea, qua Odorum hiſtoria naturalis, & medica conſcribi poſſet, odorum naturam juxta recentiorum, & antiquorum placita Philoſophica perpendendo, una cum illorum differentiis, ac diſtinctionibus in ſuas claſſes, proprietatibus, idioſyncraſiis, cauſis, natali ſolo, compoſitione, mixturis, ſicque de re Unguentaria antiquorum, exinde procedendo ad medicamenta ex odoribus petita, unde Spirituum Medicina juxta Modernos, ortum

habuit, poſtremo ad Odores Biblicos recenſere, quorum mentio fit in Sacris Codicibus, & quibus utebantur Judæi in Sacrificiis, ac eos, quorum apud varias nationes Græcos, Romanos, Ægyptios, Indos erat uſus in ſuffitibus, & Expiationibus, ad placandos & evocandos Deos. Quare materiam amplam viſus ſum ſubolfeciſſe Tractatum conſcribendi, univerſalem Odorum hiſtoriam complectentem, ut unico opere, quod ſparſim dictum eſt, & quod mihi per varia Experimenta obſervare contingeret, haberetur. Olim Petrus Servius, Medicus Romanus, in ſua elegantiſſima Philologica de Odoribus Diſſertatione Tractatum Phyſicum de Odoribus pollicitus eſt, ſed, quantum ſcire licuit, fidem ſuam non abſolvit; meam tamen pro tali molimine, *quod plus temporis, atque olei plus*, expoſceret, hic oppignerare non intendo. Multa enim ſunt, quæ e longinquo, ac primo adſpectu plana, & facilia videntur; ſed poſtmodum ardua, & prærupta deprehenduntur; ſcite profecto Poeta:

Tollimus ingentes animos, & maxima parvo
Tempore molimur.

CA-

Caput XVIII.

De Veſpillonum Morbis.

VEſpillonum, & Libitinariorum apud veteres operoſius, quam noſtris temporibus, conſueverat eſſe miniſterium. Corpora enim extinctorum magna diligentia curabant, illa abluendo, ungendo, cremando, & cineres in Urnis condendo; propterea ad hujuſmodi opus accerſebantur Pollinctores, Succolatores, Uſtores, aliique ex viliori plebe; noſtris vero temporibus Cadavera ad Templa, ſeu Cœmeteria delata Veſpillonibus traduntur, ut in Sepulchris reponantur. Quia vero in Urbibus, ac Oppidis, ſaltem in Italia noſtra, quælibet familia ſuum habet Sepulchrum gentilitium in Templis nobilioribus, plebecula vero in ſuis Parœciis in amplis Sepulchris promiſcue recondi ſolet; hinc Veſpillones in antra illa fœtidiſſima, Cadaveribus ſemiputridis plena, deſcendendo, ut delata Cadavera in iis recondant, perniciabus morbis obnoxii ſunt, potiſſimum vero malignis febribus, repentinæ morti, Cachexiæ, hydropiſi, Catharris ſuffocativis, aliiſque graviſſimis morbis; ſic illis ſemper cadaveroſa facies, & luridus adſpe-

 ctus,

ctus, ut qui cito rationes cum Orco inire ſoleant. Ac profecto quæ gravior cauſa, & magis efficax ad peſtilentes morbos excitandos fingi poteſt, quam talis in Sepulchra deſcenſus, ubi neceſſe ſit ad aliquod tempus putidam auram illam inſpirare, ob cujus hauſtum animales ſpiritus (quorum natura, ætherea eſſe debet) coinquinentur, ineptique fiant ad munus ſuum exequendum, ſcilicet ad totam Vitalem machinam ſuſtentandam? Haud immerito ſcripſit *Hippocrates*, *Aerem Mortalibus Vitæ, & Morborum auctorem eſſe.* Non poteſt ergo ſepulchralis Aer Veſpillonibus non eſſe ſumme pernicialis, & maſſæ ſanguineæ corruptor. Antiquitus ad tam vile miniſterium, ſicuti ad metalla, & cloacas, cogebantur Servi publici, qui ſemiraſi erant, & *Inſcripti* dicebantur, unde *Martialis*:

lib. de Flatibus n. 6.

Quatuor inſcripti portabant vile cadaver,
Accipit infelix qualia mille rogus.

Noſtra hac ætate ſordidum lucrum, ſeu neceſſitas ipſa, & egeſtas liberos homines ad hujuſmodi opus exequendum compellit, ſed ſorte parum fauſta; nullum enim Veſpillonem ſenem videre adhuc mihi contigit. Quantum vero polleat ad Aerem inquinandum, Cadaverum ex quocumque Animalium genere corruptio, nemo non novit, cum ſæpe obſervatum ſit,

ſit, poſt magna prælia commiſſa per inſepulta Cadavera, ſeu per antiqua Sepulchra incaute aperta, diras peſtilentias enatas, quæ ingentem populorum ſtragem ediderint. Mirum itaque non erit, ſi Veſpillones, & Buſtuarii, Cadavera tractando, Sepulchrorum oſtia reſerando, ac dum in illa deſcendunt, peſtiferos morbos accerſant. Veſpillo quidam ſatis notus, quem Piſtonem nomine vocabant, cum Juvenem tumulaſſet veſtibus bene munitum, & calceamentis novis indutum, paucos poſt dies circa meridiem Templi fores apertas obſervans, Sepulchrum adiit, ac lapide amoto, in Sepulchrum deſcendit, diſcalceatoque Cadavere, ſuper illud concidit, ibique animam efflavit, violati Sepulchri pœnam merito luens.

Odor hic peſſimus perſæpe in ſacris Ædibus, Æſtate præſertim, manifeſte perſentitur cum gravi adſtantium noxa, ob Sepulchrorum copiam, & frequentem illorum reſerationem, ut ut Thure, Myrrha, aliiſque odoratis rebus, vaporentur Templa. Hinc non immerito hanc noſtrorum temporum conſuetudinem Cadavera intra ſacras Ædes tumulandi improbat *Lilius Gyraldus* in Opere ſuo eruditiſſimo de vario ſepeliendi ritu, cum priſcis temporibus, ac ſub ipſis Chriſtia

næ Religionis primordiis, ſola Martyrum Corpora in Templis recondi ſolerent, cæteri vero Fideles prope ſacras Ædes, ſeu in Cœmeteriis tumularentur. Ruſticana gens noſtra decentius ſane, quam urbana, ſuorum Cadavera ſepelire pro more habet: quemlibet enim ex ſuis fato functum in arca lignea reponunt, & alta ſcrobe effoſſa in prato, prope ſuas Parœcias humo committunt, amicis, ac propinquis id muneris exſequentibus. Inſtituto mehercle laudando conſueverant Romani extra Urbem Cadavera efferre, uti etiam Athenienſes in Ceramico, ſeu rogis imponendo, cinereſque Urnis lapideis, ſeu æneis, condendo. Via Latina, & Flaminia, ac præcipue militares Viæ ob Monumentorum frequentiam apud Romanos erant valde celebres, unde *Juvenalis*: Sat. p.

——experiar, quid concedatur in illos,
Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

Id autem tribus ex cauſis agebant, ut laudatus *Gyraldus* aſſerit, primo quidem, ut monumenta illa Viatoribus incitamento eſſent ad Virtutem capeſſendam; hinc eſt, quod antiqua Epitaphia ut plurimum Viatores alloquerentur: ſecunda, ut quotieſcumque Civitas obſidione premeretur, Cives contra hoſtes alacrius pro

ſuo-

ſuorum cineribus pugnarent; tertia, quæ erat potiſſima cauſa, ut a tetris exhalationibus, quæ a Cadaverum putrefactione emanant, Urbem ſartam tectam ſervarent. Singulari autem privilegio Virginibus Veſtalibus, ac ſolis Imperatoribus permiſſum fuit, ut intra Urbem tumulari poſſent; quin lege duodecim Tabularum, ut apud *Tullium* legimus, cavebatur, ne Uſtrina, licet extra Urbem, prope Ædes alienas inſtitui poſſet: *Rogum buſtumve novum ne prope Ædes alienas 60. ped. invito Domino adjicito.* Sic apud *Tullium*. Neque id ob incendii metum, ut idem ait, ſed ob tetrum in Cadaverum uſtura odorem. Adeo cavebant veteres, ac Aeris ſalubritati pro publica incolumitate proſpiciebant, ut extra Urbis pomœria non ſolum immunda quæque, ſed ſuorum quoque cineres ablegarent. Ipſam quoque agrorum ſtercorationem damnabat *Heſiodus*, conſultum magis volens ſalubritati, quam ſoli fœcunditati, ſicuti ædilitio edicto vetabatur, ne quid ſcorteum, hoc eſt, ex pellibus, Templis inferretur; nefas enim erat aliquid morticinum in Templis recondi.

2 de Leg.

Ut vero penſum meum abſolvam, Veſpillonum, quorum miniſterium adeo neceſſarium eſt, incolumitati proſpiciendum, æquumque eſt, ut quando mortuorum

corpora una cum Medicorum erroribus humi recondunt, Ars Medica iiſdem beneficium aliquod pro dignitate ſervata rependat. Cautiones itaque iis proponendæ, ut minorem noxam, quantum licet, in opere libitinario perſentiant, eæque eſſe debent, quæ peſtis tempore in uſu eſſe conſueverunt, nempe, ut os, & fauces acri aceto abluant, ac ſtrophiolum aceto imbutum geſtent in pera, ut odoratum ac ſpiritus reficiant, monumenta pauliſper aperta relinquant, antequam in illa pedem immittant, ut concluſi halitus pauliſper exſpirent. Opere peracto, ac domum regreſſi, Veſtes mutent, ac munditiei ſtudeant, quantum fert miſera illorum conditio. Ubi vero ex aliquo morbo ægrotant, magna circumſpectione curandi. Ego quoties hujuſmodi hominum genus curandum habui, ſatis parce ſanguinem mitto; illorum enim ſanguis cadaveroſus eſt, ac qualis faciei color; purgantia potius erunt ex uſu, ut quæ magis conveniant hiſce hominibus, qui fœda laborant cacochymia, & in Orci familiam citiſſime tranſire ſolent.

Caput XIX.

De Obſtetricum Morbis.

A Veſpillonum miniſterio toto Cœlo differt Obſtetricum officium, hæ ſiquidem hominis in mundanam Scenam ingreſſum curant, illi egreſſum; munus tamen amborum, mortalis vitæ Ortum & Occaſum reſpiciens, qualis ſit humana conditio, ſatis teſtatur. Obſtetrices ergo, ſi non tam gravia damna referunt, dum Puerperis aſſident, uti Veſpillones Cadavera tumulando, non immunes tamen, nec impune ſemper a morbis abeunt partus excipiendo una cum uterina proluvie, quæ ab antro muliebri confertim profluit; uti ipſæmet teſtantur, & obſervatio in non paucis planum fecit. De pravitate lochiorum non eſt, quod hic verba faciam, cum ad paucas horas illorum fluxus, vel diminutus, vel ſuppreſſus, ſatis ſit ad Puerperas necandas. Haud ſum neſcius, multas antiquitus Quæſtiones fuiſſe, & adhuc eſſe de menſium nequitia, quam talem eſſe ſcripſit *Plinius*, l.7.H.N. c. 15. *ut muſta aceſcant, ſterileſcant tactæ fruges, moriantur inſita, exurantur hortorum germina & fructus, quibus Mulieres inſederint.* Sanguinem tamen menſtruum ab tot cri-

de Med. Purg. c. 1. minibus illi impactis abſolvere contendit *Fallopius*, qui aſſerit, ſanguinem menſtruum bonum eſſe, & ſua natura laudabilem, ſi fœmina alioquin ſana ſit, ac eundem ipſum eſſe, ex quo Mulier, & fœtus ipſe nutriuntur, neque niſi a ſola copia ſanguinis uterum ad excretionem irritari; cui opinioni favet *Rodericus a Caſtro*, *Gugl. Ballonius*, qui menſtruam per uterum excretionem, non qualitate, ſed quantitate peccare, & in Annotationibus ad quandam hiſtoriam locum inſignem *Hippocratis* obſervat, ubi Præceptor menſtruum ſanguinem non fluorem, ſed *Florem* appellat τὰ καταμήνια ἀνθεῖν, imo idem *Ballonius* neque qualitate, neque quantitate peccare aſſerit menſtruum cruorem, *ſed hujuſmodi purgationem perfici arcano, & admirabili quodam naturæ conſilio, aut divina providentia ad futuram procreationem.* Mihi certe non ſemel, nec ſine magna admiratione obſervare licuit, mulieres diuturnis morbis confectas, & ad maraſmum fere deductas, ac præcipue nobilem Monialem per decennium in lecto decumbentem prorſus exhauſtam, cui quolibet menſe, ſtatis diebus, menſes, quamvis in ſatis modica quantitate, & ad paucas ſtillas, apparent. His tamen non obſtantibus, menſtruo ſanguini malignum aliquid ſubeſſe, merito ſuſpicari licet; non ſo-

de. univ. Mul. Me. l. 2. c. 10. l. 2. Conſ. Hiſt. 2.

2. de Mo. Mul.

ſolum enim nomine excretionis, ſed ſecretionis menſtruus fluxus notatur, quæ ſecretio cujuſdam nobis ignotæ fermentationis beneficio perficitur, particulis quibuſdam ſalinis, ac omnigenis ad uteri glandulas præcipitatis, & e corpore ablegatis.

Vim hujus fermentationis, ac inteſtinæ perturbationis ſatis experiuntur mulieres ipſæ, cum menſtruus fluxus inſtat, ac dum actu profluit; quare a nonnullis, nec inepte, febris menſtrua appellatur, ſed febris medica, quam poſtmodum melior ſtatus, & corporis alacritas conſequitur; eleganter propterea *Oribaſius*, de moleſta hac purgatione tractans, ſcripſit, *Mulieres, unde gaudent, inde triſtari, & unde triſtantur, inde gaudere.* Si porro Hiſtoriis adhibenda fides, menſtruum propinatum philtri loco habetur, & vim dementandi poſſidere creditur, quomodo ferunt, Cajum Caligulam ab Uxore Cæſonia potionatum. Inter cautiones Chirurgicas pro vulnerum curatione, Fragoſio, Lanfranco, aliiſque celeberrimis Chirurgis advertentibus, hæc quoque numeratur, quod linea filamenta ex linteaminibus, & induſiis Mulierum non adhibeantur, licet pluries ablutis, quod religiose ab omnibus Chirurgis obſervari ſolet, idque ob menſtrui cruoris virulentiam; quin monent, ut

Vid. Braſau. l. 5. Aph. 36.

ut ab aſpectu vulneratorum arceantur mulieres menſtruatæ, ac homines quoque a Venereo ludo adhuc calentes, ob hircoſam ſuffumigationem, quam redolent, adeo ut non ita fabuloſum videatur id, quod refert *Plinius*, & *Joachimus Camerarius apud Gaſparum a Rejes*: Apes nimirum homines inſequi, ab aphrodiſiaca palæſtra adhuc madentes, cum odorum ſuavitate maxime oblectentur, & caſtitatis ſint obſervantiſſimæ.

l. 7. H. N. c. 7. Cap. El. Q. 54.

Quidquid ſit de menſtrualis ſanguinis conditione, num re vera talis ſit, qualis paſſim creditur, neutiquam tamen dubitare licet de uterino profluvio, quod partum præcedit & conſequitur, quin malignitatis, & virulentiæ particeps ſit, quod ſatis demonſtrat lochiorum ſubita ſuppreſſio, vel parcior fluxus; malignæ febres ſiquidem præſto ſunt, quæ miſeras puerperas citiſſime ad interitum deducunt, quod non ita evenit in ſimplici menſium ſuppreſſione, quæ, ſi morboſas mulieres, & cachecticas reddit, non tam funeſta eſt, nec tam etiam mortem accerſit. Suffuratur enim fœtus ſeu ex ſanguine, ſeu ex chylo id, quod magis ſincerum eſt ac ſpirituoſum, ſicque utero gerens geniali ſucco fraudatur; unde non ſolum in tota maſſa ſanguinea prava fit humorum congeſtio, ſed in ipſa quoque uteri ſubſtan-

tia,

tia, quæ in gravidis tempore geſtationis, notante *Graſſio*, *&* *Sylvio*, inſigniter craſſeſcit, ut quo magis diſtendatur, magis incraſſetur. Humorum ſaburra propterea, quæ prius cum quieta eſſet & concluſa, non multum negotii faceſſebat, partus tempore, *commota veluti Camarina*, ut dici ſolet, ni prompte, & continuato effluxu expurgetur, interimit.

Obſtetrices igitur, dum parituris ſuper ſellam poſitis procumbentes adſtant, manibus expanſis partum excepturæ, ac in hujuſmodi miniſterio ad plures horas perſtant, non leves noxas ex ſtillantibus lochiis in ipſis manibus perſentiunt, ut aliquando a rodente & acri materia iiſdem manus inflammentur & ulcerentur. *Fernelius* contagioſorum morborum vim admirans, refert, Obſtetricem quandam, quæ parturienti opem tulerat, talem in manu læſionem paſſam fuiſſe, ut illi tandem manus corrupta exciderit; Puerperam tamen illam, ait *Fernelius*, Gallica lue infectam fuiſſe. Quemadmodum igitur Nutrix pollutum infantem lactans, in mammis primo luem contrahit, & a Nutrice vitiata Infans altus in ore & faucibus prima Gallici morbi germina & cruciatus præfert: ita Obſtetrix illa in ipſis manibus, ſuper quas ſtillabat Gallica lochiorum illuvies, tam gravem noxam experta

l. 2. de ab. mor. cauſ. cap. 14.

perta

perta eſt. Id tamen ſagacibus, & expertis Obſtetricibus non prorſus ignotum eſt; ubi enim illis alicui Puerperæ Gallica lue infectæ operam ſuam præſtare neceſſum eſt, linteis manus obvolvunt, ut ab ipſis accepi, ac illas aqua & aceto perſæpe abluunt; cum periculo ſuo didicerint, poſſe facillime hoc pacto luem Veneream, alioſque morbos, communicari. His addendum, quod Obſtetrices pravos odores ac halitus ex ſtillanti fluore per os & nares excipiant, nec modum habeant, quo ſe tueantur, niſi alienis ac bene olentibus odoribus Puerperis hyſtericas paſſiones excitare velint.

Minus forſan in Anglia, Gallia, Germania, aliiſque Regionibus patiuntur Obſtetrices, cum Puerperæ decumbentes in ſuis lectulis fœtus ſuos edant, non in ſellis perforatis ſedentes, ut in Italia, quibus dum Obſtetrices aſſident pronæ ſemper & incurvæ, expanſis manibus, ad oſtium Matricis fœtum proditurum opperientes, tanto labore ac patientia (ubi præſertim Matronis aſſident, ac laborioſi partus ſunt) fatigantur, ut partu tandem edito, lares ſuos repetant infractæ & elumbes, artem ſuam diris execrantes.

Num apud Veteres Puerperæ ſuper ſellas, an in lectulis fœtus ſuos edere pro more haberent, mihi non ſatis compertum, ut

it ut in hanc diſquiſitionem curioſe incuberim. Id autem ſatis perſpectum eſſet cum multis aliis ſcitu dignis, niſi Vulcanus ſortem hanc Litterariæ Reip. invidiſſet, Tho. Bartolini Bibliothecam concremando, ubi opus elegantiſſimum ad umbilicum pene deductum de Puerperio Veterum Vir Clariſſ. habebat. Mos tamen partus in lecto edendi etiam apud noſtrates cœpit inoleſcere, ritu ſane, ut reor, laudando, multa ſiquidem incommoda ſic evitantur. Sæpe enim contingit (niſi partus ſint adeo faciles) ut Mulieres, antequam pariant, pluries e lecto ad ſellam, & e ſellis ad lectum, poſt irritos conatus referantur cum magna virium jactura; ſeu, poſtquam enixæ fuerint, magnis hæmorragiis ſubſequentibus ſuper ſellas ipſas animo linquantur, & exſpirent. Fœtus autem facilius effundi jacendo, quam ſurrecto corpore, aut ſedendo, docent bruta omnia, quæ humi procumbunt, dum pariunt, obſtetricante Natura. At fortaſſe id brutis neceſſarium videbitur, ne illorum fœtus in terram concidant, & exanimentur, ſeu quia, cum prona in terram ſpectent, alium uteri poſitum ab homine obtineant, ideoque in illis facilior ſit fœtus excluſio; verum etiam parva Animalia, ut Catellæ, Feles, Mures, in quibus de caſu fœtus e ſublimi non multum vereri oportet, jacen-

cendo pariunt. Neque vero crediderim, ſitum uteri rectum in parituris ad faciliorem partum multum conferre, cum ſuſpicari liceat, fœtum e ſuis involucris expeditum, & exitum affectantem, præpropere ad uteri vaginam præcipitari, ac perſæpe in ſitu præternaturali, ut non raro obſervatur, exporrectis manibus, ſeu quoquo alio modo prodire.

At quonam præſidio Obſtetricibus Ars Medica obſtetricabitur, ac opem feret, ut Artem ſuam ſine noxa, quantum licet, exerceant: non niſi ut identidem, quando ſint induciæ, manus & brachia aqua aut vino abluant, ut ab opere ſuo expeditæ faciem ac fauces poſca colluant, veſtes puras domum reverſæ induant; ſummatim, munditiei ſtudeant. A Vetula quadam Obſtetrice accepi, ſe, quotieſcunque Puerperam aliquam haberet Gallicæ luis ſuſpectam, ſeu cachecticam, extremos conatus pariturae opperiri, antequam illam ſuper ſellam reponat, ne tamdiu lochiali tabe manus conſpergantur.

CA-

CAPUT XX.

De Nutricum Morbis.

OBſtetricibus munere ſuo defunctis, Nutrices ſuccedunt, quæ fœtum editum alendum ſuſcipiunt: hæ quoque in lactationis progreſſu variis affectibus tentari ſolent. Hic autem Nutricis nomine non ſolum intelligi velim eas mulieres, quæ pretio conductæ alienos partus, ſed eas etiam, quæ proprios lactant. Affectus autem, quibus ut plurimum Nutrices vexari ſolent, ſunt contabeſcentiæ, hyſtericæ paſſiones, puſtulæ, & ſcabies, capitis dolores, vertigines, anhelitus difficultates, ac viſus imbecillitates; multa alia quoque incommoda patiuntur, in mammis præſertim, dum lac nimis abundat, dum grumeſcit in mammis, dum mammæ ipſæ inflammantur, abſceſſum patiuntur, ac in papillis fiſſuræ naſcuntur. Facile eſt autem concipere, quomodo ex diuturna lactatione ſequatur atrophia & contabeſcentia; fœtu enim grandiori facto multumque lactis ſugente (ſive lac ex ſanguine, ut priſci ſenſere, ſeu ex Chylo, ut rectius Recentiores, generetur) Nutricum corpora geniali ſucco fraudantur quo nutriri deberent, & ſic paulatim gra-

ciles ab exhauſtu, & junceæ fiunt, ut Plautino verbo utar, ac præſertim, cum gemellos interdum lactant, ſeu cum lucri gratia una cum proprio filio puerum collactaneum habent. Affectibus vero pruriginoſis corripi ſolent, tum quod tractando & ulnis ac in ſinu Infantes geſtando, qui lactea cruſta, & achoribus infeſtari ſolent (dum, qui ſic non purgantur, a magnis morbis corripi ſolent, teſte *Hippocrate*) Nutrices inficiuntur, tum quod benigniori ſanguinis ſeu Chyli parte ad mammas delata, & in lac permutata, ſeroſi, & ſalſi humores ſuperſunt pro corporis alimonia, qui poſtea in cute puſtulas, & pſoram excitent. *Lactans quædam puſtulas per corpus quidem habebat, cum autem ceſſavit lactare ſedatæ ſunt æſtate*; ſcripſit *Hippocrates*. Locum hunc egregie explicat *Martianus* noſter (noſtrum appello, quia in hiſce Regionibus natus & educatus, utpote Saxolenſis, non Romanus) contra *Valleſii* expoſitionem, qui ſibi finxit, huic mulieri, dum lactaret, menſtrua defeciſſe, ac propterea ex multa cacochymia puſtulas ortum habuiſſe; ait enim *Martianus*, cauſam harum puſtularum rejiciendam potius *in errata, quæ committunt lactantes in cibo, & potu, hoc modo lac augeri exiſtimantes, partim appetentia irritante, quæ in lactantibus magna eſſe conſuevit*;

deMorb. Sac. n. 7.

2. in 2. Epid.

qui-

quibus accedunt vigiliæ, ſomni interrupti, quibus Nutrices lactationis cauſa frequenter ſubjiciuntur, quorum occaſione cruditates in corpore generantur, quibus ſi quid humoris & ſalſi aſſocietur, puſtularum apta materia evadunt.

Aliam hiſtoriam lactantis mulieris habemus pariter apud *Hippocratem*; *Therſandri uxor leuco phlegmatica non valde exiſtens lactans acute febricitavit. Huic lingua exuſta eſt, aliis etiam uſtionem ſubeuntibus: Sub hoc tempus lingua etiam exaſperabatur, ut grandine multa, & lumbricis per os. Circa 20. vero non perfecte judicata eſt.* Eodem modo *Valleſius* acutæ febris cauſam menſtruis evacuationibus detentis acceptam refert; *eſt enim maxima lactantium noxa*, ait ille, *impura excrementa, quæ ſingulis menſibus exire ſolent, retinere pro puro lacte, quod exſugitur.* Verum *Martiani* expoſitio magis arridet. Lactantes enim in ſtatu præternaturali nequaquam ſtatuendæ ſunt, eo quod lactationis tempore iis menſes non fluant, quod equidem verum eſſet, ſi naturaliter ſimul lactarent, & menſtruas purgationes haberent, ſed potius culpanda ſunt errata in victu, noctes inſomnes, ſucci nutritii exhauſtus, & alia a Doctiſſimo *Martiano* recenſita. Mulierem enim illam craſſis ſuccis refertam in univerſo corpore, ac primis viis, ut dici ſolet,

4. Epid. t. 14. ex Valleſ.

let, ex ipſis verbis Divini Præceptoris ſatis conſtat, dum illam ſcripſit leucophlegmaticam fuiſſe, & lumbricos per os rejectaſſe.

Has igitur ob cauſas, viſus imbecillitatem, capitis dolores, vertigines, dyſpnœas identidem pati ſolent Nutrices, & albis fluoribus obnoxiæ fieri, ac præcipue cum ad plures annos protrahitur lactatio. *Experientia compertum eſſe*, ait Ballonius, Medicus experientiſſimus ſuorum temporum, *omnes fere mulieres, quæ diu fuerint Nutrices, gracileſcere, aut morbis poſtea opportunas, aut debiles vivere, aut fluxui muliebri obnoxias*; in iis enim facilis eſt humorum liquatio, & partium excipientium propenſio, quod cuidam Vetulæ contigit, ait ille, quæ adeo lacte exuberabat, ut diu tres Infantes lactaverit; hinc Vaſorum inanitio & infirmitas conſequi potuit. Idem *Ballonius* caſum refert cujuſdam Nutricis, ex quo cautio non contemnenda pro Nutricum recta curatione elici poterit; lubet autem ejuſdem verba referre: *Cuidam mulieri in ſpinam fluxio, rigida pene erat, Nutrix erat, & lactandi diligentia, & aſſiduitas occaſio mali fortaſſe fuerat. Datum medicamentum potens. Goſſipium cum Oleo applicatum, brevi convaluit, ſecta vena non eſt; lecti tepor, & unctio pepaſmum promoverunt. Alius Medicus venam*

l. 2. Epht.

l. 2. Epidem.

nam fortaſſe aperuiſſet. Hinc errant perſæpe Medici, qui cauſas affectuum in Nutricibus ad menſium ſuppreſſionem referentes, ſubito ſectionem venæ imperant. In ſimili caſu hodierni Medici, apud noſtrates ſaltem, non ſemel tantum, ſed bis aut ter venam ſecuiſſent, quod remedii genus ſi omitterent, grande nefas, & morte piandum ſe patraturos crederent. Ubi enim Nutrix aliqua ob prædictos affectus, ſeu quo alio morbo laboret, in ſanguinis miſſione pro Curationis cardine ſpem totam reponunt, eo ſolo fundamento, quod toto lactationis tempore a menſtruis purgationibus immunis fuerit: verum in hoc ſæpiſſime peccari ſolet, non enim ſolum ad menſium carentiam, tanquam ad mali fomitem & ſanguinis abundantiæ cauſam reſpiciendum, ſed ad cacochymiam, & malum ex longa lactatione contractum. Quare cum obviæ ſint, ac paſſim occurrant lactantes curandæ, paucæque ſint (apud Noſtrates ſaltem) quæ in Nobilium domibus infantes alant, & quæ opipare vivant, caute procedendum in venæ ſectione, ne corpus magis effœtum reddatur, & morbus ingraveſcat; in hoc bivio itaque ſatius eſt, per viam medicamentorum purgantium incedere, quam per phlebotomiam intempeſtive, ſeu temere inſtitutam.

Quot porro incommoda in ipſis mammis patiantur Nutrices, veluti nimiam lactis abundantiam, & profuſionem, cum lac tenuius eſt (unde ſequatur virium imbecillitas & atrophia) lactis grumeſcentiam, mammarum inflammationes; abſceſſus, in papillis fiſſuras, nemo non novit; propterea ab horum affectuum cauſis exactius perquirendis, & curatione proponenda, ne actum agere videar, ſuperſedebo, cum apud Practicos hæc omnia proſtent abunde deſcripta, una cum magna remediorum ſupellectile, veluti videre eſt apud experientiſſimum *Etmullerum.*

Valet Infant.

Solent interdum Nutrices de dolore quodam compreſſivo in dorſo conqueri, quod obſervatur potiſſimum in iis Nutricibus, quæ recenter pepererint, & multo lacte abundent, ob mammas nimis molles & laxas, ſeu quia ab Infante debiliori non ſatis exhauriantur; dolorem autem compreſſivum, in dorſo præſertim, perſentiunt, eo quod vaſa lactea Thoracica circa aggerem ſpinalis medullæ perreptantia, & Chyloſam materiam pro lactis generatione ad axillares, ſeu mammas (ut creditur) deferentia nimis turgeant, ac diſtenta ſint, cujus remedium erit moderamen in victu, ac præſertim in generoſioris Vini potu, atque etiam aliqua ſanguinis detra-

ctio

ctio, ſi dolor premat; hæc autem doloroſa compreſſio, quam interdum febris conſequitur, obſervari ſolet in mulieribus euſarcis, & habitioribus.

Hyſtericis quoque affectibus, ut ſuperius annotavi, infeſtari ſolent Nutrices, ac eæ potiſſimum, quæ in domibus Nobilium degunt euchymis cibis altæ, ſed magna diligentia procul a conjugali commercio cuſtoditæ. Ventre enim ſaginato, uterus liquore ſeminali turgeſcens indignatur, ac in furores agitur, cum non exigua lactei liquoris in mammis defœdatione. Omnes fere, qui de Nutricum regimine ſcripſere, hoc primum, tanquam rem indubiam, ac veluti Oraculum e Tripode accipiunt, quod Nutrix a virili concubitu abſtinere debeat, ne lac vitietur. *A Venere omnino abſtinendam eſſe, quæ lac præbebit, moneo; nam & menſes viri conſuetudine provocantur, & lac odoris gratiam in deterius mutat*; Verba ſunt *Galeni*. Nimius eſſem, ſi Auctores omnes, qui cautionem hanc, tanquam neceſſariam proponunt, recenſere vellem, quam ſicuti parum rationi conſonam, ita non multum ſalutarem, neque experientiæ congruam, deprehendi. Haud ibo inficias, quod ſi lactans conceperit, non niſi pravum, & imbecille alimentum ſuppeditare poſſit, & quin ſubito ablactandus ſit Infans, ſeu alteri Nu-

in p. de tue. val. cap. 9.

trici tradendus. Satis curioſa eſt hiſtoria, & notatu digna, quam *Regnerus de Graaf* refert; ait enim, quendam Delphis catellam ſatis pinguem domi habuiſſe, e cujus mammis lac felis exſugebat, licet catella nunquam generaſſet, quam idcirco Herus diligenter cuſtodiebat, ne tunc temporis, cum illam coitum appetere cognoſcebat, domo exiret, & amaſium reperiret cui jungeretur; ſed cum tandem canis extraneus clam illam iniiſſet, ex eo tempore felis noluit amplius catellæ lac exſugere. Inficiari itaque non auſim, quin concubitus, ſi immodicus ſit ac ſatis frequens, lacti labem aliquam affricare debeat. At forſan lac magis vitiari credendum eſt, ſi Nutrices, quæ Infantes in alienis domibus nutriunt, a ſuorum Conjugum conſuetudine & adſpectu quoque arceantur, adeo ut lares ſuos ac filios inviſere nequeant; ex quo fit, ut vetitos hymenæos magis appetant, ac perverſas curas animo diu noctuque verſantes, in hyſtericas paſſiones, eaſque vehementes, prolabantur; ſic quicquid delirant Nutrices, ſeu qui ipſas domi alunt & oculatius quam proprias Uxores cuſtodiunt, plectuntur innoxia Infantum corpuſcula.

de Vir. Organ.

Sentiant ergo, ut lubet, Scriptores fere omnes, & *Galeni* placito ſuſcribant, jubeantque Nutrices a Virorum conſortio

pro-

prohibendas, ac in Gynecæis tanquam in carceribus detinendas, namque ego, illorum pace, aliter ſentio, ac (veluti Orator quidam ajebat circa judicium recte dicendi) *Ad populum provoco:* adverto enim apud popularem gentem, Matres omnes fœtus ſuos alere, niſi fortuitum aliquid contingat, & cum ſuis Conjugibus qualibet nocte cubare, nec ſine conſueto Veneris exercitio, neque tot incommoda, & lactis depravationes obſervari, quot verentur, ac ſibi fingunt Medici in Magnatum ac Principum Nutricibus, quas volunt caſtitati addictas; propterea cautelam hanc non adeo tutam ac ſalutarem eſſe exiſtimo, ut ut a celebrioribus Practicis commendetur. Profecto in hac Civitate perpauci modo ſunt Nobiles, qui propriis in domibus Nutrices habeant; cum enim illarum ſalacitas & petulantia, poſtquam bene paſtæ fuerint, intoleranda ſit, nec quicquam felicius obſervent filios ſuos educari, quam Urbanæ plebis, & ruſticanæ gentis filios, ni forſan morboſiores ſint ac imbecilliores, propterea omnes fere liberos ſuos Nutricibus tradunt, quæ illos propriis in laribus una cum ſua familia nutriant, quin lubentius ruſticanis Mulieribus, quam urbanis natos ſuos committunt, ut robuſtiori lacte alantur.

l. 7. Epiſ. 17.

de Nat. Pu. Ver. 250. Unus, quod ſciam, laudatus *Martianus* regulam hanc Nutrices a virili concubitu arcendi, licet bona fide tam ſalutarem creditam, prorſus improbat, cum enim modum, prout ipſe ſentiebat, quo in gravidis & Puerperis lac generetur, indicaſſet, hæc ſubdit verba: *Quæ ſi vera ſunt, non recte ſentire videntur illi, qui coitum Nutricibus prohibent, lac inde vitiari exiſtimantes; coitu enim mediante motus concitatur in Utero, a quo lactis generatio dependet, & ex coitu alacritas inducitur mulieri, unde venulæ laxantur, ut dicebat Hippocrates, quæ ad lactis ubertatem, ac bonitatem plurimum conferre indubitatum eſt; imo ſi Veneri aſſuetas abſtinentia tantopere lædit, quod Viro orbatæ quotidie experiuntur, quæ variis morborum generibus fiunt ſubjectæ, Nutrices a proprio Viro penitus ſegregare non eſt tutum.* Hæc Vir ille Doctiſſimus. Profecto ſi res bene penſitetur, lactis primordia geneſin ſuam Utero debere, fateri neceſſum eſt. Utero enim Veneris delitiis exultante & commoto, univerſa corporis ſyſtaſis commovetur, & vaſa ſanguifera ampliora fiunt. Hic mihi ſuccurrit conſuetudo quædam, ac Nutricum apud Veteres in ſolenni Nuptiarum celebritate officium; Nutrix enim novæ Nuptæ primo Thalamum ingreſſuræ collum filo metiebatur, mane vero obſervabat, num idem filum

de Mor. Mul. l. p.

ad

ad collum remetiendum ſufficeret, quod ſi non ſatis fuiſſet, lætabunda proclamabat, Virginem a Viro Mulierem factam fuiſſe; ſic *Catullus* ad ritum hunc alludens in Nuptiis Thetidis, & Pelei:

Non illam Nutrix orienti luce reviſens,
Heſterno Collum poterit circumdare filo.

Collo ſcilicet novæ Nuptæ turgidiore facto, ac venis in aphrodiſiaca palæſtra tumefactis.

Mecum ſæpe ad mechanicum Naturæ artificium animum advertens, quo edito fœtu, ac etiam ante partum, lac generetur in mammis, quaſi ab intelligentia quadam id fiat, quæ prodituri fœtus neceſſitati in anteceſſum proſpiciat, nihil inveſtigare potui, quo mihi ſaltem blandiri poſſem, ſicuti curioſitati haud quaquam ab iis ſatisfactum, qui quæſtionem hanc tractarunt, quos inter *Diemerbroekius*, *Gaſparus Bartholinus*, *Thomæ filius*, aliique, quos memorat laudatus *Diemerbroekius*, quare circa rem hanc paululum digredi liceat. l. 2. c. 2. Anat. Differt. de Mam.

Lactearum hiſtoria, quam in hoc fortunatiſſimo ſeculo primus inchoavit *Aſelius*, abſolvit *Pecquetus*, (quamvis illam adumbraſse viſus fuerit *Hippocrates*) ſat celebris eſt, cum Profeſſorum nemo in re Medica tam hoſpes ſit, qui Chyli motum per proprios ductus, & in Vaſa ſanguiflua ingreſſum de Glād. nu. 3.

ſum ignoret, ſeu quid recentiores ſentiant de lactis materia, quam firmiter credunt a Chyli fontibus darivari (quamvis Proſectorum induſtria vias adhuc non indigitarit, ut ut *Diemerbroekius* multis exemplis illam demonſtraſſe perſuaſum habeat) adeo, ut lac Chyli portionem eſſe ſanguini permixtam, ac in mammis ſeparatam credibile ſit, uti Bibliothecæ Anatomicæ Auctores arbitrantur, idque ſat probabilibus conjecturis, quas primus mente concepit, ac Mundo patefecit *Martianus noſter*, qui egregius *Hippocratis* commentator ſi modo viveret, ac lactearum Sylvam, quam ſibi confinxit, intueretur, quantum ſibi plauderet; hæc, inquam, olim dubia de lactis materia, modo in propatulo ſunt; ſolum ſupereſſet, ut reor, modum mechanicum noſſe, quo appropinquante partu, ac etiam poſt partum, licet large fluentibus puerperiis, Chyloſus latex im mammarias glandulas tam pleno fluento urgeatur, cum eo non ſponte Chylum moveri, neque a ſomniata vi tractrice abripi, ſeu a facultate quadam intelligente dirigi, pro comperto ſit.

Cō. Hip. de Nat. Pueri.

Quando igitur recentiorum commenta in hac re non perplacent, veterum adeamus Oracula, ac videamus, num aliquid referre contingat, quod veri ſpecimen aliquod præferat.

Qui

Qui vetere utuntur vino ſapientes puto,
Et qui lubenter veteres ſpectant fabulas;
Nam novæ, quæ prodeunt fabulæ,
Multo ſunt nequiores, quam novi nummi.

Sic Plautus. Prolog. Caſin.

Magnus *Hippocrates*, qui, licet aliquando in explicandis, quæ in noſtris corporibus fiunt, admirandis operibus, Naturæ nomine uſus fuerit, mechanicam tamen neceſſitatem hanc (de qua adeo gloriantur noſtræ ætatis Scriptores, ut fermentis, in quibus ad tempus aliquod jacuere Scholæ, ad Piſtores ablegatis, omnia per mechaniſmum, & artificioſam ſtructuram explicent) ſat manifeſte agnovit, ut ex variis ejuſdem locis conſtat, ait enim, Mulieres facile parere, *quando diſruptis pelliculis Pueri momentum in caput inclinatum prædominetur, obliquum autem, & in pedes procedere, ſi momentum huc inclinarit*; recte autem Interpretes Græcam vocem ῥοπὴ momentum, & inclinationem verterunt. *Hippocrates* ergo lactis generationem, & modum per automatiſmum exponit his verbis: *Lac autem ob hujuſmodi neceſſitatem fit; Quum Uteri tumidi præ puero ſuo ſunt, Ventrem mulieris comprimunt; ejus autem pleni ubi compreſſio contigerit, pinguiſſimum de potibus, ac cibis foras proſilit in omentum, & carnem.* En quomodo Cous Senex per illa verba, *Lac autem ob hujuſmodi neceſſitatem fit*, modum me-

Epid. de Nat. Pue. nu. 21. & 42. de Diæ. nu. 5.

mechanicum innuit, per quod Phœnomenon iſtud apparere debeat.

In prægnante igitur muliere, cum fœtus grandior fieri incipit, Uterus, Inteſtina, Ventriculum, Diaphragma, & ſuperiores omnes partes comprimit, & in ſpatium magis anguſtum cogit, Chylum eodem tempore per abdominis lacteas, & thoracicos ductus propellendo verſus mammas, ex quo fit, ut facilius ad eaſdem mammas, quarum mollis, & laxior eſt textura, per Chyliferos ductus deferatur, ſi non adhuc bene patentes, ſaltem per arterias mammarias, ut *Richardo Lower*, *P. Dioni*, & aliis placet, nec alio impulſore opus ſit, quam hujuſmodi compreſſione, cui ſuccenturiare poſſit ejuſdem fœtus motus, ex eodem *Hippoc.* Ubi enim moveri cœperit Infans in utero, prima lactis ſigna apparent in mammis; haud ſecus Clariſs. *Pecquetus*, Lactearum Thoracicarum primus Obſervator, credidit, a motu Diaphragmatis Chyloſum laticem à lacteis Abdominis in Thoracicas urgeri, ut exinde in cruoris maſſam devolvatur. Curioſum ac notatu dignum eſt, quod refert *Herodotus* de modo, quo Scythæ utuntur ad uberiorem lactis equini, quo victitant, copiam impetrandam: *Sufflatoria oſſea*, inquit ille, *fiſtulis ſimillima ſumuntur, eaque genitalibus equarum impoſita ore inflantur*, *hec*

p. de Mo. Mul. nu. 97.

l. 4. in Melpom.

hoc aliis facientibus, alii equas emulgent; hoc ideo ſe facere ajunt, quod venæ equarum inflatæ impleantur, & mammæ deſcendant. Uterus ergo in prægnante muliere, quamvis non ita proximus mammis, ut in brutis in terram pronis, a grandiori fœtu diſtentus, ſat virium habere videtur ad vicinas partes comprimendas, & ſuccum in Vaſis contentum ſurſum propellendum; cui compreſſioni a pleno utero factæ ſocias vires junget ejuſdem Pueri motus in Utero.

Quia vero fœtu edito, ac Utero ad naturalem ſuam magnitudinem redeunte, ceſſat hujuſmodi compreſſio, ac motus propellens, propterea ſubdit *Hippocrates*: *Lac procedere in mammas, ſi lactaverit; dum enim mammæ lactant, & exſuguntur, venulæ in mammis ampliores fiunt, ampliores autem factæ a ventre pinguedinem trahentes in mammas diſtribuunt.* de Nat. Pueri n. 22. Suctio itaque a puero facta, ſufficiens eſt ad Chyli motum continuandum, alioquin ſuctione omiſſa, fontes illi cito areſcerent. Is ergo eſt mechanicus modus, quo Divinus Senex lac in mammis generari credidit. Hujuſmodi autem compreſſioni ab *Hippocrate* excogitatæ favere non parum videtur obſervatio, qua conſtat, in Animalibus, quæ plures fœtus unico partu edunt, & longum utrimque mammarum ordinem

nem habent, uti Sues, Canes, Feles, &c. eas mammillas, quæ uteri cornibus, ubi major eſt compreſſio, ſunt proximiores, eſſe magis lacte diſtentas, tum ante, tum poſt editos fœtus (quod mihi non ſemel, cum ruri eſſem, obſervare contigit) atque hinc fieri, quod catuli, quibus obtigerit medias mammillas ſugere, robuſtiores, ac pinguiores ſint cæteris, qui ab extremis lac exſugant.

Per Mechanicam igitur humoris, ex quo lac fit in mammis, motum exponere anniſus eſt *Hippocrates*, cujus veſtigia ſi poſtmodum illius Succeſſores preſſiſſent, jamdiu Medicina in multis majorem perfectionis gradum adepta fuiſſet; verum in arduis quæſtionibus ad Naturam confugientes (quo vocabulo in Phyſicis nullum aliud malignius eſt, & quod inſcitiæ magis patrocinetur) male de Arte Medica meruere. Quæſtionem hanc ſatis diffuſe tractat *Diemerbroek*. quærens, quidnam Chylum per ductus chyliferos ad cor fluere ſolitum impellat, vel deducat ad mammas, ut ex eo lac generetur, *Deuſingii* opinione prius exploſa, qui ad qualitatem quandam cuncta in corpore rarefacientem & fermentantem referebat, ipſe opinionem ſuam ſtatuere contendit, ſed parum firmo talo ſtantem, utpote ſoli imaginationi ſuffultam; Phœnomenon enim iſtud

lib. 2. Annot. cap. 2.

iſtud ad ſortem imaginationem Puerperæ ad lactis generationem pro fœtus nutricatu intente cogitantis, refert, quam opinionem ſatis docte *Bartholinus* confutavit. Ad diſſolvendum autem *Diemerbroekii* commentum id unum ſufficere crederem, quod Puerperæ Nobiles & magis delicatæ, quæ fœtus ſuos alere renuunt, ne iis mammæ penſiles evadant; non ſolum nihil cogitant, vel appetunt lactis generationem in mammis, verum præcipua illis cogitatio eſt de lactis averſione a mammis; iis tamen invitis, & irritis omnibus, quibus ad hoc utuntur remediis, tertia, vel quarta die a partu fit lactis ad mammas confluxus. Nihil tamen firmi in hac re, & quod quæſtioni ſatisfaciat, proponit *Bartholinus*, quin dubitanter excogitata ſua exponit. Primo cauſis externis mammillas ad lactificationem diſponentibus ſubitam mutationem accenſet, quæ in Virginibus obſervatur, cum menſtrua fluere incipiunt, pili in pudendis naſcuntur, vox mutatur, & mammæ ſororiare incipiunt, deinde ſemini maſculino in conceptione maſſam ſanguineam fermentanti; & Chylum ad facilem ſeceſſionem in mammis diſponenti; cauſas vero internas, per quas tribus, vel quatuor diebus a partu mammæ turgeant, ſanguinis Chyloſi refluxui ad Uterum ingenti copia pro

Diſſe. de mam. & lact.

K fœ-

Hiſt. Par. Diſſ. 14. fœtus nutritione fluere ſolito, acceptum refert. Idem pene commentus eſt *Ortlob*, qui conceptis verbis ait, *quod Utero, poſt fœtum editum contracto, materia ad alendum fœtum deſtinata a ſanguine iterum reſorbetur, & ſic diſtentæ plus ordinario glandulæ mammarum humoris hujus ſecretionem, cui in Utero vacabant, denuo ſuſcipiant.* Ingenioſa iſthæc excogitata profecto ſunt, at licet verum ſit, lac Utero geneſin ſuam debere (niſi enim concipiat Uterus, ut in Sterilibus, ac Monialibus, aliiſque, quæ nunquam nubunt, lac in mammis non apparet, niſi perraro, & non numquam in virginibus) ſemper tamen licebit quærere, cur, Utero a pondere exſoluto, Chyloſus ſanguis per arterias Hypogaſtricas ad fœtus alimoniam deferri ſolitus a venis reſorptus, deinde ad dextrum cordis ſinum, inde ad ſiniſtrum arterioſo ſanguini remixtus, cur, inquam, & a quanam intelligentia dirigatur ad mammas, ibique lactis formam acquirat, idque fœtu edito, & adhuc fluentibus lochiis, non alio tempore, quando fœminæ extra graviditatem habitiores ſunt, & magis ſucculentæ, non autem exhauſtæ veluti geſtationis tempore, & ob partus labores, nec non propter magnam lochiorum proluviem. Quare adhuc integra manet quæſtio, quo impulſore, & quibus machinamentis lactis ma-

te-

teria in Puerperis ad mammas propellatur, id enim plane ignorari exiſtimo.

Profecto credendum eſt, Divinum Architectum tali ſtructura, ac ignoto adhuc artificio, uterum ac mammas fabrefeciſſe, ut lege ordinaria uteri fœturæ ſuccedat in mammis lactis generatio, ſicuti modo ſcimus, fœtus e clauſtris uteri erumpentis Pulmones, quî per nonimeſtre ſpatium otio vacarant, munus ſuum inchoare, aere externo per os ſubeunte, ac vi ſua elaſtica eoſdem inflante, ut eodem tempore foraminis ovalis uſus intercidat, & ſanguis per alios ductus circulum ſuum abſolvat. Conſenſum igitur mammarum cum utero, eumque admirandum eſſe, fateri neceſſum eſt, ſed humanæ ſagacitati & anatomicæ inſpectioni adhuc ignotum. Talem conſenſum novit *Hippocrates*, *ſi papillæ mammarum, & rubor pallidus fuerit, morboſum eſt Uteri vas*, ſcripſit ille. 6. Epi. Se. 5. Laudatus *Bartholinus* uteri, & placentæ cum mammis conſenſum per mutuam ſimilitudinem ſubſtantiæ glanduloſæ, quam habent inter ſe placenta uterina, & mammæ expoſuit, ita ut Sanguis Chyloſus ad Placentam fluere ſolitus, dum in orbem fertur ad mammas, tanquam ad ſibi cognatum domicilium, divertat; verum ſine placenta, ut in Virginibus, quibus interdum lac generatur in mammis, conſenſum

hunc inter mammas & uterum admittere neceſſum eſt, experientia ſatis atteſtante, in mulierum mammis, ob uteri exorbitantias, generari perſæpe cancroſos tumores, quales in Monialibus magis, quam in cæteris Mulieribus, obſervantur, non ob menſtruorum defectum, ſed potius, ut reor, ob cœlibem vitam; mihi enim ſæpius obſervare contigit, Veſtales Virgines bene coloratas, menſtruis purgationibus rite fluentibus, ſed ſalaci natura præditas, ex horrendis mammarum cancris miſere obiiſſe; & quoniam in Italia quælibet Civitas complures habet Religioſos Virginum Cœtus, perraro fit, ut Monaſterium aliquod extet, quod tam diram peſtem intus non alat. Cur ergo propter uteri deliria plectuntur mammæ, non ſic, neque tam frequenter, aliæ partes? Certe ob conſenſum adhuc occultum, & Proſectorum indagini impervium, quem forſan dies aliqua aperiet, cum nondum ſit occupata veritas.

Admirandum hunc inter mammas & uterum conſenſum, binos libidinis fontes, abunde teſtatur earumdem mammillarum confricatio, quæ in fœminis, ut ipſæmet fatentur, non leve eſt Veneris languentis irritamentum. Obſervat *Carpus*, mammarum contrectationem, ac præſertim papillarum, quæ ad modum virgæ arriguntur, ſopitam Venerem excita-

Com. 2. in An. Mu. p. 516.

citare; lubet autem hic ejuſdem verba referre: *Juvant etiam mammillæ incitando coitum, pertractando eas, tam in mare, quam in fœmina, licet magis in fœmina, quam in mare; ſunt etiam venæ venientes a regione Virgæ ad mammillas, & hoc eſt veriſſimum, quod ſi tangatur papilla mammillæ, ſtatim ipſa papilla erigitur, ſicut virga.* Quædam igitur inter has partes erit ſympathia, & conſenſio potius per vaſa, quam per ſubſtantiæ ſimilitudinem, ut credidit *Bartholinus*, quæ nulla fere eſt, cùm uterus a lochiis repurgatus, ac naturali ſuæ magnitudini redditus, totus membranoſus ſit, a mammis valde differens, quarum textura potius glanduloſa eſt.

Rationes ergo, ſeu commenta Neotericorum, cur a partu, non alio tempore, mammæ lacte turgeant, *Hippocratis* placito nullatenus videntur præferenda. Licet enim motum ſanguinis, & Chyli, qualis oculis noſtris patet, ignorarit Cous Senex, hanc tamen mirabilem ſympathiam & mutuum inter mammas & uterum commercium, ſumma attentione obſervavit, & lactis generationem per compreſſionem, & motum fœtus in utero non incongrue expoſuit, cui opinioni qui non acquieſcit, meliora proferat; aſt huic Sæculo, ad metam properanti, Problematis hujus ſolutionem nequaquam conceſſum

iri credendum eſt, quam ſummus rerum Diſpenſator alteri ſucceſſuro forſan reſervatam voluit.

Verum hujuſce Arcani, quod tot præclariſſima ingenia exercuit, indagine omiſsa, ad Nutricum affectus redeamus, & ex penu Medico præſidium aliquod iiſdem laborantibus eruamus. Si gravis igitur ſit affectio, quæcunque ea ſit, & ex nimia lactatione ortum ducat, ablactatio eſt imperanda, cauſæ etenim procatarcticæ amotio reliquis præferenda. Si Tabis imminentis adſit ſuſpicio, quam indicant totius corporis macies ſenſim augeſcens, dejectio appetitus, noctes inſomnes, decolor facies, illico a lactatione ceſſandum, ac ea adhibenda remedia, quæ Tabem præcavent, & corpus renutriunt. Tabem ex nimia lactatione deſcribit *Richardus Mortonus*; conſulatur ergo hic Auctor, qui pro hujuſmodi contabeſcentia varia proponit remedia. Unicum tamen præſidium in hujuſmodi caſu erit lactis Aſinini, ſeu Vaccini uſus, modo febris acutior, acor nimius ventriculi, & alia non obſtent; rationi quippe congruum eſt, ut ſi e lactis diſpendio orta fuerit corporis comſumptio, per lactis uſum quoque ſequatur ejuſdem reparatio. Lac ergo Aſininum ad pravos humores expurgandos primo conveniet, mox vaccinum ad maciem reparandam;

Phtiſiol. cap. 6.

dam; hæc enim vera eſt methodus lac exhibendi in Tabe, & qua utebatur Divinus Præceptor *in hiſtoria Eratolai filii*; huic enim a gravi & longa dyſenteria confecto, & ad extremam maciem deducto, lac Aſininum prius exhibuit ad purgationem, mox bubulum ad nutritionem. *Bibenti lac Aſininum* (inquit Hipp.) *coctum novem heminarum atticarum menſura ad duos dies, bilioſa purgatio vehemens oborta eſt, & ceſſarunt dolores, & ciborum appetentia acceſſit, poſtea vero bubuli lactis crudi quatuor heminas atticas bibit pro vice una, cyathos duos in diem primum ſextam aquæ partem admiſcens, & vini nigri auſteri parum*; egregia vero eſt *Proſp. Martiani* in hunc locum animadverſio: *Notum etiam eſt* (inquit ille) *lac reficiendi gratia dari, non Aſininum, ut poſteriores faciunt, qui in Tabe cæteris præferunt, ſed bubulum, quod ſua craſſitie corpus reficere aptum eſt.* Lactea itaqua Diæta tali methodo utramque paginam implebit, corpus enim ab humorum ſaburra primum expurgabit; deinde illud reſarciet. Hiſtoriam refert *Mortonus* cujuſdam mulieris, quæ poſt quatuor menſium lactationem, cum in magnam virium imbecillitatem, appetitus dejectionem, paſſiones ſuffocativas, incidiſſet, neque illius conſiliis auſcultare voluiſſet, nimirum, ut a lactatione ceſſaret, & lactea

7. Epid. nu. 3. de Nat. Mul. nu. 16.

diæta uteretur, in Tabem pulmonarem, cum tuſſi gravi anhelitu, & febre hectica tandem delapſa eſt.

Si vero paſſiones hyſtericæ a nimia plenitudine ortum habeant, veluti Magnatum ac Principum Nutricibus evenit, tunc aliqua evacuatio molienda, ac in ſpecie phlebotomia celebranda, ad vaſorum plenitudinem tollendam, ſtrictiorem diætam eodem tempore inſtituendo; ſicuti alia remedia adminiſtranda, quæ ad paſſiones hyſtericas ſedandas præſcribi ſolent, quorum apud Practicos magna eſt ſupellex; at ſi prædicti hyſterici affectus (quod non raro in nutricibus hujus generis contingit) fiant, eo quod bene paſtæ multo ſemine abundent, ſeu, ut cum Recentioribus loquar, Ovarium turgeat, & Falloppiana Tuba claſſicum canat, ad Venereum certamen incitando, in tali caſu vel dimittendæ ſunt a lactationis miniſterio, vel iiſdem aliqua cum ſuis Viris conſuetudo permittenda, ne in furorem agantur cum ſumma lactantis pueri pernicie. Quia vero aphrodiſiacas ideas tacita mente ſecum interdum verſant, & cæco igne carpuntur ob metum, ne ad pauperes ſuos lares ablegentur, neque ſemper manifeſtis paroxyſmis hyſtericis tentantur, cauto opus erit; variis autem ſignis occulta paſſio ſe prodit, nimirum ſi non hilares, ut

prius,

prius, appareant, ſi taciturnæ præter morem ſint, ſi quando Vir aliquis venuſtus & elegans ad illarum adſpectum obvius ſit, & cum illo colloquantur, hilarentur, & catullire videantur; ſi ergo hujus generis ſigna obſerventur, indubie cenſeri poterit illas Venereos ludos mente agitare, in quo certe non adeo culpandæ ſunt, imo veniam aliquam merentur, cum naturales affectus ſint, qui eaſdem, licet invitas, nocte diuque excruciant; ubi enim patella libidinis (ſic enim D. Hieronymus Uterum appellat) effervere cœperit, corpus univerſum, ac mens ipſa concutitur; hæ Nutrices itaque œſtro Venereo concitæ characteres indelebiles fœtui imprimunt, obſervatumque eſt, inquit *Helmontius*, Nutricem ſalacem furioſam ſuam fragilitatem tranſtuliſſe in Pueros. de Infan. nutrit.

Perſæpe, ut diximus, lactantes mulieres, quæ potiſſimum ſucculentæ ſunt, & albidiores, multoque lacte diſtenta habent ubera, de dolore quodam compreſſivo in humeris ſolent conqueri, quod fit ex pleniori ſucci lactei per Thoracicos ductus lactis promocondos, in ſubclaviam, ac verſus mammas illapſu; in quo caſu moderamen in victu adhibendum, & abſtinendum ab iis, quæ lactis copiam augere nata ſint. Affectum hunc *Hippocrati* haud ignotum fuiſſe, patet ex ejuſdem

2. Epid. Sc. 3. verbis: *A cibis, ac potibus humeri inflantur*, ait ille, de gravidis mulieribus ſermonem habens; in cujus loci commento *Martianus*, qui, ut ſuperius dictum, lactis materiam e ventriculo deducit, tanquam præcipuo corporis fonte, qui dat omnibus, & accipit ab omnibus, teſtimonium ipſarum Nutricum adducit, quæ ſtatim ac, ait ille, cibum ac potum maxime aſſumſerunt, teſtantur hujuſmodi humorem ab humeris deſcendere per claviculas ad mammas ipſas, idque evidentius perſentire ajunt, dum actu ſugit Puer, ex quo evenit, ut nihil magis ubertatem lactis tollere poſſit, quam cucubitularum dorſo applicatio, quod experimentum Nutricibus cognitum in cauſa eſt, ut remedium hujuſmodi ut plurimum recuſent, ne lacte deſtituantur.

Quoad affectus pruriginoſos, quibus Nutrices vexari ſolent, & a quibus ægre cavere poſſunt, dum Pueros, quibus familiare eſt lacteam cruſtam in capite habere, ulnis geſtant, mammis apponunt; adhibenda remedia, quæ hujuſmodi affectus curent, ac topica potius antipſorica erunt ex uſu, quam interna remedia, ut purgationes, ac mille alia tædia, quæ in cutaneis affectibus in uſu eſſe ſolent; quare etiam, impurgato corpore, inunctiones ſcabiem profligantes erunt permittendæ; ſiquidem

dem cum non a pravo humorum apparatu, ſed a contactu, & aſſidua Infantum contrectatione tales iis ſuboriantur affectus, nihil metuendum videtur, ſi quamprimum miaſma illud pſoricum cuti inhærens extinguatur. Si tamen ſcabies ex cacochymia ob diuturnam lactationem oborta fuerit, ſecus agendum; pravi enim humores prius expurgandi erunt, deinde topicis ſcabies exterminanda; complures tamen Nutrices ego novi perfecte ſanatas paucos poſt menſes a lactatione dira ſcabie defœdatas, non aliam ob cauſam, quam propter aſſiduam Infantum ſcabie infectorum contrectationem. Cautæ igitur ſint Nutrices in tractandis Pueris, quos alunt, & quantum poſſunt, munditiei ſtudeant, tum ſibi, tum lactantibus Pueris; neque enim tam fœdi, & ulceroſi Infantes ſpectarentur, uti perſæpe contingit, unde fit ut inter ploratus, & ejulatus contabeſcant. Refert *Galenus*, hiſtoriam de Puello quodam, qui, cum tota die ploraſſet, & Nutrix conſilii inops modum neſciret, quo illi quietem conciliaret, quando nec motu, nec appoſitione ad mammas, vel quoquo alio modo, illum lenire poſſet, veſtium ſordidarum mutatione, juſſu *Galeni*, & dulci lavacro, conquievit, & longiſſimo ſomno obdormivit.

2. de Sã. tue. c. 8.

Antequam a Nutricibus divellar, non

con-

contemnendam cautionem pro illarum, ac Infantum regimine, lubet proponere, nimirum, ut parciores ſint in ſuis alumnis, tam crebro lactandis, nec eos, quoties plorant, ad ubera apponant; in hoc enim valde peccatur, centies enim in die lac præbent, & noctu magis, ne illos plorantes audiant, quo pacto ſe ipſas ſenſim exhauriunt, & Infantes nimio lacte onerant, adeo ut Nutrix, & Infans miſere ægrotent. Quomodo enim tenellus ſtomachus tantam lactis copiam conficiat, ut cruditates, aceſcentiæ, coagulationes, & frequentes vomitiones non contingant, & Mulier lactans ex continuo ſuctu non contabeſcat? Cautius profecto Ruſticanæ Mulieres noſtrates filios ſuos alunt, quibus ter vel quater in die tantum lac præbent, ſinuntque, ut plorent quantum velint, dum ipſæ agreſtibus operibus intentæ ſunt, exemplo a Vitulis lactantibus, ut ipſæ ajunt, deſumpto, quos non patiuntur, niſi ter ſingulis diebus e Vaccæ uberibus lac ſugere. Ob hunc Nutricum abuſum tam frequenter alumnos ſuos lactandi, forſan mos inolevit in Anglia, Germania, Infantes pulte ex lacte Vaccino, Vitellis Ovorum, cum Saccharo nutriendi, cum ſic Puerorum regimen facilius inſtitui poſſit, & juſta alimenti menſura, qua debeant ali, ſub ſenſum cadat, qua de

de re egregia documenta extant apud *Helmontium*, *Zod. Med. Gall.*, *Etmullerum* alioſque Scriptores. de Inf. nutrit. An. 3. Val. Inf.

Caput XXI.

De Morbis, quibus obnoxii ſunt Oenopœi, Cereviſiarii, & Zythopœi.

POſtquam ad Fontes ejus liquoris, quo primum hauſto vitali aere nutrimur, ſatis diverſati fuimus, modo ad alterius liquoris, quo Menſæ, & Convivia hilarantur, contemplationem lubet divertere. Officinæ itaque & Cellaria, in quibus Oenopœi autumnali tempore Vinum parant, ac Vini ſpiritum, Aquam Vitæ vulgo dictam, per deſtillationem eliciunt, perluſtranda, & affectus examinandi, quibus tentari ſolent hujuſmodi Operarii. Neque vero de temulentia, quæ a Vino large hauſto fieri ſolet, hic mihi erit ſermo, ſed de ea, quæ ex odore, & Vini ſpiritibus per aerem diſperſis, ac per os & nares cum aere admiſſis contingit; tales enim Miniſtri, licet abſtemii, tota die Vinum elutriando, ac Vinacea e Tinis educendo, propter operis aſſiduitatem, ebrii perſæpe fiunt, & omnes ebrietatis noxas perſentiunt.

Cum inter præcipuos Mutinenſis agri pro-

proventus, in eo tractu præſertim, qui Gabellum, & Scultennam interjacet, is ſit, qui e Vino, & Vini ſpiritu obtinetur, cumque in tota Ciſpadana, & Tranſpadana Regione nuſquam uberior ſpiritus Vini copia habeatur, dum quotannis millena, & grandia ſpiritus Vini dolia Venetias, Mediolanum, aliaſque Urbes deferantur, ſpectaculum viſu dignum eſt, autumnali tempore, magna Ædificia, ingentes Tinas, longum Doliorum ordinem una cum Laboratoriis, quibus Vinum deſtillatur, conſpicere. Quoniam vero experientia compertum eſt multum Vini ſpiritus ab ipſis Vinaceis elici, propterea magnis trabibus Vinacea in ipſis Tinis diu compreſſa detinent, ſinuntque ut una cum Vino ebulliant, ac fermententur ad menſes, atque etiam per totam hyemem; Vino deinde in Doliis repoſito, Vinacea una cum Vini portione in magna vaſa cuprea conjiciunt, ſicque deſtillationem inſtituunt. Antea conſueverant, quidquid ſucci Vinaceis ineſſet, prelis exprimere; at cum obſervarint multo plus ſpiritus Vini a Vinaceis impetrari, ſi, opere licet laborioſo, deſtillationi ſubjiciantur, jamdudum prela a ſuis Officinis proſcripſere.

Operarii ergo dum operi adſtant, & peracta deſtillatione, e cupreis vaſis Vinacea fumantia educunt, novaque indunt, ac

ac vaſa ſpiritus Vini plena in Doliis reponunt, omnes fere temulenti fiunt. Licet autem miniſterium iſtud non in Hypogæis, ſeu concluſo loco, ſed in amplis porticibus id fieri ſoleat, tanta nihilominus partium volatilium ſpiritus Vini fit diffuſio, ut qui non aſſuetus in hæc loca pedem immiſerit acutum odorem diu perferre nequeat. Gallinæ quoque & reliquæ Aves cortales, Sues, aliaque animalia, quæ in hiſce locis degunt, & calentibus Vinaceis e Cadis extractis paſcuntur, temulenta fiunt. Quia vero, qui huic miniſterio operam ſuam locarunt ad plures menſes, ac per totam fere hyemem in hiſce Ædificiis verſantur, veternoſi, vieti, macilenti, triſtes, vertiginoſi, ac cibi parum appetentes evadunt.

Non incurioſa, neque contemnenda, pro vera temulentiæ cauſa cognoſcenda, quæſtio eſt, quanam facultate Vinum ebrietatem inducat, num acida, an alkalica, figente, an liquante. Quæſtionem hanc ſatis erudite tractat *Etmullerus*, qui varias Scriptorum opiniones recenſet, & varia rationum ex æquo fere decertantium momenta adducit: ipſe tamen *Tachenii*, *Bekii*, aliorumque pro acida inebriandi poteſtate ſentientium, rationibus rejectis, alkalicam ac ſulphuream eam eſſe ſtatuit, quæ vim inebriantem poſſideat. Diſſ. de Temul.

Hac

Hac de re mihi olim cum doctiſſimo Viro, Chymiæ peritiſſimo, habitus eſt ſermo, qui totam inebriandi facultatem Acido volatili, quod in Vino præpollet, & vi cujus e muſto tranſit in Vinum, adſcribens, magni roboris rationes, & argumenta, ut id evinceret, mihi attulit; quæ hic compendioſe referam. Vinum acidæ proſapiæ eſſe oſtendit, ajebat ille. 1. Curioſum *Helmontii* experimentum, quo Vini ſpiritus temporis ſere momento per ſpiritum ſalis armoniaci in offam albam concreſcit, ac eo denſiorem, quo purior Urinæ ſpiritus fuerit. 2. Efferveſcentia, quæ obſervatur in calente ſanguine, ſi illi Vini ſpiritus remiſceatur, non ſecus ac ſi Vitrioli ſpiritus illi ſuperaffundatur. 3. Tincturarum, ut Caſtorii, Myrrhæ &c. cum Vini ſpiritu paratarum per ſpiritum Salis armoniaci præcipitatio, dum ſcilicet acidum Vini volatile ſpiritum alkalinum plenius ſaturantem aggreditur, & corpus, quod ſolutum continebat, dimittit. 4. Vini generoſi per alkalina abſorbentia, ut Sulphur, oculos cancri, teſtas ovorum, talis enervatio, ut Martem non amplius aggrediatur, neque, ſi deſtilletur, ſpiritum fundat, niſi paucum ac imbecillem. 5. Spiritus ardentis, ac inflammabilis ab ipſo aceto extractio, ut Chymicæ operationes teſtantur. 6. Remedia ebrietatem cum præ-

de Aura Vital.

præcaventia, tum curantia ex alkalicorum familia deſumpta, ut ſemen Synapi jejuno ſtomacho comeſtum, quod vulgi eſt euporiſtum; pecudum pulmo aſſus, ex *Plinio.* H.N.l.3. c 14. Allium, quod commendat *Hippocrates*, ubi quis *ebrius eſt*, *aut*, *ad potationes ire volet*: de Vic. Acut. n. 59. cujuſmodi ſunt omnia fere remedia ebriis adhiberi ſolita, quæ, cum multo alkali turgere conſtet, nec ebrietatem, neque illius cauſam oppugnarent, imo graviorem redderent, ſi vis inebriandi, qua pollet Vinum, in parte ſulphurea & alkalina ſita eſſet. Hæc ille pro Vini acido, quod ebrietatis auctorem facit; quibus rationes, & experimenta ex parte altera ego quoque opponam, mox ad ea, quæ a doctiſſimo Viro ſunt allata, aliquid reponam.

Partem Vini Sulphuream & alkalinam eam eſſe, quæ vim inebriandi poſſideat, evincunt: 1. Spiritus Vini inflammabilitas, cum ſatis conſtet, nullum ſpiritum manifeſte acidum, & de quo non ſit ambigendi locus, uti Spiritum vitrioli, nitri, tartari, eſſe inflammabilem, imo talia potius ad inflammabilitatem tollendam apta eſſe, veluti obſervatur in pyrio pulvere, qui ſpiritu vitrioli irroratus ac poſtmodum exſiccatus, non exardeſcit amplius, quod non evenit, ſi Vini ſpiritu madeſcat. 2. Vini, ac illius ſpiritus uſus

in ulceribus, & gangrænis, ad compeſcendum ſcilicet acidum luxurians, & corroſivum, quo ſcatent ulcera, & a quo conſoventur, alioquin peſſimus eſſet in ulceribus ſpiritus Vini uſus. 3. Obſervatio conſtans, & indubia, quod nunquam viſus fuerit Vini ſpiritus, in acetum degeneraſſe, ſed ſolum, cum veteraſcit, languidiorem fieri, cum Vina, ſpirituoſiori parte abeunte potius, quam depreſſa, plerumque aceſcant; nec non alia obſervatio ſatis nota, & perſpecta, quod ubi Vinum ad aceſcentiam vergat, perexigua Vini ſpiritus portio obtineatur, quod in Vinis pendulis & mucidis nequaquam evenit: hinc qui publicos proventus habent pro aqua vitæ promercali paranda, aliquo pretio quidem Vina pendula, & corrupta emunt, ut e quibus aliquam Vini ſpiritus portionem evocent, nullo vero acidula, quæ fruſtrante diligentia, non niſi phlegma inſipidum, mox acrem liquorem exhibent. 4. Spirituum acidorum mineralium, ut Spiritus Vitrioli, Nitri, &c. per Vini ſpiritum dulcificatio, qui ſi acidus eſſet, & hoc nomine inebriaret, eoſdem acidos ſpiritus non caſtigaret, & mitiores redderet, cum nullum ſimile aliud ſibi ſimile infringat, ſed roboret. 5. Spiritus vini cum nitri ſpiritu notabilis efferveſcentia, cum ad invicem remiſcentur, qualis efferveſcentia naturam

Etmull. Pyr. Ra. c. 10.

iam in Vini ſpiritu, Nitri ſpiritui manifeſte acido oppoſitam arguit. 6. Vini ſpiritus ſine deſtillatione rectificatio, nimirum per iteratam Salis Tartari, Calcis, cinerum clavellatarum infuſionem. Etenim ſi Vini ſpiritus ex acidorum familia eſſet, Sal Tartari, Calx, quæ inter alkalia primas tenent, Vini ſpiritum haud quaquam rectificarent, ac fortiorem redderent; imo potius infirmarent, illius acidum abſorbendo; licet autem dici poſſit, Sal Tartari phlegma abſorbere, ſicque Vini ſpiritum rectificare; non apparet tamen ratio, quare Sal Tartari, acidum quod Vini ſpiritui ineſſe ſupponitur, non abſorbeat, ac illo potius, quam phlegmate, non ſaturetur. 7. Vina ſacco percolata (quæ reliquis Vinis percolatis, cæteris paribus, ſemper debiliora ſunt, cum *Sacco frangantur vires*, ut ait *Plinius*) facilis aceſcentia, ac præcipue cum æſtatem ſenſerint, quod in reliquis Vinis non evenit, quæ a particulis ſpirituoſioribus ab acore præſervantur. 8. Vina generoſa Podagricis minus noxia, quam Vina tenuia, & acidula, ſicut Vina Rhenana, quæ a *Sylvio* in Arthritide damnantur, quia pauco ſpiritu volatili prædita ſint, quod multo ante annotarat *Crato*, qui in Conſolatione Medica pro articularis morbi doloribus, ſcripſit, eos, qui tenuium vinorum uſum innoxium pu-

Appen. Pra. M. Tra. 8. n. 254.

l. 2. Con. 27.

 tant

tant admodum falli, ſed ſalubrius eſſe, *parum vini Ungarici, vel Malvatici bibere, quam tenuia vina copioſe haurire*; hoc idem teſtantur *Helmontius*, *Williſius*, aliique graviſſimi Viri, qui Vina tenuia, & acida prorſus improbant, ut quæ acidum multiplicando, dolores arthriticos adaugeant.

in Volup. vivend. de An. Bru. p. 2. c. 14.

Ad ea porro, quæ ſuperius pro acido Vini inebriativo mihi a perito Chymico objecta ſunt, reſpondere poſſem, primo experimentum de coagulatione, & efferveſcentia ſpiritus vini cum ſpiritu urinæ, tanti non eſſe, ut ſpiritum Vini acidæ naturæ eſſe evincat. Multa enim alkalicæ indolis inter ſe commixta efferveſcunt, ut Sal Tartari, Oleo Tartari affuſum, quod experimentum tradit celeberrimus *D. Jo. Bohn*, quod non acido occulto tribuendum ait, quod Tartarus in ſui ſolutione combiberit, cum aqua affuſa Sali Tartari idem præſtet; ſicuti etiam multa acida inter ſe commixta efferveſcere paſſim obſervantur, & multa acida alkalicis mixta, ſine ſubſequente coagulatione, adeo ut regula generalis ſtatui nequeat.

de Aer. in ſubl. infl. c. 4.

Quoad ebullitionem, quæ fit in ſanguine recens educto, quando illi permiſceatur Vini ſpiritus, non ſecus ac ſi Spiritus Vitrioli affundatur; hanc ſatis variam, nec ſemper eodem modo reſpondentem deprehendi, cum ſanguinis varia, ac di-

verſa eſſe poſſit conditio, ac modo peccet in acidi, modo alkali exuberantia; quare quando notabiliter ebulliet, Vini ſpiritu illi ſuperaffuſo, probabiliter credi poterit in tali ſanguine ſuperabundare acidum. Præcipitatio porro tincturarum cum ſpiritu Vini paratarum, quæ per Spiritum Sal. Armoniaci fieri obſervatur, non multi eſt roboris, ſiquidem multæ præcipitationes fiunt per aquam ſimplicem frigidam, ut in præparatione reſinæ Jalappæ Mechoachæ; quare ſi Vini ſpiritus inter acida connumerandus eſſet, ex Regula communi Chymicorum, quod ea, quæ ſolvuntur per acida præcipitantur per alkalica, Aquam oporteret eſſe alkalicam, corpus, ut norunt omnes, inſipidum non tantum & nullius acrimoniæ particeps, ſed utriuſque acrimoniæ acidæ, & alkalicæ correctivum.

Neque ad aſſerendam Vini aciditatem, uti ebrietatis cauſam, ſufficit id quod dicitur de Vini enervatione per alkalicorum infuſionem; etenim cum varia corpora ad invicem miſcentur, fit novum concretum diverſarum virium; ſic Aqua enervat tam acida, quam alkalia, & diluit quamcumque acrimoniam. Detur porro Chymicis, ab aceto forti per deſtillationem portionem aliquam ſpiritus ardentis elici, id tamen non evincet talem

ſpiritum flagrantem eſſe de acidorum familia. Nullum enim corpus tam acidum, quam alkalicum, tam ſimplex reperire eſt, quod de oppoſita vi aliquid in ſinu ſuo non contineat. Quod porro ſpectat ultimam rationem a remediis ebrietatem curantibus, atque etiam præſervantibus petitam, quæ de alkalicorum familia ut plurimum ſunt; dicendum, ea potius morbi cauſam, quam morbum ipſum reſpicere, promovere nempe ſeri abundantiam ad vias urinarias, quo modo facilior eſt ebrietatis ſolutio, ſicuti eadem
3. in 6. Epid. vim habere præſervativam; nam ex *Hippocratis* Oraculo, *quæ facta tollunt, ante facta fieri prohibent.* Cæterum acida quoque inter ebrietatis remedia, uti acetum, adhiberi ſolent. Acetum capiti applicatum, nec non Epithema ex ſucco ſempervivi majoris, cum
de Vig.& Som.c.8. Aceto commendat *Etmullerus*, ſi teſtibus applicetur, quod remedium ait potenter ebrietatem diſcutere.

In alkali ergo volatile, ſeu Sulphur narcoticum, quod Vino inſit, ac vim habeat humorum ac ſpirituum motum ſufflaminandi ebrietatis cauſam *Etmull.*, & alii referunt, quod ex tremore, ſtupore, ſoporoſitate, qualia obſervantur ex opio aſſumpto, deducunt. Verum an probabilius eſt vi ligandi, ac figendi a Vino proſcripta, Vinum (quo nulla ſubſtantia ſpirituoſior

eſt, a

eſt, & ſanguini ac ſpiritibus magis affinis) largiter potum, dum per venas deditur, & caput petit, liquare potius, fundere, & arteriarum oſcula per cerebrum diſſeminatarum reſerare, ſicque totam cerebri ſyſtaſim multo ſero irrorare, & emollire, nervorum tonus laxetur, & prænarrata accidenti ſubſequantur? An idem etiam de Opio affirmandum, nimirum quod humores, ac ſpiritus nequaquam vinciat, & incraſſet ut creditur, ſed potius alkali ſuo volatili, ac fumoſo fundat, ac liquet, ut ex illius vi diaphoretica, & diuretica, de qua nemo ambigit, conjectare licet? Profecto in hac re doctiſſimo *Williſio* non parum hæret aqua, ait enim, *qualitates, quas Opio ſanguinem figendi, & incraſſandi nonnulli attribuunt, ſe non tam facile deprehendiſſe.* Quidquid ſit de Opii facultate ſeu figente, ſeu liquante (id enim diſquirere modo non vacat) hoc auſim de Vino, ac illius ſpiritu aſſerere, quod licet eadem fere accidentia ac Opium invehat, veluti tremorem, torporem, ſomnum profundum, aphoniam &c. diverſo tamen operandi modo ab Opio hæc efficiat; in ſoporatis enim ab Opio pulſum exilem, tardum, pallorem, faciem cadaveroſam, extremorum perfrigerationem, deprehendo, in ebriis vero ex liberali Vini potu, ſeu illius ſpiritu, pulſus validos, faciem rubentem, Pha. Ra. l. 1. Se. 6.

flammantes oculos, & venarum inflationem,
Ecl. 6. ut plurimum obſervo, unde *Virgilius* Silenum ſuum ebrium deſcribit:

Inflatum heſterno venas, ut ſemper, Iaccho.

Hujuſmodi autem ſeri e maſſa ſanguinea in cerebrum diffuſionem ab impetu faciente Vini ſpiritu excitatam ipſamet teſtatur autopſia; in mortuis enim ex ebrietate, cranio diſſecto, repertum eſt cerebrum multo ſero lacteſcente perfuſum, veluti videre eſt
Sepul. p. 1. ſe. 13. ob. 87. apud *Theophilum Bonetum.* Hanc ſeri fuſionem atteſtatur pariter Cræpalæ ſolutio,
5. Aph. 5. de qua *Hippocrates*, licet enim cita vomitio multum conferat ad ebrietatis noxas minuendas, vera tamen ſolutio per copioſam diureſim habetur, ſero exundante ad urinarias vias amandato; adeo verum eſt vulgatum illud, Vinum ſanare eas diſpoſitiones, quas facit, facultate nimirum qua pollet humores extenuandi, & urinas cien-
Se. 3. Pr. 3. & 22. di, quod pariter innuere viſus eſt *Ariſtoteles*, qui diſquirens, quare crapulam minus ſentiant, qui dilutum, ſeu mixtum, quam qui merum bibunt? præter alias rationes hanc affert, *quod merum, ſicut cætera, ita ſe ipſum concoquit.* Aliquem ebrietatis uſum excogi-
3. de Diæt. n. 22. tarunt antiqui, ut apud *Hippocratem* videre eſt. *Mneſitheus* Medicus Athenienſis, in
l. 11. c. 10. l. 1. Ep. 30. Epiſtola de liberaliore potu, apud Athenæum, & Langium: *Accidit autem*, ajebat,

ut

ut qui ſe plurimo mero ingurgitarint, corpus & anima graviter offendantur; verum quodam dierum intervallo inebriari, videtur mihi corpus expurgare, & animum recreare. Coacervantur enim in nobis ex quotidiana potatione quædam humorum acredines, quarum opportuniſſimus eſt per urinam exitus, & purgatio per compotationem maxime competit, abluitur enim corpus. Lacones ergo ex antiquiſſimo Medico Mneſitheo corpus per urinam & vomitum expurgabant, & animum φιλοτησίας poculo exhilarabant.

Non ſemel, nec ſine admiratione mihi obſervare contigit Autumnali tempore, *cum plenis ſpumat vindemia labris*, & aſſidua fit Vini elutriatio, e Tinis in dolia, eos, qui huic operi in Cellariis adſtant, magnam urinæ profuſionem experiri, ita ut centies in die mingant, & urinam reddant tenuem ac limpidam aquæ ad inſtar. Id autem non aliam ob cauſam fieri crediderim, quam ob magnam ſpirituum e Vino emanationem, qui ſpiritales vias ſubeant, & in maſſa ſanguinea ſeri fuſionem efficiant. Sic Vinum recens expertus ſum Diureſim multo liberalius promovere, quam Vinum vetus, licet meracum, & generoſum, adeo ut ubi ſeri redundantiam per urinarias vias educere conſultum fuerit, Vinum recens, ſed percolatum, ac partibus craſſioribus depuratum, Vino veteri præferre non verear.

Ut autem in ſemitam redeamus, ſanguineam maſſam in hiſce Operariis a partibus Vini volatilibus, quibus ad ſaturitatem opletus eſt aer, primo affici, ac in motum fermentativum cieri, deinde ſpiritus animales, cenſendum eſt; quantum enim ſit ſanguini cognata res vinum, nemo non novit, neque inepte Androcydes ſapientia clarus, apud *Plinium*, ut Alexandrum M. ab intemperantia cohiberet, illum monuit, ut quando Vinum potaturus eſſet, *meminiſſet, ſe bibere ſanguinem Terræ.* Ob eandem affinitatem afficiuntur ſpiritus animales, quorum tam ingens copia ex perenni, qui ſuggeritur, Vini ſpiritu generatur, ut intra Cerebri loculamenta hoſpitari nequeant; hinc totius animalis regiminis perturbatio, non ſecus, ac in Apum Repub., cum ob nimiam illarum fœturam, quæ examen ſuppleverit, oriuntur turbæ; ſic vertigines, ſtupiditates, capitis dolores, non ſecus ac in ingenti plethora vaſis diſtentis, ſubſequuntur, ac poſtremo ex totius naturalis œconomiæ perverſione macies, virium languor, & ſuperius recenſita accidentia, quæ in aſſuetis quidem mitiora ſunt, graviora vero in iis, qui ſe primo huic miniſterio addixerint. Refert *Zacutus Luſitanus*, Aulicum quendam, cum in Villam conceſſiſſet, in Cellam Vinariam forte ingreſſum, ita

[Margin notes: l. 14. H. N. c. 5. — de Prin. Med. hiſt. l. 1. h. 6.]

ita a Vini odore perculſum fuiſſe, ut in terram ſyderatus deciderit, & intra horas exſpirarit.

Idem quoque contingere iis in Regionibus, ubi pro Vino conficitur Cereviſia, veluti in Germania, Anglia, ac penes omnes Septentrionales populos ſatis perſpectum eſt. Cum enim dictis in locis, licet floreant Vites, ut plurimum tamen non matureſcant Botri; propterea ex hordeo, & ſeminibus Cerealibus, quibus abundant, ad germinationem fermentatis cum lupulorum folliculis potionem ſibi parant, qua paſſim loco Vini utuntur, ac illius potores *haud aliter titubant, quam ſi mera vina bibiſſent*, ut de aqua Lynceſtrii amnis cecinit *Ovidius.* Antiquitus Septentrionales populos ſimiles potiones parare ſibi conſueviſſe ex *Virgilio* habemus his carminibus, ubi de gente Septentrioni ſubjecta ſermonem habet: 15. Met. 3. Georg.

Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento, atque acidis imitantur vitea ſorbis.

Sicuti ergo a doctis viris accepi, & apud Scriptores litteris traditum eſt, Operarii, qui in Hypogæis ad Cereviſiam parandam incumbunt, iiſdem fere affectibus vexari ſolent, quibus apud nos Oenopæi, & Vini Deſtillatores; ſicuti enim hujuſmodi potionum genus non modicam vim inebrian-

briandi poſſidet, ut ex Cerevifia ſpiritum ardentem, quem *Platerus* lupulis adſcribit, liceat extrahere; ita qui potiones hujuſmodi præparant, digerunt, ac in Vaſis recondunt, capitis doloribus, vertigine, anxietate tentari ſolent. Inter Cereviſiam ac Vinum multum equidem convenit; nam ſicuti Vinum, cum Verno tempore florent Vites, ob odorata effluvia, per aerem diſperſa non exiguam alterationem perſentit, uti omnes norunt, hoc idem contingit in Cereviſia, quam ajunt florente hordeo non parum turbari, teſte *Helmontio*; & ſicuti Vinum, ac illius ſpiritus immodice potus appetitum prorſus dejicit, ſic idem prorſus Cereviſia efficit recenter pota, teſte eodem *Helmontio*, qui tradit, Fermentum Stomachi ab illa infringi atque enervari. Facultatem hanc inebriandi, quam habent potiones ex hordeo factæ admirans *Plinius*, ſcripſit, *mira vitiorum ſolertia inventum eſſe quomodo aqua inebriaret.*

T. p. Pra. Med. c. 3

de fame læſa.

l. 14. N. N. c. 22.

Quibus ergo præſidiis Ars Medica Oenopæis, ac Vini Deſtillatoribus ſuccurret, qui labores ſuos impendunt pro re tanti momenti ac neceſſitatis elaboranda, tum ad Vitam ſuſtentandam, tum ad elegantiora, ac præſtantiora remedia concinnanda, adeo ut ſi Vini ſpiritu Chymicorum Officinæ carerent, ad tantum

cxi-

existimationis faſtigium nunquam Chymica aſcendiſſet. Artem hanc deſtillandi, & ſeparandi varias ac diverſas ſubſtantias, quæ Vino inſunt, mente concepit, ac in votis habuit *Galenus* qui ſcripſit; *ſe pericula omnia ſubiturum, ſi quam machinam, aut artem invenire poſſet, ſicut in lacte, contrariarum partium ſeparationis, ita in hoc quoque.* Ego igitur, quotieſcumque hujuſmodi Artifices curandos habeo, ſi ex prædictis affectibus decumbant, ſeu cum in illorum Officinas pedem immiſi, ſuaſor ſum, ut a Vino, eo magis a Vini ſpiritu abſtineant, ac prorſus abſtemii fiant, per totum illud tempus ſaltem, quo tali miniſterio operam ſuam locarint; ſicuti ut quantum poſſunt, ab halitibus, qui e Vino exſpirant, faciem avertant, eamque frigida identidem perfundant, nec non, ut a ſuis ergaſteriis ad auram liberiorem captandam interdum pedem efferant. Ubi vero actu decumbere cogantur, opere dimiſſo, ea remedia præſcribenda, quæ ad temulentiam, & affectus temulentiam comitantes curandos adhiberi ſolent, qua de re conſulantur Auctores, ac præcipue inter cæteros *Etmullerus*; talia autem ſunt v. g. Acetum, Caſtorium, Spiritus Salis Armoniaci præcipue; nihil enim eſt quod efficacius vitia, ex Vini abuſu contracta emendet, quam id, quod de ſpiritu vo-

lib. 1. de ſimp. Me. fac. c. 17.

de Temul.

volatili urinoſo participet.

Multa quoque recenſet *Plinius* ad ebrietatem præcavendam, quæ vulgo ſatis perſpecta ſunt, ut amygdalæ amaræ, braſſica, & dulcia fere omnia, quibus recentiores multa addidere, qualia ſunt, quæ *Platerus* in ſua Praxi Medica longa enarratione ad tædium uſque proponit; popularium enim ſuorum conditionem miſertus, cum ſcribat tanquam civile quoddam introductum fuiſſe, in conviviis poculis certare, prolixam remediorum ab ebrietate præſervantium ſeriem recenſet, ut Abſinthium, Rutam, lac, pulmones animalium aſſos, poſcam, poma acida, tum compoſita medicamenta, ut Electuaria, ac varias mixturas, quæ prius ſumptæ ab ebrietate præſervent.

Operariis id genus, quibus tam conquiſitis remediis ob ipſorum miſeram conditionem uti non datur, ſimplicia potius, ac facile parabilia remedia erunt ex uſu, ut Braſſica, cujus per tot ſecula commendatur virtus ad ebrietatem tum præcavendam, tum ſanandam, Raphanus, Aqua aceto diluta; quam *Platerus* ebrietatis antidotum appellat.

CAPUT XXII.

De Piſtorum & Molitorum Morbis.

M*Ultas eſſe Artes* (quibus Ars Medica annumeranda) *quæ illis, quibus earum cognitio contingit, multum laboris ac moleſtiæ exhibent, illis vero qui earum uſu indigent, jucundæ ac utiles exiſtunt*, ſcripſit *Hipp.* In hujuſmodi Artium cenſu Ars Piſtoria profecto collocanda eſt: quid enim hominum vitæ utilius, imo quid æque neceſſarium, ac Panificium? Quodnam vero Opificium magis incommodum, ac moleſtum ſuis Artificibus, veluti ex laborata Cerere? ſive enim farinam cribrent, ſeu pinſant, ac paſtam ſubigant, ſeu panem in furnis coquant, multis laboribus ac tædiis fatigantur, ideoque variis morbis conflictari ſolent. Piſtores ut plurimum nocturni ſunt Artifices, dum enim cæteri diurno labore expediti ſomnum capeſſunt, ac vires detritas reficiunt, hi tota nocte exercentur, mox per totam fere diem, tanquam Solifugæ, ſomno indulgere coguntur, adeo ut in ipſa Urbe habeamus Antipodes, contrario ſcilicet vivendi genere degentes.

de flat. n. 1.

Surgite, jam vendit Pueris jentacula
Piſtor.

aje-

ajebat *Martialis*, nocte ſcilicet elaborata, & percocta: albeſcente enim die, ac urbana plebe ad conſueta exercitia redeunte, Panis copiam paratam eſſe neceſſe eſt, alioquin ſeditionem moveret venter. Quales enim turbas in magnis Urbibus excitarit interdum Panis deficientia, ſatis loquuntur hiſtoriæ, & nuper Hiſpaniarum Regis Aula hanc ob cauſam populares motus non parum
Sat. 10. extimuit. Hinc *Juvenalis*, ad plebem in officio continendam, *Panem*, & *Circenſes* commendabat, Annonæ ſcilicet abundantiam, & Spectacula.

Primum ergo, qui farinam a furfure cribratoriis machinis ſecernunt, ſaccos excutiunt, verſant, ut ut faciem cuſtodiant, non poſſunt tamen, quin, dum pro reſpirationis neceſſario uſu aerem hauriunt, volitantes farinæ particulas excipiant, quæ cum ſalivari ſucco fermentantur, & fauces non ſolum, ſed ſtomachum, & pulmones paſta infarciunt; unde facili negotio tuſſiculoſi fiunt, anheloſi, rauci, ac demum aſthmatici, trachæa, & pulmonaribus viis incruſtatis, liberoque Aeris commercio impedito. Oculos quoque non parum perſtringunt, quæ iis hærent farinæ particulæ, ac lippitudinem non raro inducunt.

Nullam ab hiſce noxis præſervatoriam

riam cautionem, quam poſſim ſuggerere, habere me fateor; illorum conſuetudinem faſcia linea os ſibi obvelandi commendo, aſt id non ſatis eſt, quin una cum aere inſpirato farinæ atomi pectoris penetralia irrepant. Morem hunc, Piſtores, ori ſudario obvoluto, capiſtrandi, perantiquum fuiſſe conſtat, uti apud *Pignorium* in Opere ele- l. 2.
gantiſſimo de Servis, videre eſt, ubi auctoritas Athenæi affertur; id tamen non pietatis officio factum fuiſſe conſtat, ſed Sybaritico luxu, ne ſcilicet ſudor ex ore deſtillans influeret, aut ſubactam farinam halitus afflaret. Hiſce Operariis proderit, ſi aqua faciem perfundant, ſi oxycrato fauces perſæpe colluant, ſi oxymellite utantur, ſi identidem purgationem aliquam inſtituant, aut cum a reſpirandi difficultate premuntur, emeticum aliquod capiant, ut impactæ materiæ excutiantur, quo remedii genere ex his nonnullos animam pene agentes, reſtitutos vidi.

Qui porro paſtam manibus pinſunt, ſubigunt, ac in panem, & placentas efformant, coquunt, cum ut plurimum in hypocauſtis, hyeme præſertim, ut panis bene fermentetur, opus ſuum perficiant, ubi e loco impenſe calido ad aerem externum exeunt, ac domos ſuas repetunt, ad ſomnum captandum, facili negotio in

magnas pororum cutis adſtrictiones incidunt, unde poſtea gravedines, raucedines, ac pectoris morbi, ut pleuritides, peripneumoniæ ſuboriantur; quibus affectibus, adeo popularibus, qualia remedia ſint adhibenda, nemo non novit. Non pauci tamen momenti erit noſſe, qualis fuerit cauſa occaſionalis; quare ad naturalem corporis perſpiratum reſtituendum, erit præcipue incumbendum, ægrum in calido conclavi detinendo, frictiones cum oleo adhibendo, intrinſecus vero ea, quæ diaphoreſim promoveant, in uſum revocando. Non ſine admiratione quidem in hiſce Operariis magis, quam aliis hominibus, obſervavi, quod graves Pleuritides, vel in ipſo morbi principio ſine ulla fere exſpuitione, liberali ſudore erumpente, judicentur; quod fit, ut reor, quia in hujuſmodi caſibus acuta febris, morbus primarius a lateris dolore comitatus, a cauſa externa, ſubita ſcilicet pororum cutis occluſione, ortum potius, quam a pravo humorum apparatu duxerit; adeo ut Cutis ſpiraculis reſeratis, ac manante ſudore ſolvatur febris una cum dolore pleuritico; reſorpta ſcilicet, quæ in pectus fluxerat, materia, ac ceſſante ejuſdem fluxuræ rejectione; adeo refert, ex *Hippocratis* monito in Stymargi famula, *devenire ad occaſionem, & occaſionis initium.*

4. in 2. Epid.

In-

Interdum Piſtoribus inflari manus obſervavi, atque etiam una dolere; omnibus autem hiſce Artificibus præter morem craſſeſcunt manus, quod evenit ob continuam paſtæ manuum preſſione ſubactionem, ſucco alibili ab arteriarum oſculis abundanter expreſſo, ibique detento, nec tam facile ob fibrarum ſtricturam remeante. Artem autem ſuam facile produnt Piſtores, dummodo manus oſtendant; nemo enim inter Mechanicos Operarios eſt, qui manus habeat craſſiores. *Exercitium ſiquidem*, ut ait Avicenna, *magnificat membrum*, quod in alio quoque miniſterio verum deprehenditur. Lotiones manuum ex lixivio, Vino albo generoſo, ac ſimilibus erunt ex uſu.

Inter Piſtores melior forſan conditio eorum eſt, qui Panem coquunt; etenim ſi ex nimio calore, dum Panem furnis indunt ac educunt, noxas non leves patiuntur, æſtate præſertim dum toti ſudore diffluunt, non parum tamen a panis calentis odore reficiuntur; Panis enim recens victum analepticum ſuggerit, ac ſolo odore ſpiritus exhilarat, ut de *Sale volatili Plantarum* notat *Wedelius*, c. 4.
& in ſua Phyſica ſubterranea *Becherus*, qui l. 1.
virtuti perlarum confortativæ panis odorem præponit.

Hujuſmodi Artificum genus frequen-

tius quam reliquos Operarios ægrotare obſervavi in populoſis Civitatibus præſertim, ubi minori impendio, ac lubentius Plebecula panem emit, quam ſibi illum domi conficiat; ſecus quam fieri ſolet in parvis Oppidis ac Villis, in quibus ſibi quilibet Pinſor eſt. Romanos quoque ab Urbe condita uſque ad annum DXXX. Piſtores non habuiſſe, cum Quirites ipſi ſibi panem domi conficerent; idque opus eſſet mulierum, tradit *Plinius*; poſtmodum vero Urbe populoſiſſima facta piſtorium opus per publicos Servos inductum. Ubi ergo hujuſmodi Artifices curandi occurrant, ex quocunque morbo ægrotent, non parum conducet ad affectiones, quibus ex Artis conditione ſunt obnoxii, animum diligenter advertere.

l. 14. H. N. c. 11.

Frugum quoque Molitores, quos ex farinæ volatu ſemper candidatos eſſe neceſſum eſt, in eodem albo deſcribere non abs re arbitror; frugum enim in tenuiſſimum pollinem tritarum volitantes particulæ totum Molendini ſpatium implent, quare velint, nolint, os, nares, oculos, aures & totum corpus farina conſperſum geſtant: ex his itaque non paucos aſthmaticos factos, ac tandem in Hydropem lapſos obſervavi. Hernioſi quoque fieri ſolent, dum frumenti ac farinæ ſaccos humeris geſtant, diſrupto aut laxato peritonæo;

quia

quia vero diu noctuque inter rotarum & molarum ſtrepitum, ac ex alto cadentium aquarum ſonitum degunt, omnes ut plurimum ſurdaſtri ſunt, aurium Tympano ab objecto fortiori, quam par ſit, aſſidue verberato, ac e tono ſuo dejecto.

Obſervatione dignum eſt, quod Molitores, ſicuti & Piſtores, phtiriaſi, hoc eſt, pediculari morbo ut plurimum laborent, adeo, ut vulgus pediculos per jocum pulices albos Molitorum appellet. Num id contingat, quod hujuſmodi Operarii ſordibus fere ſemper involuti ſint, ac raro veſtibus exuti ſomnum capiant, ſeu quod farinæ mixtura cum cutaneis ſordibus talium animalculorum fœturæ multum conferat, non ſatis liquet; certum eſt tamen, omnes fere Molitores hujuſmodi ſatellitio armatos, ſemper incedere, idque, ſi *Danieli Heinſio* notum fuiſſet, profecto in elegantiſſima ſua Oratione *de laudibus Pediculi ad conſcriptos Mendicorum Patres*, Molitoribus dignum locum conceſſiſſet.

Gravioribus ſane morbis antiquitus, quam hac noſtra ætate, hice Operarii exercebantur. Non enim machinas tales ad fruges in farinam terendas habebant veteres, quales nos habemus aquæ miniſterio per incile delabentis, & ingentes rotas verſantis, quamvis apud *Palladium*, l. 1. t. 42.
Scri-

Scriptorem antiquum, aliqua ſit mentio de frugum tritura aquæ beneficio; loco enim citato ſcribit, *quod ſi aquæ copia ſit, fuſuram Balnearum debeant Piſtores ſuſcipere, ut ibi formatis aquariis molis, ſive animalium, ſive hominum labore, frumenta frangantur.* Piſtrinis antiquitus utebantur, ut frumentum molerent, quorum uſus nunc eſt ad tundendas, & fruges ſuis membranis ſeu ſpoliandas, ſeu frangendas. Quare non ſolum a Jumentis, ſed etiam ab hominibus, ſervis, ac mulieribus circumagebantur molæ; unde nomen traxere molæ truſatiles, cum totis viribus in gyrum truderentur; alicujus ſceleris rei propterea ad Piſtrinum vincti pœnali opere ducebantur; ſic apud Plautum nil magis frequens ac Servis magis ominoſum, quam Piſtrini nomen. L. Apulejus ſe Aſinum factum *velata facie molæ adſtrictum fuiſſe*, ait, *ut calcans veſtigia ſua incerto errore vagaretur.* Sampſonem quoque a Philiſtæis excæcatum ad verſandam molam (quam truſatilem profecto fuiſſe credendum eſt) ex ſacris Codicibus habemus; ſervis autem huic operi addictis, ne a vertigine infeſtarentur, oculos effodere conſueverant.

Opus ergo laborioſiſſimum iſtud erat, cui ſervi & ancillæ addicebantur, & quod hujuſmodi Operarios cito conficeret,

ret,

ret, graviſſimis morbis illos enecando; *Job* idcirco inter alias imprecationes pro miſeriarum complemento, hanc quoque recenſuit: *Molat*, inquit, *alteri Uxor mea:* id eſt, ut Vatablus, ac alii Interpretes exponunt, fiat vilis Ancilla; quamvis non deſint, qui dictum iſtud ad turpia detorqueant, de quo vid. *Auguſtinus Pfeiferus* de antiquitatibus Hebraicis. Apud Romanos quoque magnus erat Piſtrinorum numerus, & quælibet Romanæ Urbis regio determinatum Piſtrinorum numerum habebat, quem notat P. Victor de Urbis Regionibus. Poſtquam autem ubique fere locorum, ſi aquæ copia ſuppetat, molæ aquariæ ad meliorem uſum ſunt redactæ, nullus alius eſt Piſtrinorum uſus, quam ad tundenda, ſeu findenda grana; hinc, ſublato per Chriſtianam Religionem ſervitutis jugo, non tam grave & aſperum eſt molitorium opus, nec adeo morborum ferax, ut priſcis temporibus. Eadem ergo Molitoribus, ac Piſtoribus curatio adhibenda, ubi a volatili farina per os excepta læſio contigerit; quod ſi a ponderum geſtatione hernioſi fiant, ſubligaculo utantur, quod etiam ad hujuſmodi affectum præcavendum geſtare poſſent, uti ipſis ſuaſor eſſe ſoleo.

cap. 31.

cap. 1. de Molend. Hebr.

Ad animatam vero pediculorum peſtem abigendam, primo mundities erit

procuranda, ac indumenta crebro mutanda; commendantur in ſpecie lotiones ex decoctione Abſinthii, fol. perſici, centauriæ, ſtaphyſagriæ lupinorum; furfur aceto mixtum a *Q. Sereno* pro tali morbo celebratur; præ cæteris vero multæ ſunt efficaciæ linimenta quibus aliquid mercurii ſaliva extincti fuerit admixtum; commoda quoque ſunt in hanc rem lintea quibus Aurifabri utuntur in detergendis Vaſis poſt deaurationem.

Caput XXIII.

De Morbis eorum, qui Amylum conficiunt.

NOn vulgares quoque ſunt noxæ, quas pati coguntur, qui circa Amylum parandum exercentur; ſatis vulgatus eſt modus illud conficiendi, nullaque fere eſt muliercula, quæ illum ignoret, perfrequens enim eſt Amyli uſus ad lineas veſtes, & collaria dealbanda. In hiſce Regionibus Monialium eſt opificium, quod poſtea Pharmacopolis, aliiſque divendunt. Æſtate igitur, cum Amylum parare volunt, triticum in aqua ad germinationem uſque maceratum in marmoreis vaſis reponunt; aliquis deinde ex illorum ſervis triticum ſic emollitum nudis pedibus terit, non ſecus ac cum vinde-

miæ

miæ tempore premuntur uvæ: quamvis autem ſub dio id faciant, tam gravis tamen eſt odor, qui ex ſpumante illa materia exhalat, ut qui pedibus eam premit, ac ſuperſtat, nec non ſervulæ, quæ manibus materiam illam preſſam colligunt, ut inde ſuccum Sole exſiccandum eliciant, de capitis dolore valde conquerantur, nec non de gravi reſpirandi difficultate, tuſſi moleſtiſſima, ut opus aliquando cogantur intermittere, ni ſuffocationis periculum ſubire velint. Id ego perſæpe obſervavi, ac revera mihi intolerandus ille odor videbatur, qui neſcio quid acidi penetrantiſſimi redolere viſus eſt. Acidum enim volatile, quo Triticum turget, ob fermentationem in motum concitum a reliquarum partium conſortio ſecedere, & in auras magna ex parte evolare, arbitrari licet; hanc ob cauſam Capitis dolores Dyſpnœam, tuſſim excitare aptum eſt; nihil enim molli Pulmonum texturæ, ac membranoſis partibus eſt magis hoſtile, quam acida exhalatio, qualis eſt fumus ex Sulphure, aliiſque quæ acorem ſpirant.

Hoſce Operarios monere ſoleo, ut in aprico, & quantum poſſunt, in ampliori ſpatio, non in concluſis locis, opus hujuſmodi perficiant. Quoties vero gravem aliquam noxam exinde contraxerint, oleum amygdal. dulcium, emulſiones ſeminum

melonum, ptiſana hordeacea, hauſtus vini generoſi, odor ſpiritus Salis armoniaci, Aquæ theriacales fuerunt ex uſu.

Hujuſmodi occaſione lubet paululum, Amyli naturam, ac indolem penitius perſcrutari, quam ſuſpicari licet aliam forſan eſſe, quam quæ a Medicis paſſim ſtatuitur. Unanimi fere, cum veterum, tum recentiorum conſenſu, ſupponitur, Amylum acres humores temperandi, fluxiones ſiſtendi, ulcera ſanandi vi pollere. *Plinius* in ſanguinis rejectione, in veſicæ dolore, Amylum commendat. *Galenus* in ventris profluvio, in aſperæ arteriæ inflammationibus, oculorum lacrymatione, ac ubi opus ſit, partes ulceratas mollire, & lævigare, multis laudibus Amylum extollit. *Valleſ.* de ſacra Philoſophia factum Eliſæi exponens, cum farinam conjiciendo in ollam ubi cocta fuerat colocynthis, amarorem correxit, Amylum ad dyſenteriam ſanandan, & quamcumque acrimoniam hebetandam, cæteris remediis præfert; hoc idem ſentiunt quicumque de Amylo ſcripſere.

lib.22. c. 25. H.N. de Sim. Med. fac. 2. de Comp. Med. 2. loc.

c. 36.

Hæc opinio mihi quoque ſat probabilis ſemper viſa eſt, non ſolum quod Amylum ſit ad guſtum res fatua, ac prorſus ſaporis expers, adeo ut tanquam egregium acris materiæ abſorbens, & prædictis affectibus maxime accommodum credi poſſit,

ſit, ſed quia perſuaſum haberem in illius præparatione, quidquid acrimoniæ, & acoris frugi fermentatæ ineſſet, in auras exſpiraſſe, ac dum radiis ſolaribus æſtivis exſiccandum apponitur, aqueum humorem acredinis participem abſumptum fuiſſe; nam, ut ait *Gorræus*, *ſub ardentiſſimo ſole eſt exſiccandum, ne ſi pauliſper madidum relinquatur, acorem contrahat*; aſt Mulierum obſervatio Amyli naturam non parum ſuſpectam mihi reddidit, ut illius candori non multum ſit fidendum. Cum in hiſce Regionibus ſatis frequens ſit Amyli uſus in cunctis fere domibus, ac præſertim apud Religioſos Ordines, ad veſtes dealbandas, & ſolidandas, ut variis plicaturis elegantiores reddantur; obſervant paſſim mulieres, quæ in hoc miniſterio præſtant, quod ubi Tunicæ lineæ ad aliquod tempus Amylo ſic imbutæ perſtiterint, obſervant, inquam, quod cito arrodantur; quare ut id præcaveant, ubi nigreſcere cœperint, illas aqua ſimplici eluunt, Amylum detergendo, ſicque illas aſſervant, donec ſuo tempore Lotricibus a ſordibus expurgandas tradant. Hujuſmodi obſervatio Amylo non levem ineſſe acrimoniam abſconditam, & quæ ad guſtum non tam facile ſe prodat, abunde teſtatur; etenim ſi Amylum ad aliquod tempus Tunicas, Collaria, & quodcumque ex lino contextum

De ſin. Med.

opus

opus arrodit, qua fide igitur in morbis pectoris, in faucium aſperitate, in Dyſenteriis, ac ubi mollire opus ſit, ut ait *Galenus*, l. 22. c. 5. H. N. tam confidenter illud exhibebimus? *Plinius* ipſe, licet in his affectibus, ut paulo ante dictum, illud commendarit, ſuſpectam tamen illius naturam prodidit. *Amylum* (inquit ille) l. 22. cap. 25. *hebetat oculos, & gulæ inutilis eſt, contra quam creditur.* Laudanda certe in hac re eſt quarundam Mulierum obſervatio, quæ, ne Amylum tam facile arrodat, gummi Arabicum illi permiſcent.

Non pauca certe exiſtere credendum eſt, quorum uſus communis eſt, ſed quia ſenſim, ac tacito pede noxas ſuas inferunt, innoxia putantur, donec caſus aliquis occultam pravitatem oſtendat; ſic in genere alimentorum multa facile videntur in ſtomacho concoqui, quæ in venis pravos ſuccos poſtmodum relinquunt; hinc ſcite *Avicenna*: *Ille*, 3. p. Do. 2. c. 6. inquit, *in quo mala digeruntur nutrientia, ob hoc non decipiatur, quoniam poſt dies in ipſo malo generabuntur humores ægritudinem facientes, & pernecantes*; quod idem 2. de Alim. fac. c. 6. ſcripſit *Galenus*, dum alimentorum facultates examinaret: *Nobis enim non advertentibus pravus ſuccus poſt longum tempus in venis colligitur, qui poſtea exiguam ad putredinem occaſionem nactus febres malignas accendit*; inquit ille.

Caput XXIV.

De Lapicidarum Morbis.

NOn contemnendi quoque ſunt morboſi affectus, quibus Lapicidæ, Statuarii, Latomi, ac id genus Operarii, conflictari ſolent. Dum enim in ſubterraneis marmora e rupe diſcindunt, ſecant, ſcalpris incidunt, ut ſtatuæ, & alia Opera effingantur, ramenta aſpera, aculeata, angulоſa, quæ reſiliunt, inſpirando perſæpe hauriunt, unde a tuſſi infeſtari ſolent, ac ex iis nonnulli aſthmaticas paſſiones contrahunt, ac tabidi fiunt. His accedit vapor metallicus ex marmore, tophis, ac lapidibus exhalans, qui nares, ac cerebrum manifeſte percellit; ſic Lithotomos, qui circa Lydium lapidem exercentur, a gravi odore, qui jugiter exſpirat, tum capite, tum ſtomacho, male habere, ajunt, ut ad vomendum interdum compellantur; hinc in horum Artificum diſſectis cadaveribus inventi ſunt Pulmones, exiguis calculis oppleti. Satis curioſum eſt id, quod refert *Diemerbroekius* de variis lapicidis ex Aſthmate mortuis, quorum corpora, ait, ſe diſſecuiſſe, atque in illorum Pulmonibus arenæ acervos reperiſſe, ut dum pulmonares veſiculas cultro diſcin- l.2.Anat. c.13.

de-

deret, ſibi videretur arenoſum corpus ſcindere; ibidem quoque refert, a Magiſtro lapicida ſibi relatum, quod dum lapides incideret, tam ſubtilis pulvis aſſurgeret, ut bubulas veſicas in Officina pendentes permearet, adeo ut unius anni curriculo in ventre veſicæ manipulum unum illius pulveris repererit, quem pulverem illum eſſe ajebat, qui Lapicidas parum cautos ad interitum paulatim deduceret.

Lapides quoque in horum Artificum ventriculo, ac inteſtinis inventos eſſe, paſſim loquuntur Medicæ hiſtoriæ; neque alia cauſa materialis excogitari poteſt præter pulvereas particulas per os ſuſceptas, & paulatim congeſtas, de quo videatur *Olaus Borrichius* de generatione lapidum in Microcoſmo; non enim ſemper a cauſis internis ac ſuccis lapidificis gigni in noſtris corporibus calculoſam progeniem credendum eſt, quin etiam aliquando, innoxiis viſceribus, extrinſecus peſtis adveniat. Calculi ortum a cauſa externa annotavit *Wedelius* in cujuſdam Calcarii ancilla, in cujus Pulmonibus inventum eſſe calculum refert, a calcis particulis, ut ipſe exiſtimat, per os hauſtis genitum.

Pathol. Dog. Se. 2. c. 4.

In Ventre boum, ac Inteſtinis lapides perſæpe reperiri, frequens eſt Lanionum obſervatio, quæ *Ariſtotelis* opinionem evertit

Se. 10. Prob. 40.

tit aſſerentis, nullum animal, homine excepto, calculo affici, niſi forſan *Ariſtotelem* de Renum calculo ſolum locutum velimus. Hoc idem in equis annotavit *Scaliger*, qui ait, equum egeſſiſſe tophos duriſſimos, quorum unum ipſe aſſervabat. De calculis equorum, quos *Hippolitos* appellant, ac illorum virtutibus, multa apud Auctores leguntur ſcripta, penes quos ſit fides. A veritate non multum aberrari crediderim, ſi putemus in bobus, & equis, dum per Æſtatem, linguis exſertis, per vias pulverulentas, & glareoſas currus trahunt, in illorum Ventriculis, a pulvere ac ramentis per os abſorptis, generari calculos.

Exer. 123.

Purgationes per alvum, & vomitiones hiſce Artificibus erunt opportuniora remedia, ad exturbandas nempe noxias illas particulas, quæ ſtomacho, ac inteſtinis inſederint, & in grandiores calculos per novam materiæ aggeſtionem tranſire valeant; ſicuti monendi erunt, ut, quantum poſſunt, cauti ſint ne minuta illa fragmina per os hauriant.

Caput XXV.

De Morbis, quibus ſunt obnoxii Fabri murarii.

IIſdem pene affectibus premi ſolent Fabri murarii, & quicunque calcem tractant; dum enim calcem vivam aqua affuſa extinguunt, & parietes conſtruendo, ſeu incruſtando, calcem ſemper habent præ manibus, licet extinctam, non poſſunt quin tenuiſſimas particulas e calce exhalantes per os & nares excipiant, quibus os, fauces, & pulmones aſperantur, & malam habitudinem adſciſcunt.

Quænam ſit vis Calcis, quæ in genere Alkalium primas tenet, neminem latet, ac ſatis norunt, qui domos calce recenter illitas incolere voluerint, cum graviſſimos morbos exinde accerſiverint. Sat celebris eſt Hiſtoria *Hermocratis*, apud
3. Epid. Ægr. 2. *Hipp.* ſic enim Divinus Præceptor: *Hermocratem, qui decumbebat juxta novum murum, ignis corripuit. Valleſius, Galeni* veſtigiis inhærens, in hujus hiſtoriæ expoſitione cenſet, meras nugas eſſe, credere *Hippocratem* particulam illam, *murum novum*, conſulto appoſuiſſe, & cauſam morbi, ex qua ille ægrotaſſet, innuere voluiſſe. *Epipha-*

nius

nius Ferdinandus tamen, & *Mercurialis* in Piſanis Prælectionibus affirmant, haud temere ab *Hippocrate* appoſita verba illa, cum revera nihil æque periculoſum ſit, quam domum ex calce recenter conſtructam habitare velle, quod ſuo periculo & interitu multi experti ſunt, qui ſive ſuffocati, ſive febribus correpti cum ſurditate, ſtupore, interiere, ut *Hermocrati* contigit, qui 27. die mortuus eſt. Jovinianum Imperatorem ob moram in Conclavi recenter incruſtato, mortuum eſſe, refert *Verulamius*. Id ego quoque olim meo periculo didici; cum enim Muſæolum meum calce incruſtari curaſſem, ac tranſactis ſex menſibus, ſatis tutam eſſe crederem illius habitationem, eo quia muri eſſent veteres, & ſola ex calce illinitio facta fuiſſet, acuta febre correptus vix evaſi, ac poſtmodum cum lenta febre mihi diu colluctandum fuit. Non ſemel porro ego obſervavi, in domibus recenter conſtructis calcis odorem ad plures annos manifeſte percipi, mane præſertim, ubi per noctem clauſæ fuerint feneſtræ, multoſque decipi, qui nullum odorem diurno tempore, apertis quippe januis & feneſtris, percipientes, in hujuſmodi domiciliis ſomnum noctu capere non vereantur.

Hiſt. 25. Hiſt. 16. in Sylv. Sylvar.

Recte quidem, ac ſapienter apud Ro-

l. 36. H. manos, ut conſtat ex *Plinio*, edicto vetaba-
N. c. 23. tur, ne ædificia recens conſtructa incolerentur; hæc enim ſunt illius verba: *In antiquarum ædium legibus invenitur, ne recentiore trima uteretur redemptor*; id tamen fiebat, ne, ut idem ſubdit, ædificia rimis fœdarentur; tantum temporis revera exigitur, ut domus calce conſtructæ tuta ſit habitatio, quod non contingit, ſi gypſo parata fuerit; cito enim areſcit gypſum, nec ullum pravum odorem emittit.

Fabri ergo murarii, ſicuti & qui Calcem e Fornacibus educunt, tractant, divendunt, illius acrimoniam ſatis norunt ac exhorrent. Calculum repertum in pulmone ancillæ Calcarii refert *Wedelius*, ut ſuperius dictum, quem calculum a particulis Calcis per os
Cent. 4. hauſtis genitum putat. Amatus *Luſitanus*,
Cur. 41. Calcem parantes ac tractantes magna ex parte phthiſi affectos perire teſtatur, cujuſdam robuſti Viri caſum memorans. Multa de Calcis natura extant, cum apud veteres, tum recentiores, ut mihi circa id non multum ſit immorandum. Multum Alkali, & aliquid acidi illi ineſſe teſtantur Chymici, dum multa ex calce reme-
l. 36. H. dia ad uſus externos deſcribunt. *Plinius*,
N. c. 26. Calcis naturam admirans; *Mirum*, inquit, *eſſe aliquid, quod poſtquam arſerit, accendatur aquis.* Nemo tamen exactius Cal-

cis

cis naturam expoſuit quam *Tachenius*; Calci enim inter Alkalia potiſſimum locum concedit; ſed portionem aliquam acidi, eidem apponit, unde efferveſcentia illa fit, quando Calx aqua perfuſa fuerit, ob Alkalium particularem cum acidis conflictum. Vim igneam ac maxime urentem poſſidet, ac præſertim recens, antequam ex Aere humiditatem aliquam abſorpſerit; cum ergo Vulcaniæ ſobolis ſit, ac in ſinu latentes ignis particulas recondat, nil mirum ſi ſubtiliſſima effluvia inſenſibiliter eructet, & Operarios graviter afficiat. Hipp. Chym.

Hujuſmodi noxas quomodo præcavere poſſint, niſi ſudariola ori, ac naribus apponendo, præſertim dum illam tractant, & aqua perfundunt, ne in tam magna copia pulvereum nimbum cogantur abſorbere, ego non video. Aquam frigidam identidem potare non erit inutile, magnam enim ſiccitatem, ac faucium ardorem hoc modo conſopire poterunt. Oleum amygdalarum dulcium cæteris remediis præſtare pro comperto habeo. Lenit ſiquidem ac temperat quamcumque acrimoniam, ac ulterius id habet, quod Calcis efferveſcentiam cohibet; cum quolibet enim fluido Calx ebullit, Oleo excepto, a quo licet madeſcat, calorem tamen non concipit. Si ergo contigerit id genus Artificum, ſive ex præ-

narratis affectibus, ſive aliis decumbere, curanti Medico, & Ægris magis, non parum conducet, pro recta curatione inſtituenda, noſſe, quos affectus ex Arte, quam hujuſmodi Operarii exercent, patiantur, & quæ pars potiſſimum affici ſoleat, quæ cautio in unoquoque Artifice, ut ſuperius ad tædium forſan inculcavimus, non exigui erit momenti. Etenim ex *Hipp.* Oraculo: *Si pars aliqua ante morbum doluerit, ibi ſtatuitur morbus*; facile enim in morbis ad partem imbecilliorem humorum ſit decubitus.

4. Aph. 33.

Caput XXVI.

De Lotricum Morbis.

NOn raro mihi contigit Lotrices ægrotantes inviſere ex variis affectibus e ſuo opere contractis. Hæ mulieres cum ſemper humidis in locis degant, manuſque & pedes aqua humentes habeant, cachecticæ fiunt, ac ſi in hujuſmodi opere conſeneſcant, ad hydropem tranſeunt, quales ex his non paucas obſervavi; menſtruorum quoque paucitate, ut plurimum laborant, unde malorum Ilias prodire conſuevit; neque id adeo mirum eſt. Etenim, ſi obſervatio ſatis frequens eſt, multas mulieres menſtruas pur-

purgationes habentes nudis pedibus incedendo, ſeu crura, ac pedes frigida abluendo, ſubita menſium ſuppreſſione detineri, multo magis Lotricibus, quæ ex hac Arte ſibi quæſtum procurant, id evenit; hujus cauſa eſt aer humidus, in quo aſſidue degunt, & balneatio continua, qua illarum corpora rorantia ſunt. Cutis enim pori obſtruuntur, unde perexigua difflatio, ac tranſpiratus, quare tota cruoris maſſa craſſis ſuccis infarcitur; hinc cachexiæ, Menſium ſuppreſſiones, & quæ his ſuccedunt mala.

Aliis quoque calamitatibus ſuccumbunt Lotrices, dum enim ex bulliente lixivio, cui interdum cinerum loco calcem addunt, fumantes vapores captant, tuſſi primo, mox Dyſpnœa tentari ſolent. Apud *Gregorium Horſtium*, ex *Boneto*, hiſtoria memoratur famulæ cujuſdam, quæ dum capite in ahenum lixivio plenum ad linteamina mundanda ore prono fumum exciperet, magna pectoris anguſtia correpta eſt, quæ ad ſeptennium obſtinate perſtitit, donec tandem ſuffocata interiit; Cadavere aperto repertus eſt Pulmo lividus, & in illius bronchiis nigræ carunculæ aeri liberum commeatum prohibentes inventæ ſunt. Lixiviales ergo fumi, quos non poſſunt non haurire, naturalem Pulmonum ſtructuram vitiare apti ſunt, eoſ- Sepul. T. 1. l. 2. Se. 1.

dem plus, quam par eſt, exſiccando, & ad munus ſuum abſolvendum ineptos reddendo.

His addendum, quod dum linteamina, ac induſia mille ſordibus fœda, ut ſcabioſorum hominum Gallica lue inquinatorum, menſtruatarum mulierum, abluunt, omnigenam gravium halituum miſcellam ore ac naribus excipiunt, ex quibus cerebrum, ac ſpiritus animales inquinantur. Fiſſuras præterea in manibus ob lixivii acrimoniam pati ſolent adeo graves, ut manuum inflammatio una cum febre aliquando ſubſequatur.

Ut hiſce mulieribus, quæ munditiem præſtant, Ars Medica gratificetur, videndum, quomodo a prædictis affectibus præſervari queant; illas ego hortari ſoleo, ut opere peracto, veſtibus humidis abjectis, ſiccas induant, in quo certe negligentiores ſunt, frictionibus utantur, faciem a fumo ferventis lixivii, quantum poſſunt, avertant, manus unguento roſato, vel Butyro perſæpe inungant, a cibis craſſi ſucci caveant, aliiſque erratis in victu. Cum vero actu ex aliquo morbo, ut febribus, catharris, decumbere coguntur, purgantia validiora exhibenda, ut craſſi humores deturbentur; ſtibiata quoque ex uſu erunt, niſi acutus ſit morbus, ſicuti remedia deobſtruentia, & naturalem calorem roboran-

borantia convenient, qualia in cachecticis adhiberi ſolent.

Caput XXVII.

De Morbis, quibus Frugum Cribratores, & Menſores vexari ſolent.

FRuges omnes, ac præcipue Triticum, ſive in Puteis, & Scrobibus, veluti mos eſt in Hetruria, reconditæ, ſive in Horreis, & ſub Domorum tectis, ut in tota Ciſpadana, & Tranſpadana regione, pulverem ſubtiliſſimum ſemper admixtum habent, non ex eo ſolum, quem ex area ob trituram referant, ſed alium pejoris notæ, quem eædem fruges, cum diu aſſervantur, ex ſemet ipſis dimittunt. Siquidem cum multo Sale volatili ſemina cerealia turgeant, adeo, ut, ſi non bene ad Soles æſtivos exſiccata recondantur, ſumme incaleſcant, ac in pulverem quam citiſſime fatiſcant, ex iis ſemper tenues particulæ ex cortice, quo veſtiuntur, decedunt; quibus accedit pulvis reſiduus, & caries ex frugum conſumptione, quam faciunt Tineæ, Teredines, Curculiones, aliæque frugum peſtes, & illarum excrementa. Hinc quoties frumentum, aliaſque fruges ad moliendum cribrare neceſſe ſit, vel metiri, cum a rei annonariæ nego-

tiatoribus huc, & illuc convehuntur, Cribratores, & Menſores ab ejuſmodi pulvere adeo graviter infeſtari ſolent, ut opere peracto, Artem hujuſmodi mille diris ejurare conſueſcant. Fauces, Pulmones, Oculi labem non parvam perſentiunt; fauces enim illo pulvere replentur, & exareſcunt, Pulmonares fiſtulæ pulverulenta materia incruſtantur, unde tuſſis ſicca ac ferina ſubſequitur; Oculi pariter valde rubent ac plorant. Sic omnes fere tum Cribratores, tum Menſores, qui ex tali arte victitant, anheloſi ſunt, cachectici, ac raro conſeneſcunt, quin facillime in Orthopnoeam, ac tandem in Hydropem decidunt. Talem porro acredinem habet is pulvis, ut pruritum ingentem per totum corpus excitet, qualis in Eſſeris interdum obſervatur.

Quare ex fruge tam benigna, quale eſt Triticum, tam pernicioſus pulvis emanet, interdum admirans, ſuſpicari cœpi, latitare in illo pulvere Vermiculos, ſenſibus impervios, eoſque in cribratione, ac menſura frugum in motum cieri, ac per aerem diſpergi, & ex iis cuti hærentibus, ac per os exceptis, talem ardorem, ac pruritum per totum corpus, ac in faucibus excitari. Celeberrimus *A. Lewenœk* ſuis Microſcopiis tradit, ſe in frumento quoſdam Vermiculos obſervaſſe, quos, nec inepte, lupos appel-

Arc. Nat. Ep 71.

pel-

pellat; verminoſam itaque progeniem eam eſſe, quæ hoſce Operarios tam graviter infeſtet, ſat probabiliter credi poterit.

Non minus quoque admiratione dignum, quomodo ex Tritico, ubi diu in loco concluſo, veluti in locis ſubterraneis, uti mos eſt in Hetruria, aſſervatum fuerit, tam noxia exhalatio elevetur, ut ſatis ſit ad necandum, ſi quis in dicta loca pedem immittat ad frumentum eximendum, niſi prius permittatur, ut reſerato oſtio pernicialis aura pauliſper exſpiret. Hanc ob cauſam putat *Zacchia*, non ſolum prohiberi poſſe vicinos, ne tales frumentarios puteos conſtruant, ſed etiam cogi, ut conſtructos deſtruant; monetque, Civitatum ſalubritati magis proſpici, ſi tales putei apricis in locis, quam longe ab incolarum habitatione conſtruantur. Sapienter ſane Lucenſis Reſpubl. pro more habet, uti accepi, quotannis, Auguſto menſe, frumentum e publicis horreis eductum, & cribratum ſolaribus radiis per aliquot dies exponere, ac poſtmodum in priorem locum recondere, quo pacto ad plures annos a teredine, & corruptione frumenta ſua publicum in bonum præſervant.

Quæſt. Med. leg. l. 5. Tit. 4. Q. 7.

Cur autem Triticum magis quam aliæ fruges, pulverulentum fiat, ac minus longævum, quærit *Teophraſtus*, & cauſam refert in horrea, opere tectorio lævigata, cal-

l. 4. c. 17. de hiſt. Plant.

calce nempe & arena illita. Sic enim ait: *Triticum plus caloris ſentire, ac pulverem calidum, & ſiccum, calciſque illinimentum calorem fovere*, hancque ob cauſam putreſcere, ac in pulverem diſſolvi; quam rationem haud quaquam approbat *J. C. Scaliger* in hujus loci commento; ea enim, quæ calida ſunt, & ſicca, inquit ille, tantum abeſt, ut ad putredinem diſponant, ut potius ab illa præſervent. Putat ergo, pulverulentum triticum fieri, eo, quod acervatum ſufficientem non habeat tranſpiratum, *quod enim ſuffocatum eſt, fervet ac putret*, ait ille; at ratio iſthæc non plane ſatiſfacit; obſervatione etenim ſatis compertum eſt, frumentum, ſi tamen ſiccum, & bene cuſtoditum in horreis fuerit repoſitum, diutius conſervari, ſi multum ſit, atque confertum, & nunquam agitetur. Facilem ergo Tritici in pulverem fatiſcentiam, ac illius minorem longævitatem, quam cæterarum frugum, ex copia partium volatilium, quibus ad turgentiam ſaturatum eſt, nec non a laxiori ejuſdem textura lubet deducere.

Multæ in hanc rem curioſæ quæſtiones examinandæ occurrerent, ni vererer, ne a propoſito (quod mihi procul dubio objectum iri exiſtimo) nimis longe digredi poſſem. Diſquiſitione profecto dignum eſſet; quare Lolium, quod probabiliter eſſe cre-

creditur degener Tritici ſoboles, quando ob ingentes vernales pluvias triticum in lolium degenerat, ſicuti nuperis annis experti fuimus; quare, inquam, Lolium ad viginti ac amplius annos integrum & incorruptum ſervetur, Triticum vero vix quartum annum pertingat, quin fere totum in pulverem abeat? An quod Lolium compactæ ac durioris ſubſtantiæ ſit, quam Triticum, cum vere Lolium, ſi frangatur & conteratur, manifeſte ſolidius deprehendatur, qua de cauſa cæteræ fruges, ut fabæ, ciceres, vitiæ durabiliores ſunt? An potius, quod Tineæ ac Teredines ob amarorem, & ingratum alimentum, quod præſtat Lolium, illud averſentur?

Cum annis elapſis ob carbuncularem morbum, quo in his regionibus laborarunt fruges, neceſſe fuerit Triticum aqua pura in magnis vaſis diligentur abluere, ac ad ſolis radios exſiccare, obſervavi, niveum candorem pani ex frumento ſic loto conciliari; quare etiam ſi frumentum ſanum ſit, non inutilem diligentiam fore crediderim, illud, antequam ad Molendinum deferatur, diligenter abluere & exſiccare. Pro more equidem habent hujuſmodi Operarii ſtrophiolis fauces, ac nares obvelare, ne a pulvere ſuffocentur, ac perſæpe frigida fauces, & oculos abluere, veſteſque excutere; at neque ſic cavendo ſatis cavent.

Com-

Commodum certe iis eſſet balneis uti ad abluendas pulvereas ſordes, quæ cuti una cum ſudore inhæſerint, ſed ob illorum deſuetudinem ac obſoletum uſum tam grandi beneficio carent miſeri Artifices. Neque enim credendum eſt, a priſcis illis Urbium, & Legum Conditoribus tanta impenſa ac magnificentia, non ſolum in magnis Civitatibus, ſed Oppidis quoque publicas Thermas inſtitutas ad ſolum luxum, ac delitias fœminarum, hominumque otioſorum, qui *crudum Pavonem in balnea ferrent*, ſed in hominum exercitatorum, & Artificum commodum quoque, ut pauco ære, aquæ lavacro in iis ſordes, ac laſſitudinem deponerent, corpuſque laboribus confectum reficerent. Quare male eveniat iis, qui rem tam bellam infamaverunt; cum enim mille flagitia in balneis promiſcuis perpetrarentur, illorum uſum a Chriſtiana pietate ſublatum conſtat.

Hujuſmodi Artifices ergo a frugum carie male mulctari ſolitos, monere ſoleo, ut ptiſanis, emulſionibus ſeminum melonum, ſero vaccino, malvarum decoctione frequenter utantur; ſic enim ulceroſi pulveris diluitur acrimonia. Cæterum quando ex Aſthmate, aliiſque affectibus prædictis laborant, ea remedia adhibenda, quæ iiſdem magis conveniant, ſeu ſi ex aliis de-

cumbant, ſolita cautela utendum, oculo ſcilicet ad partem imbecilliorem ſemper intento, ne totus morbi impetus in eam præceps feratur.

Caput XXVIII.

De Morbis, quibus Lini, Cannabis, ac Sericearum Placentarum Carminatores tentari ſolent.

VEſtium ac Alimentorum eadem ferè eſt neceſſitas, quæ in ipſis mundi primordiis ſatis apparuit, cum primævi noſtri Parentes poſt gratiæ chlamydem amiſſam angebantur, ut nuditatem ſuam operirent. Multa nobis ſuppeditavit Parens Natura, ut ab aëris injuriis noſtra corpora muniremus, veluti lanam, linum, cannabim, goſſipium, quibus addi quoque poterit ſericum, quo certe carere poſſemus, cum ad fœminarum, ac virorum quoque velanda potius, quam operienda corpora ſit inventum. Cum hæc ut plurimum indumentorum ſint materia, non levia ſunt incommoda, quæ ſentiunt ii, qui circa ea præparanda operam ſuam inpendunt. Quam noxia ſit cannabis, ac lini maceratio autumnali tempore, cum infeſtus odor ac graviter lædens ſatis longe percipiatur, nemo non novit; haud ſe-

ſecus, qui linum, & cannabim pectunt, ut neri poſſit ac Textoribus tradi, pro telis conficiendis, male vexantur. Pulvis enim teter, ac noxius ex hac materia evolat, ut per os ac fauces Pulmones ſubiens, Operarios ad continuam tuſſim compellat, ac ad aſthmaticam paſſionem ſenſim deducat.

E Galliæ regionibus Italiæ finitimis cannabis Carminatores turmatim per totam Ciſpadanam, & Tranſpadanam regionem ſub hyemis initium diſpergi conſueſcunt, quod noſtri Artifices artem hanc cannabim pectendi adeo bene non calleant. Ac profecto homines id genus viſere eſt cannabino pulvere ſemper obductos, colore faciei pallido; tuſſiculoſos, aſthmaticos ac lippos; præterea cum exerceantur ut plurimum in locis concluſis, ob hyemis aſperitatem, quo tempore magis in hoc opere occupati ſunt, non poſſunt, quin dum cannabim unguinibus valde perunctam pectunt, fœdas particulas per os excipiant, ſicque inquinatis ſpiritibus, & reſpirationis organis infarctis, graves affectus non ſuboriantur. His accedit, quod cannabis ac linum, cum in aquis ſtagnantibus ac putridis macerentur, ac cœno obruantur, ut infra aquam demerſa promptius ad neceſſariam macerationem deveniant, particulæ illæ, quas Carminatores hau-

hauriunt, non niſi virulentæ ſunt, ac humanæ naturæ prorſus hoſtiles. In lino pectendo gravius, quam cannabi affici ſe ajunt, forſan quod pulvis ſubtilior ſit, ac facilius partes ſpiritales ſubeat, illaſque ad excutiendam rem noxiam magis irritet.

Peſſime porro ſe habent, qui ſericeas quaſdam placentas a ſerici fabrica reſiduas pectunt, ut ſtamen quoddam inde conficiant varios ad uſus pro urbana gente, utpote minoris pretii quam ſericum. Etenim dum Bombycum folliculi, aqua calente macerati, a noſtris mulieribus (quibus ſolis id muneris demandatum eſt, quaſi ſolum in illorum gratiam Sericum Natura condiderit) evolvuntur; & in tenuiſſima fila ſuper alabra explicantur, ab hoc opere filamenta quædam craſſa ſuperſunt, quibus portiones aliquæ de Bombycum cadaveribus permixtæ ſunt, ſicque placentæ quædam conficiuntur, quæ ad Solem exſiccantur, & ſuis Artificibus traduntur, ut minutis pectinibus ſtamen educant. Qui ergo dictas placentas pectunt, ferina tuſſi una cum magna reſpirandi difficultate infeſtari ſolent, paucique ex iis Operariis in hac arte conſeneſcunt; tota vero virulentia in hujus materiæ elaboratione e particulis illis cadaveroſis Bombycum, quæ hujuſmodi placentis permixtæ ſunt, ortum ducit. Obſervatio-

ne

ne dignum eſt, quod parvi hujus inſecti excrementa, quando vivit, ac Mori foliis paſcitur, ſi per aliquot dies acervatim projecta in aliquo loco hæſerint, donec putreſcant, tam gravem odorem poſtmodum commota exhalant, ut totam viciniam inficiant; quare in aliquibus Civitatibus edicto caveri ſolet, ne in publicos vicos tales ſordes projiciantur, ſed extra Urbis pomœria adſportentur.

Habet ergo Inſectum hoc, ut multa alia ejuſdem generis, veluti Bruchi, & Erucæ, quæ ad inſtar Bombycum integras Sylvas interdum depaſcuntur, & in folloculis ſe recondunt, neſcio quid pravum, & corroſivam acrimoniam, pulmonibus infeſtam. Novi in hac Civitate integram familiam, quæ ex hac arte non paucas opes ſibi compararat, miſere obiiſſe, tabe confectam, & hujuſce calamitatis culpam in Artem, cui erant perpetui addicti, ac Medicis fuiſſe rejectam.

Lacteam diætam hiſce Artificibus maxime commendare ſoleo, ut qua nil ſit efficacius ad corroſivam & ulcerantem acrimoniam retundendam. Juſcula quoque ex Malvæ, Violarum, Endiviæ decoctione, ſive ſucci depurati ex iiſdem herbis, erunt ex uſu; ſeu ſi ſentiant ſe graviter lædi, aliunde ſibi victum quæritent, cum peſſimum ſit lucrum, quod ſanitatem, rem adeo pretioſam, peſſundat.

Caput XXIX.

De Balneatorum Morbis.

INter publica Ædificia, quibus Romana Civitas ad luxum uſque eminebat, nil publicis Thermis magnificentius olim viſebatur, ac qualis eſſet illarum magnitudo, ex earundem Cadaveribus, ac reliquiis ſemiſepultis ſatis etiamnum dignoſcitur. Neque ſolum Romæ, ſed in aliis quoque Civitatibus, in privatis Ædibus, in Villis ipſis, Balnea conſpiciebantur, ſumma impenſa conſtructa, adeo, ut ſeveriſſimus morum Cenſor, *Seneca*, luxum hunc Romanorum Civium carpens, ſcripſerit: *Pauperem ac ſordidum ſibi videri, niſi parietes magnis, & pretioſis orbibus refulgerent, niſi Alexandrina marmora Numidicis cruſtis diſtincta eſſent, niſi vitro abſconderentur cameræ, niſi aquam argentea Epiſtomia funderent.* Ep. 86. Jam obſolevit Thermarum uſus, ac pene modum ignoraremus, quo Balneis Medici ipſi utebantur, nec non vocabula ipſa, ſtructuram, ac tot alia ſcitu digna, niſi *And. Baccius* in Opere ſuo laudatiſſimo de Thermis, *Mercurialis* in ſua Gymnaſtica, *Sigonius* noſter de Jure Ant. Rom. Thermarum hiſtoriam e tenebris eruiſſent, & abſolviſſent. Cum

in popularium gratiam itaque ab Imperatoribus conſtructa eſſent Balnea, & quælibet Urbis Regio publicas Thermas haberet, ut, cum luberet, quod quotidie fieri ſolebat, cum Viri, tum fœminæ parvo ſumptu lavarentur, dum quilibet poſſet *quadrante lavari*, ut ait *Juvenalis*, & Pueri gratis lavarentur, ut ex eodem Satyrico habemus: Sat. 2.

Nec pueri credunt, niſi, qui nondum ære lavantur.

Innumerabilem profecto credendum eſt fuiſſe Servorum, ac Servarum turbam promiſcuam, quæ continuo in Thermis pro hujuſmodi miniſterio diu noctuque immoraretur, quos Balneatores, ſeu Aquariolos appellabant. Hanc igitur Operariorum turbam Enidrobyam, in locis humidis concameratis degentem, & corporibus lavandis intentam, modo in Calidario, modo in Tepidario, modo in Frigidario ſudoribus, ſordibus, Unguentis quoque, quibus erant delibuti, depilandis occupatam, hos Aquariolos, inquam, credere licet variis ægritudinibus obnoxios fuiſſe, ut Cachexiæ, crurum tumoribus, Ulceribus, inflationibus, ac Anaſarcæ. Ex Lucilii carmine, quæ agerentur ab hujuſmodi miniſtris, dum corpora eorum, qui Balnea adibant, curarent, ſatis apparet:

Sca-

Scabor, ſuppellor, deſquammor, pumicor, ornor, Expilor, pingor.

Quamvis jam dudum obſoleverit antiquus Balnearum uſus, ſeu quod Gymnaſticæ exercitationes & ipſæ obſoleverint, in quarum gratiam Balnea videbantur extructa, ſeu quod Veteres, ut nonnulli credunt, Induſiorum, ac Interularum linearum uſum non haberent, ac ſolum laneis veſtibus uterentur, ideoque ad ſordes abſtergendas illis neceſſaria foret frequens lavatio, adhuc tamen in Urbe, & populoſis Civitatibus, aliqua perſtant Balnearum veſtigia ad valetudinariorum uſum, quamvis etiam nonnulli pro decoratione, & munditie per æſtatem Balnea aquarum dulcium adire ſoleant. Noſtra hac ætate, qui infectiones aliquas cutaneas habent, ut ſcabiem, pſoram, Gallicam luem, Balnea iſta, & Hypocauſta adeunt, ubi Balneatores aqua tepida ipſos rite abluunt, ac ſæpe parvas cucurbitulas ſcarificatas toti corpori apponunt, ſanguinem ſatis liberaliter educendo, ſicque lotos, perfrictos, & minutatim interciſos, domum dimittunt, idque perſæpe, tum ægri, tum Balneatores ſine Medici conſilio agunt; quod num bene, ipſi viderint; profecto mihi non raro contigit, nonnullos ex his videre, qui inconſulto talem curationis formam in ſemet ipſis tentarint,

rint, in ſummum diſcrimen perductos, & ob nimiam ſanguinis copiam cucurbitulis extractam fere exanimatos, cum interdum ad 3. vel 4. libras ſanguinem educant. Opinio enim apud nonnullos obtinuit, ſanguinem cutaneum notæ longe inferioris eſſe ab illo, qui e Venis majoribus educitur, quaſi ſanguis per cucurbitulas eductus floridior non eſſet (inciſis quippe arteriolis capillaribus) quam ſanguis inciſæ Venæ, qui atrior ſemper apparet. Iſti ergo Balneatores huic Arti addicti, quantum obſervare licuit, pallidi ſunt, luridi, ſubtumidi, cachectici, ac interdum iis morbis corripiuntur, a quibus ceteros ſanare contendunt.

Ne cum tædio ea repetantur, quæ ſuperius ſunt dicta, ad cachexiam, & conſimiles affectus curandos, hic nihil aliud adjiciam, muneri meo ſatisfactum putans, ſi ſolum innuam, quibus affectibus præter naturam hic vel ille Artifex premi ſoleat. Non enim in hoc meo Opuſculo mens eſt integros Morborum Tractatus & abſolutas ex aſſe curationes, cum magna formularum ſupellectile conſcribere; ſed tantum Clinicæ Profeſſoribus monita quædam pro feliciori Artificum curatione ſuggerere.

Ca-

Caput XXX.

De Piſcatorum, & Nautarum morbis.

NOn vulgares quoque ſunt Piſcatorum, & Nautarum morbi; cum enim in Aere humido, aqueis vaporibus ſaturato, vitam ducant, & victu craſſo & piſculento utantur, non poſſunt, quin pravos ſuccos in Venis congerant, & contumaces obſtructiones contrahant, quæ interdum in Hydropem deſinunt. *Plinius* de natura Salis, corpora Piſcatorum cornea appellat, l.31.c.9. H. N. hoc epitheto, ni fallor, uſus eſt *Plinius*, eo quod Piſcatorum corpora, ob inſolatum, & ſalſos halitus (loquitur enim forſan de Piſcatoribus marinis) cornu ad inſtar indurentur. Salis enim proprietas eſt exſiccare; veluti fit in carnibus ſalitis; hac re vera Piſcatores, æſtate præſertim, cutem habent veluti elephanticam. Extat apud *Riverium* Obſ. com. Ob. 39. obſervatio de Muliere quadam Piſcatrice, ferina totius corporis impetigine, ac pruritu laborante.

Ulcera quoque in cruribus ſatis prava pati ſolent, ſicuti magnam totius corporis extenuationem; ſummatim omnes, quos patiuntur affectus, ſcorbuticam indolem ſapiunt, uti ſcite annotat de Acco-

Pathol. Med. Se. 1. c. 8 lis Maris Balthici Celeberrimus *Wedelius*, ac teſtatum reliquit *Glauber*, in ſuo Tractatu de Conſolatione Navigantium, ubi præciſe de illorum morbis tractat. Alvi quoque ſtipticitate laborant Piſcatores, & Nautæ, præſertim in Mari, licet ſint multo edaciores, quam qui degunt in terra, ut obſervat *Helmontius*, cujus cauſam refert in Aerem ſalinis halitibus impregnatum, qui appetentiam acuat, ac ſimul alvum duriorem reddat, nec non in fluctuationem, quæ Aerem continuo recentet, a quo fermentationi ſanguinis calcar addatur. Sic Clyſteres ex aqua marina, non parum quidem ad ſecernendum ſollicitant, ſed ſiccitatem poſt ſe relinquunt. Locus eſt inſignis apud *Hipp.* ubi ait: *mentiri homines de ſalſis aquis per imperitiam; in eo quod per alvum ſecedere, eamque ſolvere putantur, maxime enim contrariæ ſunt ad alvi egeſtionem ac seceſſum.* Hinc videant qui in alvi adſtrictione Clyſteres acres, & multo ſale refertos præſcribunt, quantum a Divini Præceptoris veſtigiis devient. Piſcatores Ulceribus eſſe obnoxios, ejuſdem quoque *Hippocratis* obſervatio eſt: etenim aquæ marinæ fotum ad Piſcatorum Ulcera commendat. Locum iſtum egregie exponit *Martianus*; cum enim parum rationi congruum videatur, ulceribus aquam marinam adhibere, quæ mor-

Margin notes: Blaſ. hum. n. 36. — de Aer. Aq. & lo. n. 16. — de humid. uſu n. 7.

mordacitate ſua irritandi, ac fluxionem promovendi vim habeat, id recte tamen *Hippocratem* præſcripſiſſe, ait, ſiquidem cum Piſcatorum in maritimis locis degentium Ulcera ſint ſqualida, & ſicca, irritatione inducta ad ſuppurationem perduci poſſint, ſine qua Ulcera ſanare eſt impoſſibile; hoc idem obſervat *Galenus*, Piſcatorum Ulcera ſicca & ſqualida eſſe pronuncians, ac ſi eſſent ſalita; diverſæ tamen naturæ eſſe eorum Piſcatorum Ulcera, qui in aquis dulcibus, & lacubus artem ſuam exercent, cenſendum eſt; nimia enim humiditate ſcatent, ac diverſo modo curanda, per exſiccantia nempe, ſed quæ mordacitatem adjunctam non habeant; etenim ex *Hipp. Ulcus ſiccum ſano propius humidum vero non ſanum, nam Ulcus humidum eſt.* de Simp. Med. fac. l. 1. c. 7. de Ulce

Hic præterire non licet aureum Divini Præceptoris in re Chirurgica monitum; loquens enim loco citato, de aquæ marinæ uſu in Piſcatorum ulceribus, hæc habet verba: *Si quis parum utatur, irritant, ſi excellenter, bona ſunt.* Sicubi ergo opus ſit acria medicamenta, ut in ulceribus ſordidis ad ſaniem, & putridam carnem abſtergendam, in convenienti quantitate adhibenda ſunt, ut voto eventus bonus reſpondeat; abſumptio nempe pravæ materiæ, & exſiccatio; in hoc enim a Chirurgis perſæ-

pe peccari video, qui parce utuntur corroſivis, & cauſticis, unde major eſt noxa, & mordicatio, quam utilitas ob remedii in quantitate improportionem, non ſecus ac fit in Purgantibus, quorum nimis parca doſis irritat, ſed noxios humores non educit; ut contigit Adoleſcenti ex Euboea apud *Hippocratem, qui non validam radicem veratri bibit, & poſt potionem quarta die mortuus eſt, nihil expurgatus.*

5. Epid. n. 16.

Curatio ergo morborum, quibus affligi ſolent Enydrobii, aliquam peculiarem obſervationem exigit; cum enim illorum victus a terræ incolis omnino differat, & omnibus Aeris injuriis ſint expoſiti, continuiſque pavoribus ob mortis metum terreri ſoleant, non niſi peſſimæ indolis morbos adſciſcunt. *Thom. Bartolinus* apud *Bonetum* in Medicina Septentrionali aſſerit Medicamenta in Mari verſantibus in longe majori doſi eſſe exhibenda, quam cæteris in terra degentibus, ita ut tertia parte ſint validiora, alioquin voto non reſpondebunt, quod non ſolum de Purgantibus, ſed de Diaphoreticis, Diureticis, & quibuſcumque aliis vult intelligendum. Apud *Joannem de Vigo* Jul. II. Pont. Max. Chirurgum, caput particulare extat de febribus, quæ Navigantes infeſtant; ac profecto cum Navigantes victu craſſo, ut ſalitis carnibus, aqua ſemiputrida, pane

T. 1. l. 8. p. 4. Se. 1. c. 9.

l. 9. c. 4. de Addit.

ver-

vermibus ſemiroſo, uti cogantur, non poſſunt illorum corpora pravis ſuccis non eſſe referta, ac ad malignas febres diſpoſita; quare remedia generoſiora iis erunt adhibenda.

CAPUT XXXI.

De Morbis eorum, qui in Salinis operantur.

SCite quidem & eleganter ſcripſit *Plinius*, nihil Sole, & Sale utilius; addi poteſt, nihil eſſe magis neceſſarium. Salis neceſſitatem ad humanos uſus prævidens Natura, ſeu Divinus Opifex, in ipſis Mundi primordiis Mare Salis Promocondum conſtituit, ex quo per ſubterraneos ductus aqua ad ſummos uſque montes deferretur, unde poſtea aquæ ſalſæ fontes & ſcaturigines emanarent. Hinc ſal foſſile, & nativum variis in locis habetur, ſponte Sale concreſcente, dum aqua illa ſalſa præterfluit; niſi putemus in ipſa Mundi fabrica Deum Salis montes condidiſſe. Sal factitium, & cujus magis communis eſt uſus, ex aqua marina habetur, quæ a maris æſtu in foſſas quaſdam, & areas deducta, per æſtatem ab urenti Sole exſiccatur, copioſe in fundo reſidente Sale.

l.31.c.9. H. N.

Hiſce regionibus, ac toti pene Italiæ magnam Salis factitii copiam ſuppeditat

Cervia Civitas ad Maris Adriatici littus poſita, Ravennatenſi Eccleſiæ olim immediate ſubdita. Libenter equidem Urbem illam adiiſſem, verum tantum otii a meis occupationibus impetrare non potui. Curavi itaque, ut per litteras ſcirem, id quod optabam, quod humaniſſime præſtitit D. Joſeph Lanzonius Ferrarienſis, Medicinæ Profeſſor Clariſs. At non tam opportune ejuſdem litteræ ſunt delatæ, ut caput iſtud referre poſſem inter eos Artifices, qui circa mineralia operantur. Ex litteris igitur a Medico in ipſa Civitate Cerviæ Medicinam faciente ſcriptis, ſcire licuit, in illa Civitate, ac illius Salinis, Aerem ſpiritibus corroſivis eſſe adeo ſaturatum, ut ferrum arrodat, quod paulatim, ceræ ad inſtar, emolleſcit, ac in pulverem fatiſcit. Operarios vero omnes fere Cachecticos eſſe, Hydropicos, & ſordidas plagas in cruribus geſtare. Eoſdem quoque ſumme voraces eſſe, & bibaces, ut nunquam ſaturentur; hinc perſæpe in iis Operariis repentinos interitus contingere, modum illos curandi varium inibi eſſe, prout varii ac diverſi Medici eo ſunt crebro conducti; perexiguum tandem eſſe remediis locum, in acutis ſaltem, qui ſoporoſos affectus ſemper comites habent, idque propter Salis copiam, ſeu montes ipſos Salis, quos ſumma admiratione ſe conſpexiſſe, ait F. Leander;

der Albertus in ejus Civitatis deſcriptione. Credibile eſt magnam ſpiritus Salis copiam elevari, qui totum aerem illum ad ſaturitatem acido corroſivo impleat, ut Martem arrodat, nec non in Operariis illis ſanguinis indolem, quæ dulcis, & benigna eſſe debet, ad ſummum acorem diſponat; hinc poſtea Cachexiæ, Hydropes, crurum Ulcera, quæ ex ſui natura a luxuriante acido foventur, ortum habeant.

Cauſam porro tantæ appetentiæ ac edacitatis, quaſi Bulimo laborent, in eundem Salis acidum ſpiritum ſtomachi fermentum acuentem, rationabiliter fas eſt referre. Caninam appetentiam, quam Vino ſolvi ſcripſit *Hippocrates* in aphoriſmis, ab acido præternaturali in ventriculo ſtabulante progigni, 2. Aph. 22.
Veteres quoque cognovere, qua de cauſa Vina generoſa, & meraca ad talem affectum præſcribebant, nec non pinguia edulia, & quæcumque alia, quæ ex multo parantur oleo, ut in commento Hippocratici Effati expoſuit *Galenus*, ut quæ apta eſſent acidum ſtomachi fermentum infringere, ac dulcificare, eo modo, quo acidi ſpiritus, Vini ſpiritu dulcificari ſolent. Bibacitatis cauſam pariter referre licet in ſalſas exhalationes, ſeu in ſeroſam colluviem, qua ſcatent, & ad hydropiſim ſunt diſpoſiti cum ſitis perpetua Hydropicos comitetur.

Non

Num revera tam graves affectus ex ſolo Salis ſpiritu, quem una cum aere inſpirato Operarii combibunt, an vero ex aliis cauſis, ut ex aere alioquin parum ſalubri, cum Civitas in hoc peſſime audiat, mihi non ſatis compertum. Ex relatione mihi communicata, ab incolis Urbem illam pene deſertam eſſe habeo; ideoque ex ſummorum Pontificum privilegio, eidem Civitati conceſſum, ut ex quacumque regione Exules ibi tutum Aſylum habeant, & ære alieno obſtricti, qui hanc Civitatem pro domicilio ſibi delegerint, ad debiti ſolutionem non poſſint cogi, verum ad debitum Naturæ perſolvendum facillime adigi ſolent. Profecto multis aliis in locis ubi Sal conficitur, non tam graves noxas patiuntur Operarii, ut ſola acidi ſpiritus exhalatio culpari poſſit. Urbs Veneta, Adriatici Maris Regina, populoſiſſima eſt, & quamvis a marinis exhalationibus ſit circumſepta, ſatis tamen ſalubri Cœlo fruitur, qua de re videatur Opus elegantiſſimum D. Lodovici Teſti, Venetiis Medicinæ Profeſſoris Celeberrimi. In Agro Placentino Putei ſunt aquæ ſalſæ, ex qua decocta Sal elicitur; & cum portione aliqua bubuli ſanguinis granulatur, nec Operarios, qui complures ſunt (cum inter magnos proventus Ducalis Cameræ ſalis fabrica cenſeatur) tam graviter affici accepi.

Rem

Rem valde operoſam eſſe Salis fabricam, ut tam graves affectus Operarios, non ſolum ex materia, quam tractant, ſed ex laboribus etiam, quos ſuſtinent, ſubſequi, ſit ſatis probabile. Quibus ærumnis expoſiti ſint hujuſmodi Artifices, videre eſt apud *Georgium Agricolam*, qui multus eſt in hac re, & non ſolum diverſa artificia pro aquis Salſis coquendis, ſeu aqua maris ſalſa in areas corrivanda; ſed Miniſtros quoque operantes deſcribit, quos ait ob nimium Officinarum calorem, capita tantummodo pileis ſtramineis, & verenda ſubligaculis tegere, cætera nudos eſſe. Quare & ab ignis vehementia, & æſtivis caloribus, aliiſque ærumnis vexari ſolent. l. 12. de re met.

Non ibo tamen inficias, quin Opificium hujuſmodi Operariis ſuis non ſit admodum infeſtum; obſervo etenim, quod in Cameris, ubi Sal Cervia ad nos advectum reponitur, ut poſtea per totam Eſtenſem Ditionem diſtribuatur, parietes ſemiroſi ſunt, ita ut inter lateres rimæ veluti quædam extent, quod marini Salis ſpiritui eſurino adſcribendum, qui Alkali calcis præſertim aggrediatur, ac illo ſaturetur, ſicuti fit, quando in confectione Salis Placentini, ob admixtionem ſanguinis, vel fellis bubuli, acidum Salis ſanguinis alkali arripit, unde ſequitur granulatio. Sic obſervare licet eos, qui in Tabernis publicis con-

ti-

tinuo morantur, ut Sal divendant, ut plurimum decolores; & lubricæ valetudinis eſſe.

Miſeram profecto horum Artificum conditionem eſſe pronunciare licet; etenim, cum Sal ut plurimum, in Italia ſaltem, in locis maritimis, ubi maris aqua in foſſis, & areis concluſa reſtagnat, atque ob id aerem inquinat, ac non tam facile ſit Medicos reperire, qui hujuſmodi in locis Medicinam exercere velint, perſæpe infelices Operarii acutis morbis correpti citiſſime, remediis deſtituti pereunt, vel lenta ægritudine contabeſcunt. Rationi tamen congruum, ut Medici in hæc loca conducti, in curandis hiſce Operariis valde cauti ſint, præſertim in venæ ſectione præſcribenda; ſanguine etenim a ſalſis exhalationibus diſſoluto, ac ad diacriſim prono, facile, ſecta vena, ſubſequentur exſolutiones, & morborum in pejorem ſtatum lapſus. Purgationes potius, eæque fortiores, videntur magis propriæ, ut quæ ſeroſam colluviem valeant educere; & alkali, quo omnia fere purgantia præpollent, acidam humorum diatheſim temperare. Vina generoſa, aromata, & quæcumque Sale volatili prædita ſunt, Tabacum maſticatum, & Decocta ipſa ex Tabaci foliis, ſummatim, quæcumque acorem ſanguinis infringere apta ſunt, in uſum erunt revocanda.

Modus, quo Salis ſpiritus communiter ſolet dulcificari, ſpiritu nempe Vini rectificato, pro regula veluti Polycleti eſſe poterit, ut ſciri poſſit, quonam remedii genere in hiſce Artificibus curandis ſit utendum.

Caput XXXII.

De Morbis, quibus tentari ſolent Statarii Artifices.

HActenus de iis Artificibus, quibus ob materiæ pravitatem, quam tractant, morbi contingunt; modo ad alios Artifices, quibus aliis ex cauſis, veluti ſitu quodam membrorum, ac motionibus corporis incongruis, morboſi affectus ſuccreſcunt, dum operantur, quales ſunt Artifices tota die ſtantes, ſedentes, proni, incurvi, currentes, equitantes, vel quomodolibet ſua corpora exercentes, lubet divertere. Primo ergo Statarii Artifices in Scenam prodibunt, ut Fabri lignarii, dolantes, ſecantes, Sculptores, Fabri ferrarii, murarii, aliique, quos hic non referam, ne nimis longam Operariorum nomenclaturam inſtituam. Artes ergo Statariæ ſuos Artifices Varicibus potiſſimum obnoxios habent; ob motum enim tonicum muſculorum, tum fluentis, tum refluentis ſanguinis curſus retardatur, unde

unde in crurum venis ac valvulis reſtagnat, ac tumeſcentias illas efficit, quas Varices appellant. Muſculorum diſtentio quantum valeat ad ſanguinis naturalem motum remorandum, cuilibet facile eſt in ſemet ipſo experiri proprium pulſum in brachio diſtento obſervando, quem valde exilem deprehendet. Diſtentis ergo crurum, & lumborum muſcularibus fibris, comprimuntur arteriæ deorſum tendentes; quare arctato ſpatio, non eo impetu, ut ſolent in deambulantibus, ex alterna muſculorum actione, ſanguinem protrudunt. Hinc ſanguis, qui ex arteriis in venas remigrat, vim neceſſariam ab arteriarum appulſu non obtinet, ut surſum lineam perpendicularem aſcendat, idcirco ſuo impulſore a tergo diſtitutus inibi ſubſiſtit, & Varices in cruribus efficit. Sic Sat. 6. *Juvenalis* de Haruſpice (cum id genus hominibus mos eſſet diu ſtare, ad extiſpicia intentis)

——— *varicoſus fiet Haruſpex.*

Olim diu ſtare, ac tam firmo talo, ut vix quis dimoveri poſſet, exercitii genus erat, & Romanæ militiæ peculiare, veluti in ſua Gymnaſtica tradit doctiſſimus *Mercurialis*, l. 6. c. 1. ubi ait, ſatis probabili conjectura *C. Marium* varicoſum factum, eo quod, ut fortiſſimum Ducem decebat, ſtare in acie conſueviſſet. Sic *Veſpaſianus*, *Suetonio* referen-

rente, dicere ſolebat, Imperatorem ſtantem mori debere. Propterea *C. Marius*, utpote ſtationi aſſuetus, in uno crurum ſtando ſibi Varices exſcindi paſſus eſt. Poetarum Princeps quoque, *Æneam* deſcribit ſtantem, dum illi Japis Medicus ſagittam infixam ſtuderet evellere: l. 12. Æneid.

Stabat acerba fremens ingentem nixus in haſtam
Æneas.

Admiratione dignum eſt quod *A. Gellius* refert de *Socrate*, *qui ſtare ſolitus dicitur, pertinaci ſtatu perdius, atque pernox, a ſummo lucis ortu, ad ſolem alterum orientem inconnivens, immobilis, iiſdem in veſtigiis, & ore atque oculis eundem in locum directis, cogitabundus, tanquam quodam ſeceſſu mentis atque animi facto a corpore.* l. 2. Noc. Att. c. 1.

Ulcera quoque in cruribus, articulorum imbecillitatem, nephriticas paſſiones, ſanguinis mictum, ſtatariæ Artes ſolent inferre. Servos in Aulis Principum non paucos obſervavi valde conquerentes de Renum dolore, nullamque aliam cauſam, quam continuam ſtationem, ipſimet nec male agnoſcunt: corpore enim in ſitu erecto ſtante, lumbarium muſculorum fibras intentas eſſe neceſſum eſt, ac Renes neceſſario in conſenſum trahi, ut non tam libere curſum naturalem peragat ſanguis, nec a ſanguine ſerum ſecernatur, unde po-

ſtea prædicti affectus ſubſequantur.

Stomachi quoque imbecillitas Statariam vitam comitatur, in ſtantibus enim & in figura erecta ſtomachus neceſſario penſilis eſt, non ſic autem in ſeſſili vita, & figura inflexa, in qua ventriculus inteſtinis incumbit; hinc quoties ſtomachi paſſione aliqua laboramus, totum corpus ad anteriora inflectimus, ac genua, & crura contrahimus. Obſervatio doctiſſimi *Bacconis* eſt, damnatos ad remiges, licet tot ærumnis expoſitos, ſatis pingues eſſe, & boni habitus, eo quia ſedentes remigent, & artus magis, quam abdomen, & ſtomachum exerceant, quod etiam in Textoribus obſervatur, qui manus ac pedes eodem tempore exercent; partibus autem externis motis, & internis quieſcentibus, pinguiora fiunt, & habitiora corpora, quam in ſtatione, ac deambulatione, quibus laſſitudo facile ſubſequitur.

Hiſt. Na. Cent. 8.

Quare autem tanta defatigatio ſtationem, licet non adeo diuturnam ſequatur, ſi conferatur cum deambulatione, & curſitatione, quamvis longa; non indignum eſt diſquiſitione; communiter creditur id fieri ob motum tonicum muſculorum omnium antagoniſtarum, tum extenſorum, tum flexorum, qui ſtent in continua actione ad hoc, ut homo erectus perſtet; aſt opinionem hanc evertit doctiſſimus

Bo-

Borellus, qui demonſtrat, retentionem brachii in directum fieri ſine actione muſculorum flexorum, ſed per ſolam actionem extenſorum, idemque fieri in figura erecta hominis, ubi omnes flexores feriari ait, operantibus ſolum extenſoribus. Rationem vero, cur ex ſtatione tanta fiat laſſitudo, idem ingenioſiſſimus Scriptor ex continuata eorundem muſculorum actione deducit. Naturam enim ait alterna, & interpolata actione gaudere, & recreari, atque hinc fieri, ut deambulatio non tantam inferat laſſitudinem, adeo ut ſtantes minus delaſſentur, ſi alternatim pedi uno inſiſtant; hunc naturæ genium in brutis animantibus obſervare eſt, ſicuti in pullis, qui pedi uni aliquando inſiſtunt, altero ſublato, ac in quadrupedibus, cum interdum obſerventur Aſini, dum ſtare coguntur, alterum ex poſterioribus pedibus ſtapedi imponere. de mot. Anima. Prop. 231.

Non ſolum autem in corporis motionibus grata eſt hæc alternatio, ſed in omnibus pene naturalibus functionibus. Etenim ſi fixo obtutu objectum aliquod ſpectemus, ſi eundem ſonum auribus percipiamus, ſi eædem epulæ in conviviis apponantur, ſi iidem odores nares pertingant, moleſtia percipitur; tam grata eſt Naturæ alternatio, & viciſſitudo. Sic Hebræi in Deſerto cœleſti manna paſti Ægypti

allia, & cæpas votis optabant, ſic ut ait *Horatius*:

Art. Poet.

Ridetur chorda, qui ſemper oberrat eadem.

Qui ergo Statariis artibus addicti ſunt, quotieſcunque ſe offerat occaſſio, monendi ſunt, ut cum poſſunt, continuatam ſtationem interrumpant, vel paululum ſedendo, vel deambulando, vel quomodolibet corpus movendo. Id genus hominibus ſalubria erunt ea, quæ laſſitudinem tollunt, & partium tonum reſtituunt, ut frictiones humidæ, fomenta, balnea. Pro Varicum vero curatione, Ulcerum Renum, Herniarum, cæterorumque affectuum conſulendi erunt Practici Auctores, qui de his ſcripſere; non enim mihi animus eſt curationes particulares morborum, ne actum agere videar, inſtituere, ſed Profeſſoribus in praxi provectis innuere, quibus affectibus obnoxii ſint Artifices.

Caput XXXIII.

De Sedentariis Artificibus, ac illorum Morbis.

Qui porro Sedentariam vitam degunt, Sellularii Artifices propterea dicti, veluti Sutores, & Sarcinatores, ſuos particulares morbos patiuntur.

tur. Sutores proprie dicuntur, qui calces ſuunt, unde *Martialis* de Sutore quodam ad tantum divitiarum a fortuna evecto, ut ludum, hoc eſt, gladiatorium Spectaculum, populo exhibuerit, ad Muſam converſus, ſic luſit: l. 9.

Frange leves calamos, & ſcinde Thalli libellos,
Si dare Sutori calceus iſta poteſt.

Sarcinatores vero ſunt, qui veſtes ſuunt; utrumque tamen Artificum genus, & quotquot alii Artifices, cum Viri, tum fœminæ, qui ſedendo opus aliquod moliuntur ob vitam ſedentariam, & inflexam corporis figuram, dum tota die ſedentes in Sutrinis Opificiis ſuis incumbunt, curvi fiunt, gibboſi, obſtipo capite, quærentibus aliquid ſimiles. Simitas vero potius eſt, quam vera gibboſitas; nam ſimitas æqualis eſt, in qua dorſi vertebræ æqualiter extuberant; etenim cum non niſi curvi opera ſua perficiant, fieri nequit, quin vertebrarum ligamenta in parte extrorſum vergente diſtrahantur; & calloſitatem aliquam contrahant, ob quam ad naturalem ſuum ſitum redire nequeant. Simitatem hanc obſervavit *Wedelius* in Sutore jam ſene, quam ſimitatem incurabilem ait fuiſſe, ob neglectum in Juventute malum. Pathol. Dogm. Se.1.c.1.

Sarcinatores autem, dum veſtimenta con-

conſuunt, cùm fere ex neceſſitate crurum alterum ſuper femur inflexum cogantur detinere, crurum ſtupore, claudicatione, iſchiade, non raro tentari ſolent; quare ſic *Plautus*: Aulul. Ac. 1.

Pervigilat noctes totas, tum autem interdiu,

Quaſi claudus Sutor, domi ſedet totos dies.

Ridenda certe res eſt Collegia iſthæc Sutorum, & Sarcinatorum aliquando intueri, diebus quibuſdam feſtis ipſis ſolemnibus, cum per Urbem rite ac bini procedunt, ſeu cum aliquem ex ipſorum Collegio vita functum ad Sepulchrum comitantur, ridenda res eſt, inquam, agmen illud incurvum, gibboſum, claudicans, & modo in hanc, modo in illam partem propendens conſpectare, quaſi omnes, data opera, ad hujuſmodi ſpectaculum fuiſſent delecti.

Scabioſi quoque, decolores, ac mali habitus eſſe ſolent ſedentarii Artifices, Sarcinatores potiſſimum, ac Mulieres, quæ ſuis in laribus die ac nocte, ut victum ſibi quæritent, acu operantur; hæc enim mala inexercitatos comitantur, nam vitium capit ſanguis, ni moveatur corpus; unde illius excrementa in cute reſtitant, & univerſus corporis habitus defœdatur. Alvum quoque molliorem habent, ſecus quam homines exercitati, quorum fæces paucæ ſunt,

ſunt, flavæ, duræ, ſicuti docuit *Hippocrates*. 2. Prorre.
Apud eundem *Hippocratem* extat hiſtoria de 7. Epid. n. 30.
Cleotimo Sutore, *cui alvo liquefacta multo tempore, & calore oborto, juxta hepar tumor tuberculoſus ad imum ventrem deſcendit, & alvus liquefacta fiebat*. Similiter alium deſcri- 4. Epid. nu. 9.
bit, qui in Sutrina decumbebat, & ſanguinem e naribus effudit, cui poſtmodum ſeceſſus modici facti ſunt.

Mala igitur intemperie, & multa vitioſorum ſuccorum redundantia laborare ſolent hujuſmodi Artifices ob vitam Sellulariam, quam degunt, ac præſertim Sutores. Non ſic tamen multi alii Artifices, qui ſedendo operantur, uti Figuli, Textores, qui brachia & pedes, totumque corpus exercent; ac propterea ſaniores ſunt, ut quibus ſanguinis impuritates facilius per hujuſmodi motum diſcutiantur. Textores tamen ob violentum motum, & magnos nixus in craſſioribus, & cannabinis telis, lumborum dolorem pati ſolent; & quia miniſterium hoc Mulieribus potiſſimum demandatum eſt, quæ uterum gerunt facile abortiunt; fœtus enim ab illa concuſſione excutitur, præſertim ſi ſint Mulieres urbanæ; ruſticanæ etenim magnis laboribus aſſuetæ, non tam graviter a textorio opere afficiuntur. Non ſolum autem Textores, ſed omnes ſellularii Artifices lumborum dolore premi ſolent. Notum

eſt *Plautinum* illud, *Lumbi ſedendo*, *Oculi ſpectando dolent.*

Quænam præſervatoriæ cautiones hiſce Artificibus præſcribi poſſint, quando cauſa occaſionalis perſtet, ac ſe, ſuamque familiam quotidiano victu ſuſtentandi neceſſitas urgeat, ego non video. Purgationes tamen vere, & autumno inſtitutæ id præſtabunt, ut tam ingens non acervetur craſſorum humorum multitudo, ac rarius ægrotent. Monendi quoque ſunt, ut feſtis ſaltem diebus corpora exerceant, & plurium dierum ob vitam ſeſſilem damnum, alicujus diei utilitate aliqua ex parte compenſent. Cum autem actu in lectis decumbunt, ſive ob enarratos, ſeu alios affectus, humorum evacuatio molienda, ac partibus quæ ex Artis miniſterio magis laborant attente proſpiciendum, ad eas enim facilis eſt metaſtaſis. In hanc rem locus
4. Epid. nu. 27. memoratu dignus eſt apud *Hippocratem*, ubi duos Artifices deſcribit, *Manu laborantes*, ut ipſe ait, quorum unus ſarmenta torquebat. Ambo cum a tuſſi vexarentur, *dextera reſoluti ceſſaverunt a tuſſi*; ſubdit autem, eos, *qui equitarunt*, *aut iter egerunt*, *in lumbis*, *ac femoribus reſolutos eſſe*; tam prona via eſt ut humores ad eas partes confluant, quæ nimis exercitæ firmitatem ac robur amiſerint.

CA-

CAPUT XXXIV.

De Morbis Judæorum.

JUdæorum natio, cui nullam aliam ſimilem inter homines reperire eſt, ut quæ nullibi ſedem habet, & ubique gentium eſt, quæ otioſa ſimul, & negotioſa eſt, quæ neque arat, neque occat, neque ſerit, metit tamen; hæc igitur natio, non tam vitio generis, ut vulgo creditur, ſeu ob pravum victum, quo utitur, quam ob artes, quas exercet, variis morbis & ipſa exercetur. Putor etenim tanquam innatus, & endemius Judæis falſo adſcribitur; qui enim in plebe obſervatur, provenit, & quia ſint illi anguſtæ domus, & res anguſta domi; cum enim Hieroſolymis degerent, Regali in Urbe, nitidos, & bene olentes fuiſſe, cenſendum eſt.

Omnes fere itaque Judæi, ac plebs potiſſimum, quæ majorem illorum conſtituit numerum, Sedentarias, ac Statarias artes exercent. Sutrinæ etenim, & veſtium antiquarum reconcinnationi addicta eſt, multoque magis inter ipſos Fœminæ, tum puellæ, tum nuptæ, quæ acus miniſterio victum ſibi quærunt; illæ etenim neque nent, neque pectunt, neque texunt, neque ullam aliam Minervæ artem, quam ſuendi, norunt.

runt. In hoc autem ita præſtant, ac excellunt, ut veſtes laneas, ſericeas, & cujuſcumque generis ita compingant, ut nullum ſuturæ veſtigium appareat; Romæ vocant *rinacchiare*. Quare veſtibus laceris ex pluribus fruſtulis egregie compactis popello incauto illudunt, ac tali mangonio victitant.

Opus id multam exigit oculorum intentionem, propterea Mulieres omnes Hebrææ, ſutorio operi intentæ tota die, ac ad multam noctem, ad tenuiſſimum filum lucernulæ, ac languidulum lumen, quale habent ſepulchrales Lucernæ, non ſolum omnia ſedentariæ vitæ incommoda ſubeunt, ſed etiam temporis progreſſu multa viſus imbecillitate laborant, ut cum 40. fere annum attigerint, luſcioſæ, ac Myopes evadant. His accedit, quod cum in omnibus fere Civitatibus Judæi male habitent intra vicos anguſtos concluſi, ac Mulieres Hebrææ, quolibet anni tempore, ad feneſtras apertas pro lumine captando conſiſtant, opus ſuum exercendo, fit ut illarum capita varias adſciſcant ægritudines, ut cephalalgias, aurium, ac dentium dolores, gravedines, raucedines, lippitudines, unde plurimæ ex his, ſaltem e plebecula, ſurdaſtræ ſunt, lippæ, ut olim Lya, edentulæ, gibbæ, & claudæ, ut ſuperius de Sutoribus diximus.

Ho-

Homines porro in Tabernulis ſuis tota die, aut ſedentes, veſtes conſarcinando, aut ſtantes obſervando, cui centones ſuos veteres divendant, omnes fere cachectici ſunt, melancholici, tetrici, ac ut plurimum ſcabioſi; pauci enim ſunt ex Hebræis etiam ditioribus, qui pruriginoſo aliquo affectu non laborent, adeo ut talis fœditas morbus ipſis gentilitius credatur, & quaſi hæreditarius, ut qui Elephanticæ labis, Judææ genti olim familiaris, tanquam ſoboles exiſtat.

Præter ſutorium opus, gens Hebræa pro more habet, ſaltem in Italia, Culcitras laneas, poſtquam ad annos aliquot in cubilibus, ob quotidianum cubatum lana compreſſa, duriores redditæ fuerint, illas reſarcire, lanam ſuper crates vimineas virgis verberando, & excutiendo, ſicque molliores culcitras pro faciliori cubatu reddere, quo miniſterio lucrum non parvum per Civitatis domos hinc inde referunt: verum lanam illam veterem multoties profecto permictam, & conſpurcatam, ſic excutiendo, & carminando, multum ſordidi pulveris per os hauriunt, unde graves noxas perſentiunt, tuſſim vehementem, diſpnoeam, & ſtomachi ſubverſionem. Multos ex his ego novi ab hujuſmodi exercitio male mulctatos, ac ad tabem inſanabilem deductos, ipſiſmet faten-

tentibus, ac Artem hujuſmodi tanquam ſui exitii cauſam execrantibus. Pulverem hunc, non tam exitialem ex lana veteraſcente, quam ex impuritatibus e cubantium corporibus in ipſa relictis eſſe crediderim. Nobis certe pro more eſt, ubi aliquis ex familia mortuus fuerit, & juſta illi fuerint perſoluta, Lotricibus Lintea, Induſia, & quidquid aliud ægritudinis tempore uſui fuerit, tradere repurganda, & emaculanda, nec non Judæum accerſere, qui culcitras laneas in aprico loco rite excutiat, ac repurget; quare gens iſta, non ſecus, ac Libitinarii, in hoc opere non poteſt, quin morticinum aliquod combibat, & eodem tempore Pulmones labem aliquam contrahant.

Ex lineis, & cannabinis veſtibus veteranis, & longo uſu attritis, aqua remollitis, putrefactis, & contuſis, uti norunt omnes, Charta ſcriptoria conficitur, ingenioſo ſane, ac admirando artificio Veteribus incognito, qui pro ſcriptione, ceratis tabellis, membranis, ſeu papyro ex Ægypto advecta utebantur. Gens ergo iſta quæ lucro inhians, pro more habet publicos proventus conducere (uti etiam antiquitus, de quo *Juvenalis*) ſpolia iſta, per Urbem vicatim clamitando, vili pretio emit & colligit, ut poſtquam ex iis ingentem maſſam collegerit, illam chartariis

Sat. 3.

Arti-

Artificibus divendat. Cum ergo ad lares ſuos Judæi faſcibus iſtis coemptis onuſti redierint, ipſos diligenter evolvunt, ac advertunt, ne quid lanei, vel ſerici operis intermixtum ſit, id enim abjiciunt, tanquam inutile ad chartam conflandam (quamvis in Muſeo Septaliano Charta Chinenſis ex Serico conflata oſtendatur,) poſtmodum ex ejuſmodi ſordidis ſpoliis magnam ſtruem in Tabernis ſuis conficiunt. Mirum eſt autem, & vix credibile quam teter halitus exſpiret, quotieſcumque Camarinam illam movent, & ſaccos ingentes implent, ut ad Chartariorum Officinas ſordida merx iſta deferatur.

Tuſſiculoſi ergo, anheloſi, nauſeabundi, vertiginoſi, in hujuſmodi opere fiunt. Quid enim ſordidius, quid magis abominandum excogitari poteſt, quam ſordium omnium in unum collectus cumulus, ex hominum, mulierum, cadaverum, inquinatis ſpoliis, ut miſerandum non minus, quam horrendum ſpectaculum ſit, Currus hujuſmodi paupertatis, ac humanæ miſeriæ reliquiis onuſtos intueri.

Videndum itaque, quomodo gente huic ſuccurramus, ne tam male ab artibus ſuis afficiantur. Ego quidem iis, tum maribus, tum fœminis in opere ſutorio occupatis nihil magis ſalutare cenſeo, ac magis commendo, quam corporis exercitium, quo

nihil præſtantius ad obſtructiones expediendas, nativum calorem roborandum, coctiones perficiendas, tranſpiratum promovendum, & ſcabiem fugandam. Suffurentur itaque, Mulieres præcipue, quæ ſutorio operi ſunt intentæ, horas aliquot in valetudinis gratiam, ut corpus recreent, ac manus, & oculos de tabula, uti dici ſolet, ſemoveant, ne oculis captæ inertem poſtea, & miſerabilem vitam trahere cogantur. Purgationes iiſdem frequentes ex uſu erunt, ſed blandæ, ut ex electuario lenitivo, pillulis ex aloe, Rhebarbaro, & ſimilibus, ne tam magna humorum congeries in illarum corporibus cumuletur; non ita vero V. S. iis ſalutarem eſſe veluti purgationem, mihi compertum eſt; facile enim in iis exſolvuntur vires ob ſanguinem ſpiritibus effœtum, & evanidum, præter id, quod illorum mentibus alte infixa hæret opinio (quæ tamen non multum a vero abludit) imbecillitati viſus, nihil magis perniciosum, quam V. S. Cauteria brachiis, vel femoribus facillime admittunt, ac ſalubria deprehendunt, cum Natura Emiſſarium habeat, per quod impuritates paulatim excernantur.

Iis porro, qui attritis indumentis colligendis, ac culcitris repurgandis addicti ſunt, valentiora remedia præſcribenda, quæ particulas abſorptas per inferiora, vel ſu-

ſuperiora, quod expeditius, educant. Stibiata propterea magis ex uſu erunt; nec non alexipharmaca, quæ virulentiam expugnent, veluti aceta Theriacalia, Theriaca ipſa, & ſimilia: Os etiam, dum operi intenti ſunt, oxycrato identidem colluendo, faciem pariter ac nares obvelando, ne atomi illæ volantes corporis penetralia tam facile ſubeant.

CAPUT XXXV.

De Curſorum Morbis.

PRiſcis temporibus, quibus Ars Gymnaſtica colebatur, inter cæteras exercitationes, non ſolum propter gymnica certamina, ſed bellica quoque, numerabatur curſus; exercebantur enim in publicis Gymnaſiis Pueri, tum Ingenui, tum Servi, ac a Pædotribis ad curſum inſtruebantur, nam in ludis, & publicis ſpectaculis Stadium currebant, ut coronam lucrarentur.

Hujuſmodi exercitii genere homines ad prælium aptiores reddebantur, nimirum, veluti ajebat *Vegetius*, *ut majori impetu in hoſtes ruerent, ut loca opportuna celeriter occuparent, vel hoſtibus id facere volentibus præoccuparent, ut fugientium terga facilius comprehenderent.* Quod exercitationis genus

nus apud Turcas in hos fines laudanda diſciplina in uſu eſt, militiam ſuam ad celerem curſum aſſuefaciendo. *Plato* fœminas quoque in curſu exercendas volebat, ut ad militaria munia, & patrios lares tutandos ſuam operam præſtarent. Principes, & Imperatores, non ſolum (teſte *Suetonio*) ſed & Nobiles Romani quoque ſuos Curſores habebant, quos *Pueros a pedibus* appellabant. Noſtra hac ætate talium exercitationum obſolevit uſus; Principes ſolum, aut Viri Nobiles, Servos habent, quos *Lachè* appellant, quorum munus eſt Currum, ac Rhedas præire velociter currendo, ſeu interdum cum litteris locum aliquem adire, ac reſponſa ad ſuos Dominos magna pernicitate redeundo referre.

2. de leg.

Id ergo hominum genus a variis morboſis affectibus vexatur. Herniofi ut plurimum fiunt, & Aſthmatici, quod infortunium etiam in Equis Curſoribus perſæpe animadvertimus; Hæmoptoici quoque non raro evadunt. Sic Acanthio Servus apud *Plautum*, ex nimio curſu cum Hero conquerens, pene confectus, ut vix halitum duceret, ſic ajebat:

Menech. Att. 1.

Tua cauſa rupi ramicem, jam dudum ſputo ſanguinem.

Cui herus Chremes reſpondet:

Reſinam ex melle Ægyptiam vorato, ſanum feceris.

En

En quomodo, antiquitus quoque, reſinacea in morbis pectoris commendabantur. Macilenti præterea fiunt, juncei, ac tanquam Canes Venatici, abſumptis una cum ſudore partibus ſanguinis ſpirituoſioribus, ac ſimul lympha nutritia. Morbis quoque capitis vexari ſolent, unde *Ariſtoteles* quærebat, Sec. 5. qui fieret, ut cum motus excrementa ad Prob. 9. inferiora deturbare ſoleat, curſus velox capitis morbos accerſeret; cujus rei (omiſſis iis, quæ a *Septalio*, *Guaſtavinio*, & aliis expoſitoribus dicta ſunt) vera cauſa eſt, quod in concitato curſu, pulmonares veſicæ nimis inflentur, ac reduci ſanguini per venam cavam ſupra Cor veluti remora injiciatur, ne tam libere in vaſa pneumonica influat, ex quo fiat, ut in capite neceſſario reſtagnet, & graves morbos excitet, quod non evenit in curſu moderato, qui potius aptus eſt humores ad inferiora promovere.

Curſores præterea in acutos, & graves pectoris morbos perſæpe incidunt, veluti Pleuritides, Peripneumonias; ventis enim, ac pluviis expoſiti veſtibuſque levis armaturæ induti, cum toti ſudore diffluant, ac poſtmodum perfrigerentur, cutis poris obſtructis, non poſſunt quin exitialibus morbis corripiantur, ac præcipue in partibus ſpiritalibus, quæ in curſu magis laborant, & incaleſcunt; Urinas quoque cruentas in-

terdum mingunt, venula aliqua in Renibus
l. 8. c. 4. diſrupta, quam ob cauſam *Celſus*, ubi renes fuerint male affecti, curſum improbat. Hernioſi quoque facile fiunt, peritonæo ob aerem nimis compreſſum, & cohibitum diſrupto vel
l. 3. c. 53. dilatato; hinc *Paulus Ægineta* ſcripſit, iis, qui bubones & rupturas habent, a curſu cavendum eſſe.

In curſu majorem eſſe aeris inſpirationem, quam exſpirationem, pro certo eſt; ut vires enim ad curſum continuandum perſtent, neceſſe eſt, ut Aer intra Thoracis caveam cohibeatur; laxatis enim per multam exſpirationem Thoracis muſculis, concidere experimur vires; inflato vero Thorace, Pulmonibuſque diſtentis, muſculorum, ac fibrarum totius corporis tonus firmatur. Si tamen curſus ſit nimis concitatus, ac longus, multo Aere oppletis Pulmonibus, Pulmonares veſicæ inflantur, & ſanguini a dextro cordis ſinu per vaſa pneumonica tranſeunti remora injicitur, arctatis quippe, & compreſſis ductibus; hinc vaſorum ruptiones, & ſanguinis rejectiones contingunt; quod etiam obſervat
6. Epid. com. 2. & 7. Meth. *Galenus*. Ob eandem cauſam aſthmaticæ paſſiones iiſdem oboriuntur, tum primariæ, tum ſecundariæ, id eſt, convulſivæ, acris ſeri nempe per muſculos intercoſtales diffuſione facta, ipſoſque ad violentam contractionem cogente. *Enecat me ſpiritus, vix diffe-*

differo anhelitum, ajebat Curſor apud *Plautum*. Hinc fit, ut noſtrorum temporum Curſores, ubi 40. annum attigerint, ab hoc miniſterio tanquam emeriti ad publica Noſocomia ablegentur. Mihi profecto Curſores noſtri, quos paſſim videmus in Civitatibus anhelantes præpeti curſu Dominorum ſuorum Rhedas anteire, mihi, inquam, ejuſdem conditionis eſſe videntur, ac illi, quos eleganter delineavit *Ælius Spartianus* in vita Imperatoris Veri, qui ſuorum Curſorum humeris alas aptarat, & variis ventorum nominibus appellabat; noſtris enim, ſi non humeris, ſaltem pedibus ſervilis neceſſitas addidit alas. Lubet autem hic Scriptoris verba referre: *Jam illa leviora, quod Curſoribus ſuis exemplo Cupidinum frequenter alas addidit, eoſque Ventorum nominibus ſæpe vocitavit, Boream alium, alium Notum, item Aquilonem aut Circium, cæteriſque nominibus appellans, & indefeſſe, atque inhumaniter faciens curſitare.* Menech. At. 1.

Curſoribus etiam lien non raro intumeſcit, laxa enim hujus viſceris compages ex nimis concitato motu, ſanguinis plus excipit, quam dimittit, unde ſeroſus humor in illius cavitatibus reſtagnans inflationem facit. Lienem propterea Curſoribus ſolitum antiquitus inuri, quod illis in curſu impedimento eſſet, ſcripſit *Plinius*; ſic modo deſcriptus Servus Plautinus: l. 11. c. 37. H.N.

Genua hunc Curſorem deſerunt,
Perii, ſeditionem facit lien.

Hæc igitur ſunt Curſorum vitia, quæ porro ipſimet multa intemperantia, in victu fovent, ac nutriunt. Ab Herniis facile ſe præmunire poterunt ſubligaculo, antequam ab ejuſmodi infortunio corripiantur, quod illis familiare eſt; extenuationem quoque, & carnium abſumptionem reparare poterunt, non ſolum victu humectante, ſed mollibus, & oleoſis frictionibus, ac Balneis, ubi otium illis ſuppetat; quibus remediis occurrent quoque cutis conſtipationibus, quibus poſt ingentes curſus, & ſudationes obnoxii ſunt. Identidem quoque venam ſecando, vaſorum ruptiones, & ſanguinis rejectiones præcavebunt, quod remedii genus, ubi ex gravi aliquo affectu decumbant, nequaquam omittendum. In Curſoribus enim nulla pars magis laborat, ac imbecillior fit, quam Pulmones. *Labor articulis, carnibus cibus, ſomnus viſceribus*; ajebat *Hippocrates*. Motu enim, & curſu roborantur articuli, ſicuti otio, & exercitationis intermiſſione langueſcunt ac torpent; non ſic autem Pulmones, qui in violento curſu incaleſcunt, & naturalem ſuum tonum amittunt.

5. in. 6. Epid.

Hiſce remediis, ac monitis Curſorum incolumitati erit conſulendum; at id genus

nus hominum Medicorum conſilia, & præſidia non expoſcit, niſi cum actu decumbunt, ſeu ab aliquo ex dictis affectibus ob curſuale miniſterium detinentur, quibus in caſibus, non prorſus inutile erit noſſe, quo exercitii genere utantur.

Cum a viſcerum, ac lienis potiſſimum obſtructione male habent (iis remediis adhibitis, quæ infarctus expediunt, qualia ſunt chalybeata) moderata ambulatio loco remedii erit; ſic apud *Plautum*, Cappadox Leno ſe quaſi liene cinctum cum Palinuro conquerens; *Lien diſruptum eſt*, ait, cui reſpondit alter; *Ambula, id lieni optimum eſt.* Curcul. Att. 2. Sce. p.

Caput XXXVI.

De Morbis Equiſonum.

IN eandem claſſem ſatis commode referri poſſunt equiſones, qui in Hippodromis ad equos perdomandos, & inſtruendos operam ſuam impendunt, nec non & Tabellarii, qui mutatis equis propter publica negotia, & commercia litteras huc & illuc deferunt; iiſdem enim pene morbis teneri ſolent, ac paulo ante deſcripti Curſores. Hernioſi etenim facile fiunt, Aſthmatici, ac præcipue Iſchiadici, quem affectum Scytharum proprium eſ-

de Aer. Aq. & loc. ſe ſcripſit *Divinus Præceptor*, cum vitam degerent in aſſidua equitatione, ac eandem ob cauſam infœcundos eſſe. Ruptionem quoque vaſorum pectoris inferre ſolet continua Defin. Med. p. 81. equitatio, uti annotat *Ballonius*, ſicuti non parvam labem renibus, ut non raro Equiſones ſanguinem mingant, ac aliquando lum- 4. Epid. n. 17. borum reſolutionem patiantur. *Qui equitarunt, aut iter fecerunt, in lumbis, ac femoribus reſoluti ſunt*, verba ſunt *Hippocratis*; fiſſuræ quoque in ano, & mariſcæ iiſdem oboriri ſolent, ac præcipue cum equos ſuccuſſatores exercent, ac ſine ephippiis; ad quod morbi ge- l. 14. 84. nus alludens *Martialis*, ſic luſit:

Stragula ſuccincti Venator ſume Veredi,
Nam ſolet a nudo ſurgere ficus Equo.

Memini Juvenem quendam, Hippodromi noſtri Equiſonem ſatis elegantem, olim me conveniſſe, qui multo cum pudore, multiſque proteſtationibus ſuæ honeſtatis, teſtes ſuperos vocando, mihi dixit, ſe ad longum tempus ſycoſi in ano laborare, quem juſſi hilari animo eſſe, nec quicquam fœdi de illo me ſuſpicari, cum id Artis, cui ſe addixerat, eſſet vitium.

In clunibus quoque, ac interfœmineo, iiſdem fieri ſolent ulcera diuturna dyſepulotica, & calloſa, & varices in cruribus. In hanc rem pulcherrima hiſtoria extat 7. Epid c. finem. apud *Hippocratem*, quam hic referre lubet ex

ex verſione Fœſii: *Qui ad Elealcis fontem habitabat ad ſex annos hippurin habuit, & inguinum tumorem, varicem, & diuturnas defluxiones in coxendicem, aut articulos.* Morbum igitur ex equitatione nimia contractum, *hippurin*, vocat *Hippocrates*, ulcus calloſum nimirum in clunibus, veluti interpretatur *Valleſius.* En quot mala Equiſonibus, & cunctis, qui intemperanter nimis equitatione oblectantur, ſolent contingere. Horum omnium affectuum ætiologiam reddere, non arduum opus eſſet; valida enim concuſſio potis eſt univerſam totius corporis œconomiam, tam ſolidarum, quam fluidarum partium evertere; omnia enim viſcera a vi

Succuſſatoris tetri, tardique Caballi,

uti ait *Lucilius*, concutiuntur, ac a ſede ſua naturali pene dimoventur, ſicuti & tota maſſa ſanguinea ſuſque deque perturbatur, ac in naturali ſuo motu pervertitur; hinc defluxiones, ſeu ſeri ſtagnationes in articulos, vaſorum ruptiones in Pulmonibus, Renibus, Ulcera, & Varices in cruribus, ob retardatum ſanguinis refluxum, dum in iis præcipue, qui Equos inſtituunt, femoris & crurum muſculos intentos eſſe, neceſſum eſt, ne dejiciantur. Profecto ſi perpendamus, quanto virium niſu opus ſit, cum quis Equo currenti inſidet, vel illum ad varios motus inſtruit,

cum totum fere corpus in actione tonica, & magna muſculorum contentione detineatur, mirum non erit, ſi prædictis affectibus teneantur Equiſones.

2. de Diæt. Ver. 456. Martianus egregius *Hippocratis* Commentator locum quendam exponens, ubi *Divinus Præceptor* ſtatuit, qualem poteſtatem habeant in noſtris corporis ſtatu permutando curſus longi, curvi ſenſim facti, reverſivi, circulares, rationem affert elegantiſſimam, quare circularis curſus tantopere lædat, Equiſonum exemplo allato; hæc autem ſunt illius verba: *In circulari curſu corpus vehementius laborat, quia dum homo in orbem currit corporis moles, & pondus, uni tantum parti incumbens, eam mirum in modum aggravat, unde corpus vehementer defatigatur, & ideo, hoc curſus genus omnium maxime corpus extenuare poteſt. Quam quidem veritatem confirmabunt Equiſones, quandoquidem plus laborant equi in hac indefiniti curſus exercitatione, unius horæ ſpatio quam duarum in recto, circulareſque eos adeo enervant, ut nullus quamvis robuſtiſſimus equus dimidiatæ horæ ſpatio curſum circularem tolerare valeat.* Præcipua autem eorum, qui equis perdomandis, ac inſtruendis addicti ſunt, cura ac diligentia in hoc verſatur, ut in curſu circulari, & indefinito, uti illum appellat *Hippocrates*, equos exerceant.

In-

Infœcundos, & ad coitum impotentes fieri aſſidue equitantes, exemplo de Scythis allato, ex *Hippocrate* ſuperius dictum, quod fieri credendum, eo quia lumborum, & partium genitalium robur ex aſſidua illa ſuccuſſatione diſſolvatur. Contrarium tamen viſus eſt ſenſiſſe *Ariſtoteles*, qui litteris prodidit, equitantes libidinoſos eſſe, ob continuam pudendorum incaleſcentiam, & confricationem; quod equidem de moderata equitatione, & ſuper gradarium, & tolutarium equum, eſt intelligendum. Magna ergo ſunt incommoda, quæ hujuſmodi exercitationis genus conſequuntur, ac præſertim ſuper Succuſſatorem, & Curſualem Equum, ut *Caſſiodori* vocabulo utar, qui Curſuales Equos eos appellabat, quibus utebantur Tabellarii, (& nos vocamus *Cavalli da poſta*) quos Theodoricus Rex edicto vetuit, ne ultra centum libras onerarentur, abſurdum quippe exiſtimans, *ut, a quo celeritas exigitur, ponderibus opprimeretur.*

Se. 4. Prob. 12.

l. 5. Ep. 5.

Non ibo tamen inficias, quin multa quoque commoda ex moderata, & leni equitatione conſequantur, ut interdum remedii loco ſit ad chronicos morbos profligandos; etenim commoda equitatio ex *Hippocrate* calefacit, exſiccat, & extenuat, & ab *Avicenna* ad exturbandos lapillos a Renibus, & urinam ciendam commendatur.

2. de Diæt. n. 28.

l. 3. Fen. 19. Tra. 2.

Sec. 4. de Colica Bil.

tur. Inter recentiores *Thomas Sydenham* ad Hepatis, ac Lienis obſtructiones expediendas equitationem magnis laudibus extollit. Memini me Equiſonem juvenem curandum habuiſſe, qui, cum ab acuta febre evaſiſſet, ac mox lienoſus factus ad Hydropem propenderet, hortatu meo, cum ad ſolitum miniſterium, licet imbecillis ac luridus, rediiſſet, unius menſis ſpatio integræ valetudini eſt reſtitutus.

Quod vero curationem eorum Affectuum attinet, quibus Equiſones ac Tabellarii teneri ſolent, Lectorem non adeo morabor: proſtant enim apud Practicos hujuſmodi curationes; quas quilibet adire poterit, ubi tales affectus ſint curandi; id potiſſimum advertendo, ut cauſa occaſionalis amoveatur. Cautiones quaſdam tantummodo lubet proponere, quas equitantibus uſui eſſe poſſe exiſtimo. Ne ob nimiam equitationem, diſrupto, aut laxato peritonæo, Hernia contingat, ſubligaculum geſtandum; ſic enim facilis eſt præſervatio. Salubris nonnullorum conſuetudo eſt non adeo longis ſuppedaneis uti, ac multo magis ſi quis ſit hernioſus, ac illi interdum neceſſaria ſit equitatio, brevi ſtapede erit utendum. Ubi ſuſpicio aliqua eſſe incipiat de vaſis alicujus ruptione in Thorace, ſeu Renes, & Veſica laborare cœperint, hujuſmodi exercitium

able-

ablegandum, nihil enim his partibus equitatione magis noxium.

Percelebris olim Equiſo, ac alter Meſſapus Equûm domitor ac Inſtitutor, fuit Lodovicus Corbellus, Mirandulanus Civis, ut ob ſui præſtantiam in inſtruendis Equis ad Aulam Philippi Quarti Hiſpaniarum Regis, accitus fuerit. Hic tandem poſt multam equitationem, magnam ſanguinis vim per os rejecit, ac paucos poſt menſes, irritis omnibus medicis præſidiis, eo deductus eſt, ut in dies moriturus crederetur; ille neſcio quo inſtinctu, cum omne fere alimenti genus reſpueret, carnem ſuillam appetere ſe dixit, qua comeſta melius habere viſus eſt, ac ea poſtmodum elixa, ac præcipue ex lactente porculo, uſus eſt, quo cibi genere ſupra annum vitam produxit.

Caput XXXVII.

De Bajulorum Morbis.

In populoſis Civitatibus, maritimis præſertim, uti Venetiis, ob magnum hominum variis e locis confluxum, & mercium copiam, ingens viſitur Bajulorum multitudo; perneceſſarius enim eſt illorum uſus ad apportandas, & exportandas merces e navibus onerariis. Videamus

mus itaque quibus morbis laborare ſoleant homines iſti clitellarii, uti illos appellat *Plautus*. Hi ergo ex magnorum ponderum ſuper humeros geſtatione, varios perſæpe, eoſque ſatis graves morbos, patiuntur; cum enim magna omnium muſculorum intentione, ac præſertim Thoracis, & Abdominis, ſpiritum, & anhelitum continere illis neceſſe ſit, non raro vaſorum pectoris ruptiones contingunt. Bajulus etenim, cum primo ponderi humerum ſupponit, multum aeris inſpirat, ac poſtmodum parum exſpirat: quare pulmonares veſiculæ valde inflantur, ita ut vaſa pneumonica ſanguinem deferentia, & excipientia, ob compreſſionem munere ſuo non rite fungantur, propterea nil mirum, ſi vaſa ſanguinea nimis diſtenta facile diſrumpantur.

In Moſtel.

Eandem ob cauſam fracto muſculorum Thoracis tono, & Pulmonum ſtructura vitiata, Bajuli facile aſthmatici fiunt, Pulmonibus perſæpe, ob ſpiritum diu detentum, coſtis adhærentibus, uti ex Cadaverum ſectione non ſemel obſervavi. Varices quoque prægrandes iiſdem in cruribus ſuboriri ſolent, ſanguinis nempe motu, ob femorum & crurum muſculos nimis diſtentos, ad ſuperiora retardato, unde fit, ut venarum in valvulis dilatatio contingat. Omnes præterea gibboſi temporis

poris progreſſu fiunt, dorſi vertebris ad anteriora inflexis, & habitum in tali ſitu contrahentibus. Quamvis autem Mechanicæ regulas non calleant, Natura tamen ipſos docuit, facilius geſtari pondera ſuper humeros, pectore incurvo, quam recto corpore.

Hernioſi quoque non raro fieri ſolent Bajuli; etenim dum ſpiritum cohibent, facili negotio Peritonæum diſrumpitur, vel dilatatur; *Hildanus* caſum refert Fabri lignarii, cui ex elevato pondere omentum prolapſum eſt in ſcrotum, & mors die ſeptima ſubſequuta eſt. Phthiſi quoque eoſdem obnoxios eſſe, tradit *Felix Platerus*, caſum referens Lapicidæ & aliorum, qui ingentia pondera elevando, ſanguinem per os rejectarunt. Cent. 1. Ob. 72. Qu. pat. Q. 56.

Caſum non abſimilem, & notatu dignum habemus ex *Hippocrate* his verbis: *Qui Aſinum ex pacto elevavit, ſtatim febricitavit. 3. 4. 7. 8. ſanguis erupit, judicatus eſt, alvus erupit.* Cum Bajulus ille ſuarum virium jactator, ſtatim febricitarit, indubium eſt, magni illius ponderis elevationem, cauſam occaſionalem febris fuiſſe; ex qua parte tamen ſanguinem effuderit, non indicat *Hippocrates*; *Valleſius* in commento putat e naribus prodiiſſe, & hoc pacto ſolutam febrem, & alvum humidiorem factam, cum ex aphoriſtico do- 4. Epid. n. 13.

cu-

cumento, *Ubi ſanguinis fluxerit multitudo, quacunque ex parte, alvus ſoleat fieri fluidior.* In hiſtoriis epidemicis tamen *Hippocrates* pro more habet, verbum illud addere, *e naribus.* Quacunque vero ex parte ſanguis eruperit, conſtat facilem eſſe in hiſce hominibus e pectore, e naribus & hæmorrhoidibus quoque, ſanguinis rejectionem, unde poſtea graves morbi ſubſequantur.

4. Aph. 27.

Tot ergo modis Bajuli ab Arte, quam exercent, male vexantur; propterea Medico Practico non inutile fuerit proprios, & peculiares illorum morbos noſſe, quapropter ubi conſilium expoſcant, vel actu decumbant, ſolita cautione erit procedendum. Quoniam vero id genus hominibus mos eſt pleno victu virium robori ſtudere, uti mos erat Athletis, idcirco in illorum curationibus ſanguinis miſſio primas tenebit, tum & quæ ſtomachum expurgent, nec non quæ laſſitudinem tollant, ut balnea, frictiones, ac ſimilia. Quia vero herniis obnoxii eſſe ſolent, monendi ſunt, ut ad præcautionem ſubligaculis utantur, nec Miloniano auſu, ut interdum ſolent, invicem decertent, quis in magnis ponderibus geſtandis robuſtior ſit, ne iis contingat, quod illi evenit, qui ex pacto Aſinum elevavit.

In hanc rem liceat mihi Mechanicum Problema proponere, ſcilicet cur Geruli

faci-

facilius geſtent onera ſuper alterum ex humeris curvi, & proni, quam recti, quando recti majori robore, ac ſine caſus periculo, deberent pondera ſuſtinere, eo modo, quo Columnæ & Trabes in ſitu recto, ad Horizontem ingentes ſuſtinent moles; ſic Mulieres noſtrates ruſticæ ſuper caput ingentia pondera ac centenas libras, & aliquot milliaria, ad Urbem deferunt; at iſtæ ſemper rectæ incedunt, ac ſedulo cavent, ne quicquam a perpendiculari deflectant, alioquin ſub pondere conciderent. An id fieri cenſendum, quia pondus in ſitu erecto Claviculam, Os parvum, premeret, ac magis in medio, quam in extremitatibus, adeo ut facile illam poſſit confringere; in ſitu vero inflexo, & ad anteriora prono, pondus ſuper Omoplatam, Os magnum, latum & robuſtum incumbens, minus dolorificam preſſionem inferat, nec tam facile illam poſſit infringere, hancque ob cauſam Bajuli, ſic facilius, & tutius pondera geſtari, pondera advertentes, curvi incedunt? id autem veriſimile videtur, idem enim Corpus grave minus dolorifica preſſione ſuſtinetur, v. g. a tota manu, quam ſolo digito; ſicuti etiam pila aurea, v. g. unius libræ in manus vola majorem preſſionis ſenſum efficit, quam pila lignea ejuſdem ponderis; quia pila aurea minoris molis totam vim

ſuam

ſuam in minores partes ſubjectas exercet, quam pila lignea. Pondus ergo ſuper Bajuli humerum in ſitu curvo adaptatum, præterquam quam quod ſuper robuſtiorem partem incumbit, pluribus quoque corporis partibus innititur, quam ſi corpus Bajuli eſſet in ſitu recto, ſive corpus grave ſit ſolidum, ut lignum, ſeu flexile, ut Tritici Sacculus, ideo melius toleratur, & ob hanc cauſam Bajuli, pondere impoſito, illico ad anteriora curvantur, Clunibus ad poſteriora exporrectis, ut in directionis linea perſtet gravitatis centrum. Venetiis, ac Ferrariæ, obſervavi onerarios hoſce homines ſaccos tritici, aliaque pondera, non ſuper humerum, ut noſtris mos eſt, ſed ſuper collum, & dorſi vertebras geſtare, ita ut pondus ſuper totum dorſum geſtantis incumbat, ajuntque, ſic minus ſub pondere laborare, ac premi, quam ſi ſuper alterum ex humeris pondus ferant, quod rationi congruum eſt; adeo verum eſt Poetæ illud, *Leve fit, quod bene fertur onus.* Mulieribus vero ſuper caput magna pondera geſtantibus neceſſe eſt rectas incedere, nam ſi caput inflecterent, corpus grave illi ſuper incumbens extra directionis lineam poſitum neceſſario caderet; facile præterea magna pondera cum admiratione ſpectantium ſuper caput geſtant, rectæque & agiles incedunt, quia

quia pondus ſuper calvariam, Os robuſtum, & concameratum, ac ſuper vertebras directe incumbens, poſitum eſt.

Caput XXXVIII.

De Athletarum Morbis.

QUamvis ob tot rerum viciſſitudines multa Veterum inſtituta obſoleverint, veluti Athletarum, & Gladiatorum Spectacula, quæ ludos, & munera vocabant, quaſi ludus, & egregium munus eſſet, hominum lanienam populis exhibere; lubuit tamen pauca quædam de Athletis, ac illorum morbis perſtringere, ut ſaltem appareat, quam accurata eſſet antiquitus Medicorum ſolertia in examinandis, & curandis Artificum morbis. Nemo in Medicina tam novus hoſpes eſt, nec quiſquam in Scholas Medicas pedem immiſit, ad cujus aures non inſonuerit *Hippocraticum* illud Oraculum, *Habitus Exercitatorum &c.* cujus genuina expoſitio tot ingenia diu exercuit, ac torſit, tot editis commentariis, quibus nihil adjicere auderem, poſtquam Celeberrimus L. Tozzius, Archiater Pontificius, Aphoriſmorum Hippocratis ſolidam ac veram interpretationem juxta Recentiorum dogmata aggreſſus eſt.

Magna profecto antiquitus ob ludorum frequentiam Athletarum, & Palæſtritarum erat multitudo; neque enim ſervile erat exercitium, ſed liberorum quoque & nobilium Adoleſcentium, qui a Pædotribis ad varia exercitationum genera erudiebantur; ſic apud *Terentium* Parmenio Thaidi Juvenem offerens, ajebat: in Eunucho.

Fac periculum in literis, fac in palæſtra,
In Muſicis, quæ liberum ſcire æquum eſt,
Adoleſcentem ſolertem dabo.

Quare ſatis frequentes contingebant caſus, quibus Athletæ medica ope indigerent. Affectus autem quibus corripi ſolebant, erant Apoplexiæ, Syncopes cardiacæ, Catharri ſuffocativi, vaſorum ſanguinis in pectore ruptiones, ac frequentes repentini interitus. Horum affectuum cauſa potiſſima erat ſumma humorum plenitudo, ac vaſorum diſtentio, ut ſanguinis motus vel inſigniter retardaretur, vel prorſus tolleretur; hinc venarum interceptiones, ut Hippocratica phraſi utar, ſanguinis ſcilicet reſtagnatio, ac fluidorum omnium ſtaſis, ut neceſſe foret ſubitam mortem ſubſequi; quod eo frequentius contingebat, quia ab otio & opiparo victu pro virium robore, ad luctam & palæſtram tranſitum facerent; periculoſius eſt enim ex *Hippocratis* Oraculo *tranſire ab otio ad negotium, quam a negotio ad otium.* de rat. Vic. in ac. n. 24.

otium. In vehementi quippe exercitatione valde incaleſcit, ac rareſcit maſſa ſanguinea, ut non tam prompte fieri poſſit ſanguinis ab arteriis in venas elutriatio, ſeu non tam cito per venas remeet, veluti meat ac diſcurrit per arterias, multoque minus ubi adſit ſumma vaſorum plenitudo.

Qualis porro eſſet Athletarum victus, & quam elegans, ſatis expreſſit *Cous Senex*, in hiſtoria Biantis his verbis: *Bianti pugili, quum natura vorax eſſet, contigit ut in affectiones cholericas, bile ſurſum, & deorſum exeunte, delaberetur, ex carnis eſu, maxime vero ex porcinis carnibus crudioribus, & ex ebrietate Vini odorati, & placentis, ac dulciariis ex melle, & cucumere, & pepone, lacte, & polenta recenti.* 5 Epid. n. 27

En quomodo ſe infarciebant Athletæ, ut euſarciam, & fortes habitus ſibi adſciſcerent; ſic *Ariſtoteles* ſcripſit, Athletas variis formis affici, eo quod tam varios cibos conficere, & æqualiter diſtribuere nequirent; quare non immerito *Plato* Athletas vocabat ſomnolentos, ignavos, & vertiginoſos. 4 de gen. Ani. c. 3. & 8. Polit. 3. de Rep.

Galenus quoque pluribus in locis Athleticam artem multis probris oneravit, ac tum animo, tum corpori damnoſam appellavit, ſuo periculo forſan edoctus, ut ex eodem habemus; annum enim agens Suaſ. ad bonas artes & l. ad Thraſib.

Com. 1. in lib. de Artic. n. 60. trigeſimum, ut ipſe ait, cum Romæ degeret, inani forſan gloria pellectus, ut inter ſtrenuos palæſtritas haberetur, dum in Gymnaſio ſe exerceret, humeri luxationem paſſus eſt, ob quam graviſſimum vitæ periculum ſubiit, ut videre eſt ex curatione illi adhibita, & ab eodem deſcripta, cum parum abfuerit, quin nervorum diſtentione corriperetur, adeo ut illi neceſſum fuerit totam diem, ac noctem luxatam partem calido oleo perfundere, pelle toti corpori ſubjecta, ſuper quam nudus jacebat, cum Caniculæ æſtus urgeret.

Quibus præſidiis Athletarum malis ſuccurrerent veteres Medici, nemo non novit; Venæ ſectio, eaque ſatis liberalis, potiſſimum remedium erat, non ut corpus rurſus nutriri inciperet, ſed ut motus ſanguinis reſtitueretur, qui in Vaſis pneumonicis, vel Arteriis carotidibus interceptus, potis eſſet citam mortem inferre. Purgationes quoque validas adhibebant, ſicuti & tenuiſſimam diætam, quoties morbus daret inducias, multaque alia remedia adminiſtrabant, tum pro curatione, tum pro præſervatione, ut qui frequenter præ manibus hujuſmodi Artifices haberent curandos.

Venereorum uſum Athletis ſolebant Gymnaſtæ interdicere, ne illorum corpora

ra enervarentur, imo verenda illis infibulare conſueverant; elegans eſt *Martialis* Epigramma de Menophylo Judæo, cui, dum l. 7.

Luderet in media, populo ſpectante, palæſtra,

Delapſa eſt miſero fibula, Verpus erat.

Nimia tamen a Veneris uſu temperantia cum pleno victu, eoſdem ad nimium torporem interdum deducebat, idcirco, ut ait *Plinius*, detractis fibulis, Venereorum uſum illis permittebant, quo pacto hilaritas, & priſtinum robur illis reſtituebatur; nam ex *Celſo*; *Concubitus neque nimis concupiſcendus, neque nimis pertimeſcendus, rarus excitat, frequens diſſolvit. Sic Hippocrates; Labor, Cibus, Potus, Somnus, Venus; omnia mediocria.* l. 28. c. 6. H. N. l. 1. c. 1. 6. in 6. Epid.

CAPUT XXXIX.

De Lepturgorum Morbis.

In cenſu Artificum quidam ſunt, quorum ſtudium circa ſubtiliſſima artificia exercetur, quales ſunt Aurifabri, Automatarii, qui ſcilicet horologia fabricanrur, Pictores, qui in gemmis imagines pingunt, Scriptores, qualem eum fuiſſe arbitrari licet, qui *Homeri Iliada* in membrana ſcriptam in nuce incluſit, ſi Tul- vid. Plin. l. 7. c. 21.

Tullio credimus. Infortunium ergo, quod hujuſmodi Artificibus ex ſuis opificiis, præter vitæ ſedentariæ incommoda, impendet, eſt Myopia, affectus nempe oculorum ſatis notus, cum ſcilicet objecta viſibilia oculis propius admovere neceſſe eſt, ut poſſint perſpici; hinc videre eſt, hoſce Artifices omnes fere perſpicillis uti in operibus ſuis elaborandis. *Wedelius* hujuſmodi Artificum particularem mentionem habet, quos ait debilitate viſus laborare, eo quia partes, quæ magis exercentur, ſoleant magis debilitari; lubet tamen aliam rationem ab Opticæ principiis deducere.

Path. Dog. Se. 2. c. 10.

Nihil eſſe, quod modum, quo viſio perficitur, illuſtrare poſſit, quam Conclave obſcuratum, in quo rerum externarum imagines in candido linteo depinguntur, mihi ſemper viſum eſt, quod primum *Platero*, mox Fortunato Plempio in ſua Ophtalmographia debemus. Etenim ſi vitrum convexum foramini Cameræ obſcuratæ inſertum fuerit, quo propius objectum foramini apponatur, neceſſe erit linteum a foramine removere, ut in ipſo imago objecti diſtincte repræſentetur, quo vero longius objectum viſibile removeatur, admovendum foramini ſit linteum, alioquin confuſæ apparebunt rerum imagines; cum ſolum in puncto coitio-

l. 4. Prob. 39.

tionis radiorum, tanquam a penicillo in Retina diſtinctæ depingantur imagines. Oculum itaque cujus ſit magis commendabilis ſtructura, ad remota, & propinqua clare & diſtincte videnda, mobilem eſſe neceſſe eſt, & aptum ad figuræ mutationem, ut vel retiformis tunica, vel humor cryſtallinus loco facile dimoveantur. Paſſim experimur, quod quando remota non ſatis clare perſpicimus, eo quia radii fere paralleli oculum ſubeuntes poſt pupillam propius coeant, experimur, inquam, quod oculos, muſculorum & palpebrarum ope, conſtringendo & arctando, objecta, quæ antea confuſe tantum videbamus, ejuſmodi Oculorum figuræ mutatione clarius videmus, ac diſcernimus.

Lepturgis igitur, qui circa minutiſſima opificia tota die ſedentes occupati ſunt, neceſſe eſt, ſi res tenuiſſimas diſtincte videre ac diſcernere debeant, ut acie intenta, & oculos motu veluti tonico fixos detineant; proinde etiamſi ex ſua natura mobiles Oculos habeant, quod, ut diximus, ad res tam remotas quam propinquas diſtincte perſpiciendas valde confert, ob hujuſmodi tamen contentionem, & motum tonicum, habitum quendam contrahunt, adeo ut retiformis tunica in eodem ſitu obfirmata, poſtmodum per-

ſtet, nec amplius pro lubitu moveri poſſit ad res remotiores clare videndas, & hanc ob cauſam, hoſce Artifices viſus imbecillitas, quam Myopiam appellant, fere ſemper comitetur.

His accedit, quod dum Oculi perpetuo ad opus intenti & immoti perſtant, humores craſſeſcunt, & una cum fluiditate perſpicuitatem amittunt, ſicque his Opificibus viſus imbecillitas paulatim ſuboritur; propterea etiamſi ex ſui natura oculos ſortiti ſint viſus alacritate præditos, Myopes & luſcioſi evadunt.

Talem ergo calamitatem ex Arte ſua Lepturgi referunt, & ab elegantiſſimis operibus tanti uſus, qualia ſunt Horologia potiſſimum, talem viſus imbecillitatem accerſunt, ut ante ſenium pene cæci fiant. Novi ego Mulierem Hebræam in hac Civitate, cujus præſtantia in hoc potiſſimum commendabatur, quod perlas filo indere, ac tali ordine, & ſuo loco illas noſſet diſponere, ut illarum defectus, & menda, ſi quæ eſſent, non apparerent, ex quo mangonio non vulgarem cenſum ſibi comparavit; aſt annum 40. ingreſſa a nullo perſpicillorum genere opem referens, Lepturgiæ jam Vale dixit. Typographos quoque non raro audivi conquerentes, quod dum oculos ad minutos characteres conſpiciendos, & compin-

pingendos ſemper haberent intentos, non levem robuſtæ primæ ſuæ viſionis jacturam fecerint.

Quibus præſidiis horum Artificum calamitati ſuccurri queat, ego certe non video: neque enim ipſis, ut Artem deſerant, unde lucrum & victum captant, tam facile quis perſuadeat, neque Medico remedium ſuppetit, quo, inveterato jam affectu, oculis priſtinum robur, & mobilitatem reſtituat. Neque enim purgationes, venæ ſectiones, aliaque medica præſidia hic locum habent, quando cætera ſani ſunt hi Artifices, ac ſatis vegeti, ut ſpiritus craſſi, ac tenebricoſi in hac re culpari nequeant, neque pharmacis plectendum ſit innoxium caput.

Non inutile tamen, præter perſpicillorum uſum, eſſet, ſi tales operarii non ſemper obſtipo capite ad opera ſua intenti eſſent, ſed identidem manum de tabula, & oculos aliorſum diverterent, ac horas aliquot interpolate operi ſuo ſurriperent, oculoſque objectorum diverſitate recrearent. Non enim ſatis quis credat, quantum ad membranarum oculi mobilitatem, ac humorum nativam fluiditatem ſartam tectam ſervandam conferat, varia ac diverſa objecta, propinqua, remota, directe, oblique, & quoquomodo intueri; hoc enim pacto naturalis diſpo-

ſitio, quam habet Oculus, conſervatur, ut pupilla modo corrugetur, modo dilatetur, & humor cryſtallinus modo ad pupillam propius, cum opus eſt, poſſit accedere, modo recedere, prout uſus ac neceſſitas exigit, tum remota, tum proxima objecta perſpiciendi; alioquin Oculo idem continget ac cæteris partibus, quæ, ſi in eodem ſitu diu detineantur, obrigeſcant, ac ad motum minus aptæ reddantur. Id ſatis planum eſt in iis, qui obſcuris in carceribus diu fuerint detenti, ac poſtea educti; ſenſim enim luci captandæ debent aſſueſcere, cum in tenebris pupilla diu dilatata, ac illius elatere infirmato, prompte conſtringi, uti ſolebat antea, quodammodo dediſcat.

Caput XL.

De Morbis, quibus tentari ſolent Phonaſci, Cantores, aliique hujus generis.

NUllum exercitii genus reperire eſt tam ſalubre, tam innoxium, quod intemperanter adhibitum graves noxas non inferat, quod ſatis experiuntur Phonaſci, Cantores, Oratores Sacri, Monachi, Moniales quoque ob continuam in Templis Pſalmodiam, Rabulæ forenſes, Præcones, Anagnoſtæ, Philoſophi in Scholis

lis ad ravim uſque diſputantes, & quotquot alii, quibus cantus, & vocis exercitatio Artis loco eſt. Hi ergo, ut plurimum, hernioſi fieri ſolent, ſi Spadones excipias, quibus exſecti ſunt teſtes. Ob longam enim, arctatamque aeris exſpirationem pro cantus modulatione, ſeu recitatione, muſculi abdominis reſpirationis muneri inſervientes, nec non Peritonæum laxitatem contrahunt, unde Herniæ inguinales facili negotio ſuccedunt, non ſecus ac in Pueris, quibus ob nimiam vociferationem, & ploratum tumores in inguinibus apparent. Id potiſſimum in Cantoribus, & Monachis obſervavit *Falloppius* noſter; *Cantores*, ait ille, *qui gravem vocem faciunt, Baſſum vulgo vocant, nec non cucullati iſti Monachi ſunt ut plurimum hernioſi, nam continuo clamitant, ad clamorem autem, & magnam vocem concurrunt muſculi abdominis.* Hoc itidem teſtatur doctiſſimus *Mercurialis*, qui ait, Cantores noſtrates herniis obnoxios eſſe: non ſic veteres, qui vocis exercitationi operam dabant, nam illi *balneis frequentius utebantur, quorum beneficio, peritonæum, ſcrotum, ac teſtium utriculi humectarentur, magiſque tuto extenderentur, & hoc pacto emollita non tam facile diſcindebantur, uti nunc fieri aſſolet.* Ego certe non paucas ex Monialibus obſervavi, præ cæteris Mulieribus, Her-

T. 3. de Hernia c. 21.

l. 6. Gym. c. 5.

Hernia laborantes, dum cantibus, non ſecus ac Monachi, nimis indulgent.

l. 6. c. 5. *Mercurialis* in ſua Gymnaſtica advertit, *acutam vocem capitis diſtentiones, temporum palpitationes, cerebri pulſationes, oculorum inflationes, auriumque tinnitus efficere*; quod non contingit in vocem gravem edentibus, multa enim aeris inſpiratione, & anhelitus cohibitione opus eſt ad acutam vocem edendam, ac diu ſuſpendendam, veluti quilibet in tonorum Scalari cantu experiri poteſt; ubi enim ad Scalæ ſummum perventum fuerit, muſculos omnes, tum pectoris, tum abdominis, diſtendi neceſſum eſt, unde ſanguini refluo remora injicitur; hinc oris rubor, temporum pulſationes, & ſuperius recenſita ſymptomata. Eandem ob cauſam gravedines, & raucedines Cantoribus vitium familiare eſſe conſueſcunt, expreſſa nimirum e glandulis ſalivalibus, plus quam par eſt, lympha.

Margaritam Salicolam Scevinam, Celeberrimam Theatrorum Syrenem, Mutinæ commorantem novi, quæ poſt exantlatos cantus labores, graviſſima raucedine perſæpe corripi ſolet, quem affectum ſibi familiarem ait poſt diuturnos cantus. Mirum eſt autem, quomodo Mulier iſthæc, quando etiam perfecta fruitur valetudine, pro lubitu, temporis fere momento,

to,

to, magnam craſſæ lymphæ copiam ex ore eliciat; tam patulos habet ſalivales fontes, quod non niſi violentæ cantus modulationi acceptum refert. Eadem quoque mihi retulit, quod poſtquam in Scena hianti ore diu cantum ſine novo aeris inſpiratu ſuſpenderit, brevi vertigine corripi ſoleat.

Cum ergo cantus, & ſermo concitatus, caput impleant, & gravitatem inferant, non immerito Medici in capitis doloribus, ac variis ejuſdem affectibus ſermonem, lectionem, prorſus interdicunt, ut rem noxiam.

Nullum pene exercitii genus eſſe, ex quo totum Corpus magis incaleſcat, quam e vocis exercitatione, ego certe exiſtimo; video enim Oratores ſacros, poſtquam ad horam dixerint, totos multo ſudore diffluere. Pulmones autem forſan magis, quam in curſu, laborant, ob inæqualem reſpirationis tenorem in cantu, recitatione, lectione, cum modo remiſſe, modo intente, prout res exigit, pronunciatio exire debeat. Mirum itaque non eſt, ſi anheloſi fiant, ac interdum, aliquo Vaſe in pectore diſrupto, ſanguinem rejiciant; uti nuper obſervavi in eloquentiſſimo Oratore S. I. qui cum e gravi morbo evaſiſſet, necdum ſat bene convaluiſſet, auſus ſuggeſtum conſcendere, & Pa-

ne-

negyrim recitare, copioſum ſanguinem per os effudit.

l. 5. Ep. 19. In hanc rem elegantiſſima *Plinii* Epiſtola lectu digna eſt, in qua *Plinius Paulino* libertum ſuum Zoſimum graviter ægrotantem ob ſanguinem rejectum, & tabis pulmonaris ſuſpicionem, commendat. Hunc variis artibus inſtructum deſcribit, ac præcipue in legendo, ac recitando; eum, cum intente, & inſtanter pronunciaret, ſanguinem rejeciſſe, ait, & hanc ob cauſam miſſum in Ægyptum, ex quo loco cum rediiſſet confirmatus, dum per continuos dies imperaret voci, tuſſicula veterem labem admonente, rurſum ſanguinem reddidit. Monet itaque Paulinum, ſe Libertum hunc ſuum in illius prædia, quæ Foro Julii poſſidebat, ob aeris ſalubritatem miſſurum, rogatque, ut eam villam Liberti ſui commoditati patere velit.

2. de Diæta. n. 26. Auream *Hippocratis* ſententiam annotatione dignam hic lubet memorare: *Quicumque labores vocis ſunt, velut ſermo, aut lectio, aut cantus; omnes hi animam movent.* An per animam intelligi voluit *Hippocrates* ipſum ſanguinem, eo quod a vocis exercitio tota ſanguinis ſyſtaſis magnis motibus concitetur? Sanguinem autem animæ ſedem eſſe, communis eſt opinio, imo pro anima ipſa accipi ſolere, ſatis perſpectum eſt:

Pur-

Pupuream vomit ille animam.—— Æneid. l. 9.

ajebat *Maro.* Sanguineam maſſam in cantu adeo incaleſcere, ex ipſorum Muſicorum confeſſione certum eſt, ut peracto Dramate, Scena exeuntes Urinam cruentam interdum reddant. An vero, quod probabilius, pro anima accipiendus eſt ſpiritus, quem per reſpirationem ducimus, & efflamus? Vocis enim exercitatio, ſi cum quocumque alio exercitii genere conferatur, organa ſpiritus valde dimovet, ac agitat. Notum eſt Plautinum illud:

Fœtet anima uxoris meæ.

In eodem quoque Valetudinario ſunt Tibicines, & quicumque alii, qui plenis buccis tibiis canunt; ob ſpiritus enim magnam contentionem, dum tubas, ac tibias inflant, non ſolum prædicta mala, verum etiam multo graviora ſubeunt, nempe vaſorum pectoris ruptiones, ac ſubitas ſanguinis ex ore rejectiones. Caſum miſeratione dignum in ſuis obſervationibus refert *Diemerbroekius* Ob. Med. 56. de quodam Tibicine, qui, cum inter alios tuba canentes excellere appeteret, diſrupta magna in Pulmone Vena, & ſanguine copioſiſſime effluente, intra duas horas exſpiravit.

Remedia quod attinet; ut herniam ſibi familiarem hice Artifices præcaveant, ac eo magis cum ab ea detinentur, ſubli-

ligaculo uti debent, cætera enim remedia, uti Unctiones, Cerata, & Emplaſtra, ridendæ res ſunt. Balnea ex aqua dulci ad vocem integram ſervandam, ſeu exaſperatam emolliendam, non levem præſtabunt operam, ſicuti Therebinthina cypria, & Syrupus ex illa paratus. Balnea tamen præ cæteris præſidiis commendat *Galenus*; ſic enim ille: *Et ſane ita faciunt Phonaſci, qui magno vocis exercitio utuntur, cum contendendo oblæſerint vocem, ſunt autem hi Citharœdi, Præcones, Tragœdiam perſonati repræſentantes; balneis enim multis utuntur, cibos lenes & laxantes edunt.* Ubi vero labes aliqua pectori impendat, quod ex tuſſicula, & corporis habitu prænoſci poterit, abdicatio ab hujuſmodi Arte erit ſuadenda.

7. de Comp. Med. 2. loc. c. 1.

Caput XLI.

De Agricolarum Morbis.

O fortunatos nimium, ſua ſi bona norint Agricolas.

SIc olim Poetarum Princeps; quod forſan de priſca illa mortalium gente, quæ patria rura bobus ſuis exercebat, cenſendum eſt, non ita vero noſtra hac ætate de noſtris Agricolis, quibus in alieno fundo cum perpetuis laboribus, & cum

cum ſumma egeſtate colluctandum eſt. Morbi ergo, quibus ruſticana gens, in Italia ſaltem, ac potiſſimum in Ciſpadana, & Tranſpadana regione tentari ſolet, ſunt Pleuritides, Peripneumoniæ, nec non Aſthmata, Colici dolores, Æriſipelata, Ophtalmiæ, Anginæ, dentium dolores, & corruptiones. Ad binas cauſas occaſionales potiſſimum hoſce affectus licet referre, aerem ſcilicet, & victus pravitatem; aeris quippe inclementiæ expoſiti in agricolationis operibus exercendis, modo auſtralibus, modo ſeptentrionalibus ventis perflati, modo pluviis, ac rore nocturno madefacti, æſtivis ſolibus torrefacti, ut ut fortes, ac duro e robore nati, tam magnas mutationes tolerare nequeunt; quare modo ſudore diffluentes, modo perfrigerati, victu pravo accedente, craſſorum, ac glutinoſorum humorum apparatum cumulant, unde malorum cohors ipſis incumbit. Sic in tota maſſa humorali febrili efferveſcentia concitata, facili negotio in Vaſis pneumonicis, ad quæ fit totius ſanguinis venoſi confluxus, craſſi ac lenti humores reſtagnant, ita ut, veluti pluries obſervavi, quotieſcumque aliqua epidemica pulmonaris conſtitutio graſſari incipiat, a ruſticana gente claſſicum canat, ac in illa tyrannidem exerceat. Eaſdem ob cauſas iis per-

ſæpe contingunt dolores colici, & affectio Hippocondriaca, quam ipſi appellant, *il mal del Padrone*, eo quod talis affectio neſcio quid hyſtericæ paſſionis ſapere videatur; ob alimenta enim craſſa, & viſcida, multa in ſtomacho ac inteſtinis pituitoſi, & acidi ſucci fit congeſtio, unde inteſtinorum lancinatio, ac diſtentio ortum habent.

Cum autem varia, ac diverſa, juxta regionum diverſitatem, & ſecundum varia anni tempora, agricolationis ſint Opera; Hyeme, ac ſub Veris initium morbis pectoris, fluxionibus ad oculos, Anginis laborare ſolent; quorum affectuum cauſa, ut diximus, eſt ſanguinis lentor & craſſities, propter quam pigro lapſu circulum ſanguis abſolvit, & facile reſtagnans Inflammationes variis in locis excitat. Sanguis enim, qui hujuſmodi tempore, vena ſecta, emittitur, tam craſſus eſt, ut ceræ apiariæ, denſitate & colore, ſpeciem referat.

Nullum porro hominum genus eſſe exiſtimo, in quibus majorem mutationem, idque brevi tempore, ſanguis ſubeat, quam in ruſticana gente; iis enim, quibus Verno tempore ſanguis denſus ac glutinoſus detractus eſt, ſub Æſtatis initium, data alicujus morbi occaſione, vividus ac floridus apparet; tanta eſt exercita-

tio-

tionis, ac laborum poteſtas, ut tam prompte in contrariam craſim tranſeat humoralis maſſa, quod non ſic in Urbana gente obſervatur.

Rem ſatis curioſam in noſtratibus Agricolis, ac in Pueris præſertim, non ſemel obſervavi. Menſe Martio circa Æquinoctium, Pueri, intra decennium circiter, in magnam viſus hebetudinem incidunt, ac per totam diem parum ac fere nihil vident, ſicque cæcorum ad inſtar palantes, & errabundi per campos diſcurrunt; ubi autem nox acceſſerit, ſatis commode vident, quæ affectio ſine ullo remedio ſponte deſinit; nam circa medium Aprilis menſem acies oculorum priſtina redintegratur. Sæpius, ubi data eſt occaſio, horum Puerorum oculos obſervavi, & magnam in pupilla dilatationem deprehendi. Affectum hunc Medici Mydriaſim vocant, in cujus cauſa exponenda non ſatis conveniunt Scriptores, ut apud *Sennertum*, *Riverium*, *Platerum*, videre eſt.

Non multum a pupillæ reſolutione morbum hunc differre, tradit *Gorræus*; Defin. Med. mihi itaque viſum eſt, poſſe radios ſolares Martii menſis colliquationem aliquam in Cerebro, ac nervis viſoriis efficere, unde uveæ tunicæ tonus ac taſis diſſolvatur, ut in ſe ipſam concidat. Pueri iſti in ſtabulis impenſe calidis, ac humentibus per

totam hyemem degunt, hyeme vero ſoluta, quod circa Æquinoctium contingit, erumpunt e latibulis, & nuda capita radiis ſolaribus exponunt, ex quo facillime fit humorum diffuſio & liquatio, unde pupillæ dilatatio, ac proinde viſus imbecillitas ob nimiam lucem admiſſam. Sub finem Aprilis poſtmodum a ſolarium radiorum efficacia diſcuſſis, qui influxerant, humoribus, pupilla reſtricta, ac naturali ſuæ tenſioni reſtituta, integra viſio ſine ullo remedio reſtituitur.

Æſtate porro Agricolæ febribus acutis, ac ardentibus non raro corripi ſolent, ac præcipue cum illorum corpora torrere cœperit *ira veſani Leonis*; ſicuti per autumnum dyſentericis fluxibus tentari ſolent, quorum cauſa in horarios fructus, aliaque errata in victu commiſſa videtur referenda. Cum per Autumnum iis mos ſit cannabim, ac linum in aquis paluſtribus macerare, & hoc penſum fœminis præcipue incumbat, ut faſces cannabinos in lacubus ac ſtagnis, in aqua ad Zonam uſque immerſæ, extrahant, ac abſtergant, illarum non paucæ poſt hujuſmodi ſordidum miniſterium acute febricitant, & citiſſime in Libitinæ cenſum tranſeunt, quod non tantum ob cutis adſtrictionem, & prohibitum tranſpiratum, ſed etiam ob ſpiritus animales a tam horrida mephiti

phiti, quæ totam viciniam infeſtat, ad internecionem deletos, fieri credendum eſt. Profecto nunquam magis, nec ſine ratione, Urbanæ genti ſuſpecta eſt ruſticatio, quam hujuſmodi tempore, cum Villæ omnes tetrum odorem exſpirant, quam ſolam cauſam agnoſcit *P. Kircher*, propter quam nonnullæ Civitates ſæviſſimam peſtem interdum expertæ fuerint. Quam virulenti ſint halitus, quos effudunt aquæ, ubi macerata ſit cannabis, ſatis demonſtrat *Schenchius* in ſuis Obſervationibus, Petrus a Caſtro, Simon Pauli, & alii. Quanta ſit odorum vis, quæcumque ea ſit, ſatis norunt Mulieres hyſtericis paſſionibus obnoxiæ.

Scrutin. Peſtiſ. Sa. 1. §. 1.

l. 7. Ob. 8. De Febr. Pūcticul. Quadripar. Bot.

Non parum quoque Agricolarum ſanitati officit eorundem incuria, dum ante Bovilia, & Suilia, ac proprias domos, quæ Augiæ ſtabulum revera dici poſſunt, fimum pro Agrorum ſtercoratione cumulant, ibique per totam æſtatem pro delitiis aſſervant; quare fieri nequit, quin fœdæ exhalationes, quæ jugiter attolluntur, aerem inquinent. Hanc ob cauſam Heſiodus agrorum ſtercorationem damnabat, ſalubritati magis, quam fœcunditati, conſultum volens.

Notat *P. Zacchia* Hortorum Cultores Cachexia, & Hydrope perſæpe laborare; cum enim in locis humidis ob aſſi-

Q. M. L. l. 5. Tit. 4. Q. 7.

duam irrigationem, qua horti indigent, cogantur degere, non poſſunt illorum corpora, quin multum humiditatis combibant. Olitorem quendam memini me curaſſe, paraliticum factum; in uno crurum abolitus prorſus erat motus, illæſo ſenſu, in altero abolitus ſenſus, integro motu. Decocto Guajaci, multiſque aliis remediis poſt multos annos convaluit.

3. Epid. Ægr. 3. Hiſtoria extat apud *Hippocratem*, quam lubet referre: *Qui in Dealcis horto decumbebat, capitis gravitatem, & tempus dextrum doloroſum habebat, multo tempore; cum occaſione vero febris corripuit, decubuit.* In hujus hiſtoriæ expoſitione *Galenus* contra *Sabinum* excandeſcit, qui putabat Hippocratico textui adjectum verbum illud, *horto*, tanquam id morbi anſa extitiſſet; *Galenus* etenim hortorum aerem criminari viſus eſt, ob ſtercorationem, & arborum, veluti buxi, plantarumque conſimilium, pravos halitus.

Qui etiam circa Prata habitant, iiſdem morbis tentari ſolent; Prata enim inſalubrem aerem ob eaſdem cauſas ut plurimum
Zach. l. cit. n. 14. reddunt; hinc apud *Juriſconſultos*, *l. Pratum. de rer. & verb. Signif.* contra vicinum, qui agrum reſtibilem pratenſem velit efficere, intentari poteſt actio. Quare Pratorum Cultores, & Fœniſecæ gravia patiuntur incommoda.

At

At agrorum Cultoribus, quorum tanta eſt neceſſitas, quibus præſidiis ſuccurret Ars Medica? Noſtratibus Agricolis cautiones medicas ad præſervationem proponere, ridiculum pene videtur, quoniam de hac re nunquam, vel raro Medicos conſulunt, ac ſi quis aliquid proponat, non ſunt ſervando. Solummodo animadverſiones aliquas in illorum curatione ſervandas proponam, quotieſcumque ex prædictis affectibus ad Urbem delati in Noſocomiis decumbant, ſeu cum interdum, ſi ſint opulentiores, Medicum accerſunt. Prima cautio itaque in Pleuritide, aliiſque pectoris morbis ſit, ne tam liberaliter detrahatur ſanguis, uti fit in Urbana gente; illorum enim corpora ab aſſiduis laboribus attrita facile exſolvuntur; his accedit, quod ſanguinis ſyſtaſis tota fere gelatinoſa ſit, & partium volatilium effœta; ſanguine propterea nimis large detracto, vires concidunt, nec ſufficiunt ad morbum per anacatharſim exantlandum. Haud ſum neſcius, non deeſſe, qui ſentiant, audentius ſecandam venam ubi ſanguis tam denſus appareat, ad motum illi, ut ajunt, conciliandum; quod equidem facile dictu eſt, ſed quot cautionibus opus ſit, ut per venæ ſectionem a parte, in quam ſanguis influxit, dimoveatur, videant apud Doctiſſimum

de Sang. miſſ. Prop. 6. *Bellinum*. Certum quidem eſt, ſanguinem per ſuos ductus ſponte, & vi ſuæ gravitatis, non moveri, ſed ad impetum faciente ſpiritu, mediante cordis motu, urgeri; quare labefactatis ſpiritibus, tantum abeſt, ut ſanguini motus concilietur, quin potius illi ſufflamen addatur.

l. 1. Eph. p. 96. Quærit *Ballonius*, cur Servorum, & Servarum corpora, dura alioquin, compacta, & ſolida, nec tam lubricæ valetudinis, uti corpora liberorum, cum ægrotant, purgationibus, & venæ ſectionibus magis obruantur, quam corpora, quæ ſunt apertiora, ac molliora? varias rationes affert, quarum potiſſima eſt, quod illorum corpora denſa ſint, ac a duris viſceribus diſtenta, adeoque non tam facile purgantibus auſcultent, neque multum utilitatis ex phlebotomia referant, quod idem ad Agricolas transferri poterit. 7. in 6. Epid. *Hippocrates* quoque Conſtitutionem quandam deſcribit, in qua famulæ, quæ Angina corripiebantur, peribant, non ſic Virgines liberæ. Non ergo ſolum ex habitudine corporum, ſed ex conditione quoque Vitæ, ac Artium, conſiderandi ſunt morbi, & curatio inſtituenda.

Non pauca igitur errata in gentium id genus curatione hanc ob cauſam committi video, eo quia ad virium robur credantur magna remedia facilius tolerare poſſe

poſſe quàm urbanam gentem. Ego certe, nec ſine commiſeratione, paſſim video miſeros Agricolas ad publica Noſocomia delatos, & Medicis junioribus e Schola nuper egreſſis commiſſos, validis Catharticis, & repetitis phlebotomiis penitus exhauriri, nec quicquam attendi inaſſuetudinem, quam habent ad magna remedia, neque virium imbecillitatem ob exantlatos labores; hinc eſt, quod ex his complures in Stabulis ſuis malint occumbere, quam in Noſocomiis, Venis cruore exhauſtis, ac ventre pharmacis exinanito, huic Vitæ extremum Vale dicere. Peracta meſſe in Agro Romano quotannis ægrotantium meſſorum turba implentur Urbis Noſocomia; nec ſatis liquet, num plures Meſſorum vitas falce ſua Libitina demetat, an Chirurgi phlebotomo.

Profecto mihi non ſemel admirari contigit, quomodo ex his non pauci acutis morbis laborantes evaſerint, non dicam ſine remedii ullius ope, quod haud quaquam miror, ſed cum diæta ſatis lauta, & opipara; ut ut enim pauperes ſint Agricolæ, ubi tamen eorum aliquis ægrotat, proximi accurrunt, ova ac pullos deferentes, ex quibus fercula componunt, quo pacto vim morbi vel eludunt, vel ab ærumnoſa vita, quam ducunt, citius ſe expediunt: unde apud nos vulgare dictum effluxit,

fluxit, ruſticanam gentem bene paſtam, ac ſaturam in Orci familiam tranſire, urbanam vero fame, ac inedia inter Medicorum cruciatus miſere occumbere.

Ubi vero è morbo cœperint convaleſcere, ad ſolitam diætam redeunt, Allia, nempe & Cæpas, quas pro bellariis, & victu analeptico avide ſumunt. Medicamenti autem vicem acria iſthæc alimenta ſubire facile crediderim; ſiquidem cum illorum ſtomachus, ac tota maſſa ſanguinea ad acorem vergat, Autumno præſertim, poſt exantlatos Æſtatis labores, Cæpæ & Allia, non ſecus ac remedia antiſcorbutica, apta erunt ad gluten illud diſſolvendum, ac aciditatem temperandam. Ego multos ex his novi, qui Allii & Cæparum uſu cum vino generoſo media hyeme Quartanas febres fugarunt.

12. Meth. c. 8. *Galenus* hiſtoriam refert de quodam Ruſtico colico dolore correpto, qui ſibi medelam hanc paravit; cinxit ſe bene, mox allium cum pane comedit, & in conſueto opere tota die ſe exercuit, quo pacto a colico dolore ſolutus eſt. *Itaque*, (verba ſunt *Galeni*) *ipſe certe id Agreſtium Theriacem appellem, ac ſi quis vel Thracas, vel Gallos, vel denique, qui frigidam regionem incolunt, veſci Alliis vetuerit, non leviter iis hominibus nocuerit.* Aliud remedium ad colicam ſedandam habent noſtrates Agricolæ,

colæ; folia Chamepithii accipiunt, contundunt, & cum Ovorum vitellis cataplaſma conficiunt, quod Ventri apponunt.

Satis curioſam Hiſtoriam habemus apud *Hippocratem*, cujus ſunt hæc ipſa verba: 3. in 6. Epid.
Figuræ magis allevantes, velut qui ſarmenta manu nectebat, & obtorquebat, præ doloribus decumbens, correpta paxilli ſumma parte ſupra ſe ipſum infixa inhærebat, melius habuit. Putat *Galenus* in commento (cum *Hippocrates* partem dolentem non expreſſerit) dolorem in manu fuiſſe; cenſet *Valleſius*, colico dolore ægrum laboraſſe, & ligneo palo appoſito, ubi dolor magis ſæviebat, & quaſi conto perforabat, partem compreſſiſſe; tales enim dolores non parum ſublevari ait, *compreſſione forti, corporis jactatione, & mutatione figuræ*; quod ipſum in Ventris doloribus docet Natura, nimirum ut manu, vel pugno partem, quæ dolet, comprimamus; ſic enim partis diſtentio, & in ſublime elevatio prohibetur. Eodem modo *Hippocrates* in Mulierum hyſte- 2. de
ricis affectibus compreſſionem manu factam Morb.
laudabat, ut intra ſuos fines Uterus coer- Mul. n.
ceretur; 82. quod remedii genus mihi non raro ſaluberrimum compertum eſt, ac multo magis, quam tota hyſtericorum remediorum ſupellex.

Summatim ergo, ut ea, quæ fuſius pro

Agri-

Agricolarum curatione dici poſſent, contrahamus; quantum uſu, ac ratione licuit deprehendere, illorum corpora laboribus infracta, victuque pravo nutrita, tam largis & repetitis ſanguinis miſſionibus, & purgationibus non ſunt exhaurienda. Vomitoria facilius tolerant; Cucurbitulæ ſcarificatæ in continuis febribus, ſeu ob illorum magnam huic remedio confidentiam, ſeu ob quid aliud nobis ignotum, perſæpe mira præſtant; ſi quid ex alexipharmacis ipſis offerendum, ex familia volatilium deſumatur, Naturæ morem gerendo, proni enim ſunt ad ſudorem, æſtate non ſolum, ſed etiam hyeme; in Viris enim exercitatis ſudores facile prodire ſolent. Ubi vero luctari cum morbo deſierint, & convaleſcere incipiant, ad pauperes ſuos lares reditus illis permittendus, nec non ſolita familiaris diæta iiſdem permittenda. Non immerito ſane Herodicum
3. de Repub. Medicum irridebat *Plato*, quod Artificibus Diæteticæ regulas vellet præſcribere.

Sic ergo compendiaria curatione id hominum genus regendum exiſtimo, alioquin ob prolixam, & variam remediorum ſupellectilem, ſenſim tabeſcit ruſticana gens, *ægreſcitque medendo.*

Caput XLII.

De Morbis Caſtrenſibus.

Militaris Diſciplina, quæ ſatis antiquam cum Litteris litem habet de dignitate ac præſtantia, & quænam ſit aptior ad nominis immortalitatem comparandam, hoc habet in quo a reliquis Artibus differt, quod cæteræ ad Vitam, qua nihil pretioſius, ſuſtentandam, hæc ad illam prodigendam videtur inſtituta. Profecto noſtra hac ætate nullum calamitoſius vitæ genus excogitare licet, quam illud, quod milites, gregarii ſaltem, ducunt, tum in acie, ac Arcium oppugnationibus, tum in hybernis quoque, ſive ob diverſam a Veteribus præliandi formam, ſive ob neglectam militarem diſciplinam, cum non ea diligentia, ut olim, bonæ Militum valetudini conſulatur. Miſerabili enim Militiæ, quæ a ferro, & igne ab expeditione aliqua ſuperſtes fuerit, ſæpenumero malorum incumbit cohors, raroque evenit, ut a maligna aliqua Epidemia Exercitus non decimentur. Hinc celebres, ſeu potius infames, ſunt febres Caſtrenſes, aliique morbi exitiales, & contagioſi; qualis fuit febris Ungarica, quæ primo caput extulit

anno

anno 1566. in Pannonica expeditione Maximiliani II. Imperatoris contra Solymanum, quam Febrem *Sennertus* rite deſcribit, & Militarem, ſeu Caſtrenſem, appellat, utpote in Caſtris a pravis alimentis, & aquis corruptis enatam, quibus alias tamen cauſas adjunctas fuiſſe, idem teſtatur, ſcilicet vigilias, ingentes labores, pluvias, æſtus, frigora, inopinos terrores, ac mille alia incommoda, quæ non norunt, niſi qui ea experti fuerint.

l.4.c.14. de Feb.

Nihil tamen æque morborum phalanges in Caſtra invehere poſſe crediderim, quam Caſtrorum ſordes, & neglectam munditiem. Divino edicto olim Iſraelitis interdicebatur, ne intra Caſtra alvinas fæces auderent deponere, ſed extra ipſa; imo in Terra facto foramine, in illo alvum exonerarent, mox fæces operirent, quem in finem quilibet Miles paxillum ad latus acuminatum geſtare tenebatur pro neceſſario hoc munere, quod ipſum apud Turcas, quorum Militia corporis munditiei magis ſtudet, rite obſervari accipio. Hæc autem ſunt Deuterenomii verba: *Habebis locum extra Caſtra, ad quem egredieris ad requiſita naturæ, & habebis paxillum cum armis tuis, cumque ſederis per circuitum, & egeſta operies, quo relevatus es; Deus enim ambulat in medio Caſtrorum.* Ego quidem in Caſtris Medicinam me nun-

c. 23.

nunquam feciſſe, fateor, ab iis tamen Medicis, qui magnos Exercitus comitati ſunt, accepi, tam gravem mephitim in Caſtris interdum per æſtatem perſentiri, ut nullum antrum Charonæum gravius fœteat; mirum itaque non eſt, ſi peculiares, & inobſervati in Civitatibus morbi emergant, qui peculiari nomine ſint donati, & particulares curationes mereantur. Non deſuere propterea Doctiſſimi, qui in id ex profeſſo incubuerint, ut *Raymundus Minderervs*, qui Tractatum edidit de Militari Medicina, nec non *Henricus Screta*, qui egregie ſcripſit de Febre maligna Caſtrenſi.

Ego quidem in Caſtris longe diverſam eſſe Medicinæ faciem, ab ea, quæ in Civitatibus viſitur, & exlegem eſſe cenſebam, ut cum quadam temeritate eſſent rapienda remedia. Sicuti enim Caſtrenſis vita brevis eſſe conſuevit, ita inibi Artem medendi non adeo longam eſſe debere exiſtimabam, ſed expeditam, & ſicuti occaſio eſt præceps, ita experimenra eſſe periculoſa, ſicque Medicum, etiamſi velit, ob inopinos caſus, & frequentem Caſtrorum mutationem, præſtare ſe non poſſe opportuna facientem, neque ægros ipſos. Verum a Clariſſimo Viro D. Georgio, Errico Barſintorff, Sereniſſimi Ducis Hannoverenſis Archiatro, dum Mutinæ dege-

degeret, accepi, Medicinam in Caſtris non adeo rudem eſſe, neque tam irregularem, ut vulgo creditur, cum Principes, ac Exercituum Ductores, tum ſibi, tum ſuis copiis peritos Medicos cum magna pharmaceutica ſupellectile, magniſque ſtipendiis conductos, adeſſe velint, ſicuti in Trojano bello Machaonem Medicum, ac celebrem Chirurgum inter Græcos fuiſſe legimus. Ab hoc igitur Doctiſſimo Viro, qui in Hungaria quinque numeroſiſſimis Caſtris, cum Brunſvicenſibus, & Luneburgenſibus copiis interfuit, multa ſcitu digna intellexi, quæ hic referam, ut hoc penſum meum pro Militaris diſciplinæ beneficio, ſi non proprio, ſaltem alieno Marte, abſolvam.

Ad duo potiſſimum capita (exceptis vulneribus, quæ ſunt Militiæ præmia) morbos Caſtrenſes refert Vir Clariſſimus, Febrem ſcilicet malignam, & Dyſenteriam; reliquos autem morbos, horum duorum tanquam prodromos, vel pediſſequas ſtatuit. Febrium malignarum cauſam proximam, & immediatam miaſmati virulento in maſſa ſanguinea concepto, & radicato acceptam refert, cauſam vero occaſionalem Caſtris in eadem ſtatione diu manentibus, hominum, & animalium cadaveribus, nec non illorum excrementis non obrutis, quæ omnia

pra-

pravis halitibus aerem inquinare valeant, & in Vitæ penetralia malignas particulas invehere. Malignitatem hanc in Acido impuro volatili ſummeque activo, & tam humorum, quam ſpirituum, mediante fermentatione, deſtructivo, conſtituit. Malignas has febres, circa finem Æſtatis ut plurimum excitari ait, quas poſtea comitantur cephalalgiæ, deliria, convulſiones, fluxus colliquativi, ceu cauſam effectus. Ex ejuſdem obſervatione Febres hæ malignæ Caſtra deſerunt, ac receptui canunt, ſimul ac frigus nocturnum invaleſcere incipiat: Sole ſiquidem recedente, magis conſtringitur Aeris textura, & fœtidæ exhalationes intra propriam mineram ſe recondunt, unde fœtore hoſtili, & actuatione Acidi ſolaris, ceſſantibus, ceſſat quoque malignitas.

In Aere igitur corrupto, ac inquinato, malignitatis ſeminium illud hoſpitari ait, quod Febrem Caſtrenſem gignat ac nutriat, adeo, ut ſi ullus morbus ſit cui vere τὸ Θεῖος *Hippocratis* conveniat, maxime Caſtrenſibus Febribus debeatur, quod etiam de remediis, quæ iiſdem adhibentur, affirmandum. Morbos autem, in quibus Veteres divinum aliquid agnoſcebant, Aeri geneſim ſuam debere ex ejuſdem *Hippocratis* teſtimonio ſatis liquet, qui morborum principium ex Cœlo, Aere ſcilicet, de flat. n. 4.

T dedu-

deducit, & Auctorem, & Dominum eorum
quæ noſtris corporibus accidunt, Aerem ap-
in Igno. Hoſp. pellat, quamvis *Helmontius Divinum illud*
pro fermenti admiranda proprietate inter-
l.4.n.26. pretandum velit. Notat Vir Clariſs. *Hippo-*
cratem in libro de Morbis, principium mor-
n. ultim. bi ex Cœlo appellaſſe ἀνεπιτήδειαν, & in li-
bro de veteri Medicina eodem vocabulo quo-
que humorem acidum dulci oppoſitum vo-
caſſe, unde contagium ex aere ſuſceptum per
acidum volatile ſatis commode videtur ex-
poni poſſe.

Symptomata, quæ Febres has caſtrenſes prænunciant, ſunt perturbatio quædam, ac ſui diſplicentia, quam ægri perſentiunt, mox una, vel altera horripilatio, manifeſtum miaſmatis virulenti indicium. Symptomata vero Febrem hanc comitantia ſunt vigiliæ, deliria, magnus æſtus, anxietates circa præcordia, ſomnolentia oppreſſiva, capitis dolores, ac perſæpe ſudores uſque ad morbi ſtatum.

Ad bonum, vel malum morbi eventum prænunciandum, ſudoris præſentiam, vel carentiam attente conſiderandam, inquit; ſiquidem ſi cum pulſu magno ſudor, licet a principio, obſervetur, pene certam ſalutis ſpem licet prædicere, quamvis magnis ſymptomatibus vexentur ægri, ſicuti plurimos abſque ſudore, licet mi-

tius

tius degere viderentur, inopinato extinctos vidiſſe ait; neque adeo referre, ſi in diebus judicatoriis non appareant, cum etiam boni ſudores ab *Hippocrate* dicantur, qui efficiunt, ut facilius feratur morbus. Præ-not. n. 5.

Quoad Febrium harum curationem, funeſtam ut plurimum Venæ ſectionem ſibi obſervatam teſtatur, & ab illa religioſe abſtinuiſſe; quare poſt unam, vel alteram horripilationem, antequam miaſma virulentum vitæ penetralia altius ſubiret, ſtatim alexipharmacum aliquod volatile exhibebat, veluti Tincturam bezoardicam *Wedelii* cum ſpiritu Cornu Cervi rectificati, cæteris vero diebus Cardiacum aliud magis temperatum, uti pulverem Contrayervæ, Cornu Cervi, Salis viperini ſingulis ſex horis, donec largus proflueret ſudor, quo fluente, mitius agebat, remedii doſim, & frequentiam ſenſim diminuendo; quo tempore, niſi maxima urgeret neceſſitas, alvum non ſollicitabat, cum ab alvo ſoluta, ſudorem, & tranſpiratum ſiſti videret; quem tranſpiratum decocto avenæ cum radicibus Scorzoneræ, raſura Cornu C. & ſimilibus promovebat. Satis feliciter Veſicantium uſum ſibi ceſſiſſe ait, in tribus potiſſimum caſibus, ſcilicet in ſomnolentia, capitis doloribus, & ſub cute latitantibus peticu-

lis, brachiis & femoribus illa apponendo.

Eadem pene methodo caſtrenſes Dyſenterias curandas putat, eadem bezoardica bis vel ter in ipſo principio, opiatis in parva doſi permixta, propinando, ut coercito humorum ad alvum impetu, laxatiſque partium nervoſarum fibris, ſudori fores liberius paterent, eodem tempore corpus ſtragulis bene contegendo, & cruſtam panis ſpiritu Vini calido impraegnatam Umbilico apponendo. Habito autem juxta votum ſudore, ſi corpus purgatione aliqua indigeret, pulverem laxativum ex Rhab. Coroll. rub. praep. Cornu C. uſti in juſculo propinabat; quo bis, vel ter repetito, malum ſaepe ſuperatum vidit, exhibito poſtea, ſi opus eſſet, medicamento aliquo ſtomachico ad appetentiam ſuſcitandam.

Ad tormina vero ſedanda, nervina carminativa opiatis ſociata valde commendat, qualis eſt mixtura polychreſta, a Clariſſ. *Wedelio* in Opiologia deſcripta, & Sacculi paregorici ex floribus Chamomeli, ſeminibus lini, furfure, & Sale facti. Si vero diutius Cruoris fluxus perduret, uſum ſalutarem praeſtare ait abſorbentia & ſtiptica; ſic hujuſmodi remediis, e Caſtris Venae ſectione ablegata, caſtrenſes morbos facilius expugnari deprehendit.

Quoad unitatis ſolutae morbos, Vul-

ner-

nera ſcilicet, quod ſæpe evenit, rem notatu dignam obſervavit Vir Clariſs. ineſſe iis neſcio quid caſtrenſe, ac malignum, quamvis Vulnera eſſent leviſſima, nec mali quicquam de illis liceret ſuſpicari; obſervavit enim in diuturnis Arcium obſidionibus, vulnera omnia cum contuſione, veluti Sclopetorum, ac præſertim in capite, ut ut leviuſcula, curatu eſſe difficillima, ac licet ſumma diligentia tractata, cum ſummo tamen Chirurgorum dedecore perſæpe lethalia fuiſſe, ſuperveniente nimirum inflammatione; ac poſtmodum gangræna, ut locus interdum ſuſpicioni fuerit, hoſtes obſeſſos veneno plumbeas glandes armaſſe. Verum cum a deſertoribus habita notitia, idem fatum quoque ex ſuſceptis vulneribus obſeſſos ſubiiſſe, de malignitate per aerem vulneribus communicata, dubitari cœptum, ideoque bezoardica terra & abſorbentia, cum cæphalicis vulnerariis præſcribendo, feliciores vulnerum inſtituebantur curationes, non omiſſa interim vulneratæ parti remediorum ejuſdem indolis applicatione, vulneribus injiciendo per ſiphunculum decoctionem Abſinthii, Scorzoneræ, rutæ, cum melle mixtam, ſive digeſtivo Oleum Hypericonis Balſamum peruvianum & ſimilia commiſcendo.

Rem oppido curioſam ab eodem Clariſs.

riſs. Viro rerum omnium obſervatore accuratiſſimo accepi, quam eſſe ait ſatis frequens in caſtris malum, quod non ſolum gregarios milites, ſed etiam nobiles & generoſos Viros invadat, nimirum improviſum quoddam ac ardens Patriam, ac ſuos reviſendi deſiderium, Germanica lingua (das Heimwehe) dictum, quod ominoſum ut plurimum eſſe conſuevit. Tali enim deſiderio correpti, aut morbo aliquo, aut cæde intereunt, vixque, ut idem ait, ex centum unus evadit, adeo ut in caſtrenſe proverbium ceſſerit: *Qui Patriam quærit, Mortem invenit.*

Noviſſe præterea ſe, inquit, non ultimæ claſſis Viros, alias ſatis magnanimos, ad ſolam alicujus expeditionis denunciationem, non aliter ac fulmine tactos, futuræ mortis idæam in mente ſubito ſibi fabricaſſe, ac tanta certitudine ex imminenti conflictu mortem ſecuturam prænunciaſſe, ut die ad pugnam antecedente Amicis extremum Vale non ſolum dixerint, ſed bona ſua diſtribuendo, corporis ſui ſepulturam illis ſerio commendarint, ſicque eos poſtmodum in pugna cecidiſſe.

Hunc animi morbum, ob altius impreſſum pavoris ſigillum, & triſtiſſimam mortis imaginem menti occurſantem, curari, ait, Charactere alio quodam contrario, ſcilicet fiduciæ pentaculo, tempe-

ſtive

ſtive tamen, & priuſquam morbus altiores agat radices; & hoc pacto per appenſum ſigillum ſpiritus antea veluti ligatos ſolvi, ac mortis imaginem aboleri.

Id autem naturaliter contingere, nequaquam vero propter vim aliquam hujuſmodi pentaculis inſitam, credendum eſt, ut, ſicuti imaginationis vis, & concepta mortis imago milites in tantam animi dejectionem perducit, ſic ejuſdem imaginationis poteſtas per creditam, licet ex ſe nullam, Sigillorum dynamin, impreſſam pavoris & mortis imaginem e mente eliminet. Multa de Amuletis, & Periaptis apud varios Scriptores extant, qui tamen ut plurimum nullam phyſicam virtutem iiſdem impertiunt, niſi eam quam credulæ mentis paſſiva deceptio illis indulſerit: Adeo verum eſt, quod ſcripſit *Seneca*, *Quædam nonniſi decepta ſanari.* In hanc rem ſuccurrit, quod apud *Carteſium* de vi imaginationis olim legi; eam enim eſſe dixit, ut ipſius imaginationis abductio maximum ſit ægritudinis remedium. *Etenim*, ait ille, *ſi quis animo compoſito ſpectet continuo tragœdias, attamen mœror aliquis contrahetur, illius animus ad ſuſpiria aſſueſiet, Cor & Fibræ contracturam patiuntur, unde ſanguinis circulatio ſegnior evadet, & obſtructiones in Hepate, ac Liene generabuntur; ex adverſo,* Ep. 23.

ſi quis variis ægritudinibus vexetur, & animum ac intellectum, quantum poſſit, ab illis abducat, objecta læta, ac mentem exhilarantia cogitando, ad bonam valetudinem ſibi viam ſternet.

Rem haud minus curioſam mihi enarravit idem Vir doctiſſimus; ſibi nempe obſervatum, poſt commiſſum aliquod prælium, quod Cadavera in ſolo ſtrata, ac veſtibus, uti mos eſt, denudata, omnia fere pudenda habeant turgida ac diſtenta tanquam ad pugnam veneream parata, ſic in fœminis quoque interemptis, muliebria rigida, ac tentigine quadam contracta admiratum eſſe. An id fieri credendum, quod Milites ad pugnam prodeuntes magno furore ac rabie perciti, omnes ſpiritus, ac ſanguinem (uti proprium eſt iræ ac furoris) e corporis penetralibus ad extima propellant, ut hoſtem ſibi obvium proſternant, ideoque in pugna proſtrati, ac cæſi, ſicuti vultu, licet mortui, adhuc furorem & minas ſpirant, ſic genitalia, ob ſpiritus inibi captivos detentos, poſt mortem convulſa retineant? Longe profecto diverſam faciem eſſe eorum, qui ex morbo aliquo, ſive acuto, ſive chronico, ſuis in ſtragulis intereunt ab iis qui violenta morte intereunt, multoque magis, qui Martis Victimæ in acie mactantur, ſatis perſpectum eſt. De Milite Romano in Can-

Cannenſi prælio narrat *Valerius Maximus*, l. 3. c. 2.
quod cum mutilus ad retinenda arma inutiles manus haberet, ſpoliare ſe conantis Numidæ cervicem complexus, os, naribus & auribus corroſis, deforme reddidit, inque plenæ ultionis morſibus exſpiravit.

Iſthæc mihi communicata referre lubuit, iis non ſolum, ut reor, quibus medicinam in Caſtris facere volupe ſit, uſui futura, ſed iis quoque, qui in Civitatibus, & Oppidis medicæ praxi addicti ſint: etenim, bellica tempeſtate Provincias, & Regna vexante, cum perſæpe contingat ut militares copiæ ab æſtivis expeditionibus in proximas Civitates & Oppida ad hybernandum ſe recipiant, facile hujuſmodi occaſione morbi Caſtrenſes curandi occurrunt. Annis elapſis cum Militiæ Germanæ hiſce in regionibus hyberna Caſtra ſtatuiſſent, Febres, & Dyſenterias, quales apud Auctores leguntur, mihi obſervare contigit, multoſque præclaros Viros ſcio interiiſſe, quibus a Medicis militaris medicinæ, & genii Caſtrenſium morborum ignaris, adminiſtrata ſunt intempeſtiva remedia, ut Venæ ſectiones & valida purgantia, potiſſima indicatione miaſma illud virulentum, & efferum perdomandi, & per cutis ſpiracula eliminandi, vel neglecta, vel ignota. Experientia itaque rerum magiſtra in curandis

hujuſce indolis morbis tali methodo procedendum oſtendit. Quotieſcunque igitur ſeſe offerat occaſio, conſulendi citati Scriptores, *Mindererus*, & *Screta*. Penes *Helmontium*, quoque Febris cujuſdam, fit mentio, quæ totam ſuam tragœdiam ſine ullo caloris ſenſu peragit, quam Febrem Caſtrenſem appellat, de cujus Febris ingenio, & more quædam leguntur ſcripta apud *Regnerum Graaff*, *Cornelium Bontekoe*, *Etmullerum*, & alios. Omnes itaque, qui hac de re ſcripſere, unanimi fere conſenſu obſervavi horum affectuum cauſam in acidum volatile, corroſivum, efferum, realgarinum referre, ideoque hujuſmodi venenum invertendum, infringendum, ac potiſſimum Salium volatilium uſu per glandulas cutaneas abigendum.

De Feb. ca. 1.
de Suc. Panc.
Diatrib. de Feb.
T.p.c.17. de Feb.

Caput Ultimum.

De Litteratorum Morbis.

ARtificum agmen claudant tandem Litterarum Profeſſores, neque probro ducant, vel mihi ſuccenſeant, ſi in hujuſmodi albo reponantur; nam & ipſi, ſicuti cæteri Artifices, ex litterarum cultu, ſi non magnos cenſus, uti negotiatores, quæſtum tamen, & non vulgares commoditates ſibi comparant; perpaucos enim, noſtra hac ætate ſaltem, eſſe video, qui litteris operam dare

dare velint, niſi illis à principio res fuerit anguſta domi. Adeò verum eſt, Neceſſitatem Artium Mechanicarum, ac Sapientiæ quoque Magiſtram eſſe. Sic *Ariſtophanes* ſcripſit, ſublata e Mundo Paupertate, ac *Pluto*, id eſt, divitiis, omnia everſum iri, nullumque Sapientiæ & cæterarum Artium Cultorem futurum; hæc ſunt illius carmina, dum Paupertatem ſic loquentem in Scenam inducit:

in Plut. Act. 4.

Ει γὰρ ὁ Πλοῦτος βλέψειε πάλιν διανέμειέ τ' ἴσον ἑαυτὸν,
Οὔτε τέχνην ἂν τῶν ἀνθρώπων, οὔτε σοφίαν μελετῴη.
Οὐδεὶς, ἀμφοῖν δ' ὑμῖν τούτοιν ἀφανισθέντοιν, ἐθελήσει
Τίς χαλκεύειν, ἢ ναυπηγεῖν, ἢ ῥάπτειν ἢ τροχοποιεῖν,
Ἢ σκυτοτομεῖν, ἢ πλιντουργεῖν, ἢ πλύνειν, ἢ σκυτοδεψεῖν.
Ἢ γῆς ἀρότροις ῥήξας δάπεδον, καρπὸν δηοῦς θερίσασθαι,
Ἢν ἐξῇ ζῆν ἀργοῖς ὑμῖν, τούτων πάντων ἀμελοῦσιν.

Quæ carmina Latine ſic reddidit Andreas Divus Juſtinopolitanus.

Si enim Plutus videbit iterum, dividetque æqualem ſe ipſum,
Neque artem hominum, neque ſapientiam exercebit
Nullus; ambobus autem nobis his deſtructis, volet

Quis

Quis æris eſſe Faber? vel naves facere?
vel ſuere, vel rotas facere?
Vel coria incidere? vel facere muros, vel
lavare, vel pelles tingere?
Vel terræ aratris rumpens campum, fru-
ctum Cereris metere?

Ut plurimum ergo qui ingenio valent, ſi egeſtas premat, ac ſpes affulgeat divitias comparandi, litterarum ſtudio totos ſe dedunt; ſibique ſplendidum cenſum parant, nec non multam exiſtimationem, apud Nobiles Viros, quibus poſtea ad Litteratorum fores pulſandum, ut conſilia expoſcant. Verum Litterarum cultura licet uberem opum, & gloriæ meſſem reddat, tribulos quoque, ac improbam malorum ſegetem ſuis cultoribus non raro progerminat. Litterati ergo homines, qui, ut ait *Ficinus*, *quantum mente, & cerebro negotioſi ſunt, tantum corpore otioſi ſunt*, omnes fere vitæ ſedentariæ incommoda, demptis Medicis Clynicis, ſubeunt. Nihil notius, quam Hominem ſedendo Sapientem fieri; tota ergo die ac nocte ſedentes inter litterarum oblectamenta corporis damna non ſentiunt, donec non intellectæ morborum cauſæ ſenſim obrepentes eos lectis affixerint. Jam ſuperius innuimus, quas noxas inferat Sellularia vita, quare circa id non ultra immorabor.

de Stud. Val. tu. c. 3.

Vitæ quoque Statariæ incommoda non raro

ro experiuntur Litterarum Profeſſores, multos enim ex iis paſſim viſere eſt, qui, ut ſedentariæ vitæ, quæ tam male audit, evitent damna, *in contraria currunt*, dum ad multas horas, ac totos fere dies, ſtant erecti libros evolvendo, quod non minus, imo forſan magis noxium, quam ſi ad opus ſuum ſedendo incumberent.

In univerſum porro Litterati omnes ſtomachi imbecillitate laborare ſolent. *At imbecilles ſtomacho, quo in numero magna pars urbanorum, omneſque pene litterarum cupidi &c.* ajebat *Celſus.* l. 1. c. 2. Nullus enim fere eſt, qui ſerio litterarum ſtudio det operam, ac de ſtomachi languore non conqueratur; dum enim Cerebrum concoquit ea, quæ ſciendi libido, & litterarum orexis ingerit, non niſi male poteſt concoquere Ventriculus ea, quæ fuerint ingeſta alimenta, diſtractis nempe ſpiritibus animalibus, & circa intellectuale opus occupatis, vel iiſdem ſpiritibus non adeo pleno influxu, uti opus eſſet, ad ſtomachum delatis, propter fibrarum nervearum, ac totius nervoſi ſyſtematis in altioribus ſtudiis validam contentionem. Quantum enim ad Viſcerum omnium naturales functiones rite obeundas conferat, ſi non ſucci nervei, de quo adhuc non ſatis conſtat, ſaltem ſpirituum animalium influxus, ex partium paralyſi laborantium contabeſcentia ſatis liquet; quamvis enim ob perennem arterioſi ſangui-

guinis affluxum vitali ſucco fruantur, attamen humore illo, ſeu quidquid ſit illud, quod per nervos ad eas defertur, orbatæ, gracileſcunt.

Hinc ergo cruditates, flatuum ingens copia, corporis totius pallor, & macies, partibus geniali ſucco defraudatis, ſummatim, omnia damna, quæ cachyliam conſequuntur, ortum ducunt. Sic Studioſi paulatim, licet Joviali temperamento præditi, Saturnini, ac melancholici fiunt; ſic dici ſolet, melancholicos eſſe ingenioſos; at forte aptius, ingenioſos fieri melancholicos, ſpirituoſiori nempe ſanguinis parte circa mentis opera abſumpta, magis vero fœculenta, ac terreſtri intus relicta.

Non ibo tamen inficias, quin ad id multum conferat corporis temperies ad melancholiam pauliſper vergens, cum moderata cæterorum humorum mixtura. Varias quidem cauſas affert *Ficinus* in libro, quem in Studioſorum gratiam conſcripſit, quare Litterati melancholici ſint, vel fiant, quarum alias ex Aſtronomia, cui potiſſimum erat addictus, deducit, alias ex naturali philoſophia; quæ omnes ad vehementem vitalium ſpirituum motum, & diſſipationem referuntur, unde ſanguis ater efficitur. Melancholicis ergo paſſionibus obnoxii ſunt ut plurimum lit-

l. 1. c. 3.

te-

terarum Profeſſores, eoque magis, ſi a primordiis tale temperamentum ſortiti fuerint; ſic habitu graciles, luridi, plumbei, moroſi, ac ſolitariæ vitæ cupidi, obſervantur qui vere Litterati ſunt.

Oculorum imbecillitati præterea obnoxii paulatim redduntur, legentes, ſiquidem, & ſcribentes intento obtutu non poſſunt, quin Viſionis læſionem perſentiant, quod malum fovent dum litteras minutas ſcribunt, quod familiare eſt iis, qui prompti ſunt ingenii. Curioſum certe eſſet, ſi veritati congrueret id quod proponit *Ariſtoteles*, quare, qui luſcioſi cognominantur, litteras minutas ſcribere conſueverint; *mirum eſt*, inquit, *ut qui obtuſis ſint oculis, rem faciant, quam eorum facere intereſt, qui acumine valeant oculorum*; varias hujus rationes affert, ſicuti & *Plempius*, qui ait, ſe aliquando dubitaſſe, quin hæc affectatio quædam eſſe poſſet, ut ſani, & vegeti viſus eſſe viderentur. Verum ego non paucos Myopes novi, qui ſatis amplis litteris ſcribere ſoleant. Indubium tamen eſt, quod qui minutius ſcribere conſueſcant, ſibi curtiorem viſum reddant, & Myopiam ſibi paulatim adſciſcant; ſic etenim Oculus aſſueſcit ad proxima ſolum videnda, ac retina ex tali aſſuefactione in ſitu a pupilla magis remoto obfirmatur, atque obdureſcit, adeo, ut mo-

Se. 31. Prob. 8. & 16.

lib. 4. Ophtal. c. 42.

mobilitas illa, quam oculo impertita eſt Natura, aboleatur.

Affectu quoque Myopiæ contrario interdum laborant, qui ſcriptioni, ac lectioni nimis addicti ſunt, adeo ut temporis progreſſu objecta ab oculo longe remota tenere iis neceſſe ſit, quod vitium Senibus familiare eſt; etenim cum incurvi, ac proni ſcribant ac legant, facile humor cryſtallinus ad pupillam prolabitur, eamque obturat, ac cæcitatem inducit. Hanc eſſe cauſam, quare in equis, aliiſque animalibus frequentius T. 1. Prax. Med. c. 7. viſionis noxæ contingant, ait *F. Platerus*, cum enim prona incedant, oculi humores ad anteriora ſenſim feruntur, ibique ſubſiſtunt.

Præterea litterarum ſtudioſi, cum legendo & ſcribendo capite, ac pectore inclinato libris incumbant, Ventriculum, & Pancreas comprimunt, ex qua compreſſione ſtomachus oblæditur, & ſucci pancreatici per ſuos ductus curſus inhibetur, unde poſtea Viſcerum naturalium œconomia perturbatur; hanc ſucci pancreatici interceptionem ob talem corporis ſitum advertit *Dolæus*, in hy- Encycl. Med. l. 3. de Morb. Abd. c. 11. pochondriacis affectibus valde noxiam. Nephritis quoque & Arthritis, quæ Vitæ ſedentariæ pediſequæ ſunt, Litteratorum morbis comites ſe jungunt; perraro autem quis arthriticus eſt, quin fiat nephriticus

non

non tam, quod in Arthriticis lecto, ſeu ſellæ affixis, lumbi ac renes, ob aſſiduum decubitum, & ſeſſionem graviter fatigentur, quam quod utriuſque affectus eadem ſit materialis cauſa. *Eraſmus* in quadam Epiſtola ad amicum ſuum arthriticum, poſtquam multum de ſuo Tortore, calculo nempe, quem geſtabat in renibus, conqueſtus eſſet, ſcripſit, ſe & amicum illum eſſe affines, imo cognatos, duarum quippe Sororum Maritos, ac illius Uxorem ſibi intime jungi abſque ulla adulterii ſuſpicione. Vid. Beverou. de Ren. Cal.

Nulli porro præ cæteris Litterarum Profeſſoribus ſtudiorum laboribus magis atteruntur, quam qui Operum editionem in publicum moliuntur, nominiſque ſui immortalitatem in animo habent inſculptam; de iis tamen loquor, qui vere ſapiunt, nam complures ſunt, qui ſcribendi cacoethe detenti, rerum male conſarcinatarum editionem, ac abortus potius, quam maturos fœtus proferant, non ſecus ac Poetæ quidam, qui centum carmina compingunt, ſtantes *pede in uno*, ut ait *Horatius*. Viri ergo ſapientes, qui nominis ſui famæ & exiſtimationi in longum tempus proſpiciunt, diurnis ac nocturnis laboribus ſe conficiunt, ut aliquando pereant, antequam pariant. Non tam vero male plectuntur in ſtudiis, qui ſolum ſcire con-

contenti ſunt, quod alii ſciverint, & ſcripſerint, optimumque cenſent, *aliena frui inſania*, ut ſcripſit *Plinius* de iis, qui novas Ædes nunquam fabricari velint, ſed ab aliis extructas lubentius emere, & incolere.

Quoniam *Plinii* facta eſt mentio, hic dictum illius memorabile ad rem noſtram ſpectans, quod multorum ingenia hactenus exercuit, ac torſit, præterire nefas ducerem; lib. 7. H. N. c. 50. ſic ergo *Plinius*: *Atque etiam Morbus eſt aliquis per ſapientiam mori.* Qualis ſit morbus iſte, de quo intellexerit *Plinius*, tot ſunt ſententiæ, quot capita. Varias doctorum hominum opiniones recenſuit Celeberrimus *Gaſpar a Rejes*, in Jucundarum Quæſtionum Quæſt. 100. campo, ubi *Mercati*, *Mercurialis*, *Jo. Pinedæ*, *Salmaſii*, *Dalechampii*, *P. Ludovici della Cerda*, aliorumque ingenioſiſſimas expoſitiones refert, ut apud eundem videre eſt, cum nonnulli intelligendum velint *Plinii* locum de morte in ſenili ætate, cujus propria eſt prudentia, ut *Mercatus*; alii de Quartana Febre, quæ ſapientia, ac quadam veluti intelligentia, ſtatis diebus, & horis aggrediatur, ut *Jo. Pineda*; alii in verbo mendum, ob Scriptorum incuriam, eſſe putant, & pro verbo illo, *per ſapientiam mori*, reponendum aliud, *per deſipientiam mori*, ut *Mercurialis* de Phrenitide; alii de divinandi facul-

facultate, quam nonnulli animam agentes interdum acquirunt, futura quædam poſt ſuum obitum prænunciantes, ut *P. della Cerda*; alii tandem, ut modo citatus *Gaſpar a Rejes*, de Paraphrenitide, diaphragmate vulnerato, vel percuſſo, eo quod Veteres in hac corporis parte Prudentiæ ſedem collocarint.

Tot Clariſſimorum Virorum ſuffragiis, meum, qualiſcumque ſit, calculum addere liceat; *Plinium* ſcilicet tot periculis, tot caſibus, tot morbis, quibus Vita noſtra continuo petitur, adnumerare quoque voluiſſe cauſam occaſionalem, ob quam Mors perſæpe contingat, Studium nempe Sapientiæ, quæ ſuos Cultores ad præproperam mortem non raro perducit, ita ut in morborum claſſe morbus ſit aliquis, quem Medici non adverterint, ſcilicet, *per Sapientiam mori*.

Non poſſum, quin in hanc rem auream *Platonis* ſententiam recenſeam, qua mirifice explicatur, quomodo litterarum ſtudium varias ægritudines accerſat. Statuens ergo Vir ille Divino ingenio excellens, Hominis pulchritudinem, ac ſanitatem in commoderatione quadam, ac proportione inter Animam, & Corpus, ſic ſcripſit: *Quando Anima Corpore admodum potentior eſt, exultatque in eo, atque effertur, totum ipſum intrinſecus quatiens languoribus*

in Timæo p. 495.

bus implet. Quando etiam ad dicendum, inveſtigandumque collectis in unum viribus vehementer incumbit, liquefacit prorſus corpus, & labefactat. Denique cum ad dicendum, diſſerendumque privatim, & publice ambitioſa quadam concertatione contendit, inflammat corpus, atque reſolvit; nonnunquam etiam deſtillationes, fluxuſque commovens Medicorum plurimos decipit, cogitque illos contrarias cauſas judicare. En quomodo Litterati; qui

Ingentes animos anguſto in pectore verſant,

dum intemperanter ſtudiis incumbunt, corpora ſua, ad ſuſtinendas Animæ ac ſpirituum motiones inepta, morboſa efficiunt. Tam arcta vero lege conſortii fœderantur ad invicem Anima, & corpus, ut omnia tam bona, quam mala unius in alterum viciſſim corrivent, ac veluti, ex corporis nimia exercitatione Anima ad mentis functiones langueſcit, ac torpet, ſic ob nimiam Animæ contentionem circa Sapientiæ ſtudium corpus marceſcat neceſſe eſt, abſumptis nempe ſpiritibus, communi ſcilicet Inſtrumento ad materiales, & ſpirituales operationes rite obeundas. *Labor articulis, carnibus cibus, ſomnus viſceribus, Animæ deambulatio, cogitatio hominibus.* Sic Artis Magiſter. Omittam hic referre, quæ in hujus loci

5. in 6. Epid.

com-

commento ſcripſit *Galenus*, ac litteris prodiderit *Valleſius*; *Cogitatio* igitur, ex *Hippocrate*, cum Animæ ſit propria exercitatio, atque in hoc toti ſint Litterarum ſtudioſi, ſcilicet ut cogitent ac meditentur (quando noſtra hac ætate non deſint, qui totam Animæ eſſentiam in cogitatione conſtituant) fieri nequit, quin Corpus a ſua Rectrice deſtitutum exorbitet, ac multas ærumnas non ſentiat, deſtillationes, ut ait *Plato*, membrorum torporem, atrophiam, ac præproperam Senectam.

Hæc in univerſum patiuntur Litterarum Profeſſores; ex iis tamen quidam ſunt, qui peculiaribus morbis vexari ſolent, uti Concionatores, Philoſophi continuo in ſcholis diſputantes, Declamatores in Foro, & quotcunque alii, qui circa vocis exercitium detineri ſolent. Hi enim deſtillationibus, & Vaſorum in pectore ruptionibus non raro ſunt obnoxii. Advocati vero, Judices, & qui Principum miniſterio ſunt addicti, ſtudiis, magnis laboribus, ac vigiliis attriti, inter hypochondriacos primas tenent, & in maraſmum paulatim prolabuntur. *Petri Xilandri*, Regis Catholici in Brabantiæ Curia Conſiliarii, elegantiſſima Epiſtola legitur, Operi *Fortunati Plempii* de Togatorum Valetudine tuenda præfixa, ubi Magnus ille Juris Conſultus malorum ſuorum

rum Iliadem, ac ærumnoſam vitam e Toga contractam deſcribit. Ego equidem quotquot novi, tum in Romana Curia, tum aliis in locis, ac in Aulis Principum, celebres Juriſconſultos, ac Miniſtros, omnes obſervavi mille morborum generibus male mulctatos, & Profeſſionem, cui ſe addixerant, diris ejurantes. Lubuit autem talem Epiſtolam, quam Principum Miniſtris gratiſſimam fore arbitror, hic recudi, quando librum hunc Plempii ſcio in Italia noſtra eſſe rariſſimum.

Vopiſco Fortunato Plempio, Celeberrimo Medicinæ Doctori, & in Academia Lovanienſi Profeſſori Primario.
P. Xilander havere.

Quando ita vis, morem geram tibi: offendicula illa valetudinis noſtræ referam ad te, quæ hanc actuoſam vitam, quam duximus in Toga, maxime infeſtare videntur; ut lucubratiuncula, quam paras publico, de tuenda Valetudine Togatorum, eo accuratioribus ἀλεξικάκοις *nos munire poſſis. Vita municipalis, ac rureſtris non tantum amœnitate, & otio, ſed & ſanitate beatior eſt hac urbana, quæ in publicis officiis tranſigitur, & peculiares etiam ad ſe morbos attrahit, ut* Cæcias nubes. *Stomachi imbecillitas, dolor colicus, nephriticus, & ſexcenta*
quæ

quæ ſe his adglutinant, propriæ ſunt Urbanorum, & ſedentariorum Cruces, quas ſi hac, qua ſuſcepiſti cura, averruncare quiveris ab humeris noſtris, ſolidam a toto Ordine gratiam inibis. Non eſt vero procul petenda malorum noſtrorum Lerna: aſſidua, & pigra illa ſeſſio functioni noſtræ indivulſe connexa potiſſimum nos necat. Totos dies, quaſi claudi Sutores, deſidemus aut domi, aut in Cauſarum auditorio. Cum viliſſimus quiſque aut Corpus exercet, aut otio animum ſuum oblectat, nobis inter tetricas lites conſidendum eſt. Et omnium licet occupatorum miſera conditio ſit, attamen miſerrima illorum, qui ne ſuis quidem negotiis vacant. Quanta enim miſeria ſit fori jurgia continenter audire, Claudius Cæſar *in ludo* Senecæ *facete dixit, cum ad* Herculem *converſus, Scis, inquit, quantum miſeriarum pertulerim, cum Cauſidicos audirem, in quos ſi incidiſſes, fortis licet, maluiſſes Cloacas Augiæ purgare. Quid? quod non in curia tantum, ſed etiam in via ſedendum ſit. Peſſimo mori manum dedimus vehiculum perpetuo conſcendendi. Si, ut olim, tantillum itineris, quod quater in die repetendum eſt, pedibus conficeremus, poterat ſedentaria fatigatio hac inceſſus agitatione diſcuti. Sed quid eſt? tanta Curruum frequentia per ſtrata viarum noſtrarum quotidie diffunditur, ut niſi pedibus equorum obteri,*

aut conſpurcari luto platearum velimus, etiam ad curulem vectationem cogamur decurrere. Huc nempe ventum eſt, ut videamur uſum pedum amiſiſſe, quem reſtitui priſtinæ frequentiæ cenſebis non dubie intereſſe ſanitatis hominum. Martialis *inſaniæ adſcribendum putavit, ſi homo juvenis, & validus alienis pedibus ambulet per Urbem, Philippum quendam inſectatus hoc Epigrammate:*

Octophoro ſanus portatur, Avite, Philippus,
Hunc tu ſi ſanum credis, Avite, furis.

Accipe nunc & alia incommoda, quæ nos circumſtant. Limen noſtrum obſidetur quotidie a turba hominum, & Janua.

Mane ſalutantum totis vomit ædibus undam.

Moleſtiſſimi omnium Rabulæ, & Tricones crambem ſuam aſſidue nobis recoquunt, & rabioſa fori jurgia ingeminant. Non eſt autem felix, inquit Seneca, *qui a multis obſidetur: ad eum veluti ad lacum concurritur, quem adeuntes exhauriunt & turbant. Maxime intempeſtiva aditio eſt, quæ mox a prandio otium noſtrum interpellat. Tunc fere audiendæ ſunt forenſes verbigerationes Cauſidicorum, quæ merito a verbis nomen obtinuerunt. Etenim*

——verborum tanta cadit vis,
Tot pariter pelves, tot tintinnabula credas
Pulſari.

Hippocrates *veſter Latinus omnem lucu-*

bra-

brationem poſt epulas interdicit ſtomacho imbecillis, in quo numero habet omnes urbanis officiis adſtrictos. Tu quid de turbulentis his contentionibus dicturus es? Omitto nunc continuam attentionem in qua vivendum eſt, non tantum in Curia, ubi undique negotia, & caput, & circumſaliunt latus, ſed in omni pene cœtu. Vix unquam diſcincte, aut ſimpliciter, vivere licet, ſed ſemper veluti ſub perſona. Muneris, quod ſuſtinemus, ratio ad aſſiduam noſtri obſervationem ac diligentiam nos revocat. Non eſt autem jucunda vita, ait rurſus Seneca, *ſub perſona viventium. At illa ſincera, & per ſe ornata ſimplicitas nihil obtendens moribus ſuis. Triſtitiam porro vitæ & valetudini adverſam eſſe nemo ignorat. Jam ſi de ratione victus quæras, nihil in alterutram partem hic ſingulare eſt. Tenuis fortaſſe diæta vitæ, quam ducimus, maxime congruebat. Non enim nobis puto Celſum ſcripſiſſe, ſemper potius, quamplurimum cibi ingerendum eſſe: cautio enim, quam ſubjungit, dummodo concoquas, non poteſt ad eos pertinere, qui omni hora calorem ſtomachi avocant ad mentis officia. Sed nemo tamen, quod ſciam, ad libellum hic epulatur, ut* Aloyſius Cornarus *olim apud Venetos, &* Marchio Malvechius *in Belgio nuper fecit. Subinde lubentiæ conviviorum nos habent; ubi non uſquequaque ad amuſſim ſobrietatis ſemper vivitur, ſed ſapientia vino interdum obumbratur.*

tur. Quatenus vero hæc vitanda ſint, aut aliquando admittenda, tuum erit inter præcepta quæ dabis, arbitrari. Scio, ablegabis nos, & recte, ad exercitationes corporis; ambulationes, peregrinationes: ut ſic corrigantur, quæ ſuperflue ingeſta, aut minus digeſta ſunt: hilaritatem & remiſſionem animi commendabis, ut faſtidium, quod contraximus, pellatur, quod & Seneca *monet: indulgendum eſſe animo, dandumque ſubinde otium, quod alimenti & virium loco ſit: & in ambulationibus apertis vagandum, ut cœlo libero & multo ſpiritu augeat, attollatque ſe animus: aliquando vectatio, iterque & mutata regio vigorem dabunt. Hoc fine etiam feriæ publice indictæ ſunt, ut homines ad hilaritatem quaſi cogerentur. Sed audi, quam iniqua hic conditione ſimus; eadem nimirum, qua ſervi, qui nunquam a piſtrino ſuo liberi ſunt. In iſto publico otio difficillima ſæpe negotia nobis ſunt. Mutamus occupationes, non deponimus. Tunc teſtificationes peregre audiendæ ſunt; tunc in rem præſentem eundum: ſi non potuit diebus negotioſis in dicaſterio lis decidi, extra ordinem diebus nefaſtis opera noſtra domeſtica imploratur. Curia deinde clientelaris partem aliquam feriarum ad ſe rapit: aliam ſibi vindicant cauſæ delegatæ, quarum tandem frequentiæ optimo conſilio modus impoſitus eſt. Aliqua mala crux ſemper eſt, quæ nos interpellet. Recte autem Euripidem*

pidem quidam ordinis noſtri dixiſſe pronunciat:

—— προσάτην γε τȣ̃ βίȣ
Τὸν δῆμον ἔχομεν, τῷ τόχλῳ δȣλεύομεν.

Quod ita Grotius *vertit:*

——Vulgi ſumus
Mancipia: noſtræ populus eſt vitæ arbiter.

Vidimus robuſtiſſimos heroes, qui χαλκέντεροι *& adamantini habebantur, in ipſo limine ſenectæ huic oneri ſuccubuiſſe. Par eſt, ut eorum malo edocti incipiamus ſapere. Senectuti honeſtum otium, quaſi vitæ noſtræ ferias, indicamus. Detrahemus primum aliquid de cumulo occupationum, & poſtremo, ſi poſſumus, longum vale foro & curiæ dicamus. Primam & mediam ætatem Reipublicæ dedimus, ultimam nobis ipſis impertiamur. Nemo alteri naſcitur, moriturus ſibi. Incipiamus, ait idem Romanus Sapiens, in ſenectute vaſa colligere: in freto viximus, moriamur in portu. Ipſæ leges nos eo ducunt, quæ Senatorem anno quinto & ſexageſimo ætatis otio reddunt, & a curia abſolvunt. Sed deſino philoſophari, gnarus iſta ſpecioſius dici, quam fieri.* Cæſar Auguſtus *non alio magis ſermone ſe oblectabat, quam ut otium ſibi promitteret in ſenectute; & ea ſpe ſolabatur curas ſuas. Sed intra verba ſtetit hoc ejus votum. Alias audivimus eadem jactantes inter amicos ſuos, qui deinde in extrema ſenecta*

cta novas dignitates cum ambiiſſent, mortalitatis tandem memores queri vidimus, ſe in titulum ſepulchri tantum laboraſſe.

O vanas hominum ſpes, atque o pectora cæca!

Quanto prudentius amicus Plinii *junioris* Spurinna, *qui poſtquam Magiſtratus geſſerat, & Provincias rexerat, ſenex factus receptui cecinit & litteris atque otio in plures annos vitam produxit.* Similis *Præfectus* Adriani, *vacatione data, in agro ſeptem annos, quod reliquum fuit vitæ, in quiete exegit, atque hæc moriens ſepulchro incidi juſſit:* Similis *hic jacet, cujus ætas quidem multorum annorum fuit, ſeptem tamen dumtaxat annis vixit. Cui geminum exemplum ætas noſtra ſuppeditat in Præſide Galliæ, Achille Harlæo, qui ampliſſima dignitate decedere ſenex maluit, quam in ea deficere: ſeptuageſimo ſeptimo ætatis anno, abdicatis regni negotiis, ſolitudinem ruris quæſivit, ut Chriſtianis officiis ad meliorem vitam ſe pararet: a propitio numine quinquennio donatus eſt, ne in turbine rerum eum deprehenderet ſuprema dies. Hujus viri exitum latius in hiſtoria ſua* Gramontius *refert. Hujuſmodi exemplis & cogitationibus oblecto me ſubinde, & dum mille laboribus conteror, ſolatium inde peto, quaſi jam nunc præſumens aliquid de optata quiete.*

O rus, quando ego te adſpiciam, quandoque licebit

Nunc

Nunc veterum libris, nunc ſomno & inertibus horis
Ducere ſollicitæ jucunda oblivia vitæ?

Sed ſatis videor a propoſito digreſſus. Tu Chironium concute pectus, & hoc potius age, quod recepiſti, quam cum Mohyis, Kyperis, Horſtiis, Primiroſiis, *& hoc genus tenebrionibus luctari, qui famam inde ſibi aucupantur, cum tibi in his contentionibus nec accedat aliquid, nec decedat. Tales cimices pridem ſupergreſſus es,*

Quanto delphinis balæna Britannica major.

Academicos noſtri benevolentes longa ſalute donari meis verbis cupio. Bruxellæ, poſtridie Kalend. anni M. D. C. LXII.

Tam eleganter, tam erudite malorum ſuorum Iliadem, ac ærumnoſam vitam Magnus ille Juriſconſultus, Magno illorum temporum Medico, opus nobiliſſimum de Togatorum Valetudine tuenda meditanti, exponebat; ac re vera quotquot novi, tum in Romana Curia, tum aliis in locis, ac in Aulis Principum celebres Juriſconſultos, ac Miniſtros, omnes obſervavi mille morborum generibus male mulctatos, & Profeſſionem ſuam, cui ſe addixerint, diris ejurantes.

Multo mitius vero cum Medicis res agitur; Clynicis tamen, & lecticulariis, quorum ſtudium præcipue eſt circa medi-

dicam praxim, & quotidianam Ægrorum viſitationem; hi enim non tot morbis conflictantur, ac ſi aliquando ægrotant, non ſedentariæ, aut ſtatariæ vitæ, ut J. C. ſed curſuali, cauſam acceptam referunt. Non ſemel profecto mirari ſubiit, quomodo graſſantibus gravibus epidemiis, malignarum Febrium, Pleuritidum, aliorumque popularium affectuum, Medici Clynici, quodam veluti Artis privilegio, impune incedant; quod non tam illorum cautelæ adſcribendum putem, quam magnæ exercitationi, & animi hilaritati, dum bene nummati lares ſuos repetunt. Ego certe nunquam Medicos obſervo tam male ſe habere, quam ubi nemo male ſe habet, quod præcipue verum deprehendi hiſce quinque annis elapſis, in quibus ſaluberrimæ conſtitutiones viſæ ſunt, & nihil Epidemicum apparuit. Non ſemper tamen impune evadunt; etenim ob aſſiduos labores, & ſcalarum adſcenſum multos ex his hernioſos factos novi. Similiter cum dyſenterici fluxus vagantur, aliquando & ipſi dyſenterici fiunt, quod forte ipſis evenit ob ſeſſionem longam, coram ægro, ac miaſma per os, vel aliam partem ſuſceptum; quare ſatis caute ſe gerunt, qui in dyſentericorum curatione ſtantes ſe expediunt, & ſeſſionem ſuſpectam habent.

Haud

Haud minus malam morborum ſegetem ex ſtudiis ſuis referunt Poetæ, Philologi, Theologi, Scriptores omnes, & cæteri Litterati circa mentis officia occupati, Poetæ præſertim ob phantaſticas Idæas, quas die ac nocte in mente verſant, attoniti ſunt, moroſi, graciles, uti illorum imagines oſtendunt. *Areoſtus* noſter, ut ipſe in Satyris fatetur, valde gracilem habitum præferebat, ac ſi vultum illius depictum ſpectemus, Eremicolæ effigiem ſtrigoſam refert; idem ajunt de aliis Poetis celebrioribus. *Ludovicum Caſtelvetrum*, Philologum ſatis celebrem, adeo gracilem fuiſſe, ajunt, ut *Hannibal Carus* illius æmulus nomine ſtrigoſæ Capræ illum ſubſannaret.

Eos porro, qui ingenio magis præſtant, ac uti ingeniorum Monſtra prædicantur, quaſi fato quodam, & fortunæ malignitate e vivis ſublatos legimus. *Jo. Picus*, Ingeniorum Phœnix, vix ſextum luſtrum egreſſus, immaturam mortem Florentiæ ſubiit, magno Reipub. litterariæ damno, quamvis de illius morte varius fuerit rumor; creditum tamen eſt id illi ob perpetuos labores, & nocturnas vigilias contigiſſe, ut mirum ſit, quomodo ſuperfuerit illi tempus ad ſcribendum, cum tot Auctores legerit, veluti ex illius Operibus, quæ extant, videre eſt.

Ma-

Mathematici porro quibus animum a ſenſibus, & corporis fere commercio ſejunctum eſſe neceſſum eſt, ut res abſtruſiſſimas, & a materialitate remotas contemplentur, ac demonſtrent, omnes fere ſtupidi ſunt, ignavi, veternoſi, ac in humanis rebus ſemper hoſpites. Partes itaque omnes, ac totum Corpus neceſſe eſt veluti ſitu quodam ac torpore languere, non ſecus ac perpetuis tenebris damnatum. Dum enim mens ad hujuſmodi ſtudia intenta eſt, tota lux animalis in centro concluſa eſt, neque ad exteriora illuminanda diffunditur. In Profeſſoribus id genus locum profecto habet il-
I. de Diæta. n. 5. lud *Hippocratis* Oraculum: *Lux Orco, tenebræ Jovi*; dum enim ſpirituum lumen in penitioribus partibus Cerebri volutatur, exteriora tenebris obſideri, ac torpere neceſſe eſt.

Verum cum tanti pro Reipublicæ bono interſit ſapientes ac litteratos homines bene valere, æquum eſt, ut Litteratorum Valetudo ſarta tecta, quantum fieri poſſit, ſervetur, ac quoties a ſuo ſtatu decidat, reſtituatur. Primo itaque conſulendi erunt Auctores, qui in illorum gratiam ſcripſere; uti *Plutarchus* de præceptis ſalubribus, *Marſilius Ficinus* de Studioſorum Valetudine tuenda, qui liber apud nos ſatis obvius eſt, nec non *Fortunatus Plempius*,

pius, in laudato Opere de Togatorum Valetudine tuenda: apud hos Auctores elegantes medicamentorum formæ deſcriptæ leguntur, tum pro curatione, tum pro præſervatione a morbis, quibus exerceri ſolent. Regimen in ſex rerum non naturalium uſu, ut ajunt Medici, primas tenebit. Studeant primo, ut in Aere puro, ac ſalubri degant, procul a ſtagnis, ac paludibus, ac Ventis Auſtralibus; ſiquidem hoc pacto puriores erunt Spiritus Animales intellectualium operationum potiſſima inſtrumenta. Mirari profecto nunquam ſatis potui, quare *Plato* non procul Athenis Villam Academicam delegerit parum ſalubrem, imo peſtilentem habitam; ni forſan idem conſilium illi fuerit, ac *D. Bernardo Abbati* Clarevallenſi, qui loca inſalubria pro more habuit deligere, in quibus ſua Monaſteria exſtrueret, ut ſic Monachos ſuos valetudinarios haberet, ideoque magis obſequentes, ac voluptatum illecebris minus obnoxios. Quæcumque fuerit mens *Platonis*, indubium eſt, a craſſo aere obtundi, ac obnubilari Spiritus, iiſque in locis feliciora ingenia clareſcere, ubi aer ſincerior, ac magis temperatus, qualis eſt Neapolitanus, & antiquitus Athenis; ſicuti ex adverſo in Bœotia, ob aeris craſſitiem Incolæ male audiebant.

Ruſticari propterea, & aura liberiore

gaudere, ac vario Vitæ genere uti, modo ruri eſſe, modo in Urbe, ipſis ſalutare eſt, frequentiam, & ſolitudinem ad invicem temperando; *illa enim noſtri, hæc hominum deſiderium facit.* Cavere quoque debent a validis Ventorum afflatibus, Auſtri, & Boreæ, ab hyberno frigore corpus, ac præcipue caput muniendo.

Jam uſus obtinuit, ut Capillamenta ex alienis Capillis contexta, tanquam capitis Vaginæ, paſſim adhibeantur a quocumque hominum genere, tam Senibus, quam Juvenibus, alioqui bene comatis. Experientia compertum eſt, ſalutare munimentum capitis eſſe hujuſmodi capillatos galeros, quibus, vel ob ſenium, vel quamcunque aliam cauſam crinibus nuda ſit calvaria; multiſque, qui fluxionibus ad fauces, ac dentes vexarentur, ſuaſor fui, ut hujuſmodi capillamentis caput armarent, quo præſidii genere multos vidi ab hujuſmodi fluxionibus ſanatos, qui alioquin prorſus edentuli facti fuiſſent. Neque id novum inventum eſt; nam apud antiquos mentio fit Petaſi, Galeri, Galericuli, qui pilei erant ex pelle, quibus ita erant crines conſuti, ut veram, non adſcititiam comam æmularentur; hujuſmodi operculo utebantur tum Viri, tum fœminæ, vel ut calvitium, vel canitiem celarent, vel ut elegantiores in publicum

cum prodirent. Sic *Juvenalis* de Meſſallina, Claudii Uxore: Sat. 6.

Et nigrum flavo crinem abſcondente galero,
Intravit calidum veteri centone lupanar.

Et *Martialis* de quodam calvo.

Hædina tibi pelle contegenti
Nudæ tempora, verticemque calvæ lib. 12. Epig. 45.
Feſtive tibi, Phœbe, dixit ille,
Qui dixit, Caput eſſe calceatum.

Uſum ergo talium capillamentorum, noſtra hac ætate valde familiarem, Litterarum Profeſſoribus ſatis commodum, ac ſalutarem pro Capitis munimento ab Aeris injuriis, ac præſertim hyeme, exiſtimo, paucóſque jam video, ex omni Litteratorum genere (ſi Religioſos Viros demas, quibus id ex Ordinis ſui inſtituto vetitum eſt,) qui per Urbem non incedant bene capillati, ac, uti lepide ait *Plautus*, aliquantum ruffi, criſpi, & cincinnati. His addendum, quod ubi Litterarum Cultores, ut ut ſenes, ac ſilicernio proximi, ſe comptos, nitidos, abraſa barba, & cute curata, bene comatos in Speculo ſe intuentur, in ſinu ſuo non parum gaudent, ac vitam hilariorem degunt, ſibi de longævitate blandientes. Priſcis temporibus Litterarum Profeſſores, Philoſophi præſertim, de barba valde promiſſa, ac de in Captivis.

nuda calvaria, quaſi Sapientiæ documentis, gloriabantur. Nunc mutatis vicibus, nullum fere in ſecularibus Litterarum Profeſſoribus viſitur barbæ, aut canitiei veſtigium, tam culti, ac nitidi in publicum prodeunt. Succurrit in hanc rem celebre dictum illud Plat. in Tim. Ægyptii Sacerdotis, cum Solone verba facientis, *O Solon ; Solon, vos Græci ſemper juvenes eſtis, nec quiſquam e Græcia ſenex eſt.*

Experientiæ tamen, quæ tale capillitium Litteratorum valetudini, ubi ad ſenium vergant, valde commodum, & ſalutare oſtendit, ratio quoque concinit. Etenim ſi Naturæ providentia Juvenum capita denſo crine munita ſunt, imo ab Uteri clauſtris fœtus ipſi in mundanam Scenam prodire non ſolent niſi capillati; nec non ſi Juvenes ætatis vigore præfervidi comarum pondere non gravantur, ſed bene ſe habent, cur Senes, quibus nativus calor fatiſcit, adſcititio capillorum munimine nudæ calvariæ non conſulant, potius quam pileis, vel coriaceis, de Tog. Val. tu. c. 3. vel ſericeis? Refert *Plempius*, *Marſilium Ficinum*, Philoſophum Platonicum, in pileolorum uſu valde moroſum fuiſſe, ut pluries in die, prout Ventus flaret, vel aura calidior, vel frigidior eſſet, hoſce pileos permutaret, quod profecto noxium; quare capillamenta iſthæc magis ſunt ex uſu, ut

ut quæ in Templis, & coram Principibus geſtare liceat.

Quod victum ſpectat; *Hippocratis* præceptum pro Oraculo habendum : *Sanitatis ſtudium eſſe, non repleri cibis.* A ſatietate igitur, inſuperque a ciborum varietate, cavere debent, ut quæ cacochyliam, & turbas in Ventre ciere ſoleant, ſiquidem, ut ait *Horatius:* l.2. Sat. 2.

—— cum ſimul aſſis
Miſcueris elixa, ſimul conchylia turdis,
Dulcia ſe in bilem vertent, ſtomachoque tumultum
Lenta feret pituita.

Ventriculi ergo magna cuſtodia habenda, ne a functionibus ſuis aberret, ac totum corpus plectatur. Ad roborandum ſtomachum, laudat Ficinus Cinnamomum, & rerum aromaticarum uſum; noſtra hac ætate inter Litteratorum cupedias eſt Cocholata, ſtomachi & ſpirituum ſolatium; ac profecto cum ſtudioſorum natura melancholica ſit, ſive nativa, ſive adſcititia, ac multo acido abundet, hujuſmodi potiones balſamicæ, & ſpirituoſæ acorem, tum ſtomachi, tum ſanguinis cicurare poterunt, & ad meliorem craſim perducere.

Quoad potum; Vinum cæteris potionibus præferendum; meracum laudatur, ſed modicum. Scio multos e Litteratis ſuorum

Medicorum conſilio, ut poſſent liberaliter ſe proluere, Vina alba, tenuia in uſu habere, quo pacto putant ſibi licere ſine noxa bibere quantum lubeat, quod certe non adeo tutum, ut putant. Vina hæc tenuia, æſtate præcipue, aciditatem quandam adſciſcunt, quo nihil pernicioſius, ubi luxuriet acidum. *Præſtat*, ajebat *Crato*, eos, qui Ventriculo debili *ſunt*, *potius parum Vini Ungarici, vel Malvatici bibere, quam tenuia vina copioſe haurire.* De hujuſmodi Vinis ſcripſit quoque *Helmontius*, quod parum Vini, multum aceti contineant. Litterarum itaque Cultoribus, Arthritide, Colica Affectione hypochondriaca vexari ſolitis, qui affectus ex acido morboſo geneſim ſuam ducunt, neutiquam acidorum uſum, ſed ea, quæ illud infringant, convenire ſatis perſpectum eſt.

l. 2. Conſ. 27.

In Volup. Viven.

Quoad cæterarum rerum regimen; ut ſedentariæ, ac ſtatariæ Vitæ incommoda declinent, moderata corporis exercitatione quotidie erit utendum, ſi tamen aer purus ac ſerenus ſit, ac Venti ſileant; molles etiam frictiones, ad tranſpirationem tum ſervandam tum promovendam, in uſum frequentiorem revocandæ; lavacrum quoque aquæ dulcis, æſtate præſertim, quo tempore atra bilis Litteratos infeſtat, valde ſalutare eſt; ſic enim humorum acrimonia temperatur, & ſqualida

vi-

viſcera remolleſcunt. Tempus Balneatione magis opportunum erit veſpertinis horis, deinde cibum ſumere & cubitum ire, hic enim apud antiquos mos erat ac ordo. Sic *Homerus*:

Ut lavit, ſumpſitque cibum, dat membra ſopori.

Quod tempus vacandi ſtudiis magis commodum, matutinum præcipue commendari ſolet, non ita vero nocturnum, ac præſertim poſt Cœnam. *Monſtrum eſt*, inquit *Ficinus*, *ad multam noctem frequentius vigilare, unde etiam poſt Solis ortum dormire cogaris*; & in hoc ait errare Studioſos permultos; varias autem rationes affert, quarum alias ex Planetarum poſitu, & configuratione, alias a motu Elementorum deducit, dum Aer, Sole occidente, craſſeſcit, nec non ab ipſis humoribus, dum noctu prævalet melancholia, ab ordine Univerſi, cum dies labori, nox quieti ſit deſtinata, adeo ut hiſce omnibus Litterati ad lucernam lucubrantes contrariis motibus repugnent. de Stud. Val. tu. l. 1. c. 7.

Verum in hac re attendenda eſt cujuſque conſuetudo; cavendum tamen, ex *Celſi* monitu, ne id poſt cibum ingeſtum fiat, ſed peracta coctione. Eminentiſſimus Cardinalis Sfortia Pallavicinus, Vir doctiſſimus, totam diem litterarum ſtudio l. 1. c. 2

ſine cibo largiebatur, mox cœna modica ſumpta, ac ſtudiorum cura ablegata, ſomno, & virium reparationi noctem totam impendebat.

Non deſunt tamen, qui nocturnum tempus diurno præferant & ſecretiores ſeceſſus, & amica noctis ſilentia, ſtudiis magis opportuna exiſtiment. *Euripidem* Tragœdiarum Scriptorem tradit *Gellius*, ſolitum in ſpeluncam quandam tetram, & horridam in Inſula Salamine deſcendere, quotieſcumque Tragœdiam aliquam meditaretur. *Demoſthenes* quoque, magnus ille Orator, in locum, ex quo nulla exaudiri vox poterat, & a quo nihil proſpici poſſet, ſe recipiebat, ne aliud agere mentem cogerent oculi. Ubi autem lucubrandum ſit, non in anguſtis Cellis, & Muſæolis id agendum, uti ſolent nonnulli, hyeme præſertim, ne a frigore infeſtentur, ſed in amplo conclavi, modo Corpus veſtibus bene ſit munitum; fumus enim Lucernæ, nec non halitus e corpore, ac per os jugiter exſpirantes anguſtum ſpatium cito replent, & aerem reſpirationi minus idoneum, imo noxium reddunt, caput ſimul gravando, multoque magis ſi candelis ſebaceis utantur, quæ ſuo nidore, & fumida exhalatione ſtomachum, & cerebri anteriores ventriculos inficiant, quod monet *Plempius* in Opere laudatiſſimo de Togatorum

l. 15. c. 20.

Quintil. l. x. Inſtit. de mod. ſcrib.

c. 2.

rum Valetudine tuenda. Oraculum illud *Hippocratis*, quo laudatur *Somnus in frigore cooperto*, in hac quoque re locum merito habet; ſicuti enim, ex doctiſſimi *Valleſii* interpretatione, ſalubrior eſt ſomnus in amplo conclavi, ſed corpore ſtragulis bene contecto, ob purioris Aeris inſpiratum, ſic ſtudioſis Viris conducibilius eſſe crediderim, ſi in amplo potius, quam anguſto Muſæo, ſeu Hypocauſto, ad ſtudia incumbant, rigenti licet hyeme, ſed cooperti, ut ait *Hippocrates*. 4. in 6. Epid. t. 13.

Cum vero ex ſuperius recenſitis morbis decumbunt, ut nephritide, colica, arthriticis doloribus, qui ſunt ſtudioſorum Cruces, ad ea remedia confugiendum, quæ hujuſmodi affectibus ſunt magis propria, & quorum apud Scriptores magna eſt ſupellex, cum remediorum formulis Tractatum hunc meum infarcire mihi non fuerit animus. Novum tamen remedium ad ſanandam Arthritidem, quod Saccharum lactis vocant, ex inventione Excellentiſſimi *D. Lodovici Teſti*, Medici Veneti, nuperis experimentis, & cum ſalubri eventu comprobatum, ſilentio præterire nefas ducerem, de quo remedio prodiit hoc anno libellus Venetiis impreſſus.

Quia vero Litterati, ut plurimum moroſitatem familiarem habent, ac Medi-

eos perſæpe interpellant, urgentque ut remedia ipſis præſcribant, ac præcipue purgationes, & ſanguinis miſſiones, idcirco in hac re non parvi momenti proferam, quæ experientia, & obſervatione ſalutari deprehendi. Mihi ergo compertum, Litteratos homines multo facilius purgationes etiam validas, ac repetitas tolerare, quam ſanguinis miſſionem, licet parcam, atque huic obſervationi non parum congruit ratio. Etenim cum illorum ſtomachus, ob noctes inſomnes, ob ſpirituum ad alias partes obductionem, ob ſtudiorum intemperantiam, acidis cruditatibus ſcateat, cathartica medicamenta, licet valentiora, ac acido illo luxuriante enervantur, quæ ſi nimis blanda ſint, turbas potius cient, nihilque educent; circumſpectum tamen Medicum, qui habitum, vires, morbum ægrotantis perpendat, hæc omnia expoſcunt. Id quoque in Pueris obſervamus, qui ob acidi ſibi familiaris exuperantiam valida purgantia perſæpe eludunt. Nihil eſt autem, quod Catharticorum vim alkalicam magis infringat, quam quæ ex acidorum familia ſunt deſumpta. Venæ ſectio autem, ut ut parca, illorum vires atterit, ac ſpiritus ob vigilias & ſtudiorum labores evanidos, facile exſolvit. *P. Gaſſendum*, Philoſophum Celeberrimum, ob pluries repe-

repetitam Phlebotomiam, ut mos eſt apud Gallos, periiſſe, in ejuſdem vita legimus.

Obſervatione dignum eſt, Religioſorum Ordinum Litteratos Homines, macilentos, valetudinarios, familiares habere purgationes, & vomitiones ex pulvere Cornacchini, Calice emetico, & ſimilibus, non ſine euphoria; horrere autem, cum de Venæ ſectione agitur, ut qui ſatis norint, illud, quod magis illos infeſtat, ſaburram humorum eſſe in ſtomacho ſtabulantem, ac vitale robur, quod ineſt ſanguini, languidum eſſe, ac effœtum.

Incumbant ergo ad Sapientiæ Studium Litterarum Profeſſores, ſed cum moderamine inculpatæ tutelæ, nec tam ſedulo circa animi cultum occupati ſint, ut corporis curam negligant, ſed bigæ medium, quaſi libramentum, ſuſtineant, adeo ut Anima, & Corpus fideli contubernio, veluti Hoſpes, & Hoſpitator, mutua officia ſibi præſtent, neque ad invicem ſe conterant.

Scite quidem ac lepide *Democritum* dicere ſolitum *Plutarchus* tradit, *quod ſi Corpus & Anima diſceptarent ad invicem de damno dato, dubium fore, quis ſit damnoſior, Hoſpes, an Hoſpitator.* Ac profecto inter utroſque perraro juſta reperitur moderatio; etenim ſi corporis robori nimis ſtudea-

de Præcep. Salub.

deamus illud ſaginando humo affigimus *divinæ particulam auræ*; ſi ingenio excolendo ac ornando toti ſimus, corpus contabeſcit; recte igitur monebat *Plato*, ne corpus abſque animo, & animum abſque corpore exerceamus. Locum hunc claudam lepida narratione *Plutarchi* ex libro de Præceptis ſalubribus, quem in Studioſorum, & Politicorum gratiam ſe conſcripſiſſe profeſſus eſt. *Atqui*, ait ille, *Bos conſervo ſuo Camelo, qui parte oneris ſublevare eum nolebat; Tu vero, inquit, & omnia hæc mea brevi portabis; quod mortuo eo contigit. Haud aliter accidit animo, qui, dum paululum laxare, & remittere abnuit corpus, quod id requirit, mox febre aliqua, aut vertigine ingruente, dimiſſis libris, diſputationibus, & ſtudiis, una cum illo ægrotare, & laborare compellitur.*

FINIS.

INDEX

INDEX RERUM.

A

ACetum portionem aliquam ſpiritus ardentis continet. Pag. 173.
Acidum volatile morborum Caſtrenſium cauſa. 297.
Acidum Vini an ebrietatis cauſa. 171.
Aer Vitæ, & Morborum Auctor. 124.
Aer qualis circumfuſus, tales humores, & ſpiritus. 297.
Aer Fodinarum quomodo emendetur. 20.
Agricolæ morbis pectoris ut plurimum obnoxii. 283.
Agricolis ægrotantibus magis confert purgatio, quam Venæ ſectio. 287.
Agricolis Cucurbitulæ ſcarificatæ magis propriæ, quam Venæ ſectio. 292.
Agricolarum Pueri ſub Æquinoctium Mydriaſi laborant, ac ſponte ſani fiunt. 283.
Agrorum ſtercoratio ab Heſiodo damnata, ut inſalubris. 285.
Alkalia cum alkalicis interdum effervеſcunt. 172.
Allia & Cæpas Agricolarum Theriacen vocat Galenus. 290.
Alternatio operationum Naturæ gratiſſima. 235.
Amylum parantes, tuſſiculoſi, aſthmatici. 193.
Amylum vim habet corroſivam, contra quam creditur. 196.
Animalia in Fodinis degentia Solifuga dicta. 18.
Animæ, & Corporis fida ſocietas Valetudinis fundamentum. 315.
Animæ cogitatio, deambulatio. 316.
Animam à lectione, & vocis exercitio moveri, quid intellexerit Hippocrates. 278.
Argilla Oleum abſorbet è Veſtibus. 87.
Artium omnium, & Sapientiæ quoque magiſtra Paupertas. 307.
Artifices in cenſu Romanorum Civium olim deſcripti. 4.
Artificum Collegia à Numa Pompilio inſtituta. 4.
Artifices Statarii, quibus morbis obnoxii. 231.
Artifices Sedentarii, quibus morbis tentari ſoleant. 237.
Artifices ægrotantes in parte, quæ magis exercetur, humorum decubitus pati ſolent.

ſolent. 240.
Arthritis, & Nephritis binæ ſorores, & Vitæ ſedentariæ filiæ. 312.
Aſthma montanum quid ſit, ejus remedia. 22.
Athletis uſus Venereorum interdicebatur. 268.
Iiſdem aliquando permittebatur, ad hilaritatem illis conciliandam. 269.
Aura è puteis ubi Triticum reconditur, pernicioſa. 209.

B

Balnea antiquitus Artificum ſolamen, pro munditie, & laſſitudine tollenda. 93.
Balnea remedium præſervatorium ab Herniis. 275.
Balneatores ut plurimum Cachectici. 218.
Bajuli Vaſorum ſanguinis ruptioni in pectore obnoxii; iidem aſthmatici, ac Hernioſi fiunt. 263.
Bajuli quare ſuper humerum pondus geſtantes curvi incedant. 265.
Bombycis ſordes peſſimæ, aerem inquinantes. 216.

C

Cadavera in Templis tumulandi conſuetudo, aerem parum ſalubrem reddit. 125.
Calcis natura admiranda. 202.
Calcis decoctum in Diabete. 68.
Calx Oleo perfuſa non efferveſcit. 69.
Calx inter Alkalia primas tenet. 203.
Calculi a cauſa externa per os ſuſcepta producti. 198.
Calculi in Bobus, Equis frequenter reperti. 198.
Cantharides toto corpore ſpiculis ſunt armatæ, & totæ ſunt ulcerativæ. 74.
Cantores, & Phonaſci quibus morbis obnoxii. 274.
Candelarum ſebacearum nidor capiti, ac ſtomacho valde noxius. 111.
Camera optica, quomodo fiat Viſio egregie oſtendit. 270.
Cannabis, & Lini maceratio Aerem peſtilentem efficit. 285.
Caput capillitio munire, conſuetudo valde ſalutaris. 332.
Carminatores Cannabis, Lini, & ſericearum placentarum, aſthmatici. 215.
Caries, ex frugibus Pulmonibus valde noxia. 208.
Caro ſuilla ex porculo lactente in ſputo ſanguinis, ſalubris obſervata. 259.

Caſei nequitia a Lotichio deſcripta. 108.
Caſtrenſe Proverbium. Qui Patriam quærit, mortem invenit. 302.
Caſtrorum mundities apud Iſraelitas ex præcepto obſervata. 302.
Cerevifiarii dum parant Cereviſiam, temulenti fiunt. 179.
Cervia Civitas, Salis Promocondus. 226.
Cervia Civitas pene deſerta, ſummorum Pontificum privilegio omnium exulum tutum eſt Aſylum. 228.
Chymicorum morbi. 37.
Chriſtiani olim ad metalla damnati. 12.
Cloacarum odor, quare Oculos præcipue lædat. 80.
Cloacæ Romanæ Urbis inter magnifica ædificia recenſita. 85.
Cloacarum expurgatio antiquitus inter pœnalia opera. 84.
Cæcitas ex Cloacarum purgatione. 79.
Cœli nomine, ex Hippocrate, Aer intelligendus. 298.
Cogitatio eſt Animæ deambulatio. 316.
Collyrium ex ære ophtalmiæ ex fumis metallicis remedium. 22.
Colica a Ventris compreſſione ſedata. 291.
Colicæ remedium ab emplaſtro Chamæpithii. 291.
Coriarii, & Fidicinarii, omnes fere cachectici. 105.
Curſus majorem exigit inſpirationem, quam exſpirationem. 250.
Curſores ut plurimum anheloſi, & hæmoptoici. 251.
Curſores ſupra 40. annum ut plurimum ad curſum impotentes fiunt. 251.
Curſus longi, reverſivi, circulares, indefiniti, quam poteſtatem habeant. 256.
Curſus circularis quare tantam defatigationem afferat. 256.

D

Deſtillationes, ac fluxiones in pectus ab intemperantia ſtudiorum. 317.
Deſtillatores Vini ex ſolo odore temulenti fiunt. 302.
Divinum Hippocratis, quid ſit. 297.
Dæmunculi, Fodinarum Incolæ. 18.
Diætæ regulæ in Artificibus a Platone deriſæ. 292.

Do-

Dolia pro Vino recondendo in Germania ſulphurari ſolita. 58.
Domus recenter fabrefactæ periculoſa habitatio. 201.
Domus ex Gypſo conſtructa multo citius, ac tutius habitari poteſt, quam ex calce compacta. 202.
Dyſenteriæ Caſtrenſes, & illarum cauſæ. 296.
Qua methodo curentur. 300.
Dyſpnœa Metallurgis familiaris. 11.
Dyſuriæ, & Urinæ cruentæ Cantoribus familiares. 279.

E

Ebrietas OEnopœis ex ſolo vini odore familiaris. 166.
Ebrietas num a parte Vini acida, an ſulphurea, & alkalica. 167.
Ebrietatis remedia, ex Alkalicorum familia. 169.
Ebrietas levis, quæ commoda Valetudini præſtet. 176.
Ebrietatem remedia præcaventia. 181.
Epidemica Conſtitutio Fullonum. 90.
Epiſtola P. Xilandri de morbis Togatorum. 318.
Equiſones mariſcis infeſtari ſolent. 254.
Equitantes libidinoſi 258.
Equitatio, quæ commoda afferat, & quibus morbis ſalutaris. 258.
Equi in circulari curſu quare adeo defatigentur. 258.
Exercitatio vocis animam movet, ac totum corpus facit incaleſcere. 277.
Exercitationes gymnicæ, quanti fierent apud antiquos. 247.

F

Fabri Ferrarii ut plurimum lippitudini obnoxii. 61.
Fabri ex Platone expeditam à Medico curationem exigunt. 70.
Febris Caſtrenſis maligna quomodo curanda. 293.
Febres malignæ ex halitibus Cannabis maceratæ. 284.
Febricitantibus, num induſia, & lintea mutanda. 94.
Figuli ut plurimum vertiginoſi, & paralytici. 41.
Foricarii omnes pene cæci fiunt. 79.
Foſſorum Veſtes in Calchanti fodinis in pulverem ſolvuntur. 19.
Foſſorum in Fodinis, quanta ſit cura habenda. 20.
Foſſorum morbis remedia. 21.

Foſſoris imago ex Pignorio. 13.

Foſſores a Dæmunculis percuſſi cito intereunt. 18.

Frugum pulvis Pulmonibus quam noxius. 207.

Fullones veſtes ſordidas antiquitus purgabant, ac dealbabant. 88.

Fullones podagra non laborant. 88.

Fullones urina veteri utuntur ad Oleum e pannis expurgandum. 86.

Fullonum epidemica conſtitutio. 90.

Fullo Mutinenſi populo ſpectaculum Gladiatorum exhibuit. 102.

Fumus ex lixivio Pulmonibus noxius. 205.

G

Galenus in Calchanti fodinas deſcendit. 17.

Galenus Palæſtra ſe exercens humeri luxationem paſſus eſt. 268.

Galeni ſcomma contra Q. Serenum, circa Urinarum judicium. 88.

Gallinæ Vinacea calentia comedentes, temulentæ fiunt. 167.

Guajaci decoctum noxas a Mercurio illatas emendat. 36.

Gypſarii ut plurimum anheloſi, ac tabidi. 63.

Gypſi admiranda vis elaſtica. 65.

Gypſi natura calci contraria. 65.

Gypſum in loco humido marceſcit, in ſicco fere æternum. 66.

H

Habitatio circa loca pratenſia inſalubris 278.

Habitatio prope muros Civitatis morbos accerſit. 167.

Hæmorrhoidum ex Tabaci inſeſſu provocatio. 115.

Hæmoptoici in Ægyptum olim mittebantur. 278.

Herodicus a Platone irriſus, quod Artificibus Diætæ regulas præſcriberet. 292.

Hippuris, apud Hippocratem, morbus ex equitatione. 258.

Hortorum Cultores Cachectici, ac Hydropi obnoxii. 286.

Hypochondriaca affectio, Literatis familiaris. 317.

Hyſtericis affectibus Nutrices perſæpe obnoxiæ. 137.

Hypocauſta, & anguſtæ Cellæ, Literatis elucubrantibus noxiæ. 336.

I

Jacobus Carpus Unctionis Mercurialis Auctor. 34.
Jatraliptarum morbi. 33.
Ignis non ſemper eſt Venenorum Domitor. 32.
Ignis non ſemper rerum corruptor, ſed interdum Auctor. 51.
Inauratores, omnes fere vertiginoſi, & paralytici. 25.
Inauratores ſine febris veſtigio pereunt. 27.
Infibulatio Athletis fieri ſolita, ne Venere ſolverentur. 268.
Judæi antiquitus Romæ in tranſtiberina regione habitabant. 105.
Judaica gens quibus morbis obnoxia. 241.
Juris Conſulti, & Miniſtri Principum fere ſemper valetudinarii. 318.

L

Lactantes mulieres, num arcendæ a virili concubitu. 146.
Lactis generatio in Puerperis, a Ventris compreſſione. 149.
Lactis generatio juxta leges Mechanicas controverſa. 147.
Lactantes Mulieres, quibus morbis vexari ſoleant. 140.
Lactantes quare in humeris compreſſionem ſentiant. 142.
Lac Aſininum magis ad purgandum, Bubulum ad reficiendum, laudatur. 159.
Lanæ Mutinenſes a Columella laudatæ. 102.
Lapicidæ calculis Pulmonum obnoxii. 197.
Lepturgi temporis progreſſu omnes Myopes fiunt. 270.
Literarum Profeſſores, quibus morbis teneri ſoleant. 309.
Literati, cur melancholici. 310.
Literati ut plurimum Myopes fiunt. 311.
Literati in Hypocauſtis, & Muſæolis elucubrantes, graves noxas accerſunt. 336.
Literati, ut plurimum Arthritici, & Nephritici. 312.
Lochiorum ſuppreſſio, menſium ſuppreſſione deterior. 132.
Lolium, Tritici ſoboles corrupta, quare magis longævum, quam Triticum. 211.
Lotrices Dyſpnoeæ, & Hydropiſ-

dropiſi obnoxiæ. 205.
Ludovicus Teſti Auctor Sacchari Lactis pro Arthritide. 337.

M

Maraſmus Togatis, & Principum Miniſtris familiaris. 317.
Mammarum cum Utero mirus conſenſus, ſed modus adhuc ignotus. 155.
Mammarum contrectatio, Veneris irritamentum. 156.
Papillæ erectionem facit. 156.
Mammæ cur ante partum, & poſt partum lacte turgeant, adhuc ignotum. 147.
Variæ circa id controverſiæ. 157.
Martiani opinio de permittendo Nutricibus virili concubitu. 146.
Martyrum corpora antiquitus ſola condebantur in Sacris Ædibus. 126.
Medici munus plebejos curantis eſt interrogare, quas Artes exerceant. 7.
Mechanicæ ſtructuræ poteſtas, Hippocrati non ignota. 149.
Melancholici ingenioſi, & ingenioſi fiunt melancholici. 310.
Menſtruus ſanguis, num qualitate peccet. 130.
Floris nomine ab Hippocrate appellatur. 130.
Mercurius, Inauratoribus quas noxas pariat 26.
Mercurius quare febrem non ſolum excitet, ſod potius ſopiat. 28.
Mercuriales purgationes ad febrile miaſma tollendum ſalutares. 28.
Mercurius Medicorum, ſimilis Poetarum Mercurio. 29.
Mercurius infuſus, vel in aqua decoctus, Vermes exterminat. 31.
Mercurius, an quid febrifugi contineat. 28.
Metallurgia, Cerebro, & Pulmonibus infenſiſſima. 24.
Metalla in Metallurgorum Cadaveribus reperta. 26.
Matallurgi effigies ab Hippocrate deſcriptas. 30.
Miniſtri Principum, morbis male mulctati. 317.
Mixturæ rerum, quantæ efficaciæ, & quam facile incautis imponant 51.
Motus tonicus muſculorum non eſt cauſa defatigationis, ſed actio continuata. 234.
Morbi Caſtrenſes ſemper quid

quid divinum in ſe habent. 293.
Morbos Caſtrenſes cognoſcere, cuilibet Profeſſori neceſſarium. 305.
Morbus per ſapientiam mori ex Plinio, quid ſit. 314.
Variæ circa id dictum Scriptorum interpretationes. 314.
Myopiæ obnoxii ut plurimum ſunt Literarum Profeſſores. 311.
Myopia, vitium ſenibus familiare. 313.
Mulieres ruſticanæ rectius nutriunt lactantes filios, quam urbanæ. 164.

N

Navigantes cum ægrotant, duplo majorem Medicamentorum doſim expoſcunt. 224.
Iidem alvi ſtipticitate laborant. 223.
Neceſſitas, Artium, & Sapientiæ Magiſtra. 307.
Nephritides, Artes ſtatarias exercentibus familiares. 233.
Nitrum lippitudinis remedium. 23.
Noſce te ipſum, quomodo ex Platone ſit intelligendum. 83.
Nutrices, ut plurimum ſcabioſæ. 141.
Nutrices facilius purgationes tolerant, quam Venæ ſectiones. 141.
Nutrices ob nimiam lactationem interdum ad tabem deducuntur. 143.
Nutrices in ſuos alumnos corporis & animi vitia transferunt. 161.
Nutricum officium in Nuptiis apud Veteres. 147.
Nutrices tam frequenti lactatione ſe ipſas, & Infantes perdunt. 164.
Nutrices num a virili concubitu arcere expediat. 142.

O

Obſtetricum morbi. 133.
Oculi ſtructura, quæ laudabilior. 271.
Odor roſarum nonnullis valde infeſtus, & lipothymias efficit. 75.
Odores aromatum conſternationem inaſſuetis interdum inducunt. 75.
Odorum hiſtoria naturalis deſideratur. 122.
Olei e nucibus, & ſeminibus Lini fumus, valde noxius. 104.
Offa Helmontiana, quid ſit, & quomodo paretur. 168

OEnopei, licet abſtemii, temulentiæ obnoxiæ. 167.
Olearii, Cachectici, Vertiginoſi, & Aſthmatici. 104.
Operum Auctores, inter Literatos magis morbis obnoxii. 313.
Opthalmiæ graves ex fumis metallicis. 22.
Opium, num ſomnum, inducat figendo ſpiritus, & humores, vel liquando. 175.

P

Partus faciliores eſſe in lectis, quam ſuper ſellas. 134.
Pentaculorum imaginaria virtus ad pavorem diſcutiendum. 302.
Pictores, ut plurimum valetudinarii, & cachectici. 53.
Phonaſci, & Cantores ruptionibus Vaſorum iu Pulmonibus obnoxii. 274.
Pharmacopæorum morbi. 73
Phtiriaſis Molitoribus familiaris. 187
Piſtrinis utebantur antiqui ad fruges terendas. 190
Num haberent molendinorum uſum. 190
Piſtores tuſſi, raucedini, & lippitudini obnoxii. 184
Piſcatores ut plurimum elephantici, & Ulcera in cruribus geſtant. 220
Podagricis minus noxia Vina generoſa, modice ſumpta, quam Vina tenuia. 334
Porculi lactentis caro hæmoptoicis ſalutaris. 259
Problema Mechanicum, cur Bajuli curvi incedant cum pondus aliquod ſuper humeros geſtant. 263
Proverbium Caſtrenſe: Qui patriam quærit, mortem invenit. 302
Pudendi inflammatio ex Ari contactu. 73
Plumbi aqua macerati halitus Figulos paraliticos reddit. 41
Puerperia virulentiam aliquam ſemper adjunctam habent. 132
Pulmonares Epidemiæ à ruſticana gente exordiri ſolent. 281
Putei, in quibus repoſitæ fuerint fruges, auram venenatam expirant. 209
Putei aquæ ſalſæ, e quibus Sal elicitur in Agro Placentino. 229

R

RAucedo Cantoribus familiaris. 276
Renum, & Lumborum dolores

lores Artificibus Statariis familiares. 233
Romani togis albis utebantur. 209
Fullonibus emaculandas tradebant. 209

S

Sal urinæ non habet ullum alium ſalem ſibi ſimilem. 99
Salem fabricantes, quibus morbis obnoxii. 225
Sal quare Calcem arrodat iis in locis, ubi aſſervatur. 299
Sanitas in commoderatione quadam inter Animam & Corpus poſita eſt. 315
Scriptores de morbis Metallurgorum. 13
Sebum cum Oleo epotum, inediæ facilem tolerantiam reddit. 110
Sedentarii Artifices, quibus morbis ſint obnoxii. 238
Servi, & Ruſtici cur difficilius ferant magna remedia, quam gens libera, & urbana. 388
Servi, & Servæ ad priſtrina, & molas truſatiles olim erant addicti. 190
Servi Piſtrinis addicti, ut à Vertigine minus infeſtarentur, ſolebant excœcari. 190
Socrates per totam diem naturalem ſtabat immotus. 233
Specularii, non ſecus ac Inauratores, paralitici, & apoplectici fiunt. 52
Statarias artes qui morbi comitentur. 231
Statio brevis, quare majorem defatigationem inferat, quam longa deambulatio, & curſitatio. 234
Statio longa, ſanguinis ad ſuperiora recurſum remorando, Varices inducit 232
Sublimati fabrica in Finalenſi Oppido magnæ litis cauſa, propter vitrioli exhalationem. 39
Sudoris provocatio, Caſtrenſium morborum remedium polycreſtum. 298
Sulphurarii Artifices ut plurimum lippi, & anheloſi. 58
Sulphur, Pulmonum eſt Balſamum ſi ſuo acido fuerit ſpoliatum. 59

T

Tabaci maſticati uſu peregrinantes famem & laſſitudinem non ſentiunt. 118
Tabacopœi vertiginoſi. 115
Tabaci fumus pulmones exſiccat, & ad maraſmum deducit. 116
Tabacum hæmorroidas provocat

vocat. 115.
'abaci decoctum ad Empyematicos ſanandos, ſalutare compertum. 117.
'abaci maſticatio nimiam ſalivam eliciendo, maraſmum inducit. 119
'abes ex nimia lactatione. 158
'ibicines hæmoptoici facile fiunt. 279
'emulentia num a parte vini acida, an Alkalica, & ſulphurea, opiniones variæ. 171
Pro parte ſulphurea decernitur. 175
'ranstyberina regio antiquitus Officinas habebat ſordidiores. 106
'ributum ſuper urinam, quare a Veſpaſiano impoſitum. 209
'riticum non adeo longævum, ut aliæ fruges. 211
'riticum cur pulverem ſemper a ſe dimittat. 210
'ypographi imbecillitati Viſus obnoxii. 272

V

VArices, Artificibus Statariis morbus familiaris. 231
'enæ ſectio in morbis Caſtrenſibus ſuſpecta. 299
'enæ ſectio morbis ex Metallurgia ſemper noxia. 30
Venæ ſectio Agricolis repetita parum felix. 287
Iisdem Cucurbitularum uſus magis ſalutaris. 287
Venter Artium Magiſter. 1
Venena, num particularem habeant cum variis corporis partibus antipathiam. 80
Veſpillones malignis febribus obnoxii. 123
Veſpillones raro ſeneſcunt. 123
Vocis exercitatio quos morbos pariat. 275
Vocis exercitatio, ut cantus, lectio, quomodo ex Hippocrate Animam moveat. 278
Vocis aſperatæ remedia. 280
Vinacea multum ſpiritus ardentis continent. 166
Vinum ſanat eas diſpoſitiones, quas facit. 176
Vini ſpiritus rectificatio ſine deſtillatione per alkalia infuſa. 171
Demonſtrat temulentiam fieri a Vini parte ſulphurea. 171
Vini ſpiritus Sanguini recenti remixtus non ſemper ebullitionem excitat. 168
Vina recentia magis diuretica, quam vetera. 177
Vinum ſanguis Terræ. 179
Vina generoſa modice ſumpta Arthriticis minus noxia

xia, quam Vina tenuia large epota. 171
Vitriatio in Figlinis quomodo fiat diſquiſitione dignum. 44
Vitriarii ſoli ſapientes, cum ubi 40 annum attigerint Artem ſuam deſerant. 48
Vitra colorata ſuos Artifices necant. 50
Ulceribus Piſcatorum aqua marina remedio eſt, & quam ob cauſam. 223
Ulcera ſordida a levibus medicamentis irritantur potius, quam ſanantur. 223
Urinæ veteris uſus ad purpureum colorem lanis conciliandum. 87
Urina epota Mulieribus menſes revocat. 96
Urinæ puerorum impubium vaporatio, mulieribus menſes ciet. 97
Uſtrina Cadaverum prope Ædes alienas vetita. 127
Vulnera in Caſtris, malignum aliquid habent adjunctum. 301

FINIS.